

1925 - 1996

ጠባቻ ጸጋይ ኢያሱ

ታሪክ ሂወት

ዘይሕሊል ሓርበኛ ተቃላሳይ

ጠበቅ ጸጋይ ኢያሱ

ጀጉና ይዘኩ

ብ እምነቱ ተሰፋይ

ትሕዝቶ ሰሌዳ

መጻሕፍት.....	iii
Tseggay Iyassu: Diehard & defiant - a moving icon of pride	iii
ምዕራፍ 1.....	5
ትውልድ፣ መብቁል፣ ግዜ ንእስነትን፣ ውልቃዊ ሓበሬታን	5
ምዕራፍ 2.....	6
መጠርንፍታ (synopsis) ብፕሮፌሰር በረኸት ሃብተሰላሴ	6
ምዕራፍ 3.....	11
Tseggay Iyassu: Country First- Summary by Dr. Ghebre E. Tzeghai	11
Open letter to my beloved father by TiTi - Tiblez	20
ምዕራፍ 4.....	31
ፖለቲካዊ ቅልውላው አብ ወሽጢ ዓዲ ፣ ሸርሖታት ሓያላን መንግስታት አብ ግዳም። ግንቦት 18 ምርጫ አብ መጻኢ ኤርትራ	31
ምዕራፍ 5.....	35
ለውጢ ደብዳቤታት አብ መንጎ ጸጋይ ኢያሱን ወልደአብ ወልደማርያምን	35
ካይሮ 20-11-79	36
19-09-79	39
27-01-1980	40
16-12-83	41
Ames, May 25, 1986	44
ምዕራፍ 6.....	46
አብ ሳንዳቾ ጠበቅ ጸጋይ ኢያሱ ተዓቕኑና ዝጸንሐ አገዳሲ ጽሑፋት	46
ቅልዕቲ ደብዳቤ ንህዝቢ ኤርትራ - ካብ ጸጋይ ኢያሱ (ኤርትራዊ ጠበቃ)	47
አቶ ወልደአብ ወልደማርያም - ብህይወቶም ከለዉ ትንቢቶም ዝተፈጸመሎም ሓርበኛ!	50
መበል ምእቲ (100) ዓመት ልደት ኤርትራ	56
ምስ መግዛእቲ ባዕዳውያን ዝተዛመደ ናይ ሃገርና ኤርትራ ሓቕኛ ታሪኽ	70
ብግዜ መግዛእቲ ኢጣልያ ፣ አብ መንጎ መንግስቲ ኢትዮጵያን ናይ ኤርትራ ወንጌላዊት ሚስዮን አባላትን ዝነበረ ዝምድና	78
ርእይቶ ብዛዕባ ዝደረሰኩምዎ መጽሓፍ፤	80
ናብ ሰውራዊ ሓው፣ ዑመር ምሓመድ አል-ቡርጅ	84
ሰብ ናብ ሰቡ ዝብኢ ናብ ገረቡ (ዋዛ ምስ ቁምነገር)	85

ምዕራፍ 7..... 87
 ዝኸሪ ጅግና ጠበቓ ጸጋይ እያሱ ብቀረባ ዝፈልጥዎ 87

ምዕራፍ 8..... 116
 ሕግን ፍትሕን ኣብ ትሕቲ ዝተፈላለዩ ዝኣኡ መንግስታት 116

ምዕራፍ 9..... 120
 ንቐጽ ስእልታት ካብ ማህደር ስድራ ቤት (family photo album) MP4 ዜማ ዝተሰነዩ 120

ስድራ ቤታዊ 120
 ማሕበራዊ (social) 123
 ከም መምህርን ፣ ተርጓሚን 125
 ከም ኣኸባር ሕግን ጠበቓን 127
 ስፖርት / ኩዕሶ እግሪ 130
 ስደተኛ ኣብ ሃገር ኣመሪካ 136
 መደረ እንዳገበረ 136
 ሞትን ቀብሪን 140

ምዕራፍ 10..... 143
 ምብቃዕ ሂወት ፣ ስንብታ ፣ መለቀስ ብትግርኛን ብእንግሊዝኛን ድሕሪ 22 ዓመታት 143

ናይ ምብርባር ጻውዒት 149
 ኣፍልጦ / ምስጋና 150

መእተዊ

Tsegay Iyassu: Diehard & defiant - a moving icon of pride by Emnetu Tesfay

Attorney Tsegay Iyassu started out as a gifted and very energetic student, and at a young age he became a distinguished lawyer, Linguist, Author, Headmaster, Lecturer and Consultant on International Law and Politics to various embassies and heads of governments. He was prominent and proud patriot of his native country, Eritrea. Through his broad political and legal skills and connections, he courageously and successfully fought for Eritrean independence and for the rights of Eritreans starting in Eritrea, then in the field and later in overseas. All these at great cost and harm to himself and his family.

Att Tsegay Iyassu became actively involved in the independence movement almost all his lifetime using all the talents and professions he could acquire. He forcefully directed a life of struggle whosoever ruled Eritrea. A big part of his life he fought in defiant manner against the governments of Emperor Haile Selassie and later the Derg on all fronts. As a lawyer he defended his compatriots who were imprisoned after being charged for political activities. He was unique in the sense that he was fearless. Many other lawyers declined to take the cases of political prisoners for fear of their life and for fear that their license would be revoked. But later in the second half of 1970's he was himself arrested a couple of times charged and sentenced for political offenses. But he never abandoned his defiance of the occupying power. His life story reiterate top priority in life was to fight and see Eritrea as an independent nation ruled by its own citizens. For generations to come, Tsegay Iyassu will continue to be a source of inspiration for freedom fighters wherever they are.

Att Tsegay was one of the few politically conscious individuals who was himself inspired by heroes of the anticolonial movement in Africa, Middle East and Asia. His daughter, Tiblez remembers her father having a compilation of newspaper clips about freedom fighters far away from Eritrea, like Mahatma Gandhi, Patrice Lumumba, Ahmed Ben Bella, Kwame Nkrumah and Ho Chi Minh. He had a wider vision of the oppressed peoples of the world and as a young man he was determined and committed to see an independent and truly free Eritrea.

Beyond political activities Att Tseggay was massively engaged in numerous activities he considered rewarding to the fight for freedom and the development of the Eritrean society. Ato Tseggay had a critical role in helping develop soccer in Eritrea and was heavily engaged in fighting against the unhealthy provincial competition based on AWRAJA. So was he one of the initiative takers in organizing annual beauty contests at the Municipality Hall in Asmara. Tseggay Iyassu was a man of many accomplishments: an educator, a linguist, a musician, a lawyer, an author, a political activist, an honest broker and a visionary. (read chapter 7 *ዘኸሪ ጅግና ጠበቅ ጸጋይ እያሱ ብቀረባ ዘፈልጥዎ*) He left his people a history of fight for independence coupled with justice for everyone. When it comes to justice he was uncompromising. He would fight for justice to his adversaries too. This should serve as an inspiration for the next generations.

After the abrogation of the federal act, the Eritrean people were routinely plagued by injustice. The Haile Selassie government and its surrogates in Eritrea carried out atrocities against individuals and groups that demanded political independence for their country. These were replete with manipulations, intrigue and injustice. But Att Tseggay was a gallant fighter undeterred by any situation that prevails. He seized on every given opportunity to fight the successive Ethiopian governments after Eritrea was grabbed in the name of federation.

In February 1974 when radio announcement was made about the overthrow of Emperor Haile Selassie's government, Ato Tseggay Iyassu was the first to send a telegram to the Derg congratulating their move and reminding them that Haile Selassie wanted to disperse the Eritrean population and grab their land. Information about the telegram he sent was also broadcast in the Ethiopian radio.

Att Tseggay will always occupy a permanent place in the pantheon of Eritrean heroes. His love of his country and his unique dedication to that goal will always serve as an inspiration for the new generation to defend their country when threatened from outside or inside.

ምዕራፍ 1

ትውልዲ፣ መብቁል፣ ግዜ ንእስነትን፣ ውልቃዊ ሓበሬታን

ጠበቅ ጸጋይ እያሱ ካብ ኣብኡም መምህር እያሱ መዘንግዕን ወላዲቶም ወይዘሮ ለተብርሃን ጊላይን ኣብ ጥሪ 25/1925 ኣብ ጸዓዘጋ ተወልዱ። ክልተ ኣሕዋትን ኣርባዕተ ኣሓትን ድማ ነይሮሞም። ኣስማቶም ብተራ ዕድመኡም፣ ሓጉሳ፣ ህድኣት፣ መሰገን፣ ረዳኢ፣ ሃብተእየሱስን ሓይለእየሱስን ይብሃሉ።

ኣብ ጥሪ 1954 ምስ ወይዘሮ ወርቁ ጉበረትንጎላኤ ሓዳር ድሕሪ ምምሰራት ከኣ ኣርባዕተ ቁልዑት ወለዶም። ኣስማቶም ብተርታ ዝተወልዱሉ ዕለት እዚ ዝሰዕብ'ዩ፣ ዮሴፍ፣ ዮዲት፣ ሰገን፣ ትብለጽ ይብሃሉ። እቲ በኹርን እንኮን ወዶም ኣብ መበል 19 ዓመቱ ኣብ ካርቱም፣ ሃገር ሱዳን ብሓደጋ ተፈልይዎም። ኣብ ልዕል'ቲ ኣብ ኤርትራ ዝነበረ ፖለቲካዊ ቅልውላውን ምፍንቓል ስድራቤታትን ድማ ኣብቲ ስድራቤት ተወሳኺ ሓዘን ተፈጥረ። ጠበቅ ጸጋይ እያሱ ብዘይካ ኣብ ኤርትራ ኣብ ሃገራት ኢትዮጵያ፣ ሱዳን፣ ጥልያን፣ ሕቡራት ሃገራት ኣሜሪካ ነይሮም'ዮም። ኣብ ሃገሮም ኤርትራ ከም መምህር፣ ተርጓሚ፣ ጠበቅን ኮይኖም ሰሪሖም ነይሮም። ከም ደራሳይ ኮይኖም ድማ ኣብ ጋዜጣታትን መጽሔታትን ይጽሕፉ ነይሮም። ኣብ ሃገራት ሱዳንን ኣሜሪካን ከም ጠበቅን ናይ ሕጊ ኣማኻርን ኮይኖም ከም ዝሰርሑ'ውን ይፍለጥ። ሰንበት ዕለት 13 ጥሪ 1996 ድሕሪ ሓጺር ሕማም፣ ኩላቶም ዝተረፉ ቤተሰቦምን ፈተውቶምን ኣብ ዘለዉሉ ኣብ ፍሊንት (ሚቺጋን) ሃገር ኣሜሪካ ካብዞ ዓለም ተሰናበቱ። ሬሳኡም ድማ ናብ ኣስመራ ተጓዲዞ ኣብ መቐብር ሓርበኛታት ተቐብሩ።

ጠበቅ ጸጋይ ኢያሱ

ወይዘሮ ወርቁ ጉበረትንጎላኤ

ዮሴፍ

ዮዲት

ሰገን

ትብለጽ

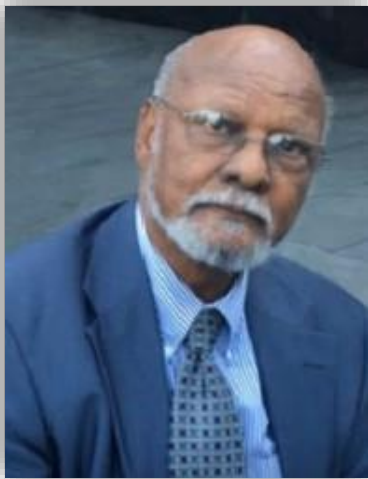
ምዕራፍ 2

መጠናቀቅ (synopsis) ብፕሮፌሰር በረኸት ሃብተሰላሴ

TSEGGAY IYASSU: A Man for All Seasons

I feel particularly privileged to make a modest contribution to the volume on Tseggay Iyassu’s biography. I commend the efforts of Emnetu Tesfay, the writer of these biographical series in which Ato Tssegay is included in the latest addition. We Eritreans are endowed with a wealth of tremendous life stories of many national heroes. Unfortunately, such wealth is not accompanied by a commensurate initiative and energetic efforts to bring such stories to light. It is the reason why I accepted the challenge of making a contribution despite the time constraint and other challenges.

I would like to begin by reference to some eulogies written about Ato Woldeab Woldemariam, a man who had been Tseggay Iyassu’s mentor, as well as my own:

"He spent a major part of his adult life fighting for freedom and human dignity, in a passionate struggle on behalf of his people, the forgotten people of Eritrea. His struggle was frequently a lonely one under bitterly disappointing circumstances—under conditions of mortal danger to his life and amid continued betrayals. Friends and fellow Christian comrades, who had broken bread and worshipped with him to the same God, abandoned him. ... Yet he carried on in the struggle undaunted, advocating unity among his fellow Eritrean compatriots—Christians and Muslims—and

holding the Liberty torch aloft preaching the "Gospel" of national self-determination and independence. "

These words may be applicable to Tseggay with some qualifications. For he also gave his life for the struggle of his people collectively, as a disciple of Woldeab, and in his professional career as an advocate, defending individuals accused of the "crime" of fighting for the freedom and independence of their people. The parallel with Ato Woldeab is thus not so far-fetched.

Tseggay as Teacher and Mentor

When I remember Ato Tseggay Iyassu (or **Avocato Tseggay** as he was known in his later years), two images come to mind.

The first is connected to the first time I met him as an 11-year old student at the Geza Kenisha School, the Swedish Mission School, founded and directed by Woldeab. Where Ato Tseggay was appointed there to teach history and geography. I remember the first day he came to my class as an exciting occasion because he was an exciting teacher. The most memorable feature of his conduct as a teacher was his expressive body language—impish and constantly changing facial expression used for emphasis, moving in the classroom from end to end, pointing at a map of Africa and telling his class the name of the place and of its people. He made the story of Congo, for example, come alive. When he spoke of historical figures, one felt as if he was to give a narrative of people he knew personally. Such was his unique gift as a teacher.

After the class that day, Memhir Tseggay, (or Ayya Tseggay, as I called him all his life), followed me and pulled me over. And touching my shoulder gently, he told me that he knew and highly respected my father whom he regarded as a substitute father. He admonished me to be a good student and to avoid the “city ruffians.” I said I would follow his advice and thanked him.

I later found out that my father had come to his rescue when he was facing challenging problems at the beginning of his adult life. He spoke about my father and the help he gave him with deep emotion. In time, I would also find that our two fathers were members of the evangelical Protestant Church, a closely-knit and outstanding group of people.

Memhir Tseggay’s teaching career was short-lived as he was involved with his mentor Ato Woldeab in Eritrean political activities. He was also studiously following classes in English at the newly opened Institute created by the British Military Administration to cater for the small elite of young Eritrean intellectuals. Having studied Italian up to the fifth grade, most of these young Eritreans had such an extraordinary thirst for knowledge that they were able to learn quickly, acquire whatever was available in short order. In this respect, Ayya Tseggay was ahead of the rest of his cohorts, enjoying a superior knowledge and was proud of it. Using his prior knowledge of Italian and reading whatever was available in that language, including subjects like history, he moved far ahead of his cohorts. He was also able to use his special relationship with his mentor and teacher Woldeab to use some of the books in the latter’s personal library at his home.

I was told about this particular fact by Tseggay himself when I asked him in later life how he managed to accumulate so much knowledge about history and world affairs that most members of his generation did not have. Such books include a compendium of brief biographies of significant personalities in Eritrea, written in Italian—Who Is Who in Eritrea (Chi E In Eritrea).

Tseggay as a Political Activist

The next time I encountered Ayya Tseggay was at the General Wingate Secondary School in Addis Ababa, which I had entered a year ahead of him. It was about early 1947, and at that time he must have been at least 23 years old, which was too old for admission to a secondary school. I assume, therefore, that he must have used a special relationship with some of the British people in Eritrea like Education Officer, Colonel Snell, to gain access to the Wingate. It required some special dispensation to gain entry to the Wingate at that age.

Tseggay's mastery of English, both written and oral was superior, but he struggled with subjects like math. However, his principal interest at the time was dominated by his passionate and open advocacy of Eritrean self-determination. He made sure that the Eritrean students at the Wingate, were fully aware of our right and duties as Eritreans and proudly to take a stand at any time without fear. I remember his use of the Italian term auto-decisione to explain to us Eritrean students at the Wingate of the need to advance self-determination for Eritrea. Such attitude and advocacy were contrary to the policy and politics of Ethiopia at the time.

As I have said in some of my writings and public statements, my father was among the Eritrean elders who believed in Eritrean union with Ethiopia and was a prominent member of the Unionist Party. But due to the influence of Tseggay Iyassu and his bold advocacy of Eritrean independence, I had departed from my father's position to become a follower of Woldeab's stance on Eritrea's right to self-determination, just like most of the Eritrean students at the General Wingate Secondary School.

Tseggay's open political activities became a matter of great controversy at the school and beyond. He was given stiff warning by representatives of the Ministry of Education. He was also advised to be careful by members of the Wingate school teaching staff, all British citizens and most of them sympathetic to Eritrean aspirations, though not open about it. Tseggay did not budge in his open advocacy and promotion of Eritrean self-determination, despite the increasing pressures from government circles. Finally, he was expelled from the

school, though the expulsion was done quietly. He went back to Eritrea and continued his activities along the side of his beloved mentor, Ato Woldeab.

Our Continued Friendship

One of the most pleasant communications I had ever received from Ayya Tseggay was when he sent me a telegram informing me that I had passed the London University Matriculation Examination in the Summer of 1948. I had traveled to Asmara at the end of the Spring Term and was staying with my family at Adi Nifas. He persuaded my English teacher Victor Menage to send me a telegram making the announcement. But he made sure to follow it with a letter hand-carried by a messenger. He was evidently excited about the good news, which at the time was considered like entering Paradise. His excitement was affective and I was eternally grateful for that act of friendship, or rather brotherhood.

When I was studying in England we corresponded with Ayya Tseggay who gave me news of local politics and stories of friends and family. Among the stories that reoccupied his and my mind was the fate of Eritrea, which was eventually settled in 1950 under UN General Assembly Resolution federating Eritrea with Ethiopia "Under the sovereignty of the Ethiopian Crown."

Ato Woldeab had been hounded into exile, following several attempts on his life and the rest is history, as they say. Ayya Tseggay settled for a life of the legal profession to which he devoted his considerable talents and energy in the service of many grateful Eritrean individuals and families. I take this opportunity to appeal to all Eritreans whom Ato Tseggay Iyassu had assisted to come forward and make their contribution in telling the story of a valiant Eritrean hero who offered his life and skills to the service of his fellow Eritreans.

Tseggay as a Freedom Fighter and in Exile

Having suffered imprisonment and torture at the hand of the police for his efforts to help defend his fellow freedom fighters in the law courts, Ato Tseggay finally left city life and joined the liberation fighters in Sahel to become a member of the EPLF in his old age. He had suffered detention and torture as well as the tragic loss of his only son, who drowned in the Nile in Khartoum. Sudan.

Attorney Tegeai Iyassu, dubbed as the "living encyclopedia/Guru" on Eritrea and Ethiopia, has waited sixty eight years to have a chance to vote for Eritrean independence.

From Sudan he travelled to the United States joining the thousands of Diaspora Eritreans in a life of exile, near one of his beloved daughters in Flint Michigan. We continued our contact during much of his life in the US and we met a few times and spent memorable times reminiscing and wondering of the fate and fortune of our people. A special gift he gave me addressed to my three children "Dqqey Zer'i Asgede" is a Tigrigna Mezmur Selam.

Ato Tseggay Iyassu was happy to be alive to witness the birth of the nation for which he gave much. By any measure, Tseggay is a true hero who gave much of himself to his nation but, like most true heroes, he received very little in return. Nor did he expect it. When his remains were sent to Asmara, I happened to be there and was able to take part in his funeral, which took place at Tsetserat (at the Martyrs Cemetery).

The usual eulogy was spoken. It was concise and proper. Given his extraordinary contribution to Eritrea and Eritreans, some expected a more detailed rendition of Tseggay Iyassu's life at his funeral.

MAY HIS GENTLE SOUL REST IN PEACE!

ጥዕራፍ 3

Tsegay Iyassu: Country First- Summary by Dr. Ghebre E. Tzeghai

Tsegay Iyassu was a gifted political analyst, persuasive orator and courageous activist. Starting from his youth he was saddened and highly outraged by the injustices and court sentencing double standards he saw perpetrated on Eritreans in Eritrea. Besides the unreasonably long prison sentences handed out by courts in Eritrea for minor infractions, one of the many things that bothered him was the number of licenses, typically four or more, that were needed to operate a small store or a business in Eritrea, and the severe fines leveled if and when anyone of the licenses was missing or outdated. In contrast, in Ethiopia he noted a shopkeeper can have and sell almost anything that would fit in the store with only one license. Many of such store licenses would go on to be used for years even after when they have expired, especially in Addis Abeba without any significant consequences.

Building a Career, Purpose and Family Life:

Tsegay Iyassu also had a gift for languages. He mastered oratory in couple of local languages, Tigrigna and Amharic, and two foreign languages, Italian and English. He later added Arabic to his masteries in languages. While studying law the language skills allowed him to familiarize himself with various countries' and international laws. Yet, his first law practice was as a prosecutor (AKBAR HIGI) in Asmara Eritrea, which presented significant conflicting opportunities. That is, conflict between his love for rule of law and his abhorrence of enforcing unjust law. He quickly came to terms with the conflict and used his position to select whom to prosecute and to what extent, resulting in many, and especially those that were unjustly charged being quickly let go with a warning or minor fine.

After few years as a prosecutor, he left the Government job to start his own private practice, providing legal defense services. That was the beginning of his hands-on effort to address causes of injustices and defending those that were suspected of challenging the political status quo or were actively working to change the political situation in Eritrea towards independence. Almost all of such cases were pro-bono, though some wealthy clients at times looked after him financially.

Tsegay Iyassu those days was a proud and devoted father that was highly engaged in the daily lives of his family in particular his children. He made sure he made time for his children daily as much as he could when he was in town and that the kids had the best of things including vacations and education that

money can buy. He drove them to school regularly and insisted they got their academic lessons year-round, including after school tutorials, all at his office. Sunday's and holidays were reserved for an early trip to church in the morning, followed by driving around the city, frequenting Italian ice cream and pastry shops, natural sightseeing places (MENAFESI BOTATAT) and visiting the less fortunate that he was helping routinely.

All these led to faster development of his children, their skipping up with their grades and developing empathy towards people especially towards those that were less fortunate. That also led to their lifelong dedication to giving back and help the less fortunate, which they demonstrated admirably later in their adult lives.

Tsegay Iyassu similarly invested in a significant number of what he believed were promising youngsters, most of which were orphans and those that came from poor families. Some of the youngsters grew up to be successful in various fields of endeavor and some became significant figures in the struggle for Eritrea's independence. Tsegay Iyassu hardly saved any money despite his significant opportunities to make money from his profession and his distinguished family leanages. He routinely put most of his earnings to use immediately in the cause of the defence of justice, for what is best for Eritrean's aspirations and for human rights. As a result, a small part of his earnings was spent on his family, and most of the rest on the needy children, their families and causes that he routinely looked after.

While he immensely relished his family time and his role as a highly engaged father, his activities, especially those that seemed to have some political significance were getting noticed by the Ethiopian authorities. He had learned the art of persuasion and diplomacy from his school days in Addis Abeba, and thus he was usually able to address or deflect inquiries and tactfully avoid prosecution. Warnings were piling up and he could no longer be overlooked. He was getting close to the edge or to the moment of truth where he had to make a clear choice between his beloved family life, friends and the fight for justice, meaning the rights of Eritreans and the independence of Eritrea.

He actively documented the best way he could the daily lives of Eritreans and the changing political situation. He routinely mixed traditional laws, religious laws, Ethiopian and international laws to present, argue and win his cases. The more he won the more he was under scrutiny by the Ethiopian Government for his suspected underground activities and by then well-known political sentiments.

Turning Points:

His sentiments and abilities came more in to focus when in a course of one week he successfully defended four high-profile cases that the government considered treasonous when no one would. Two of the four cases raised a heightened interest from the Government.

The Case of Unappreciated Laws:

One of the four cases was about a ranking Government employee, who happened to be from Eritrea, that gave significant salary increases to youngsters that were suspected to have some sentiments towards the underground movement for the independence of Eritrea. The salary increases were within the Government employee's managerial authority, but could not escape notice because of the scope of the increase and the prevailing political tension.

Tsegay Iyassu could not find a precedent or legal angle to defend his client, yet he took the case, did not ask for extension of time and came to court with his client. The prosecutor and not surprisingly the judge took turns to state that the salary increases were outside of the bounds of the city and federal laws regardless of the manager's authority to grant them. They argued that the money should be returned, and serious fines and jail time should be leveled on the manager as a remedy to the "legal infractions." Tsegay Iyassu was not disturbed much by the declaration of guilty before the trial. He understood the interpretation of the "law" was essentially what the prosecutor and the judge may decide it to be.

Tsegay Iyassu then called on the court to allow him to make not an argument for defense but a closing statement. Energetically pacing sideways and back and forth in front of the court, he explained that his client and the distinguished prosecutor, the honorable judge and perhaps the entire Country were victims of too many unappreciated laws that consequently may make folks think something has been violated when the contrary is true, no violations.

Injecting humor and drama, he asked how many laws are there for the mortal human beings in this court to understand and obey or risk fine or even be jailed for life? He moved on quickly to answer his own question. He said that there were at least 120 federal laws, over a 100 provincial laws, over 140 municipal laws, over 200 natural laws and over 250 church / religious laws, over 300 traditional / tribal laws, many internal office laws such as that of his client and that of the prosecutor's office and of course we have the ten commandments on that top of everything. Tsegay Iyassu said that he would be happy to just go

on with the Ten Commandments and forgo all the other laws but explained that it did not seem possible in today's societies that pre-judge before all the available facts are in. After he continued orating on lessons from history he suddenly stopped and started to explain that his client acted within the authority given to him and within the laws of his office and all of the other laws including the one from the bible about paying fair wages. My client, your honor, is not guilty of anything, but a victim of doing his job according to the laws of the land and has been denied due process rights granted to him under various national and federal laws. He continued then to ask that the hearing on his client's case be moved elsewhere perhaps to the capital, Addis Abeba, where somehow the full measure of rule of law may prevail. The judge then hurriedly dismissed the case rather than risk of an embarrassment at the higher court in Addis Abeba. The manager in question and those that gained significant salary increases feared for their lives and soon disappeared from Asmara.

The Unorthodoxed Exhibition:

Another case was about a young man that was secretly distributing pamphlets and making speeches on street corners to mobilize folks to join a movement for the independence of Eritrea. This was considered an open and shut case and was brought to court for sentencing presided by the Governor of Eritrea. Tsegay Iyassu also knew that the Government desperately wanted to make an example of his client and that the case could not be remedied by the prevailing laws and legal practices. It was time for his well known dramatic and unorthodoxed exhibitions in court. After trying and systematically exhausting technical maneuvers to give the semblance of real court proceedings, Tsegay Iyassu nagged his client and the client attempted to approach the bench, lowered his pants and started to urinate and oriented himself on a position to defecate. The client was quickly restrained by police and removed from court. The Governor was incensed and asked Mr. Tsegay Iyassu to explain or be held in contempt of court and be jailed.

According to information from one of his contemporaries, Tsegay Iyassu addressed the court respectfully and stated that he could easily explain the situation and that he would be happy to provide some advice as well that may be helpful towards the next steps. Tsegay Iyassu was then escorted by the police to approach the bench. Tsegay Iyassu then said, your Excellency, out of respect for your and everyone's time here assembled, I would like to make a long story short. I have known my client since his early childhood. My client is mad and has been so for a long time. As you may have gathered by now only a mad man would say and do what he has been saying and doing publicly without inhibition or fear in public and what he just did in court. My advice is to officially declare him mad and let him go free. That way whatever he has said in public

and may say in the future would not mean much as he is declared mad. If not all the things he has been saying are very likely to be taken by the public as true and that he, dead or alive, will be a hero to those that seek what he has been preaching. The Governor rolled his eyes in disbelief and yet took Tsegay Iyassu's advice and released the prisoner. Tsegay Iyassu shortly thereafter found a way to help the client to leave the highlands of Eritrea, away from the daily police encounters and join the independence movement. Years later he was asked by friends and students of law about what precedents he used to win and save many clients lives. His response was that his actions were not lies. He claimed that he practiced every available law and when those fail, he selectively resorted to holly sanctioned lies (KIDUS HASOT) in defense of life, free speech and freedom from injustices. Later in his life, he similarly used law and insights from traditions and customs to settle big land disputes in the US that plagued landowners for generations.

Final Decision – All in:

The sentiments of Tsegay Iyassu's legal practice soon become hard to hide from the authorities in Asmara and Addis that admired him and yet feared that his influence could be contagious and should be held accountable. He was then in and out of courthouse and jails fighting for his life and defending others including some of his fellow inmates. His loving and unique family life was painfully and yet willingly surrendered in favor of the fight for the causes he believed in.

Between the many trips to Jail and interrogations, Tsegay Iyassu mourned untimely death of his only son at the age of 19. Even then the authorities concluded the way he publically eulogized his son was politically very significant and that meant again one more trip to jail and interrogation.

His hard experiences in jail including severe torchers and beating left him physically exhausted with broken shoulder bone and damaged hips that left him limping and in pain for his remaining days. However, in the end the experiences left him more resolute in his determination for justice for Eritrea and Eritreans.

His modest assets, including his car, bank accounts of his family and children were confiscated by the Ethiopian Government. He was in jail and receiving the full treatment of the place. His family was under unremitting monitoring and yet managed to get some food to the jail while not been sure if he was alive or dead. He was eventually broken out of the jail by one of the freedom fighter groups and taken to the field to continue on the journey as one of the founding fathers of Eritrean Independence.

His children and family continued as best as they could with the help of friends

and few of those Tsegay Iyassu worked so hard to save their lives, pro bono. Tsegay Iyassu's wife sold everything of value including all personal jewelry to feed the family and eventually get the remaining children out of the Eritrea under the cover of night. Later in their adult years, the children created moving event on behalf of their father by replacing all the jewelry their mother sold to help feed them and get them out of eminent harms ways. She happily accepted the children's emotionally charged gift and then divided up the jewelry into three parts. She then asked each one of her three children to take one part and keep it for her.

After a year of successful contributions in the field (MEDA), health matters forced Tsegay Iyassu to leave Eritrea to the US via Sudan and Italy. Tsegay Iyassu was self-educated about various European laws and US criminal and civil laws. Six months after arriving in the US, he tested for the US bar examination and passed with exceptional distinction. He was then one of two exceptional individuals out of two hundred applicants that would be recognized for prestigious position within the state of Iowa. There he continued to practice his multi-faceted mastery of laws and became invaluable asset to the State, and a personal friend to the Governor and few legislators. He used his various connections and friendships to continue to educate the need for justice for Eritrea and for a more hand's involvement of the US and other western countries to remedy the atrocities in Eritrea in favor of peace and democracy.

Getting Personal:

On a personal note, I left home at the age of 17 without sufficient knowledge and appreciation of my heritage. I met Ato. Tsegay Iyassu in the USA in 1988, when I was eager to better connect with details of my country of origin and my family. He accepted me with open arms and shared his outstanding knowledge of history and his passion for justice in Eritrea. Our conversations were usually over lunch at his home in Flint Michigan where his wife, Mrs. Worku, made excellent meals or at one of his favorite Italian restaurants, where he usually left me to attend to the bill saying that is a cheep price for the lessons of the day. Very cheep indeed. Mrs. Worku made my favorite foods in the morning and afternoons whenever I visited.

One early morning, I stop by Ato Tsegay's home to drop off some documents he asked me to find for him and I leaned that only Mrs. Work was home, making coffee. On the dining table were Ato. Tsegay's hand written notes about the Eritrean provinces (AWRAJATAT). I had seen from his earlier writings how much he was pained by the divisive sentiments associated with the naming of the provinces. While he appreciated their historical significance, he also actively

lectured on the need to abandon any sentiments and divisions that get on the way of unity of Eritreans and the independence of Eritrea.

I decided to stay in and have a lighthearted conversation with Mrs. Worku over coffee and check her biases about our traditions in Eritrea related to the provinces. By that time, I had the opportunity to meet and be interested in one of her daughters, Seghen. Mrs. Worku was from Akeleguzay province (AWRAGA) in Eritrea as I am; from a very prominent family and married to someone from the Hamasien province, which was not common those days. I repeated to her that she knew well that she was from one of the most prominent families in Akeleguzay, and men would line up just to see her from a distance, yet she chooses someone from Awaraga Hamasien. "Why? What public or family problems forced you to accept such a marriage when she could have had anyone of her choosing locally?" Her response was quick as she was very quick on her feet. She laughed and said, "well son, it is too late for me now, but do not make the same mistake as I did. However, if you should do so, you have my blessing." I thanked her and promised to shortly inform her daughter about the blessing. She laughed again and said, "we are all set then, see you at the wedding."

Segehn and I had our civil marriage in Flint Michigan, which is usually finalized by getting a marriage certificate from a courthouse and a small reception at the family home of the bride. The day before the wedding, when I started to go to the courthouse to get the certificate, Ato. Tseggay insisted on going with me to make sure everything was done properly. At the courthouse, I was directed to a window of a clerk. When I was about to be handed the certificate, Ato. Tseggay jumped in and said "stop, we would like to see the superior court Judge before we accept the certificate." Ato. Tseggay explained that he is a lawyer, originally from Eritrea, and he has just witnessed some irregularities in the production of some certificates in the past, thus wants to see the Judge.

The clerk at the window was puzzled by comments and the request, went back past a couple of desks to see her supervisor, who in turn went in to the next room and came out with the superior court Judge. The Judge invited us to come in and jokingly asked Ato. Tseggay to explain himself or "be held in contempt of court, going to jail, perhaps missing his daughter's wedding". Ato. Tseggay, was true in form, almost as he was in his court room days in Eritrea. He explained that marriage is sacred mission and could not seriously be implemented by simply throwing a piece of paper through a window. The Judge asked, "what are you asking me to do?" After short story about the challenges and the promises of the institution of marriage, and the role of communities and institutions to support it, Ato. Tseggay asked the Judge to come to his home

the next day, officiate the wedding in front of family and friends, break bread and dance with us as well in support of the institution of marriage.

The Judge accepted the invitation and came with his wife the next day to Ato. Tseggay's home for the wedding. Just when the Judge got up to officiate, three gentlemen (SHIMAGILE) stood up in front of him and shouted that they will not give their daughter, "daughter of Hamasien" to someone from Akeleguzay without guarantees or bond (WAHIS). Two of the three gentlemen were unknown to the family. However, one was related but had not been in touch with the family for over 25 years. This intervention by the gentlemen was not in the plan and somewhat disturbing to say the least, especially on how and when they interjected in the wedding event. The Judge and few others started to get concerned not knowing where that was heading. Ato. Tseggay then jumped, asked the Judge to sit down for few minutes and pulled aside the three gentlemen.

I came close to Ato. Tseggay to see and hear what was going on. Ato. Tseggay thanked the three gentlemen for respecting the finer parts of our tradition and quickly added that he anticipated the situation and that he had already established the guarantee (WIHSINA) few days ago. The three gentlemen told him they admired his wisdom and thanked him for handling the matter ahead of time and quietly headed to their seats.

The Judge got up again, put his robe on, officiated, signed the certificate and handed it to Seghen. The Judge and his wife stayed all together for about two hours, eat our traditional food, danced with the bride and other family members. We had our church wedding nine months later in Italy at the Vatican, which was equally memorable, but our civil wedding was made special and memorable thanks to the interventions of Ato. Tseggay.

When the guests left, I pulled Ato. Tseggay aside and asked about the guarantee (WAHIS). He smiled and said that it was an opportunity to show respect for tradition and at the same time to educate folks on the unconstructive nature of some of the providence (AWRAGA) thinking while allowing them to save face.. He said, that he was inconvenienced the three gentlemen would not understand or badge much on discussion about provinces. Hence, he said he had to resort to something more expedient, "holy suctioned lie" (KUDUS HASOT), with the aim of following up later to somehow fix it at the right time and place.

I then decided to complain to Ato. Tseggay, in keeping with our tradition that I was waiting for the family gift or dowry (GEZMI). Ato. Tseggay realized that this was not much about dowry for me but a test of his stance on tradition. He explained that I deserved GEZMI and more, but also explained that I had to do my part first, that is buy jewelry for the bride. I informed him that I bought her

some diamonds and he quickly explained that it must be gold, and that diamonds had no place in our tradition.

A year later Seghen and I came back to Michigan to visit family. I decided then to again provoke Ato. Tseggay for fun and reminded him about GEZMI and that I have now done my part. He quickly walked over to his daughter to inspect the gold. He then complimented me on my choice of gold and said, “regretfully I have to inform you the statute of limitation expired on your GEZIMI one week ago” and walked away.

All of the family members, friends and contemporaries of Ato.Tseggay that shared some of their stories with me express their admiration and gratitude to Ato. Emnetu Tesfay for investing so much energy and time to preserve some of Ato. Tseggay’s life story and contributions. I too as an Eritrean add my thanks and appreciations to Ato. Emnetu for his first-rate effort to document and preserve Ato. Tseggay’s and that of other notable Eritreans’ contributions in the struggle for Eritrean independence and freedom, for the generations to come.

Open letter to my beloved father by TiTi - Tiblez

Dear Dad,

It has been 22 years since you are gone leaving us with great sadness and emptiness. There is not a day that goes by that I don't think about you, and you are always on my mind with every breath that I take. Not a day goes by when I don't imagine what life would be like had you not died. I am blessed and grateful to be the daughter of yours and my mom Worku. Both of you have been a great influence in my life. You are a great father, a father that that guides his children thru the mazes of life.

You raised me and my siblings to be God fearing, guided and mentored us. You taught us kindness, love and support for our fellow human beings. You taught us the importance of humility and sharing! One of the greatest lessons you taught me whilst I was around 5 years old; is history of Ethiopia, Eritrea, Federation, Assab, Massawa etc.

Following are my remembrances in no particular order.

- I remember when I was little how relatives and friends alike would refer to me as Tseggay Iyassu jr. because of my looks and mannerism was like yours.
- I remember how education was important to you and made sure my siblings and I were educated in a private school.
- I remember how after school; you would pick us and take us to your office. Provided us snacks and hired a tutor to help us with homework.
- I remember when I was in 5th grade I was getting tutored for grade 6 and was able to be promoted to grade 7.
- I remember that your dream was for me to be the first female lawyer in Eritrea. To assist the poor and needy as you have done through out your life. The best gift that you left behind for me is your lawyer's cloth that I have preserved with pride.
- I remember how you provided pro bono defense and monetary help to the poor and needy.
- I also remember how you vigorously defended political prisoners...
- I remember when I chose a different career path contrary to the dream you had, you respected my choice and gave me the blessing!

- I remember on some Saturdays you would take us to the stadium to watch soccer games especially your team Ganta Mereb. Or you would take us to different city courts, like Keren, Mendefara, Dekemhare, Massawa so that you can defend/assist political prisoners or murder cases. You won most of the court cases. You took the opportunity to educate us the history, language and people of the different parts of Eritrea that you took us.

- I remember our Sundays together, we dressed up nicely to attend church. After church we would go visit different places like Durfo, Ghinda, Golf Club etc. Before we would head home you would take us to buy pastries and cookies while mom who is a great cook, would prepare us lunch. The adventure after lunch was; you either took us to see a movie or a musical. Sunday evenings were spent watching TV at home.
- I remember how you loved to help poor people (some people would refer to you as abo diKa ኣቦ ድኻ) especially on the holidays like Christmas, Easter etc. you would buy sacks of bread to share with the poor and homeless.
- I remember how you would help our close relatives financially.
- I remember every winter you would take us to Keren where we stayed with my maternal grandmother Elen.
- I remember your love for the arts. I remember how you commissioned the talented Eritrean artist Tewelde Kiflezghi, to paint portraits of John F Kennedy (JFK), Patrice Lumumba & Mahatma Gandhi.
- I remember the darkest hours of family started in November of 1974. You spoke to a rally of over 10,000 students in Asmara to resist "national service" ዘመቻ that was proclaimed by the military junta the Derg. Your speech was considered a crime by the military government. The next day

they came and searched your office and later Ethiopian military came to arrest you.

- I remember how you refused to be taken to prison by the military police car but drove your self accompanied by the military tank cars.
- I remember the flow of relatives, friends and neighbors to our house. I remember the agony of my mother when she came home to find out that you were arrested.
- I remember how you paid high price for the sake of the love the country and forgot your family.
- I remember the announcement on the public radio station about your arrest for treason against Ethiopia.
- I remember it took few days... days of agony to find out you were being held at one of the strict prisons Gibi.
- I remember your office was closed and all your assets frozen and your car possessed by the military police.
- I can't bear to remember that you were cruelly tortured during interrogation, brutalized so severely you nearly died.
- I remember you had to be confined, under close police watch, at HazHaz police hospital for a month.
- I remember my mother was left penniless to fend for her four children. She did everything she could to protect us, her children.
- I remember how our mom sold all her jewelry and belonging to support us while you were in prison.
- I remember my mom, my older sister Seghen & my cousin Hiwet Samuel would deliver food to the prison in the most difficult condition.

- I remember that in 1975 events turned for the worst as the confrontation between the Derg army and Eritrean liberation movements. When the Derg started suffering loses, they started killing youth and elderly without reason. Curfew was imposed starting at 6 PM. All the schools were closed.
- I remember how our mom would send us to different friends' houses to spend the night for our safety.
- I remember when 3 armed members of Eritrean Liberation Front (ELF) came to our house to talk to my mother and brother Yosief. My brother was involved with the liberation movement and was in danger. I remember my brother's last words to me was "Take care of our mom & sisters. See you soon". How can I forget the last hug I got from my brother and the agony that followed? If I had known that was the last time I would see him, I would not have let him go.
- I remember you telling me about the ELF freedom fighters, with the collaboration of some members of the police who were assigned to guard you, slipped into town to liberate you. However, the plan failed to materialize. As Yosief, your son - their point of contact - was leading the combatants who were going to carry out the mission to the police station they were suddenly confronted by Ethiopian soldiers. All of a sudden they started exchanging a barrage of bullets. Later you learned three of the combatants died in the battle and the rest had to retreat.
- I remember a few months later you were released from prison and finally home. I remember the joy of having you back.
- I remember the happiness did not last long. Terrible news about the drowning of your only son in Khartoum followed.
- I remember my pain & agony; seeing my mom, my grand mother my sisters and especially you, depressed & crushed by the pain of losing your son at a young age.
- I remember the speech you gave to console the grieving that came to our house. You said "we cannot change the fact of death by wailing and mourning. Therefore, it is better if we give comfort to one another in accordance to what is stated in the book of Job - the Lord gave, and the Lord has taken away; may the name of the LORD be praised. So please

allow me to set an example here on the basis of Job’s teachings. Please listen to me now for I would like to, starting today, to console myself based on the following set of beliefs:

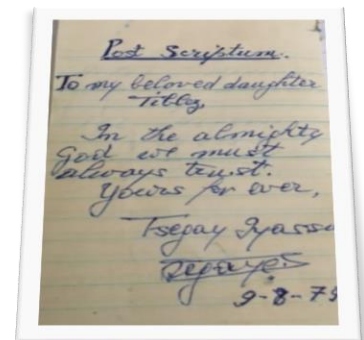
«If I had the power to alter the course of my own son by sacrificing mine I would have opted for it readily. I would have preferred to die before witnessing the death of my son. Recognizing that I am powerless in changing the sequence of death, I am opting for accepting the teachings of Job - to refrain from mourning. In those days the lives of many Eritreans of all ages are being wasted in towns, villages and desolate woods. Many youngsters are being butchered in front of their parents. A lot of blood of innocent people is being spilled everywhere. May God have mercy upon us, we are witnessing that the country is awash with the blood of its own children.»

- I remember soon after the speech you delivered you were arrested again, this time for six months.
- I remember soon after you got released, you disappeared later I found out you had left to join EPLF. I can’t bear to remember all the agony and pain you have gone thru.
- I remember you telling me how much you loved to have lots of children but right after my birth, you were arrested and tortured and would not have children anymore!
- I remember in 1976 Keren one of Eritrea’s major cities was liberated by EPLF. We heard rumors that you were seen there. It was no longer safe for us to stay in Asmara. My mom arranged for me and my two sisters to be smuggled to Keren. My mom stayed behind in Asmara with my grand mother. A few weeks later my mom came to Keren with grandmother.
- I remember how we became active in politics. Our new “bible” was the “Hafewshawi polotikawi” book. Later on, we joined “hafash w’deb”

- I remember how a month later you arrived in Keren and stayed with us.
- I remember you were fluent in several languages, Tigrinya, Amahric, Arabic, Italian, Tigre, English and little Saho. You were working at the news department of EPLF (kfli zena).
- I remember not being able to see you as often as I had wished. Being part of hafash wdebat (ሓፋሽ ወድባት) and being active in music and theater (kfli bahli ክፍለ ባህሊ) in Keren and with the medical team in Barentu & near Massawa.
- I remember how everyone would refer to me not by my name Tiblez but as gual Tseggay or gual avokto .
- I remember when Sgehen my elder sister got sick and had to leave for Sudan. I was terrified for her because I had lost my oldest brother in the Sudan.
- I remember when my maternal grandmother passed away and my elder sister Yodit took charge of our home.
- I remember the last time my mother came to visit us in Keren. I remember you were not able to stay with us as you did previously. But suddenly you came to visit us in Keren.
- I remember the retreat from Keren as the town was been taken over by the Ethiopian army. I remember the chaos in Keren. I remember how you had to leave to protect our country and mom was left to fend us the children. I remember when we left Keren, mom would tell us not to look back. What a pain it was for my mom.
- I remember and to these days I have nightmares when I remember how we lost some of our peers due to the bombardment by the Ethiopian forces.
- I remember when we finally reached Afabet exhausted. We stayed in Afabet for a few weeks.

- I remember a few months later we left for Sudan and arrived at Port Sudan. It took 2 months to reach our destination. After a brief stay in Port Sudan we went to Khartoum where my sister Seghen was staying.
- I remember the first thing we did when we arrived in Khartoum was to visit my brother Yosief's grave.
- I remember we stayed with relatives in Khartoum. Eventually you came to Khartoum for work related to EPLF.
- I remember you moved us to the home of Hassen Kekia who took **great care of us**. I am forever grateful of Hassen Kekia's generosity. He took care of us and lots of Eritrean refugees in need. May his Soul Rest in Peace!
- I remember at the end of 1979, my elder sister left for Saudi, my sister Yodit in Sudan, my mom in Asmara & I to Europe (Italy). I remember at that time you were going back and forth from Sudan to Eritrea.
- I remember when I left Sudan you gave me a notebook and an envelope that should only be opened in case of an emergency. You also give me advice to continue my education and not to forget our country Eritrea.
- I remember after my brief stay in Rome Italy in the early 1980 I left for Sweden.
- I remember a few months later opening the envelope you gave me. Inside I found 200 dollars.
- I remember by the end of 1980 you & my sister Seghen went to my sister Yodit who was living in USA (Iowa).

- I remember in 1981 your happiness when you, for the first time got a grand daughter. My sister Yodit named her daughter after our maternal grandmother.

- I remember fondly 1982 after a long while the whole family was reunited in Ames Iowa. My mom came from Asmara and I from Sweden. Seghen and Yodit with her family were living in Ames.
- I remember when you received your residence permit in the USA, you started work as a lawyer in Des Moines.
- I remember you would still travel around the US and lectured about Eritrea.
- I remember in the summer of 1983, we flew to DC to visit my cousin Dr. Amdetsion Kidane and to meet Aboy Woldeab Woldemariam (your godfather). We spent 3 memorable days of my life. Grateful to have gotten great advice, knowledge about Eritrea from aboy WelWel and you.
- I remember in the days of no Viber, Skype or WhatsApp, we would have lengthy phone conversation 1-2 times a week. Our conversation would always center around Eritrean affairs, education and life in general.
- I remember in January 1989 the whole family, relatives and friends from around the US got together in Flint MI for my sister Seghen & Gebre's wedding.
- I remember your happiness in 1990 when Seghen gave birth to your first grandson who was named Yosief after your first son!
- I remember fondly May 1991 when your dream came to fruition. Eritrea became a free country.
- I remember in October 1991, I gave birth to my first child. Two months later I was able to travel to visit you. How can I forget the joy in your eyes when you held my son in your hands?
- I remember 1996 as a bitter sweet year. Sweet, because it was the year that I gave birth to my youngest son. Bitter, because 2 month later we got

a call from my sisters that you were not feeling well and have been admitted to hospital. Bitter because, we planned to visit you and bought the plane tickets. A few days before the departure we got a call from my brother-in-law about your passing. Bitter because you did not get to see my second and my new born sons. Bitter because I did not get a chance to say good bye! Bitter because you never got to see free Eritrea, a cause that you had fought your entire life.

- I remember in October 1996 how you were given a hero's welcome at the Airport.
- I remember the next day relatives, friends, religious leaders and public officials gathered at our house. Later that day there was funeral procession around Asmara.

- How Can I forget when they finally put you in your final resting place at the Martyrs' Cemetery in Asmara (መቼብር ሓርበኛታት).

Dear Dad

I am so proud and grateful that you are my dad. I have learned a lot from you. I miss our conversations and your great advices. You always wanted to argue above all politics. I miss you so much I would do anything to hear your voice for one more minute. I wish your 11 grandchildren and two great-grandchildren had met you. You're gone but will not be forgotten, your story will live on. Thank you for everything you have done for us, even though we came second to the country. Thank you too for what you have done for the country. I love you so much! May you Rest in Peace!

Many thanks to Emnetu Tesfay who has spent a great deal of time and effort so that your legacy would not be forgotten.

From your beloved daughter Titi (Tiblez)

ምዕራፍ 4

ፖለቲካዊ ቅልውላው አብ ዉሽጢ ዓዲ ፣ ሸርሖታት ሓያላን መንግስታት አብ ግዳም።
ግንቦት 18 ምርጫ አብ መጻኢ ኤርትራ

ሸርሖታት እንግሊዘን ጥልያን ኣንጻር ነጻነት ህዝቢ ኤርትራ ዝገልጽ ሰእሊ። ሃጺይ ሃይለስላሴ ምስ እንግሊዛዊ ልኡኽ

አብ 1949 ዓመተ ምህረት ፣ ሃገራውያንን ኣህጉራውያንን ሓይልታት ንኤርትራ አብ ክልተ ክመቐልዎ እዎ ፣ ናብ ሱዳንን ኢትዮጵያን ተመቐላ ክትሕወስ ይሓሰቡ ኔሮም። ኤርትራውያን ድማ አብ ክልተ ሓናቕ ምርጫታት ተቐርቐሩ። ምምቕቓል ወይ ድማ ብዘይ ቅድመኩነት ምስ ኢትዮጵያ ምስቕላስ። ድሌት ናጽነት ህዝቢ ኤርትራ ድማ ተረጊጹ ተረፈ። ማሕበር ኣንድነት ንድሌታትን ሃቐናን ሰልፊ ናጽነት ንኸዳኸም ተዓጢቑ ክሰርሕ ጀመረ ፣ እዚ ቀንዲ ንኤርትራ ምሉእ ናጽነታ ንኸይትረክብ ድማ ዓብዩ ዕንቅፋትን ውዲትን ኮና። አብ መወዳኢታ እተን ኣርባዕተ ዓበይቲ ሓያላንን ውድብ ሕቡራት ሃገራትን ንጉዳይ ኤርትራ አብ መዕለቢኡ ኩባጽሓኦ ሰለ ዘለወን ፣ እዘን ዝሰዕባ ንመጻኢ ኤርትራ ድማ ወሰንቲ ዝኾና ሰለሰተ ኣማራጺታት ተዋህቡ።

1. ምምቕቓል: ንውሑዳት አብ ቁጽሪ ዘይኣትዉ ዝድገፍ
2. ብዘይ ቅድመ ኩነት ሕብረት ምስ ኢትዮጵያ ፣ ብመንግስቲ ኢትዮጵያን ብማሕበር ኣንድነትን ብትሪ ዝድገፍ
- 3- ናጽነት: ኣልኢሰላሚያ ኣልራቢጣ ሓዊስካ ብቀጽሪ ናጽነት ዝድገፍ።

ዝበዘሉ ኤርትራውያን ኣብ ጎድኒ ቀጽሪ ናጽነት ብምሰላፍ ንሃገሮም ካብ ንሓዋሩ ምጥፋእ ኣድሓንዎ ፣ እታ ናይ ምምቕቓል መደብ ፍሽልቲ ኮይና ተረፈት ፣ ኤርትራ ድማ ሓንትን ዘይምቕልቲ ሃገር ኮይና ጸንሐት።

እንተኾነ ግና ማሕበር ኣንደነት ኮነ ቀጽሪ ናጽነት ካብ ሰፍርኦም ምንቕ ክብሉ ብዘይ ምክኣሎም ፣ ንሰልፍታት ናጽነት ኤርትራ ኣብ ሓደ መረዳድኢ ነዋቢ ክብጽሓ ተገደዳ ፣ ኤርትራ ኣብ ትሕቲ ንግስነት ሃይለ ሰላሴ ምስ ኢትዮጵያ ክትሓበር ማለት'ዩ። ንኤርትራውያን ሃገራውያን ንክቕበልዎ መሪር ውሳኔ እዩ ኔሩ እንተኾነ ግና ፣ ንኤርትራ ካብ ምምቕቓል ሓራ ከውጽእዎ ስለ ዝከበርዎ'ውን ናብቲ ውሳኔ ኣትዮም። ውዕል ስምምዕ ሕብረት ምስ ኢትዮጵያ ንዓሰርተ ዓመት ዋራይ እዩ ጸኒሐ።

ሕቶ ባንዲራ ኤርትራ ድማ ኣካትዐ ፣ ቡቶም 68 ዝኣባላቲ ንሸዱሸተ ወርሒ ቅዋም ኤርትራ ንምድላው ሓላፍነት እተዋህቦ ባይቶ ድማ ተረዳድኡን ነታ ባንዲራ'ውን ኣጽደቐዎ። ድሕሪ ናይ ሸዱሸተ ወርሒ ናይ ሰራሕ ግዜ፣ እቶም መሰረትቲ ቅንሰል ንኣባዕተ ዓመታት ቀዳሞት ፓርላማ ናይ ኤርትራ ክኾኑ ውሳኔ ተመሓላልፈ። ዓሰርተ ኣርባዕተ ዝኣክሉ ካብ መሰረትቲ ናይቲ ቅንሰል ካብ ሰራሖም ወሪዶም ከም ፈጸምቲ ኣካል ኣተግበርቲ ሚኒስትራት ቆሙ ፣ ካልኣት ድማ ኣብ ናይ ህዝባዊ ኣገልግሎት ሰራሓት ተዋፈሩ። ነቶም ዝወረዱ ኣባላት ኣተግበርቲ ሕጊ ንክትክኡ ኣብ ናይ ምርጫ ዘባታት ምርጫታት ተኻየደ ፣ ኣሰማት ናይቶም ዝትክኡ ድማ እዚ እዩ።

- 1- ኣቶ መስፍን ገብሪሂወት
- 2- ሰይድ ዶሲን ሓሰን ናይብ
- 3- ራእሲ ተሰማ ኣሰበሮም
- 4- ግራዝማች ተክለሃይማኖት ቦኽረ
- 5- ቀኛዝማች ሓድገምበስ ክፍሎም
- 6- ናሰር ባሻ ኣቡበከር
- 7- ግራዝማች መሓመድ ሰዒድ ዓሊ ቤክ
- 8- ኣቶ ወልደዮሃንስ ገብረዘገጊ
- 9- ኢንሰፕክተር እምባዩ ገብረ ኣምላኽ
- 10- ኣቶ ተደላ ባይሩ
- 11- ፊተውራሪ ሓረጎት ኣባይ
- 12- ኣዝማች ተሰፋይ በራኺ
- 13- ኣቶ እምባዩ ሃብተ
- 14- ኣቶ ተሰፋልደት ገረድ

[ምንጩ: መሓመድ ሰይድ ናወድ; AlHajiqqa Welta'rikkh]

እታ ሰማያዊት ባንዲራ (ኸድራ ብቑንቋ ትግረ ዝዋቀሙሉ ዝከበሩ መጸውዒ፣ ኣውሊዕ ድማ ብትግርኛ) ከም ምልክት ባንዲራ ሃገረ ኤርትራ ኮነት። ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ክትሕወስ እንከላ ናይ ባዕላ ምሕደራን ባንዲራ ፣ ማለት ሰማያዊት ባንዲራ እትውንን ልኡላዊ ሃገር እያ ዝከበረት።

ኣቕዲሞም ፣ ኣንድነታውያን ንሰልፊ ናጽነት ከቋሸሹን ከነኣኢሱን ፣ ከሉ ግዜ ድማ ብመሪሕነት ሃይለ ሰላሴ ክምርሑ ይደልዩ ነበሩ ፣ ኣብ ርእሲ'ዚ ድማ ባንዲራ ኢትዮጵያ ከም ባንዲራኦም ርእዮም፣ ነቲ ዝከበረ ናይ ሕብረት (ፈደረሽን) ግዜ ድማ ከም ዋጋ ዘይብሉ ነገር ብምቕጻር እዮም ዘመን ፈደረሽን ኣሓሊፎም። ብዙሕ ከይጸንሐ ሃጸይ ሃይለ ሰላሴ ፣ ብጋህዲ ኣሰራርሓ ፈደረሽን ክግህስ ክዋሕሰን ጀመረ ፣ ንፓርላማ ኤርትራ ካብ ሰራሕ ወጸኢ ብምግባር ፣ ንባንዲራ

ኤርትራ አውራጃ ብባንዲራ ኢትዮጵያ ተክላ ፡ ንወትሃደራዊ ሓይሊ ኤርትራ ድማ ተቐጻጸርዎ ማለት አዩ። ምውራድ ናይታ ባንዲራ ድማ ንነዊሕን መሪርን ቃልሲ ንውሕስነት ኤርትራውያን አፍደገ ከፈተ።

አብ እዋን መወዳእታ ሓምሳታት፡ መንግስቲ ኢትዮጵያ ንፈደረሽን ከከአእስ ክጅምር ከሎ ፡ ምንቅስቃሴ ሓርነት ኤርትራ (ሓራካ፣ ጉጅለ ሸውዓተ) ሰላማዊ ዘኾነ ቃልሲ አብ ምጅማር እግሪ ተኸለ ነበረ። ገለ ካብ አባላቱ ክእሰሩን ክቐጥቀጡን ምስ ጀመሩ ግና ብውሸጢ ውሸቲ ምንቅስቃሳቱ ከሰላሰል ጀመረ። ብ 1 መስከረም 1961 ፡ ሓሚድ እድሪስ ዓዋተ ንብረታዊ ቃልሲ ጀመረ። ኩሎም ሓርነታዊ ግንባት ኤርትራን ጉጅለ ሓራካን ድማ ነታ ሰማያዊት ባንዲራ ሒዞም ክንቀሳቐሱ ጀመሩ።

ምንጩ: Awate.com/eritrean-symbols-of-many-colors/ Nov 25, 2012

አብ መንጎ ዋዕላ ፖለቲካዊ ጀርመን ፡ አኼባ ናይተን አብ ካልኣይ ኩናት ዓለም እተዕወቃ ሃገራት አብ ነሐሴ 1945 ን ዝክበረን ፡ ብታሕሳስ 2 1950 አብ መጋብአያ ውድብ ሕቡራት ዝክበረ አኼባ ንኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ከም እትሓብር ምርጫ ተመሓላልፈ። ዝተፈላለዩ እማመታትን ለበዋታትን ብዝተፈላለዩ ሃገራት፡ ኮሚቴታት ፡ ንኡስ ኮሚቴታትን ኮሚሽናትን ንመጻኢ ኤርትራ ቀረበ። ኩሎ እቲ እማመታት ሃገራት ከመይ ንረን አብ ዓለምለኻዊ ምትእኽኻባት ንራብሐአን ከወውታ ዝግበር ጸወታታት ንኸተንብዎ ኣዝዩ ኣገዳሲ ይኸውን። ሓደ ካብቲ አብ ተግባር ዘይሰርሐ አማመታት “በሺን ሰፎርዛ” እተባህለ እማመ ነበረ። እዚ እማመ ብናይ ብሪባንያን ኢጣልያን ወጻኢ ጉዳያት ሚኒስተራት ዝተሃንደሰ ኮይኑ ንምምቃል ኤርትራ አብ መንጎ ሱዳንን ኢትዮጵያን ድማ ይእምን። ኢትዮጵያ አብ መጀመርታ ነቲ ናይ ምምቃል ውሳኔ ንክትቀበሎ ሰጋእ መጋእ በለት። ወከልቲ ኤርትራ ነቲ ሕብረት ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ዝበል ሓሳባት ኮነንዎ ፡ አብ ኮረዲዮታት ውድብ ህቡራት ኮይኖም ድማ ነቲ እማመ ካብ ምዕዋት ንምትራፍ ላዕልን ታሕትን በሉ። እንተኾነ ተቐውሞ ናይ ኤርትራውያን ብዙሕ አብ ግምት ክኣቱ ኣይክኣለን ፡ ንምምቅቓል ኤርትራ ካልኣት ነገራት ኢዮም ዓዲ አውዲሎም። እዚ አብ ታሕቲ ተጠቐሱ ዘሎ ሕጠብ ጽሑፍ ድማ ነቲ ሸው ዝክበረ እማመን ከመይ ንሩኽ አብ ግብሪ ካብ ምውዓል ከም ዝአበዩ የመልክት።

ወከል ናይ አሚሪካ ጆን ፎስተር ዳላስ ብ ግንቦት 9 1949 ፡ ብመገዲ 15 ሃገራት ዝሓቐፈት ንኡስ ኮሚቴ ንሕቶ ኤርትራን ካልኣት ግዝኣታት ኢጣልያን ከም ብሓድሽ ክርእ ኣለዎ ምስ በለ፡ ካብ ሚያዚያ 6 1949 ኣትሒዙ መጻኢ ኹለን ግዝኣታት ኢጣልያ አብ አፍሪቃ ዝክበሩ ርሱን ክትዓት ኣለዓዓለ። ዘቐረቦ እማመ ተቐባልነት ረኸበ ፡ እታ 15 ሃገራት ዝሓቐፈት ንኡስ ኮሚቴ ድማ ብቀዳማይ ኮሚቴ ሃገራዊ መጋብአያ ንክርእ ንእማመኣ ንቐልጠፍ ኣቐረበት። እቲ ቀዳማይ ኮሚቴ ካብ ኩለን አባላት ሃገራት ተወከልቲ ዝክበሩ ሓያል ኣካል ነበረ።

እታ 15 ሃገራት ዝሓቐፈት ንኡስ ኮሚቴ ንኹሎ ዝቐረበ እማመታት ብምርኣይ ፡ ንእማመ በሺን-ሰፎርዛ አብ ናይ ኢጣልያ ዝክበሩ ግዝኣታት ግና ተቐበለቱ። ንእማመ በሺን-ሰፎርዛ 10 ደገፍዎ ፡ 4 ተቐውሙ 1 ድማ ድምጹ ካብ ምሃብ ተቐጠቡ። ሰለዚ እቲ እማመ ንቐዳማይ ኮሚቴ ከም ጥርኑፍ መዝገብ ተቐህቡ።

ብ ግንቦት 17, ቀዳመይቲ ኮሚቴ ፡ ነቲ ዝክበረ እማመታት ገለ ምቅይያር ብምግባር ከምዚ ዝሰዕብ ንራ ናብ መጋብአያ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ኣቐረቡቱ።

1. ብዘይካ ምዕራባዊ ክፋል ፡ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ትተሓወስ ፡ ከተማታት ኣስመራን ባጽዕን ድማ ፍሉይ ናይ ምምሕዳር ሓለፋታት ይወሃበን ፡ እቲ ዝተረፈ መሬት ኤርትራ ድማ ንብብሪባንያ-ግብጹ ትመሓደር ሱዳን ንክወሃብ ተወሳኺ ምዝርራባት ኣካዩዱ።

2. ሶማል ክሳዕ ብመጋብአያ ውድብ ሕቡራት ዝምደብላ አብ ትሕቲ ሞግዚትነት ኢጣልያ ክትጸንሕ።

3. ሊብያ ድሕሪ 10 ዓመት ናጽነታ ክትረክብ። ግናኽ ኣብዘን ወሽጢ 10 ዓመታት ኣውራጃታት ሳሪናይካ ፣ ፊዛንን ትሪፖሊታንያ ኣብ ትሕቲ ሞግዚትነት ብሪጣንያ፣ ፈረንሳይን ኢጣልያንን ብቅድመ ተኸተል ክጸንሓ።

መጋባዳ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ነቲ እማመ ርእይ ፣ ንለበዋታት ቀዳመይቲ ኮሚቴ ድማ ብዘይ ዝኾነ ጸገማት ንክቕበሎ ትጽቢት ነበር ፣ ምክንያቱ ዝኾነት ኣባል ውድብ ሕቡራት ሃገራት ዝኾነት ሃገር ኣብ ኣገዳሲት ኮሚቴ ተወከልቲ ስለ ዝከበርዎ። እቲ ውሳኔ ከምዚ ይመስል።

1. ምምቕቓል ኤርትራ ናብ መጋባዳ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ብ37 ጠቕላላ ድምጺ ኣተወ፣ ንበሺን ሰፎርዛ ዝድግፉ 11 ፣ 10 ድማ ድምጺም ካብ ምሃብ ተቐጠቦም። ስለዚ ዕጫ “ግዝኣት ኢጣልያ ነበር ኤርትራ” ተሓቲሙ ተረፈ።

2. ጉዳይ ሊብያ ብዙሕ ንኡስ እማመታት ነበር። መጋባዳ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ንሕብርቲ ሊብያ ድሕሪ 10 ዓመታት ዝቐረፀ ሕቶ ፣ 48 ደገፍቲ ፣ 8 ተቃወሙትን 1 ድማ ድምጺ ካብ ምህብ ተቐጠቡ። እንተኾነ ግና ፣ እቲ ዘገድስ ሕቶ ግና ነዘን ስለሰተ ኣውራጃታ ሊብያ መን የመሓድረን ንዝብል፣ ከምዚ ዝብል እማመ ቐረበ ፣

- ሀ. ሞግዚትነት ብሪጣንያ ኣብ ልዕሊ ሳሪናይካ ብ36 ደገፍቲ፣ 17 ተቃዋሚትን 6 ድምጺ ዘይሃቡ፣
- ለ. ሞግዚትነት ፈረንሳይ ኣብ ልዕሊ ፊዛን ድማ ብ36 ደገፍቲ፣ 15 ተቃዋሚትን 7 ድምጺ ዘይሃቡ፣
- ሐ. እንተኾነ ግና ንሞግዚትነት ኢጣልያ ኣብ ልዕሊ ትሪፖሊታንያ ፣ ነቲ ክልተ ርብዓ ናይቲ መጋባዳ ንክመልእ ሓንቲ ድምጺ ተረፈቶ። ኣብ ትጽቢት ዋላ ሓደ ሰብ ዘከበረት ሄይቲ ፣ ኣንጻርቲ ኣብ ልዕሊ ግዝኣት ኢጣልያ ነበር ዝተሃንደሰ እማመ በሺን ሰፎርዛ ኣድመጸት።

3. ከም እንደገና ውን ሕቶ ሞግዚትነት ኢጣልያ ኣብ ልዕሊ ሶማል ምስ ተላዕለ ፣ ወኪል ሄይቲ ኣብ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ዝከበረ ሰይተር ኤስቲ ሎት ኣንጻር ኣድመጸ። ሰይተር ኤስቲ ሎት ካብ ፕሬዝደንት ሄይቲ ንእማመ በሺን ሰፎርዛ ክቕበሎ ቀዋታዊ ትእዛዝ እዩ ተቐቢሎ ኔሩ ፣ እንተኾነ ግና እዚ ወኪል ከም ፕሬዝደንት ሃገሩ ዝኣዘዙ ዘይኮነስ ቅኑዕ ኮይኑ እተራእዮ ገይሩ ኣድመጸ። (ድሒሩ ከም ዘብረህ ጸረ-መግዛእቲ ዝብል ስነ-ሓሳብ ስለ ዝከበር እዩ፣ ኣንጻር ምምላስ ኢጣልያ ናብ ሶማልን ሊብያን ኣድመጸ። ካልኣት ወገናት ከም ዝብልዎ እንተኾይኑ ግና ፣ ንናጽነት ሊብያ ክደናገዩሎም ብዘደልዩ ወከልቲ ሃገራት ኣዕራብ ጉቦ ከም እተቐበለ እዩም ዝገልጹ።)

እዚ ፍጻሜኺ ንሃገራት ሕቡራት መንግስታት ኣሚሪካ ፣ ብሪጣንያን ፣ ኢጣልያን ምስ ኩለን ደቡብ ኣሚሪካ ደገፍታን ዘሰንብድ ክስተት ነበረ። ኣብ ከምዚ ኩነታት ፣ ብዙሓት ክሳብ ሕጂ ነዚ እማመ ዝደገፉ ዝከበሩ ሃገራት ኣብ ባይታ ዝትግበር ኮይኑ ኣይተራእዮን። ስለዚ ንዳግመ ምርጫ ብኣጠቓላል ንእማመ በሺን ሰፎርዛ ክግበረለን ሓተታ። እዚ ማለት ኣህጉራዊ መጋባዳ ኣብ ልዕሊ ኤርትራን ሊብያን (ፊዛንን ሳሪናይካን) ጥራይ እተወሰነ ንእማመ በሺን ሰፎርዛ ከሕልፎ ኣይክእልን እዩ ምክንያቱ ናይ ትሪፖሊታንያ ዕጫ ኣብ ጠልጠል ስለ ዝከበረ። ኣብ መወዳእታ ኣጠቓላሊ ምርጫ ንእማመ በሺን-ሰፎርዛ ፣ ብ37 ተቃዋሚቲ፣ 14 ድማ ደገፍትን 7 ድማ ድምጺም ካብ ምሃብ ዝተቐጠቡ ተነጸገ።

ስለዚ በዛ ወሳኔት ምርጫ ናይ ሄይቲ ፣ እቲ ድሮ ኣብ ኣህጉራዊ መጋባዳ ው.ሕ. ተበጺሑ ዝከበረ ውሳኔ ፍሹልን ትርጉም ዘይብሉን ኮነ፣ ሕቶ ኤርትራ ድማ ናብ ዝቐጽል መጻሪዩ መርመራታት ሓለፈ። ኤትዮጵያ ብምፍራስ ምምቕቓል ኤርትራ ገና እይተሓጎስትን፣ ንኣኣን ንመሻርኻታን ነገራት ከበርዩ ድማ ጸሓይ ዓረቡቶም። በቲ ሓደ ሸነኽ ድማ ኢብራሂም ሱልጣን ብምፍሻል ምምቕቓል ኤርትራ ሓጎሶም መግለጺ ኣይነበርን፣ ኣብ ሕቶን ምጽራያትን መጻኢ ሃገርም ድማ ከም ስርሖም ተተሓሓዙ- ነዛ ሕጂ ምስ ነብሳን ምስቶም ናይ ቀደም ጎረብብታን ኣብ ሰላም ዘየላ ሃገርና ኤርትራ ማለት'ዩ።

ምንጩ: ንሓርነት ኮም

ምዕራፍ 5

ለውጤ ደብዳቤታት ኣብ መንጎ ጸጋይ ኢያሱን ወልደአብ ወልደማርያምን

መዘኸኻሪ ንኣንቡብቲ። ዝምድና ሓርበኛ ኣቦና ወልደአብ ወልደማርያምን ሓርበኛ ጠበቓ ጸጋይ ኢያሱን ጸኑዕ እዩ ነይሩ። ኸም ወላድን ወሉድን እዮም ነይሮም። ወላድን ወሉድን እንተበልካ ውን ካብ ሓቂ ዝረሓቐ ኣይኮነን ስለምንታይ ንጸጋይ ኢያሱ ኣባሊግኡ (Godfather) ካልእ ሰብ ኣይኮነን ባዕሎም ኣቦና ወልደአብ እዮም። ካብኡ ሓሊፉ ድማ ክልቲኦም ምሉእ ሂወቶም ኣብ ቃልሲ ንነጻነት ኤርትራ ስለ ዘሕለፍዎ ፣ ብሓደ ሰሪሖም እዮም። ብተወሳኺ ድማ ክልቲኦም ከም ደረሰቲ ፣ ከም ዘመርቲ ፣ ከም ኣንቡብቲ ፣ ናይ ሓባር ጠባይት ነይርዎም እዩ። ስለዚ ኣብቲ ዝጸሓፍዎ ዝነበሩ ደብዳቤታት ጠበቓ ጸጋይ መብዘሕትኡ ግዜ ናብ “ወል ወል” ኢሉ ይጽሕፎ ነይሩ ፣ ኣቦይ ወልደአብ ድማ ናብ “ጸጉ” ኢሎም ይጽሕፉ ስለ ዝነበሩ ኣንቡብቲ ንክፈልጥዎ ኣድላዩ ኮይኑ ስለዝተሰመዓኒ እዩ ዝጠቐሶ ዘለኹ።

እዞን ደብዳቤታት ኣብ መንጎ ክልተ ግሊ ሰባት ዝተግብራ ለውጤ ደብዳቤታት እየን። ነዊሕ ዕድመ ዘለዎ ደብዳቤታት ድማ እዩ። እንተኾነ ክልቲኦም ላዕለዎይ ደረጃ ወርዘውና ዘለዎም ሰባት ብምንባሮም እቲ ትሕዝቶ ፣ ቅዲን ኣገባብ ኣጸሓሕፋን ዝዚ ሓድሻ ወለዶታት መሃርን ኣተባባዒን ስለ ዝኾነ ከም ዝሕተም ተገይሩ ኣሎ።

ኣቶ ጸጋይ ኢያሱ ምስ ኣቦ ሃገር ኤርትራ ዝፍለጡ ኣቶ ወልደአብ ወልደማርያም ኣብ ዋሺንግተን ዲ ሲ

ካይሮ 20-11-79

እተፈቶኻ ወደይ ፣ ሓወይ ፣ ዓርክይ ጸጉ!!

ብ 10-10-79 እተጸሕፈት ፡ ቦቲ ሓደ ወገን መዓናጡ ዝበጣጥሰ ቦቲ ሓደ ወገን ከኣ ፋና ዙብርህ ቃላት ዝሓዘት መልእኽትኻ በጺሓትኒ። ዘንብብክዎ ምሽት ሰለ ዝነበረ ፡ ከውርዳ፡ ከደይባ ፡ ከውጽኦ፡ ከእትዎ ድቃስ ካብ ዓይነይ በሪፋ ፡ ኮፍ ኢለ ሓደርኩ። ምድሪ ንርእሳ ኢላ ወጊሓ ኸም ዚበሃል ፡ ንርእሳ ኢላ ወጊሓ። ንኣይ ደንጊጸትለይ ኣይኮነትን። እው ፡ እቲ ኣልባ መለእካ ዝሰደድካለይ ዘሕዘን ዛንታ፡ ኣብ ልቦይ ተሰቐሉ ኺሕቀን ሓደረ። ዚጸዕየለይ መሰሉኒ ብዙሕ ሓቕንክዎ። ግናኸ ዚጽዒ ጸባ ኸም ዚይኮነ ትፈልጥ ኢኻ። ሰለዘ'ውን ኣይጸዕየለይን። ዘጽዕኹዎ ነገር የልበለይን። ምስ ካሻ-ፈሓም ወይስ ሕመት ዚቃለስ ሰብ፡ ቃልሱ ብዝበዘሐሉ ወይስ ብዘንወሓሉ መጠን፡ ጸሎሎኡ የብዘሕ። ናይ ኤርትራ ጉዳይ ነገር ኪፈልጥ ወይስ ከስተውዕል ኢሉ ዚምርምር ሰብ ከምኡ ኢዩ። ናይ ኤርትራ ጉዳይ ማለተይ፡ ናይ ገድሊ ሓርነት ማሕበራት ጉዳይ ነገር ማለተይ ኢየ'ምበር ጉዳይ ኤርትራ ንርእሱስ ካብ ዘኾነ ይኹን ፖለቲካዊ ጉዳያት ዝቐንፀን ዝበርህን ጉዳይ ምዃኑ ፍሉጥ ኢዩ። እው ናይ ኦርትዶዶስ ጠባይ፡ ማለት ፖለቲካዊ ጠባይ፡ ከስተውዕል ኢለ ብዙሕ ዓመታት (ዳርጋ 38 ዓመት) ተጋዲለ። ኸሳዕ ሎሚ፡ ብኸፊል'ኳ ገለ ኸስተውዕለሉ ኣይክኣልኩን። ኣሰደሚሙኒ፡ ደንጸውኒ፡ ቀባሕባሕ ክብለ እርኩብ ኣለኹ። እዚ ንኣኻ ዝወረደኩ፡ ንሰኻ ዝሞከርኩዮ ነገራት፡ ናባኻ ጥራይ ኣይወረደን። ንሰኻ ጥራይ ኣይሞከርኩዮን። በዚ ምክንያት እዘ'ውን ነገርካ ሃገራዊ ኢዩ እምበር ናይ ሓደ ሰብ ወይስ ናይ ገለ ሰባት ነገር ኣይኮነን። በዚ ምክንያት'ዚ ኸኣ፡ ሃገራዊ ሕዝባዊ ዘኾነ መፍትሒ ኺድለዮን ኪወሃቦን ምተገብአ። ዝረኽብኩዮ ወይስ ዘማዕደኻዮ ምፍታሕ ኣልዩካ እንተድኣ ኾይኑ ኣካፍለኒ። ኣብ'ዛ መልእኽትኻ ኣብ ገለ መደብ ዝበጸሕኻ ትመሰል። ንምድሓን ዘኸውን መደብ ይግበር።

ጸጉ፡ ናትካን ናተይን ፖለቲካዊ ፍልሰፍና ሓደ ኢዩ። ሓደ እንተዘይኮነ ድማ ዓይኒ-ማዩ ሓደ ሰለዘኾነስ በበይኑ ክኸውን ኣይክእልን። ኣብ ክብረት ደቅ-ሰብ፡ ኣብ ናይ ሓድሕድ ፍቅሪ፡ ኣብ ምሉእ ሓርነት ፡ ኣብ ማዕርነት ኩሎም ኤርትራውያን፡ ኣብ ዲሞክራሲያ፡ ኣብ ሰልጣን ሕግን ሰርዓትን እተመሰረተ እዩ። ዕላማና፡ እዚ ኹሉ ዚኸብረሉ ወይስ ዚሕለወላ ሓዳስ ሃገር ምፍጣር ኢዩ። ጸላኢ፡ በጀካ ናይ ሓይሊ ቋንቋ ካልእ ዘየስተውዕል ስለ ዘኾነ ፡ ብቋንቋ ሓይሊ ወይስ ብቋንቋ ኣጽዋር ምዘራቡ ከም ዘድሊ ንኣምን። ቁጻር ዘበለ ኹሉ ብሰፍ ይፈታሕ ወይስ ኪፍታሕ ይግብእ ግን ኣይንብልን። ማለት፡ ንሓይሊ ኸም መሳርሒ ድኣ'ምበር ከም ዕላማ ኣይንቐበሎን። ዕላማና፡ ናይ ኩሎም ሕዝብታት ሰላም ናይ ኩለን ሃገራት ኣማን ኢዩ። ነብይ ኢሳያስ ምዕራፍ 11 ቁጽሪ 6-7 ኣንብብ።

ኤርትራውያን ብማእለርቲ ፍቕሪ ኺተኣሳሰሩ ድኣ'ምበር ኣብ ዘኾነ ይኹን ካልእ መቐሕ ኪኣትው ኣይን ደልዮምን። ኣብ መንጎ ኤርትራውያን ንዚርኩብ ወይስ ኪርኩብ ንዚክእል ዘኾነ ይኹን ህልኽ፡ ሻርነት፡ ፋናቲክነት፡ ወገንነት ንኹንን። ንናይ ኣቦታትና ጽቡቕ ልማድ ሃገራዊ ኩልቲራ ነኸብርን ንኸተልን።

ኤርትራውያን፡ ካብ ሎሚ ካብ ሕጂ ጀሚርም መቐረት ሓርነትን ዲሞክራሲያን ከስተማቕሩ ፡ ኣብ ውሽጣዊ ጉዳዮም ኩሉ ፡ ብሓርነትን ዲሞክራሲያን ኪማላለሱ ንደለ። “መዓር ክሰፍሩ መዓር ይዛረቡ” ኸም ዚብሃል ፡ ኤርትራውያን ፡ በዚ ምእንቲ ሓርነትን ሰብኣዊ መሰልን ዚጋደሉ ዘለው ግዝዮ ዚ ፡ ሰብኣዊ መሰሎምን ሓርነቶምን ኪሕለውሎም ንምን። እው ኸም'ዚ ዝመሰለኒ ዘሎ ምክንያት መንጻጺ ኾይኑካ ዘሎ ምክንያት ኸም'ዚ ወይስ ንኣኡ ዚመሰል ኣታሓሳስባኻ ኺኸውን ይክእል። ቦታ ምእንቲ ኺውሃብካ ምክርኻ ምእንቲ ኺሰምዓልካ ሓሳብካን መንነትካን ኣውጺእካ ኸትድርቢ የድልዩካ ማለት እዩ።

እው፡ ንሕና ብተሳማምዎን ዝሓበረን ሓሳባት ንኣምን ኢና። ነፍሱ-ወከፍ ወዲ-ሰብ ሓሓሳቡን መመንነቱን ኪህሉዎ ይግባእ ንብል። ወሲኽና ኸኣ እቲ ነንበይኑ ዘኾነ ሓሳባትን መንነትንሲ ኪውህሃድ ንደልዩ። ነዚ “ድሑር” ኢሎም ዝጸውዕዎ፡

ሱብ ሓሳብን መንነቱን ገዳፉ ናይ ካልኦት ወይስ ናይ ካልእ ሓሳብን መንነትን ምልባስ ኪግደድ ይግብኦ ዝብሉ ኣሎው። እዚ ድማ ናይ ሓሳባት ስምረት ወይስ ሓድነት ዘይኮነስ፡ ናይ ሓሳባት ሞት ወይስ ቅትለት ማለት ከምዘኾነ ግሉጽ ኢዩ። individualism ዝሰብከልካ ዘሎኹ መሰሉ ኣይሰማዕካ። ፈታው collectivism ኢዩ። ግና ኹ ኹም'ዚ ናይ ኤርትራ፡ ወይስ ኣብ ኣጋባብ መነብብር ኤርትራውያን ዘሎ collectivism ወይስ ንኣኡ ዚመሰል ኪኾነልና እትምነ። መርግና ፡ ተዝካርና፡ ማሕረስና፡ግጹድና፡ብዕራይና ኣድግና፡አሰራርሓ ኣባይትና መሬትና፡ኸይተረፈ ኹሉ ብcollective ዘኾነ ሞታዊ ኣጋባብ ይካድ። scientific socialism እናብሉ ርእሰና የሕምሙና። ነቲ ባህርያዊ ፡ ሞታዊ፡ ፍቓዳዊ፡ ሰላማዊ፡ ኣብ ሓፈሻዊ ምርድዳእን ምውህሃድን እተመሰረቲ ሃገራዊ socialism ግን ቁሊሕ ኢሎም ኣይርእዩዎን። እዚ ናይ ሃገርም ስለ ዘኾነ ፡ እቲ ኹኣ ባሕርታት ሰጊሩ ዝመጸ ጋሻ ነገር ስለ ዘኾነ ይኸውን። ካልእ ምክንያት ከህሉዎ ኣይክእልን። እምበኣርከስ ከም'ዚ ዝበለ ርእይቶ ካብ ዚህሉወካ፡ ሰራሕ ኪውሃበካ፡ ምክርኻውን ኪሰምዓልካ ዘይክእል እዩ።

“ፋሺዝም” ካብ “ፋሾ” ዝመጸ ኢዩ። ፋሾ ማለት ክኣ “ጥማር- ጥሙር- እተጠምረ” ኣባትር ወይስ ኣዕጻው ማለት እዩ። ቡቲ ፓለቲካዊ መንገዲ ዝሓበረ ሓሳባት ወይስ ዕላማ ዚብል ግዳማዊ ትርጉም ከህሉዎ ይክእል። ቡቲ ኣብ ግብሪ ዝወግለ ናይ ሓቂ ትርጉሙ ግን ናይ ሓሳባት፡ ናይ ድልየታት፡ ናይ ርእይቶታት፡ ናይ ፓለቲካዊ መንነታት መቓብር ኢልካ ኹጽዋዕ ይክእል። ኣብ ማሕበረ ፋሺስቲ ኪኣቱ ፡ ኣብኡ ድማ ኹነብር ዚክእል ወይስ ዚፍቀደሉ፡ እቲ ምሕሳብ፡ምጽላይ ዝሓደገ ሱብ ኢዩ።

ሓደ ጽውጽዎይ ኪደግመልካ። ኣናጹ ማሕበር ተኸሎም ይብሃል። ማሕበርም “ማሕበር ብናጽነት ምሕሳብ” ተባሂሉ ተሰምዖ። ሓደ ወዲ ማሕበር እተራእዮ ኹዛረብ ብዝመሰሎ መንገዲ ሓሳብ ኹፍሰስ መሰል ነይሩዎ ማለት ኢዩ። ሓደ መዓልቲ ኣኼባ ተገይሩ፡ ሓደ ወዲ ማሕበር፡ ነቲ ፕረዚደንተን ነታ መራሕት ሸማግለን ዚነቅፍ መሪር ቃል ተዛረበ። ወዮ ፕረዚደንተ ሓዊ ተቓጺሉ፡ ነቲ ደፋር ወዲ ማሕበር፡ “ማሕበርና ፡ ናይ ብናጽነት ምሕሳብን ምዝራብን ማሕበር ስለዘኾነ ፡ብናጽነት ክትሓሰብን ክትዛረብን መሰል ኣሎካ። ግናኹ፡ ሓሳብካን ዘረገኻን ምስ ናይ ፕረዚደንተን ናይታ መራሕት ሸማግለ ወይስ ኮሚተ ሓሳብን ዘረገን እተሰማምዐ ኹኸውን የድልዮ። ስለዚ ተጋጊኻ። ድሕሪ ደጊመ ወዲ ማሕበር ኣይትንካን። ውጻእ! እናብለ ተሃንደደ። ወዮ ምስኪን ኣንጽዋ ሰንበደ። “ብገርህይ ኢየ! ኹምዚ መኣስ መሰሉኒ! ኣይትሓዙለይ! ኣይደግምን! ይቕረታ እልምን! እናብለ ተማሻኹን። ይቕረታውን ተዋህቦ። ግናኹ ኣባልነቲ ንምቕጻል ፡ ካብታ መዓልቲ እቲኣ ምሕሳብ ኣቋረጸ። እዚ ገሰጋሲ ዘኾነ ማሕበር ተባሂሉ ይጽዋዕ። እዚ ኣታሓሳብ ወይስ ኣራኣእያዘ ፡ ኹብ ትዕቢት ይውለድ። ካብ “መን ከማይ”! ምባል ፡ ወይስ ከምኡ ኢልካ ምሕሳብ ይፍጠር። ሙሶሊኒ፡ ሂትለር ፡ ሃይለስላሴ (ሎሚ ኹኣ መንግስቲ) ልክዕ ከም'ዚ ይሓሰቡን ይብሉን ነይሮም። ከነጥፍእ ወይስ ከነድሕን ንኹእል ኢና። እግዚኣብሄር ንዕድል ሕዝብና ኣብ ኢድና ኣንበሩዎ ኢዩ። ኢሎም ይሓሰቡ ጥራይ ዘይኮነ ይብሉ ነይሮም። ትዕቢት ዓብይ ዕዳ ኢዩ። ከምዚ ዝበለ ጋኔንከ ኣብዞም ሰባት እዚኣቶም ጥራይ ድዩ ዝሓደረ ወይስ ዚሓድር?

ጸጉ፡ ብግዝዩ ሃይለስላሴ ፡ ኢትዮጵያውያን ኣብ ስለስተ መዓርግ ይምቀሉ ነበሩ። ኢትዮጵያውያን ፈተውቲ - ሃገርም ፡ ኢትዮጵያውያን ፈተውቲ መንግስቶም ፡ ኢትዮጵያውያን ናይ ዘውዲ እሙናት (የዘውድ ታማኝ)። ካብ ዚኣቶም ኣብ ቅድምቲ ገዛኢ ኣየኖት ቀዳምነት ከም ዝኸበርም ትዝክር ኢኻ። “የዘውድ ታማኝ ነው” ኪብሃል ከሎ ዘይርሐ ዘይፍታሕ ማዕጸ ኣይነበረን። ንፈታው ሃገሩ፡ ንጅግና ግን ቁሊሕ ዚብሎ ኣይነበረን።

ሎምውን ፈታው ሃገሩ ኢዩ፡ ፈታው ማሕበሩ ኢዩ ፡ ፈታው ክፍሊ መሪሕነተ ኢዩ ዝብል መዓርጋት ኣብ ማእከል ኤርትራውያን ይህሉ ይኸውን። ከም ዚህሉውን ኣይንስሕቶን ንኸውን። እንተ ዘይህሉ፡ ምክርኻን ወፊያ ኣገልግሎትካን ኣይምተነጽገን “ወንጮ እንተ ገልበጥካዮ ወንጮ” ዚብል ምስላ ኣብ ላዕሊ ዘኪረልካ ኣሎኹ።

እው “ሱብ ዘዝርኦ ይግጽድ” ዶ ተባሂሉ ኣየሎን ፡ እዚ ዘይግሃስ ፍጥረታዊ ወይስ ባህርያዊ ሕጊ ኢዩ። ኣረ፡ እቲ ዘርኢ ክፋእ እነተድኣ ኹይነት እቲ እቶቲ ኣዝዩ ዚገደደ ኢዩ ዘኸውን። ስለዝኾኑ “ንፋስ ዝዘርኦ ህቡባ ይግጽድ” ይብሃል። ኤርትራውያን መራሕቲ ማሕበራት ፡ ኣብታ ናይ ጽባሕ ኤርትራ ሰላም፡ ፍቕሪ፡ ስምረት ራሕዋ፡ ኣማን ፡ ምእንቲ ኹጽዱ፡ ዝዚ ኹሉ ጽቡቕ ነገራት'ዚ ሎሚ ኹዝርእዎ ንሕዝቦም፡ ሎሚ ኣብዚ በረኸት'ዚ ኹኸውን፡ በዚ መንገድታት'ዚ

ታተ ኹብሉዎ ምተገብአ። ሰሞራትን ሰላምን ብኣሰማት (by magic) ኣይመጽእን። ከተምጽኦ፡ ማለት ክትዘርኦ ወይስ ክትተኽሎን ክትከሰኩሶን የድለ።

ኤርትራውያን ካብ ታ ማሕበሮም (ጅብሃ) ዝተኸለላ መዓልቲ፡ ናይ ክሰይይ መንግስቲ ተኸሎም ፡ ገድሎም ወይስ ውግኣም ኪቐጽሉ ምተገብአ ነይሩ። እወ ፡ ነቲ ናይ ፈደራሲዮን constitution ናብ ናይ ናጽነት constitution ለዊጦም፡ ነቲ ናይ ውሽጢ ዝከበረ መንግስቲ ድማ ናብ ምሉእ መንግስቲ ለዊጦም፡ ምሉእ መንግስቲ ኮይኖም ወይስ ኢና ኢሎም፡ ብሓደ ወገን እናተኮሱ፡ ቡቲ ሓደ ወገን ክኣ መንግስትና መርቐልና ፍለጡልና ኢሎም እናጨርሑ ኺጋደሉ ምኽኣሉ ነይሮም።

እዚ፡ ንክልተ ነገር ምጠቐም ወይስ ጠቐሙዎም ምተረኽቡ። ቀዳማይ፤ ክሳብ ሎሚ officially ዚምርቐሎም መንግስቲ ኣይምተሳእንን። ካልኣይ፤ ሓቢሮም ምክብሩ ፡ ኣይምተፈላለዩን። ሳልሳይ ጥቕሚ ድማ፤ መንግስቲ ከመይ ከም ዚመሓደር ፡ ሃገር ከመይ ከም እትምራሕ እናተላመዱ ምጽንሑ። እዚ ኣይተረኽቡን። ስለዚ ውን እቲ ማዕጾ ጋህ ኢሉ ጸንሖ ጥ ዘኣቲን ዚወጽእን በዚሑ ተረኽቡ። ፋሕ- ጽንግራሕ ኮነ። ሰድነትን ኢደ- ወነንን በርኩቲ።

እተፈቶኻ ጸጉ፡ ናይ ኣቦና መምህር ኢያሱ ቅዱስ ዛንታ ዘልዓልካለይ ክንደይ ጽቡቕ ጌርካ። ክንደይ ዝዓበየን ዝኸበረን እተቐደሰን ዝኸሪ ኢይ። ናይ ሓቂ ተዝካር ጌርና ንሕሰቦ። ከምኡ ኹይኑ ይሰምዓኒ ኣሎ። እወ፡ ዓበይቲ፡ ቅዱሳት ሰባት ሓሊፎም። ኪትኣእ ዘይክኣል ቦታ ሓዲጎም ከይደም። ኣዕኑድ ቤተ-ክርስትያን ፡ መራሕቲ ሕዝቢ ኤርትራ። ጸረግቲ- መንገዲ ሓቅን ሓርነትን። ዓበይቲ ፋኑሳት፡ ተብዓት፡ እሙናት ሓዋርያት ናጽነት። ናይቲ መንፈሳዊ ዓለም giants! ካብ ጸዕሮም ዓሪፎም። እቲ ቅዱስ ግብርም ኪሰዕሮም ኢይ። ነቲ ብትብዓት ፡ ብሓቦ ፡ ብሓቂ፡ ብቅድስና ዘገልገልዎ መምህርም ሰዓሪምዎ። ከምቲ ተሰፋኡ ኪቐበሎም እዩ! ካብቲ ብሞት ሰዊት ወድኻ ዝረኽብካዮ ወይስ እተጸመምካዮ ሓዘን እውን ተኻፋላይ ምኻይይ ትፈልጥ ኢኻ። ኤርትራ ደም-ደቃ ትሰትላ። ገናውን ክትሰቲ ትኸውን። ብሓገስ ዚውፈ ዘሎ መስዋእትታት ኢዮ ጥ ኺግርግ ኢይ። ናይቲ ዘቐረብካሎም ናይ ፓለቲካ ሓሳባትካ ዚገልጽ ጽሑፍ ቅዳሕ እንተድኣ ኣልዩካ ሰደደለይ። ናይቲ ኹተምጽኦ ዝኸኣልካ መጻሕፍቲ ኣርእስቲውን ኣይትረሰዕ። ጸጋይ ኤልያስ ሓውና፡ ብዛዕባ ታሪኽ ኤርትራ ኪሓተካ ኢዮ ጥ ኣይትብቐቐሉ። ምንምኻ ሰንእንእ ምባል ዘይተርፍ እንተኾነ፡ ብኣውራኡ ድሓን ኣሎኹ። “ክልተ እምባ ጥራይ እዮም ዘይራኸቡ” ዝብል ባህሊ ኣሎ። ሰባት ውዒሎም ሓዲሮም ይራኸቡ ኢዮም ማለት ኢይ። ምናልባሽ ንራኸብ ንኸውን። ከመይን ኣበይን መኣሰን ምኻኑ ግን ኣይንፈልጦን። ድሃይካ ኣይተጥፍእ።

ሓውኻ ዓርክኻ ወል ወል።

(እንደገና ክቐድሓ ኢሊ ኢየ ዝደፍክዎ። ካብ ደኸመኒ ከም ዘላቶ እሰደልኩ።)

19-09-79

ዘኸብረካን ፣ ዘፍቅረካን ፣ ዝፍጥቅካን ጸጉ!

30-6-1979 እተጻሕፈት ፡ ኣብ ድሓን ከም ዘሎኻ እተባህር ፡ ኣዚያ ዝኸብረት መልእክትኻ ትማሊ በጺሓትኒ። እንሆ ኸይወዓልኩ - ኸይሓደርኩ መልሲ እጽሕፈልካ። እዚ ድማ ፡ ከመይ ዝበለ ስምዒት ከም ዘሕደረትለይ ወይስ ኣሕዲራትለይ ከም ዘላ ኸረድኣካ ይኸእል።

እወ፡ ኸመይ ዝበለ ናይ ዓብይ ብሰራት ድሃይ እዩ! ድሕሪ ኸንድ`ዚ ዚኣክል ዓመታት ኸንድ`ዚ ዚኣክል ምልውዋዕ ግዝዮን ኩነታትን ፡ ካብ`ቲ ዝፈትዎን ዘኸብሮን ክብ ኣቢሊ ዝግምቶን ሰብ፡ፈታውያይ እሙን ብጸያይ ፡ ናይ ድሓን (ድሕነት) መልእኽቲ ምርኩብሲ ብሓቂ ዓብይ ዕድል ኢዩ! ሕልሚ መሲሉ ይስምዓኒ። ግናኸ ጋህዲ ኢዩ'ሞ መጠን ዘይብሉ ሓጎስ የጎልብበኒ።

ኣንታ ጸጉ ድሓን ኣሎኻ? ካብ ኣሰመራ ፡ ካብ ከረን፡ ብድሓን ወጺእኻስ ኣብ ሱዳን ብድሓን ትርኩብ ኣሎኻ!? ክንደይ ጸቡቕ ብሰራት ኢዩ! ዝግቕረካ ጠቢብ እግዚኣብሄር ይመስገን። በዚ ግዝዮ'ዚ ኸም'ዚ ኸማኻ ዝበሉ ሰባት፡ ኣብ ሕይወትን ጥዕናን ይርከቡ ምህላዎም ምፍላጥ ከመይ ዝበለ በረኸት ኢዩ! ጸጉ ከምኡ እንተበልኩ ኣይትገረም። ቃለ - ኣጋንኖ መሲሉ ኣይሰማዕካ። ካብ መዓሙቕ ልብን ሓሳብን ዝወጸ ቃል እዩ። እወ ኸም'ዚ ኸማኻ ዝበለ ሰብ ምፍጣር ወይስ ተፈጠሩ ምርኩብ ፡ ማንም ነገር ኣይኮነን። ካብ`ቲ ልሙድ ነገር ንላዕሊ ኢዩ! ስለዝ'ውን ሃለዋትኻስ ማንም ሃለዋት ኣይኮነን። ኣቦታትና ኳ ፡ በጃካ ናይ ተመኩሮ ትምህርቲ ፡ ካልእ ትምህርቲ ዘይነበሮም ክነሶም “ሸሕ ይሙቱ መራሕ-ሸሕ ኣይሙት” ኢሎም ይምሰሉ ነበሩ። “መራሕ-ሸሕ” ማለት ኣብ ዕዮ መሪሕነት፡ ኣብ ሸመት ዘሎ ሰብ ማለት ኣይኮነን። እሙን ፡ ፈላጥ ፡ ወረጃ ፡ ንጹሕ ፡ ከኣሊ ፡ ደጊ ሰብ ማለት እዩ። ሰብ ኣብ ምዃን ዝበጸሐ ሰብ፡ ኣዚያ ኸቡር ኢዩ። ምልዮናት ካሻታተ ወርቂ ሂብካ ኣይርከብን። እወ ኣሸምባይ ሰብ ኣብ ምዃን ዝበጸሐ ሰብ ፡ ኣብ ፍረ ዝበጸሐት ተኸልኻ ክንደይ ክብርቲ ኢያ። ከምቲ እትፈልጦ፡ ፍላጎፋ ዲዮጂን ፡ ሓንቲ መዓልቲ (ቀትሪ መዓልቲ)፡ ፋኑስ ኣብሪሁ፡ ገለ እናደለዩ፡ ብዓብይ ጎደና ኸሓልፍ ከሎ ዝረኣዩሎ ሰባት፡ “ዲዮጂን እንታይ ትደሊ ኣሎኻ”? ኢሎም ብዝሓተቱዎ፡ “ሰብ እደሊ ኣሎኹ” በሎም። በቲ ርእይቶኡ እቶም ሰብ ገይረ ዝግምተካ ዘለኹ ፡ ዝፈልጠካ ስለ ዝኾንኩ ኢያ። ኣብ ኤርትራ ኸለኹ ኣጸቢቐ እፈልጠካ ነይረ። ኣብኡ ገዲፈካ ብዝወጸኡ ፡ ከመይ ዝበልካ ሰብ ከም ዝኾንካውን እፈልጥ። “ሓቅን ፍትሕን” ዕላማኻ ጌርካ ትኑብር ወይስ ትጋደል ነበርካ። ወዲ-ማሕበር ሓቅን ፍትሕን ነበርካ። ንበይንኻኻ እንተ ነበርካ ኣይፈራህካን። ብዙሕ ግፍዕኻ ትርኢ እንተ ነበርካ ኣይተጠራጠርካን። ኣብቲ ዕዮኻኻ ኣሳልጦ ዘይትረክብ እንተነበርካ ተሰፋ ኣይቀበጸካን። ወዲ ማሕበር “ህ-ግ” ብዝኾንካ ኣይኮንካን “ሰብ” ዝኾንካ። እንካብ ንእስነትካ ጀሚርካ ሰብ ብዝኾንካ ኢኻ። ሰብ እንካብ እትኸውን ነዊሕ ዓመታት ብዘሕለፍካ ኢኻ ወዲ ማሕበር ሕ-ግ ዝኾንካ። ስለዝ'ውን ከም'ቲ ንኣይ ዚመስለኒ ፡ ከም'ቲ ኣነ ዝግምቶ ፡ ህ-ግ ከም'ዚ ኸማካ ዝበለ ወዲ ማሕበር ብምርካብ ክንደይ ዕውት ኢዩ። ነቲ ናይ ነዊሕ ዓመታት ቁም-ነገርካ ኣብ ጥቕሚ ሃገር ከም ዚውዕል ኪገብር ተሰፋን እምንቶን ኣሎኒ። ኤርትራ፤ ተኮሰቲ ፡ መረሸቲ ፡ ጸብጸብቲ ፡ ጸሓፍቲ ፡ ነፈርቲ ፡ መጎቲ ፡ ክኣልቲ ፡ ሰባት የድልዩዎ ኢዮም። ኣውራ ዘድልዩዎ ግን honest ዝኾኑ ፡ ሰብ ኣብ ምዃን ዝበጸሐ ሰባት ኢዮም።

ጸጉ ፡ ኣነ ብኹሉ ወገን ድሓን ኣለኩ። ጠበንጃ ዘይብሉ ወተሃደር ኢዩ። ኣይዘምት ኣይማርኽ። ወተሃደር ምዃነይ ግን ኣይተረፈንን። ወተሃደር ወይስ ተጋዳላይ ዚገብር ፍቓድን ሃረርታን እዩ። ብዝሓለፉ ዳሕረዎት ሰለሰተ ዓመት ፡ ካብ ካይሮ ወጺኦ ኣይፈልጥን። ኣብዚኡ ኹይን ራድዮታት እስምዕ ፡ ጋዜጣታት ክኣ ኣንብብ ንህ-ግ ድማ ጸሎት እገብረሉ። ዓወትን ኣሳልጦን እምነሉ። ኣድራሻይ እዚ እዩ፤ w.w= TAHREER STREET NO 132 Apt.34 Ducky - Cairo Egypt

ጸጉ ናይ ተኣምራት ወረ ዝሃብካሂ ብዙሕ ኣመሰግነካ። ግን ኣበይ- መኣስ ከምእተራኹብኩም ኣይገለጸካለይን። ኣብ እትመጽእ መልእክትኻ ኣመልክተለይ። ብሰፊሑ ማለት ብሒደት ቃል እንተ ኣመልከትካለይ ይኣኸለኒ ኢዩ።

አብ ሱዳን ተቀማጠ ዲኝ ወይስ ሓላፊ ኢኝ? ብኹሉ ወገን ብድሓን ክትህሉ ተስፋ እገብር። አብኡ ተቐማጠ እንተድኣ ኬንካ ንጽሑፍ። ንኹሎም ብጸት ሰላም በለለይ። p.s ስእልኻ'ውን በጸሓትኒ። ንሱኝ ምዃንካ እንተ ዘይትገባረኒ ኣይምፈለጥኩኝን። መሰለት ዚብሃል የልብላን። ብፍጹም ተለዊጥኩ። ግናኹ ጸቡቕ፣ ግሩም ምልዋጥ ኢዩ።

አድራሻይ ክደግመልኩ፡ W-W.TAHREER STREET 132 APT-34 DUCKY-CAIRO EGYPT

ናይ ትግልን ናይ ሎምን ብጻይካ ፈታዊኻ ወል-ወል.

27-01-1980

እተፈቶኻ ጸጉ ዓርከይ

ብ27-10-79 እተጸሕፈት መልእክትኻ፡ ብ1-12-79 በጸሓትኒ። ምናልባሽ ብ27-11-79 እተጸሕፈት ትኹውን እምበር ብ1ይ ወርሒ ተጸሒፋ እንተ እትኹውንሲ ክሳዕ ክንድ'ቲ ኣይምደንጎየትን። ዝኾነ ኮይኑ ፡ እታ ነዋሕ መልእክትይ ከይበጽሓትካ እተጸሕፈት ምዃና ይርድኣኒ። ኣየልዓልካዮን። ሰቕ ዘየብል ነገራት ተናኽየልካ ነይረ። ክንድታ ነዋሕ መልእክትኻ እኳ እንተዘይኣኸለት ክንዲ ሰለሰት ርብዓ ትኹውን። ትሕዝቶኣ ድማ መቐልሕ ናይቲ መሪር ጽሑፍካ ነበረ። በጸሓትኒ ዚብል ጽሑፍካ እጽበ ስለ ዝነበርኩ ኢየ ሎሚ ድንጉይ ኢለ ዝጸሕፈልካ ዘሎኹ።

ብዛዕባ ቲ ብጸጋይ ኤልያስ ዘማላእኩልካ ሕቶታት ብዙሕ ኣይትሻቀል። ኣኸቢድካ ኣይትርኣዮ። ብኣጋ እትዝክር፡ አብ ቅድመኻ ዝጸንሓካ መልስታት እንተ ሰደድካለይ ይኣኸለኒ ኢዩ። ነቲ ዝረሳዕኩዎ የዘኻኸረኒ፡ ነቲ ዝዝክር ድማ የባራርሃለይ። ኻብ ቲ ብዙሕ ጉድለተይን ሕመቶይን ሓደ “መዘከርታ” ዚብሃል ጽሑፍ ዘይምሓዘይ ኢዩ። ናይ ቲ ዚኹውንን ዚግበርን ዝነበረ ነገራት ዘዛኻኸር ጽሑፍ ገለጻ የልብለይን። ካብ ዚ ዝግቢ ሕመቕ እንታይ ኣሎ? እቲ በቲ ግዝያቲ እነሕልፎ ዝነበርና ጽቡቕ ኮነ ወይስ ክፉእ ነገራት፡ ከም ሕልሚ ይሓልፍ ወይስ ነሕልፎ ነበርና። ንሕና ከም ሓለምቲ ነበርና። ብማዕዶ ዚርኣየና ብዙሕ ነገራት ነበረ። ሳዕቤኑ ከም'ዚ እንርእዮ ዘሎና ዝበለ ሳዕቤን ከም ዚኹውን ግን ብብሩህ ኣይርኣየንን ነበረ። ጽልግልግ እርኢ ነበርኩ ወይስ ንርኢ ነበርና። ናይ ፓለቲካ ተመክሮ ስለዘይነበረና ዕዮና ብዝበርህ ሕንጻጽ እተመርሐ ዕዮ ኣይነበረን። በዚ ምኻንያት እዚ ጽሑፍ ዝኾነ ኣሰር ኣይገደፍናን። ሎሚ ነቲ ዝሓለፈ ገድሊ ሕዝብና ኣሰር ብኣሰር ክንደልዮ እንተሃቀና አብ ዓብይ ሸግር ንርኩብ ኣለና። ዝኾነ ኾይኑ፡ ኮፍ ኢልና ፡”ዋየ ንሕና ክንደይ ተጋሪና ክንደይ ተጋሪና!” እናበልና አብ ክንዲ ምቕዛም ፡ እተኻእለና ንገብር። ዚመጽእ ወለዶ ድማ ይምልኡ።

ጸጉ ፡ እወ ኮፍ ኢለ ምሳኻ “ክንጀም” ክንደይ ደስ ምበለኒ። ክንደይ ድማ ምጠቕመኒ። ክልተ ሕመቕና መንፍግት ፡ ክልተ ጓሂና ሓጎስ ፡ ክልተ እርጋና ድማ ጉብዝና ኮይኑ ምተረኸበ። ግናኹ ፤ ብዘይ ሰንቅዶ ባሕሪ ይውረድ? ይብሃል

እዩ። ኢድና ሓጺር ኣዘዩ ሓጺር ኢዩ! ዝኾነ ኮይኑ ክሳብ ዝኾነ ዝከውን ብጽሕፈት እናተራኹብና ክንጸናናዕ ንጸንሕ። ንእግዚአብሔር ዚሰኣና የልቦን።

ኣይፋልካ! ጉሀ ድኣ'ምበር ተሰፋ ኣይትቅበጽ። ነቶም ዝከክርካዮም መንእሲያት ፡ ደግሞ ኣብ ምፍሳስ ፡ ዓጽግሞ ኣብ ምክሰካስ ዘብጽሖም ፡ እቲ ብዕድመ ክንድኦም ከሎኻ ዝዘራእካዮ ጽቡቕ ስርናይ ኢዩ። ሱር እንተዘይህሉ ፡ ጨንፈር ኣይምሃለወን ፡ ጨንፈር እንተ ዘይህሉ ዕንባባ ኣይምሃለወን ፡ ዕንባባ እንተዘይህሉ ፡ ድማ ፍረ ኣይምሃለወን። እቶም ኣብ ልቢ ተጋደልቲ ጓህን ምቕባጽ ተሰፋን ዘእትው ሰባት እቶም ነዚ ፍጥረታዊ ሕግ'ዚ ዘይፈልጡ ወይ እናፈለጡ ንምፍራሱ ህርድግ ዚብሉ ዓበይቲ ዝብሃሉ ወይስ ዓበይቲ ኢና ዝብሉ ሰባት ኢዮም። ንግዝዩ ግዝዩ እንተ ሂብናዮ ብዙሕ ነገራት ክገልጸልና ይኽእል ኢዩ። ኣዝዩ ዓብይ ሓኪም ኢዩ። ዓብይ ሊቅ ኢዩ። ዓብዩ ፈራዲ ኢዩ። ንግዝዩ ግዝዩ ንሃቦ ማለት ከኣ ንተዓገስ ተሰፋ ኣይንቅበጽ ማለት ኢዩ። “ንእግዚአብሔር ኣብ መንገዲ እግዚአብሔር ጠጠው ኢልካ ተጸበዮ” ይብል ነብዩ ኤርምያስ። ኣብ መንገዲ ሓቂ ጠጠው ኢልና ንሓቂ እነተተጸቢናዮ ክትመጸና ኢዮ።

ወርትግ ብዘይ ምቁራጽ ኣብ መዓሙቕ ልቦይ ምህላውካ ኣይትረስዕ ወል ወል

16-12-83

እተፈቶኻን፡ እተናፈቕካን፡ ሓወይ፡ ዓርከይ፡ ብጸየይ ጸጉ

ክቡር ጸጉ።

መቅድመ ኩሉ ፡ ብጥዕና ድኣን ክትህልወለይ ዘሎኒ ተሰፋን ሃረርታን መጠን የልብሉን። ከምኡ ድማ ሎሚ ብግዝዩ ጸገምካ ፡ በጃካ ወሰን ዘይብሉ ፍቕሪ ካልእ ሓገዝ ክሕግዝካ ዘይምክኣለይ ዘሎኒ ጓሂ ወሰን ዘይብሉ ምጃኑ ከዘክረካ እደሊ። ጸጉ ፡ እወ ኣይንሕሾ ኣይንሓምቕ ኾይና ምርካብና ብዙሕ የጉሂ። በል ብኣምላኽ ንኣምን ኢና ሞ እቲ ርሕሩሕ ጎይታና ኣብ ዘይንክእሎ ጸገም ወዲቕና ከም ዘይገድፈና ንፈልጥ ኢና። ሰለዚ ንጸናናዕ!

እንሆ ገለ ሕቶታት እሰደልካ ኣሎኹ። ግዝዩን ክእለትን ክትረክብ ሃረርታይ ኢዩ።

ሓውኻን ዓርክኻን ወል ወል

ታሪኽ ገድሊ ሓርነት መዘከርታ (ኤርትራ)

ናይ ኤርትራ ታሪኽ ገድሊ- ሓርነት ብሓፈሻኡ ኣብ ሰለሰተ ይኽፈል።

1ይ ካብ 1941 ክሳብ 1953

2ይ ካብ 1953 ክሳብ 1961

3ይ ካብ 1961 ክሳብ ሎሚ (1983)

ካብ 1941 ክሳብ 1953 ዝክበረ ከምኡ'ውን

ካብ 1961 ክሳብ ሎሚ ዘሎ ፍሉጥ እዩ።

ዘይተፈልጠ እቲ ካብ 1953 ክሳብ 1961 ዝኾነ ነገራት ኢዩ።

ቡቲ ግዝዮ'ቲ ኣነ ኣብ ኤርትራ ኣይነበርኩን። ንሰኻ ግና ኒየርካ ኢኻ'ሞ ትዝክር ትኸውን።

እንታይ ትዝክር?

1. ብዛዕባ'ቲ ነፈርቲ እንግሊዝ ናብ ልዕሊ ኤርትራውያን ዚደርብዩኦ ዝክበሩ pamphlets እንታይ ትዝክር? እንታይ ይብል ነበረ?
2. ቡተን ቅድሚ ምእታው እንግሊዝ ዝክበሩ ኣዋርሕ : ናይ ጥልያን ፓለቲካ ብዛዕባ ኤርትራውያን ከመይ ነበረ? ናይ ኤርትራውያን attitude ከ ከመይ ነበረ?
3. እንግሊዛውያን እትው ብዝበሉ ሕዝቢ ኣስመራ ተኣኪቡ : እንኳዕ ብድሓን መጻእኩም ክብሉም ናብቲ commando truppe ዝክበረ palazzo ከም ዝኾደ እዝክር። ንሰኻኸ ብዛዕባኡ እንታይ ትዝክር?
4. “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር” መኣሰን ከመይ'ሉን ቆመ? በጃካ ገብረ መስቀል ወልዱ (president) ሓላፍነት እተዋህቦም ካልኣት እንመን ነይርም?
5. እንግሊዝ እትው ብዝበለ ናይ ኤርትራ ምምሕዳር ከም ዝክበር ኣብ ኢድ ጣልያን ይጸናሕ ብዝተባህለ እተፈጥረ ኩነታት ከመይ ወይስ እንታይ ነይሩ?
6. ኣብ መንጎ ጠላይንን ኤርትራውያንን ዝክበረ friction ከመይ ነይሩ? ማለት ብዛዕባኡ እተረኸበ ነገር እንታይ ነይሩ?
7. ሕዝቢ ኣስመራ: ቡቲ ጠላይን ዝገብሩዎ ዝክበሩ ግፍዒ ጉህዩ ናብ እንግሊዛውያን ዘቐርቡሉ 12 ኤርትራውያን (6 ኣሰላም 6 ክርስትያን) መሪሖ ነይሩ። ኣነ ኳ ሓደ ካብታቶም ነይረ። ብዛዕባ እዚ እንታይ ትዝክር? ካብቶም ኣባላት ከ መን ትዝክር? ኣነ በጃካ ርእሰይ ሓጂ ኢማም ሙሳ እዝክር።
8. ብዛዕባ ባእሰ ጀበርትን ጀበልን (ኣብ ኣስመራ ዝኾነ) እንታይ ትዝክር? ኣበዩናይ ዓመትኩ ኢዩ እተረኸበ?
9. ብዛዕባ እቲ ወተሃደራት ሱዳን ኣብ ልዕሊ ክርስትያን ኢየርትራውያን ሓደጋ ወዲቆም ዝገበሩዎ ጉድኣት እንታይ ትዝክር? ዓመቱ 1946 ይመስለኒ። ወርሑ ኸ? እቲ incident ከመይ ዓረፈ?
10. ብዛዕባ እቲ ኣብ መንጎ ኢየርትራውያን ክርስትያንን ኣሰላምን እተረኸበ conflict (1950) እንታይ ትዝክር? ከመይ ተወደኣ?
11. ብዛዕባ ዋዕላ ብዩት-ጊዮርጊስ እንታይ ትዝክር ካብቶም ኣብኡ ዝወግሉ መነ መን ትዝክር? ዓመቱ 1946 እዩ። ወርሑ ደማ august ይመስለኒ። ናይ ዋዕላ ብ-ጊ ዘየሳልጦ እንታይ ሳዕብዮኑ ኣርከበ?
12. ናይ ዓዲ ቐይሕ agricultural show መኣሰ ወግለ? ኣብኡ እንታይ ተረኸበ?
13. ብዛዕባ “ማሕበር ዘኸታማት ኤርትራውያን (ECWS?) እንታይ ትዝክር? መራሕቱ መነ መን ከም ዝክበሩ ዶ ትዝክር? Sec. መሓሪ ውዕለት እዩ ዝክበረ። ወይዘሮ ሓነጻ በይን ደማ ኣላይት። ካልኣት ከ? ካብ members ኣነ 'ውነ ነይረ።
14. ብዛዕባ ፓሊስ ኢየርትራ ኣፋጣጥሩኡን ኣማሓድራኡን ማለት ብዛዕባ ታሪኹ እንታይ ትዝክር? ኣብ መንጎ እንግሊዛውያን ኣመሓደርቲ ኤርትራውያንን ዘይምስምማዕ ተረኺቡ ከም ዝክበረ ትዝ ይብለኒ። ምክንያቱ ደማ ጫማ ወይስ ሳእኒ እዩ ዝክበረ። ከመይ እዩ ዝክበረ?
15. ብዛዕባ ኣፈጣጠራ ሸፍታ እንታይ ትዝክር? Comment -----

- 16. ናይ ኤርትራ economy ቅድሚ ምእታው እንግሊዝን ድሕሪኡን ከመይ ነይሩ?
- 17. ኤርትራውያን ናብ ወጻኢ ክሰደዱ ዝጀመሩ መእስ እዩ?
- 18. ማሕበር ሸውዓተ ከመይ፡ ምእስ፡ ብመን ተፈጥረ? ምስ Eritrea lib.Movement እንታይ ርክብ ነይሩዎ?
- 19. ቀዳማይ ምርጫ ባይቶ ኤርትራ ከመይ ነይሩ? ምእስ እዩ እተገብረ? ኣብ መንገ ቀዳማይኒ ካልኣይኒ ዝበረ ፍልልይ እንታዩ ኢዩ?
- 20. ኣፈራርሳ federation ብኣጸፈ ። in chronological order ማለት በዚ ዓመት'ዚ እዚ ኮይኑ ብድሕሪኡ እዚ ኮይኑ...
- 21. ኣብ መወዳእታ ብኣዋጅ ብዘፈረሰ ናይ ሕዝቢ ኤርትራ reaction እንታይ ነይሩ?
- 22. እንግሊዛውያን ኣብ ኤርትራ ዝገበሩዎ ጽቡቕ ነገር ነይሩ፡ ክፋእ ነገር ድማ ነይሩ። ካብቲ ጽቡቕ እንታይ ትዝክር? ካብቲ ክፋእ ከ? (ኣንውሕ ኣቢልካ ጸኣፍ)።
- 23. እንግሊዛውያን ገለ ሰሙናት ቅድሚ ምንቃሎም ካብ ብጽሒት ኤርትራ ኣዳሎ ገንዘብ ወሲዶም ይብሃል። እዚ ከመይ ኢዩ?
- 24. መንግስቲ ኤርትራ ገና ከይቆመ ከሎ ማለት fed ገና ኣብ ግብሪ ከይወገለ ሰራዊት ኢትዮጵያ ኣብ ኤርትራ ኣተው። እዚ ከኣ ኣንጻር ናይ UN resolution እዩ። ብመንገዲ ሕጊ እንተረኣኻዮ ከመይ ይመስለካ? ብዛዕባ እዚ እንታይ ትዝክር?
- 25. ብዛዕባ ኣፋጣጥራ “ማሕበር ሰራሕተኛታት” እንታይ ትዝክር? “ባዕልኻ ትፈልጥ” ኣይትበለኒ ከም ዘይፈልጥ ገይርካ ሕሰብኒ።
ብኣቅ'ውን ኣይፈልጥን ኢዩ። ኩሉ ረሲዐዮ። ኣዘክረኒ። ድኣር ድማ ኣደ ነገር ባዕልካ ዝገበርካዮ እንተኾነ ብዛዕባኡ ኺህልወካ ዚኽእል ርእይቶ ከምቲ ኣደ ካልእ observer ኪህሉዎ ዚኽእል ርእይቶ ኣይተነን። ናይ ካልእ ርእይቶ ይበልጽ።
- 26. ብዛዕባ ኣባላት ባይቶ ኤርትራ እንታይ ርእይቶ ኣሎካ? In general ማለት እዩ። ዚገበርዎ ክፋእ እንታይ እዩ?
- 27. ብዛዕባ ፓሊስ ኢዩርትራ ዘሎካ ርእይቶ እንታይ እዩ? ኣብ ውሽጣዊ ኣርነት ኤርትራ ዝፈጸምዎ በደል (ገበን) እንታይ ትዝክር? Articolo10 ትዝክረካዶ? ብኣኣ እተሳቐዩ ብዙሓት እዮም።
- 28. ብዛዕባ “ሰሙናዊ ጋዜጣ” እንታይ ትዝክር? ማለት ብኣኡ እተፈጸመ ጽቡቕ ነገር እንታይ እዩ? ብዛዕባ “ኣንቲ ኤርትራ” ኸ? ኣንቲ ኤርትራ ተኸሲሳ ብባይቶ ኢትዮጵያ ከም እተኾነትዶ ትዝ ይብለካ? ናታ editors ኤልያስ ተኹሉን መሓመድ ሳልሕ ማሕሙድን (ኤልያስ ይመስለኒ) ተኣቢሱ ከም ዝበረደ ትዝክር?

Ames, May 25, 1986

ክቡር መምህር

ብተሌፎን ተራኺብና ኣብ ዝከበርናሉ ጊዜ ፡ ኣጸቢቕና ክንረዳዳጸ ስለ ዘይክኣልና ካብዚ ኣሰጸብ ሕጻር ዝበለ ሓበሬታ እንተሃብኩኹም ጠቓሚ ከይኮነ ዝተርፍ ኣይመስለንን።

1ይ መድረኽ 1961-1965

ኣብ ወርሒ መስከረም 1961፡ ብመሪሕነት ሰውእ ሓምድ ኢድሪስ ዓዋተ ኣንጻር መግዛእቲ ኢትዮጵያ ብረታዊ ቃልሲ ተኣዊጁ። ሰውራዊ ሓምድ ኢድሪስ ዓዋተ ብዕለት 16 ሰነ 1962 ተሰዊኡ (ዓሪፉ)።

ኢድሪስ መሓመድ ኣደም ኣቦ ወንበር ናይ ቦኽሪ መሪሕነት ተ.ሓ.ኤ. ፡ ኮይኑ ተመሪኡ፡- ኢድሪስ ዑስማን ገላይዶስ ናይ ጉዳይ ሰውራ ሰክሬተር፡ ዑስማን ሳልሕ ሳብ ክኣ ናይ ወጻኢ ጉዳይ ሰክሬተር ኮይኖም ከገልግሉ ተመሪጸም። መደበር ናይታ ኣብቲ ጊዜ'ቲ ዝቐመት ተ.ሓ.ኤ. ፡ ኣብ ከተማ ካይሮ ነበረ።

2ይ መድረኽ 1965-1969

ኣብ ወርሒ ንሓሰ 1965 ፡ ናይ ተ.ሓ.ኤ. መደበር ላዕላዎይ ባይቶ ኣብ ሚዳ ኤርትራ ክቐውሞ ተወሲኑ። እዘን ዝሰዕሩ ሓሙሽተ ክፍሊታት መሪሕነት 'ውን ተሃኒጸን፤

ሀ፡ መሪሕነት ቀዳመይቲ ክፍሊ ፡ ኣውራጃ ባርነን ጋሽን ዘጠቓልል። ማሕሙዲ ዲናይ መራሕ ቀዳመይቲ ክፍሊ ፡ ሙሳ መሓመደ ሓሸም ክኣ ተኸታታሊ ሚላ ኮይኖም ክጋደሉ ተመዲቦም።

ለ፡ መሪሕነት ካልኣይቲ ክፍሊ፡ ኣውራጃ ከረንን ሳሕልን ዘጠቓልል። ዑመር እዛዝ መራሕ ፡ ማሕሙድ ኢብራሂም መሓመድ ሰዲድ ተኸታታሊ ሚላ።

ሐ፡ መሪሕነት ሳልሳይቲ ክፍሊ፡ ዓብደልከሪም ኣሕመድ መራሕ ሳልሳይቲ ክፍሊ ቀልጢፉ ስለዝተሰውኡ ኣብ ሰፈሩ ሓምድ ጅምዕ ተተኪኡ።

መ፡ መሪሕነት ራብዓይቲ ክፍሊ ሓምድ ዓሊ ዑማሮ መራሕ ክፍሊ፡ ሮምዳን መሓመድ ኑር ክኣ ተኸታታሊ ሚላ።

ሰ፡ መሪሕነት ሓምሳይ ክፍሊ፡ ወልዳይ ካሕሳይ መራሕ ክፍሊ፡ ጊላይ ግርማይ ክኣ ተኸታታሊ ሚላ ኮይኖም ክጋደሉ ተመዲቦም። እንተኾነ ወልዳይ ካሕሳይ ኣብ መበል 1967 ኢ.ዱ ንጸላኢ ስለ ዝሃበ ኣብርሃ ተወልደ ኣብ ሰፈሩ ተተኪኡ። ከምኡ'ውን ጊላይ ግርማይ ብስቲር ኣገባብ ብጥይት ስለ ዝተቐትለ ኢሳያስ ኣፈወርቂ ትምህርቱ ኣብቲው ኣብ ወርሒ ግንቦት 1968 ካብ ሃገር ቻይና ምስ ተመልሰ ኣብ ሰፈር ጊላይ ተመዲቡ።

ኣብ ወርሒ መስከረም 1968፡ ጉባኤ ዓንሰባ ተኻይዖ። ኣብዚ ኣኼባ'ዚ ብ12 ኣባላት (10 ኣሰላም 2 ክርስትያን) ዝቐመት ግዝያዊት መሪሕነት ተሃኒጸ።

እቶም ሽዑ ዝተመርጹ ክልተ ክርስትያን ኣብርሃ ተወልደን ኢሳያስ ኣፈወርቅን ነበሩ።

ኣብርሃ ተወልደ ቦቲ ብመሪሕነት ተ.ሓ.ኤ.፡ ዝዘውተር ዝነበረ ንጥፈታት ስለ ዘይቀሰነ ምስ ቁጽሮም ውሕድ ዝበሉ ሰዓብቲ ሓቢሩ ካብ ተ.ሓ.ኤ. ክፍለ ተደሪኹ።

ኣብ ምብራቓዊ ክፍሊታት ሓማሴንን ኣክላ ገዛይን እውን ክንቀሳቐስ ጀመሩ። እንተኾነ ብድሕሪ ገለ ኣዋርሕ ብዘይተፈልጠ ምክንያት ብተምላስን ብውጽኣትን ኣዝዩ ምስ ተሳቐየ ብድንገት ዓሪፉ።

ኣብ ወርሒ ንሓስ 1969 ጉባኤ ኣድብሓ ተኻይዱ። ኣብቲ ሸውዓተኛ ደብዳቤ ጉባኤ : ሓንቲ ብ38 ኣባላት ላዕላዊ ዓይቶ ዝቐመጡ ጠቅላሊት መሪሕነት ተመሪጹ። 35 ኣባላት ኣሰላም ክኾኑ ከሎው : እቶም ዘተረፉ 3 ኣባላት ክርስትያን እዮም ነይሮም። ንሓቶም ክኣ ተስፋይ ተኸለ: ኢ.ሳ.የሱ ኣፈ.ወርቂ : ኣበራ መኮነን ነበሩ።

3ይ መድረኽ 1969-1971።

ኣብ ወርሒ ጥሪ 1970: ኢ.ሳ.የሱ ኣፈ.ወርቂ ምስ ቁጽሮ መ ብርክት ዝበለ ብጾቱ ሓቢሩ : ካብ ተ.ሓ.ኤ ተፈልዩ። ኣብ ወርሒ መጋቢት 1970 ክኣ : ኢ.ሳ.የሱን ብጾቱን ንሕናን ዕላማናን ብዝብል ኣርእሱቲ መንነቶምን ሰውራዊ ዕላማኦምን ዝገልጽ ወግዓዊ ኣዋጅ ኣቐጅኦም።

ወድኹምን ብጻይኩምን ጸጋይ እያሱ

ምዕራፍ 6

አብ ሳንዱቕ ጠበቅ ጸጋይ ኢያሱ ተዓቕሩ ዝጸንሐ ኣገዳሲ ጽሑፋት

እዞን ዝሰዕሩ ጽሑፋት ኣብ ሳንዱቕ ጠበቅ ጸጋይ ኢያሱ ተዓቕሩን ዝተረኸቡ እየን። ብኢድ ዝተጸሕፉ ኮይነን ቅድሚ ሕጂ ዘይተሓትማን ዘይተዘርግሓን እየን። ብዙሕ ኣገዳሲ ሓበሬታ ዝሓዛ ብምኳንን ድማ ፣ ንሎሚ ዘለዉ ተመራመርትን ደረሰትን ይኹኑ ፣ ከምኡውን ንመጻኢ ወለዶታት እዚ ሓበሬታ ከይሕብኦም ብምባል ኣብ ኮምፕዩተር ኣብ WORD ጽሑፊ ብምልኡ ኣብ ትሕቲ እዛ ምዕራፍ ኣእትዮሉ ኣለኹ። በዚ ኣጋጣሚ ታሪኽ ሂወት ጠበቅ ጸጋይ ኢያሱ ዝጸሓፈሉ ዘሎ ንመጻኢ ወለዶታት ተመራመርቲ ብቐሊሉ ዝደልይዎ ጽሑፋት ንምርካብ ክኸእሉ ብምባል ብመሰርዕ ናይዚ ዝርዝር ኣብ ትሕቲ ዘሎ ሰፊረን ይርከባ።

- ✓ ቅልዕቲ ደብዳቤ ንህዝቢ ኤርትራ ካብ ጸጋይ ኢያሱ
- ✓ ብህይወቶም ከለዎ ትንቢቶም ዝተፈጸመሎም ሓርበኛ ብጸጋይ ኢያሱ 1995
- ✓ መበል 100 ዓመት ልደት ኤርትራ
- ✓ ምስ መግዛእቲ ባዕዳውያን ዝተዛመደ ናይ ኤርትራ ሓቀኛ ታሪኽ
- ✓ ብግዜ መግዛእቲ ጥልያን ኣብ መንጎ መንግስቲ ኢትዮፕያን ናይ ኤርትራ ወንገላዊት ሚሰዮን ኣባላትን ዝነበረ ዝምድና (ጎደሎ ገጻት ኣለዎ)
- ✓ ርእይቶ ብዛዕባ ዝደረሰኩሞ መጻሕፍቲ ፣ ናብ ዝኸበሩ ኤርትራውያን ደራሲያን
- ✓ ናብ ሰውራዊ ሓው ፣ ፀ-መር ምሓመድ ኣል-ቡርጅ
- ✓ ሱብ ናብ ሱብ ዝብኡ ናብ ገረቡ ዋዛ ምስ ቁምነገር

ቅልዕቲ ደብዳቤ ንህዝቢ ኤርትራ - ካብ ጸጋይ ኢያሱ (ኤርትራዊ ጠበቃ)

መንግስቲ ደርጊ ንመንግስቲ ሃገይ ሃይለ ሰላሴ ብምግልግጥ ሰልጣን ምስጨበጠ አብ ውሽጢ ሓደ ዓመት ክልተ ጊዜ ብምድግጋም ክሕበስ ተደራኽ፡፡ መጀመርያ ጊዜ አብ ወርሒ ሕዳር 1974 ፡ ብኣሸሓት ዝግመቱ ኤርትራውያን ብደርጊ ተኣዘዘም ብዛዕባ ዘመቻ ንምዝርራብ አብቲ ክሳብ'ቲ ጊዜ'ቲ "ቀዳማዊ ሃይለ ሰላሴ" ካልኣይ ደረጃ ተባሂሉ ዝጽዋዕ ዝነበረ ቤት ትምህርቲ ተኣኪቦም ስለዝነበሩ አነ አብ ቅድሚያም ኣኬበኛታት ደው ኢሉ፡ ፈጹሙ አንጻር ምዘውታር ዘመቻ ዝኾነ ርእይቶ ገለጸ፡፡ ዳርጋ ኩሎም እቶም ጽን ኢሉ ዝሰምዑኒ ዝነበሩ ኣኬበኛታት ነቲ ኣግሂደ ዝገለጸኩም ናይ ተቃውሞ ርእይቶ ብድሙቅ ዝኾነ ጨብጨባ ደጊፎም፡፡ እልል ዝበለ ደቀንሰትዮ'ውን ነይረን፡፡

ይኩን'ምበር እቲ ዘዘውተርኩም መደረ ብሰብ ሰልጣን ደርጊ ከም ገበን ኮይኑ ስለዝተገመተ፡ ብድሕሪ ሳልቲ ብሃንደበት ናብ ናይ ጥቅና ቤት ጽሕፈተይ ብምምጻእ ኣሲሮም ወሲዶሙኒ፡፡ ንጽባሒቱ ናብ ቤት ጽሕፈተይ ተመሊሶም ፈቲሾም፡፡ ክፍትሹ ከለው ብስድራቤት ናይ ገሊኦም አብ ቤት ፍርዲ ተከሲሶም ስለ ዝቐረቡ ገንዘብ ከዮኸፈልኩ፡ ብናጻ ዝተማገትኩሎም ተጋደልቲ ዝተጻሕፈ ናይ ምስጋና ደብዳቤታት ስለዝረከቡ፡ ነዚ'ውን ከም ገበን ገሚቶሙ፡፡ ካብኡ ጀሚሮም "ስለ ምንታይ ኢኻ አብ ኤርትራ ዘመቻ ንክይካየድ እትቃወም ዘሎኻ? ስለምንታይ ኢኻ ንወንበዳታት ገንዘብ ከይተኸፈልኻ ብናጻ እትማገትሎም ዝነበርኻ? ወዲ ማሕበሮምን ናቶም ተሓባባርን እንተ ዘይትኸውን ክሳብ ክንድዚ ኣይምተገደስኩምን ኔርኻ ወዘተ" እናበሉ ብጭካነ ቀጥቂሮሙኒ፡፡ ብእምብዛ ማህረምቲ ፈጹሙ ስለ ዝትሃሴኩ ማለት ዳርጋ ክመውት ስለ ዝተቃረብኩ ናብቲ አብ ሓዘሓዘ ዝርከብ ዝነበረ ናይ ፓሊስ ሆስፒታል ከም ዝቆቅብ ገቢሮሙኒ፡፡ አብኡ'ውን ብኢትዮጵያውያን ወትሃደራት እናትሓሎኩ ዳርጋ ሓደ ወርሒ ዝኸውን ጸኒሐ፡፡

ቁሩብ ክሕሸኒ ምስ ጀመረ ካብቲ ሆስፒታል አውጺኦም ናብ ሓደ መደበር ፓሊስ ኣግሂዞሙኒ፡፡ አብኡ'ውን ንዘይተወሰነ ጊዜ፡ ንበይነይ አብ ሓደ ፍሉይ ክፍሊ ተግጽዮ እነብር ነይረ፡፡ ይኩን'ምበር ገሊኦም ካብቶም አብኡ ተመዲቦም ዝርከቡ ዝነበሩ ኤርትራውያን ኣባላት ፓሊስ ተገዲሶም የተባብዑኒ ነይሮም፡፡ ብምስጢር ምስ ተጋደልቲ ብምትሕብባር ንኸውጽኡኒ ይግደሱ ከም ዝነበሩ'ውን የፍልጡኒ ነይሮም፡፡

ብድሕሪ ነዊሕ ጊዜ ናይ ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራ ሰውራውያን ተጋደልት ኣቐዲሞም ምስቶም ዝግደሱሉይ ዝነበሩ ኣባላት ፓሊስ ብምስምዕማዕ ምእንቲ ከውጽኡኒ ናብ ከተማ ኣሰመራ ኣትዮም ፈቲኖም ነይሮም፡፡ ይኩን'ምበር እቲ መዲሶሙም ዝነበሩ ዕላማ በዚ ዝሰዕብ ምክንያት ኣሳልጦ ክረክብ ኣይክኣለን፡፡ ብዮሴፍ ዝተባህለ ሓደ ወደይ ተሰንዮም አብቲ ዝርከቡሉ ዝነበርኩ ቦታ ኣቢሎም ክመጹ ከለው ኢትዮጵያን ወትሃደራት ስለ ዝተገንጹምም አብ መንጎ ክልቲኦም ወገን ብርቱዕ ቶክሲ ተካይዱ፡፡ ድሓር ከም ዝፈለግኩም አብቲ ዝተካየደ ቶክሲ ካብቶም ሰውራውያን ተጋደልቲ ስለሰተ ተሰዊኦም፡፡ እቶም ዝተረፉ ክኣ ንዓይ ንምውጻእ ፈጹሙ ስለ ዝሸገሮም ነቲ ኣሰኒዩምም ዝነበረ ወደይ ምስኦም ተማለኦሙም ንሚዳ ተመሊሶም፡፡ ከምኡ'ውን እቶም ተሓባባርቲ ብምዃን ነቶም ተጋደልቲ ዝሕግዘዎም ዝነበሩ ኤርትራውያን ፓሊስ ምስኦም ሓቢሮም ንሚዳ ወጸኦም፡፡ ምስ ሓደ ካብኣቶም አብ ሚዳ ተራኺብና ኔርና፡፡

ብሕጊ ተኸሲሲ ናብ ቤት ፍርዲ ከይቀረብኩ ንብዙሕ ኣዋርሕ ትሓቢሲ ምስ ጸናሕኩ ሓደ ምዓልቲ ሓደ ብመንግስቲ ደርጊ አብ ኤርትራ ናይ ሰራዊት ፓሊስ ላዕላዊይ ኣዛዚ (ኪሚሽነር) ኮይኑ ንክገልግል ዝተላእከ ጀነራል ቃለ-ክርስቶስ ኣባይ ዝተባህለ መኮንን አብቲ ዝነበርኩም መደበር ፓሊስ ክዕዘበ መጸኡ፡፡ እዚ መኮንን'ዚ ብዓሌቱ ወዲ ደጃዝማች ኣባይ ዝተባህሉ ውሩይ ትግራዊይ እዩ፡፡ ብሃገራዊ ስምዒቱ ክኣ ብሓቂ ንቁሕ እዩ ነይሩ፡፡ ንኣብነት ጀነራል መንግስቲ ንዋይነ ትሓባባርቲን ብመበል 1960 ንመንግስቲ ሃገይ ሃይለ ሰላሴ ንምግልግጥ ክህቅኑ ከለው ናይ ክብር ዘበኛ መኮንን (መጀር) ብምንባሩ ደጋፊኦም እዩ ነይሩ፡፡ ይብሃል፡፡

አብ ናተይ ኩነታት ክምለሱ፡ ጀነራል ቃለ-ክርስቶስ አብቲ መደበር ፓሊስ እናተዛወረ ክዕዘብ ከሎ ስለ ዝተገንጹኩም ብዛዕባ እንታውነተይን ምክንያት መእሰርየይን ሓቲቲኒ፡፡ እነ'ውን ኣሰፊሕ ገለጸሉ፡፡ ብተወሳኪ ብመሰረት ሕጊ ተከሲሲ አብ ቤት ፍርዲ ከይቀረብኩ ብዙሕ ኣዋርሕ ተሓቢሲ ከም ዝነበርኩ ኣረዲኣዮ፡፡ ክገልጸሉን ከረድኣነ ከሎኩ እቲ ናይታ መደበር ፓሊስ ሓላፊ ወይ ብዓል መዚ ዝኾነ ኤርትራዊ መኮንን ጽን ኢሉ ይሰምዕ ስለ ዝነበረ እቲ ዝተሃረብኩም ብሙሉኡ ሓቂ ከም ዝነበረ መስኪሩለይ፡፡ ብተወሳኺ ሓደው ጀነራል ቃለ-ክርስቶስ ባዕሉ ንኸውጽኣኒ፡ ካብኡ ተረፈ

ብዘቐልጠዉ ጊዜ ናብ ቤት ፍርዲ ንምቅራብይ ክግደስ ተላቢዮም። እቲ ጀነራል ነዚ ኩሉ ጽን ኢሉ ምስ ሰምዐ፡ ንጉዳይ ባዕሉ ኣዕሚቁ መርሚሩ ኩብቅዕ ናብ ቤት-ፍርዲ ከቅርብኒ ዝክእል ወይ ድማ ኣብ ቤት-ፍርዲ ከይቀረብኩ ኣብ ቤት ማሕበሩ ንምትሓዘይ ክድርኽኒ ዝክእል ዝኾነ ይኩን ዓይነት ገበነ ከምዘይፈጸምኩ ስለ ዘሰተውዓለ ካብ ቤት-ማእሰርቲ ቀልጢፉ ኣውጺኡኒ። እምብኣርከስ ቀዳማይ ምክንያት መእሰርያይ ብከምዚ ገለጸዮ ዘሎኹ ኣጋባብ ዝተደምደመ ክኸውን ከሎ ካብዚ ቐጸለ ብዛዕባ ካልኣይ ምክንያት መእሰርያይ'ውን ክገልጽ እዩ።

ካብ ቤት-ማሕበሩ ወጺኦ ናብ ገዛይ ምስ ተመለስኩ፡ ብድሕሪ ሓጺር ጊዜ እቲ ሰውራውያን ተጋደልቲ ብድሕሪኦም እንተ-ተረፈ ጉድኣት ምእንቲ ከይጓጎፍ፡ ንኸድሕንዎ ምስኣም ተማሊኦም ወጺኦም ዝነበሩ ዮሴፍ ወደይ፡ ኣብ ከተማ ካርቱም ብድንገት ከም ዝሞተ መርድእ መጽሓፍ። ከም ወዲ መጠን ብሰጋ ዝወለድናዮ ሓደ ንሱ ሞራይ ብምንባር ከም'ውን እቲ ምክንያት ድንገታዊ ሞቱ ኣዘዩ ዘሰንብድ ስለ ዝነበረ ብዛዕባ ዕርፍቲ መርድእ ምስ ተሰምዐ ኣብ መንጎ ቤተሰብና ሞራይ ዘይኮነስ ኣብ ልዕሊ ኩሎም ዝፈልጡና ዝነበሩ ሰባት ኣዘዩ መሪር ዝኾነ ሓዘን ተፈጢሩ ኣብ ገዛና ናይ ሓዘን ዳስ ስለ ዝተሰርሐ ብዙሕ ህዝቢ ደቂ ወጻኢ ሃገር ከይይተረፉ ብሕልፊ ክኣ መንእሰያት ኣዕሩኹ ኣብቲ ዳስ እናትኣከቡ ሓቢርም ክበኹዩ ተደሪኮም። እወ ኣምሪርም ይበኹዩ ነይሮም።

ብፍላይ ሓደ መዓልቲ ሓደ "ዓሊ በርኮ" ተባሂሉ ዝጸዋዕ ዝነበረ ኣብ ዞባ ንግሱቲ ሳባ (ገዛ ከኒቫ) ድኳን ዝነበሮ ዓረብ ከምዚ ዝሰዕብ ዓው ኢሉ እናጨደረ ኣብቲ ሓዘንተኛታት ዝነበርናዮ ዳስ ኣትዩ። "ኣንታ ረቢ፡ ስለምንታይ ቅጥዕ ፍርዲ ዘይትፈርድ? ጸጋይ ብጃካ ዩሴፍ ካለእ ወዲ ከምዘይብሉ ትፈልጥ ኢካ። ስለዚ ንጸጋይ ብድሕሪ ሓደ ዮሴፍ ወዱ ካብ ምትራፍ፡ ቅድሚ ውሓዱ ምሕላፍ ምሕሾ። ስለምንታይ ንጸጋይ ጌና ብሂወቲ ከሎ ንሓደ ወዱ ተግድፎ? ወዘተ"

ዓሊ ከምዚ'ሉ ክጭድር ከሎ፡ ሰውነቱ የንቀጥቐጥ ኣዲንቲ ክኣ ከም ውሒጅ ይነብዕ፡ ስለ ዝነበረ፡ እቶም ኣበቲ ደዳ ዝርከቡ ዝነበሩ ሓዘንተኛታት ብሙሉኣቶም ብኸብ ዝበለ ድምጺ ኣምሪርም ከበኹዩ ተደሪኹም። ካብ ኣዲንቶም'ውን ንብዓት ከም ውሒጅ ይፈሰስ ነይሩ። ኣነ ንባዕለይ'ውን ቡቲ ዝዕዘቦ ዝነበርኩ ኩነታት፡ ካብ ምድፍናቅን ካብ ምንባዕን ክቐጠብ ኣይክኣልኩን። ይኹን'ምበር ኣቲ ዝኮየድ ዝነበረ ጫውጫውን ምእቲ ኪቋረጽል ብተወሳኪ ኩልና ሓዘንተኛታት፡ ብብኹያትን ብመሪር ሓዘንን ክንልውጦ ከምዘንክኣል/ተረዲእና ባዕልና ንምጽናዕ ምእንቲ ክንሰዕር፡ ብሓቦ ተደሪኹ ከምዚ ዝሰዕብ ምዕዳን ምሕጽንታን ዘጠርነፈ መድረ ተዛሪብ።

"እዚ ዓሊ ክብሎ ዝጸንሐ ቐላት ብመሰረቲ ኣብ ሓቂ ዝተሃንጸ ኢዩ። ይኹን'ምበር፡ ንሕና ደቂ-ሰብ ነዚ ተረኽቡ ዘሎ ኩነታት ብምብካይ ኮነ ብምሕዛን ክንልውጦ ኣይንክእልን ኢና። ስለዚ ከምቲ ኢዮብ ዝፈጸም፡ "እግዚኣብሄር ሃቡ፡ እግዚኣብሄር ወሰደ፡ ሸም እግዚኣብሄር ይባረኽ"፡ ብማለት እንተ ተጸናናዕና ኢዩ ዝሓይሸ። ኣነ ኣብነት ምእንቲ ክኸውን፡ ካብ ሎሚ-ምዓልቲ ጀመረ፡ ኣብዚ ዝሰዕብ መሰርታዊ ኩነታት ተመርኩስ ንዝእር ርእሶይ ከጸናንዕ መደብ ኣለኹ ። ኩልና ሓዘንተኛታት ከም እንክተሎ ተሰፋን እምነትን ስለ ዘሎኒ ሓሳባታይ ምግላጽ ምእንቲ ክጅመር ጽን ኢልኩም ሰምዑኒ ሓደራኹም።

ሀ - ኣነ፡ ብሓዘነይ ንኩነታት ዮሴፍ ወደይ ክልውጦ ሓደው ከምሓይሾ ዝክእል እንተ ዝኸውን፡ ከምቲ ጎይታና ዮሴብ ክሰርቶስ ንዓና ምእንቲ ከድሕም ዝተሰውኡ፡ ኣነ፤ውን ኣብ ክንድኡ ምስተሰእዎኩ። ኣወ ብድሕሪ ዝፈትዎ ወደይ ካብ ዝተርፍ፡ ከምቲ ዓሊ ዘተዛረቦ፡ ቅድሚኡ ክሓልፍ ምፈቶኹ። ግናኹ ንኩነታቲ ብዘኾነ ይኹን ተግባር ከማሓሸ ከም ዘይክእል ስለ ዝተረዳእኩ፡ ናይ ቅዱስ ኢዮብ ኣብነት፡ ብምክታል መሪር ሓዘን ካብ ምዘውታር ክቐጠብ መዲብ ኣለኹ።

ለ - መብዝሕቶኽን (ዳርጋ ኩልኽን) እዘን ኣምሪርክን እትበኹዩ ዘሎኽን ለውሃት ኣዲታትን ኣሓትን፡ "ኣንታ ዮሴፍ ሓደ" እናበልክን ኢኹን እትቐዘማ ዘሎኽን። እዘን ዓይነት ምቐዘምንዚ ቅጥዕ ኩይኑ ኣይሰምዓንን። ከምይ እንተበልክን ንሞራል ኣሓቲ ክከእኒ ዝክእል ኢዩ። እወ ዮሴፍ ንባይኑ ሞራይ ኣይኮነን ውልዳና፡ ስለሰተ ካልኣት ደቀንሰትዮ ኣሓቲ'ውን ከም ዘለዋና ትፈልግ ኢኹን። እምብኣርከስ "ኣንታ ዮሴፍ ሓደ" እናበልክን ብምድግጋም ክትቐዘማ ክሰምዓክን ከለዋ፡ ንሰታትን ዋጋ ከምዘይብለን ኩይነን ክሰከፋ ከምዘክኣላ ምግማት ኣሎና። ስለዚ ኣብ ክንዲ ብከስክፈን ዝክእል ስነ-ሰርዓት ምብካይ ብከጸናንዎን ክቐሰንን ዝክእል ስነ-ሰርዓት እንተቐዘምክን ይሓይሸ።

ርግጽ ኢዩ፡ ንስኻትክን ናይ ዮሴፍ ወደይ ኣዲታትን ኣሓትን ንጥንታዊ ልማድ ህዝብና መሰረት ምብግባር ኢኻን ነዚ ዓይነት ምቕዛም'ዚ ተዘውትራ ዘለኻን። ስለዚ ብዙሕ ዘንቅፍ ዮብልክንን። ቀደም ኣብ ሃገርና፡ ብልማድ ሙብዛሕትኡ ህዝብና፡ ድቂንስትዮ ማዕረ ኣሓዎትን ደቂተባዕትዮ ይግመታ ከምዘከበራ፡ ማለት ምስኣቶም ሕጋዊ መሰል ማዕርነት ክምዘይነበርን ዝክሓድ ኣይነንን። በዚ ምክንያት'ዚ ምንም'ኳ እቶም ኣሕዋተን ብመጠኑ ክብ ዝበለ ሓላፍነት ዘለዎ ናይ ስልጣን መሰል ይኸእሉ እንተነበሩ፡ ንሳተን ክምኣታቶም መሰል ክረኽባ ዕድል ኣይነበረንን። ካልእስ ይትረፍ፡ ብ1952፡ ናይ ኣባላት ባይቶ ኤርትራ ምርጫ ክካየድ ከሎ፡ ከም ምረጽቲ ወይ ክኣ ክም ተመረጽቲ ኮይን ክቐርባ መሰል ኣይተዋህበንን። ብመሰረት ህንጻ መንግስቲ (ሕገ-መንግስቲ) ኤርትራ፡ መንግስትና ምስ ተሃንጸ'ውን ዋላ ንሓንቲ ጓል-ኣንስተይቲ (ኣብ ምምሕዳር ኮነ ኣብ ኣብይተ-ፍርዲ) ሓላፍነት ዘለዎ ስልጣን ኣይተዋህባን። ብሓጺሩ ደቀንስትዮ ሃገርና ከም ለጠቅ ዝበለ ዜጋታት ተገሚተን ኢያን ዝከብራ ነይረን። ይኹን'ምበር ኣብዚ ዘሎ ጊዜ ኩሉ ኩነታት ይለዎ ወጥን ይምሓየሽን እዩ ዘሎ። ንኣብነት ኣዋልድና ልክዕ ከምቶም ደቂ ተባዕትዮ ኣሕዋተን መሰል ማዕርነት ይረኽባ ስለ ዘለዎ፡ ምስኣታቶም እናትሓባቦራ ንሃገረንን ንህዝባንን ዝጠቅሞ ሓላፍነት ዘለዎ ኣገልግሎት የበርክታ ኣለዎ። እምብኣርከስ ዮሴፍ ንበይኑ ከም ሓደ ውሉድ ክግመት ግቡእ ኣይነንን እዘን ሰለሰተ ደቀንስትዮ ኣሓቲ'ውን ልክዕ ከምኡ ገሚትና እንተ ኣተባባዕናዮን ይሓይሽ።

ሓ- ብልማድ ሙብዛሕትኡ ህዝብና ክንዕዘቦ ከለና ዝኾነ ይኹን ሰብ እቶም ካብኡን ካብ ብዓልቲ ቤቱን ብሰጋዊ ኩነታት ዝተረከቡ ቆልዑ (ቆላዑ) ጥራይ እዮም ከም ደቂ ዝግመቱ። ብመንፈሳዊ ሕልናን ብሃገራዊ ስምዒትን ክንምልከቶ ከሎና ግና ምንም'ኳ እቶም ብሰጋዊ ኣጋብብ ዝፈረዮም መንእሴያት ቀንዲ ደቂ ከምዝኾኑ ዘይክሓድ እንተኮነ ብጀክኦም ብግብሩን ብዕድሉን ዝረኽቦም ብዙሓት ካልኣተ ደቃውቲ ክርከቡ ከም ዝክእሉ ክንኣምን ኣለና። በዚ ምክንያት'ዚ ንዓይ ንጸጋይ ኢያሱ ዮሴፍ ን እዘን ሰለሰተ ኣሓቲን ጥራይ ኣይነንን ደቀይ። ብሃገራዊ ስምዒት ተደሪኮ ክግምቶ ከለኩ ዝኾነ ይኹን ኤርትራዊ መንእሴይ ውላይይ ከም ዝኾነ ጽኑዕ እምነት ስለ ዘሎኒ ሓደ ዮሴፈ ጎዲሉኒ ብማለት ኣምሪረ ካብ ም ሕሃን ክቁጠብ ኢዩ። እወ ዮሴፍ ምስ ብዙሓት ኣሕዋቱ እዩ ገዲፉኒ።

ሙ- ኣብዚ ዘሎናዮ ጊዜ ኣብ ኤርትራ ኣብ ከተማታት ኮነ ኣብ ገጠራት፡ ከምኡ'ው ኣብ ጸምጸም በረኻ፡ ዝቅዘፉ ዘለው ደቂ ሃገርና ኣዝዮም ብዙሓት እዮም። ብዙሓት መንእሴያት ኣብ ውሽጢ ከተማታት ኣብ ቅድሚ ወለደም ይቅንጸሉ ኣለው። ከምኡ'ውን ኣብ ገጠራትን ኣብ ጸምጸም በረኻን ዝፈሰሰ ዘሎ ንጹህ ደም ክንድዚ ክብሃል ኣይክኣልን እዩ። እግዚኣብሄር ድኣ የርህዎ'ምበር መሬት ሃገርና ብደም ህዝቡ ይዋልቂ ከም ዘሎ ኣይንሰሕቶን ኢና። እምብኣርከስ ነዚ ኩሉ እናትግዙበኩ ሓዘይ ከየገለጸኩ ጸኒሐ ከብቅዕ ኣብዚ ጊዜ'ዚ ብምክንያት ሞት ናይ ሓደ ብሰጋዊ ኣጋብብ ረኺቡዮ ዝከበርኩ ወደይ ኣምሪረ ክሓዝንን ከስቆቁርን እንተ ድኣ ተራእዮ ብመሰዋእቲ ናይቲ ክሳብ ሎሚ ዝጸነተ ህዝብን ኣይግደሰን ከም ዝከበርኩ ከገምተኒ ከም ዝክእል ርግጸኛ እዩ። እዚ ክኣ ክሳብ ዕለተ ሞተይ ኣብ ቅድሚ ሕልናይ ከስክፈኒ ክነብር እዩ። ብተወሳኪ ብምሉእ ህዝብና ከንቅፈንን ከንዕቀንን ከም ዝነበር ጥርጥር የብለይን። ስለዚ ኣነ ብወገነይ ነዚ ዝገለጽ ኩልኩም ሓፈሻዊ ኩነታት መሰረት ብምግባር ሓዘይ ንምቁራጽ ክምድብ ከሎኹ መንፈሳዊን ሃገራዊን ግቡኣይ ዝፍጽም ዘለኩ ኮይን ይስምዓኒ። ኣባላት ቤተሰባይን ኩልኹም ብጸትናን መትሓዝንትናን'ውን ምስ መሰረታዊ ዕላማይ ብምስምዕማዕ ብዝተኻእለኩም መጠን ባዕላትኩም ንምጽንናዕ ክትጽዕሩ እላበወኩም ኣሎኹ።

እዚ ብቅንዕናን ብንጹህ ሕልናን ተደሪኽ ዘዘውተርኩዎ ናይ ምጽንናዕ መደረ ብናይ ደርጊ ሰብ ስልጣን ከም ገበን ኮይኑ ስለ ዝተገመተ ናይ ካልኣይ ጊዜ መእሰርየይ መሰረታዊ ምክንያት ክኸውን ክኣሉ። ስለዚ መጀመርያ ኣብ ማርያም ግቢ ቀጺለ ክኣ ኣብቲ ኣብ ሰንበል ዝርከብ ቀንዲ ቤት ማእሰርቲ (ካርሸሊ) ሹድሸተ ወርሒ ዝኣክል። ኣብ ቤት ፍርዲ ከይቀረብኩ ትሓቢሰ ምስ ጸናሕኩ ብሰላም ኣሰናቢቶሙኒ። ብድሕሪ ሓጺር ጊዜ ክኣ ኣብ ሚዳ ወዲኣ ምስ ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራ ክሰለፍ ክኣሉ።

አቶ ወልደአብ ወልደማርያም - ብህይወቶም ከለዉ ትንቢቶም ዝተፈጸመሎም ሓርበኛ!

25 ሓምሌ፡ 1995፡ - ብጸጋይ ኢያሱ ፡ ጠበቅ -

ብጊዜ እንግሊዛዊ ምምሕዳር፡ ብዛዕባ መጻኢ ዕድል ኤርታራ ዝንቀሳቀሳ ማሕበራት ፖሊትካ ክምስረታ ተፈቐድለን ስለ ዝነበረ፡ ንዝኾነ ይኹን ዓይነት መንቅስቃስ ናይተን ተመሰራተን ዝነበራ ማሕበራት ዝዕዘብን ዝቐጸርን ፍሉይ ቤት ጽሕፍት'ውን ቆይሙ ነይሩ።

አብቲ ጊዜ'ቲ እነ ከም ትሓዝ መዛግብትን ከም አስተርጓሚን ከም ሓጋዝን ናይቲ ዝዚ ቤት ጽሕፈት'ዚ ከማሓደር ሓላፍነት ተዋሂቡዎ ዝነበረ እንግሊዛዊ ብዓል-ሰልጣን ኮይነ ከገልግል ተመዘዘ ስለዝነበርኩ፡ ሓፈሻዊ ምንቅስቃስ ናይ ኩሎም ኣባላት መሪሕነት ናይተን ማሕበራት ኣዘውተረ ክዕዘብን ክምዝግብን መሰል ተዋሂቡኒ ነይሩ። ስለዚ ሓፈሻዊ ታሪኽ ህይወት ናየቶም ከም መራሕቲ ኮይኖም ዝንቐሳቀሱ ዝነበሩ ኤርትራውያን ክፈልጦ ዕድል ነይሩኒ።

ክቡር አቶ ወልደአብ፡ ሓደ ካብቶም ቀንዲ መራሕቲ ናይተን ምእነቲ ናጽነት ኤርትራ ዝንቐሳቀሳ ዝነበራ ውደባት ስለዝነበሩ፡ ብተወሳኺ እብ መንገድን እብ መንገድምን እብ ሃገራዊ ስመዒትን ዕላማን ዝተመሰረተ፡ ብጽኑዕ ምትእምማን ዝተሰነዘ፡ ምትሕብባር ማዕቢሉ ወይ ነጊሱ ይርከብ ስለዝነበረ፡ ብዛዕባ ዝኾነ ይኹን ንሶም ዘበርክትዎ ዝነበሩ ሃገራዊ ኣገልገሎት፡ ከምኡ'ውን ብምኽንያት ምስ ናጽነት ኤርትራ ዝተዛመደ ምንቅስቃሶም ዘንገፎም ዝነበረ ኩነታት (ይሕመቕ ይጸብቕ) ተገዲሰ እዕዘብን እምዝግብን ነይረ። ስለዚ ናይ ህይወቶም ታሪኽ፡ ብሓፈሻ ኣረጋጊጸ ኢየ ዝፈልጦ። እቲ እነ ብዛዕባኡም ዝፈለጦ፡ ምሉእ ሀዘብና ከምዘፈልጦ ንምግባር ክጽዕር'ውን ሃገራዊ ስምዒት ኣሎኒ። “ ካብ ማይ ባሕሪ ብማንካ” ከም ዝተባህለ፡ ንጊዜኡ ካብ ብዙሕ ብውሑዱ፡ብመልክዕ ኣብነት ኣሕጽር ኣቢለ ከዘነቱ ኣፈቲ።

እዞም ጀግና መራሕ ህዝቢ'ዚኡም፡ብህዝቦም” ወል-ወል፡ ወልደ ህዝቢ፡ አቦ ቋንቋ ትግርኛ፡ ውዘተ---“ ተባሂሎም እናተሰመዩ፡ “ኤርትራ ናይ ኤርትራውያን ሃገር ስለ ዝኾነት፡ ናታ፡ ናይ ገዛ ርእሳ፡ ርእሱ ዝኾነኣለ ኤርትራዊ መንግስቲ ክትሃንጽ ሕጋዊ መሰል ኣለዎ። “ብዘብል ዕላማ ተደራጅዎ፡ “ ጊዜ ይወሰድ ይኸውን'ምበር ንሕና ህዝባ፡ እብ መንገድ እብ ፍቕሪ ሃገርና ዘተመሰረተ ምስምማዕ ኣንጊሰና፡ ናጽነት ንምርካብ ሓቢርና እንተድኣ ጽዒርና፡ ከምንዕወት ዘጠራዎር ኣይኮነን፡ ውዘተ-” ብማለት እናተነበዩ፡ ናጽነት ንምርካብ፡ ከም መራሕ ህዝቦም ኮይኖም ተጊሆም ይጽዕሩ፡ ንጹህ ደሞም ኣዘውተርም የፍሰሱ ህይወቶም'ውን ብትብዓት ንመስዋእቲ ይልግሱ ከምዝነበሩ፡ እነ ባዕለይ ናይ ዓይኒ ምስክር እዩ። እብ ኩሉ ዝዕዘቦ ዝነበርኩ ኩነታትን እብ መጽሓፈትን እብ ጋዜጣታትን ዝተመልከትኩም ታሪኻዊ ዜናታትን ተመርኩሱ፡ ካብ ጊዜ ንእሱንቶም ጀሚሮም፡ ወዲ ተሰዓ ዓመት ኮይኖም ክሳብ ዝዓርፉ፡ ምሉእ ህይወቶም እብ ሃገራዊ ቁምነገር የሕልፍዎ ከምዝነበሩ ክምስክር ከለኹ፡ ካብ መሰመር ሓቂ ወጺኡ፡ ቃል ኣጋነኖ ከምዘይወሰኸኩ፡ ካብዚ ዝሰዕብ ምስ ታሪኽ ህይወቶም ዝተዛመደ ትኽክለኛ ዜና ከነሰተውዕሎ ንኸእል።

ብጊዜ ንእሱንቶም ብመንፈሳዊን ብሰጋዊን ትመህርቲ እናተኹሱሱ ምስ ዓበዩ፡ ናይ መደምደመታ ትምህራቶም እብ ሓነቲ ብሓልዮት ወንጌላዊት ሚሰዮን እትምሓደር ዝነበረት ናይ መምህራን መሰልጠኒት ቤት ትመህርቲ ኣብቂዖም፡ ብ1930፡ ተመሪቆም። ካበኡ ንድሓር ከም መመህር ኮይኖም፡ ብኣዚዩ ለጠቕ ዝበለ ደሞዝ፡ ናብተን እናተኹሱሱ ዝዋቀሙሉን ዝነበሩ ናይ ወንጌላዊት ሚሰዮን ኣቢያተ-ትምህርቲ ኣገልገሎቶም ክበርክቱ መዲቦም። ካብ 1931 ክሳብ 1935 ከም ተራ መምህር፡ ካብ 1935 ክሳብ 1942 ከኣ ከም ሓለቓ መምህራን (ከም ዳይረክተር) ኩይኖም ብትግሃት ኣገልጊሎም። ይኹን'ምበር ብ1942፡ ከም አሰናዳኢ (Editor) ናይ ሓደ ብሓልዮት እንግሊዛውያን ሰብ ሰልጣን ብቋንቋ ትግርኛ እናትሓትመ ከዘረጋሕ ዝጀመረ ሰሙናዊ ጋዜጣ ኮይኖም ክገልገሉ ስለ ዝተመርጹ፡ ብገንዘብ ምህራፍ ዘይኮነስ ንምሉእ ህዝቦም ምእንቲ ከማዕበሉ፡ ካብ ወንጌላዊት ሚሰዮን ተሰናቢቶም ሓዲሽ ስራሕ ጀሚሮም።

እዞም ተገዳሲ ወደባት'ዚ እም ናይ ገንዘብ ህርፋን ኣይነበርዎን። ንኣብነት በ1936፡ ጣልያን ኢትዮጵያ ወሪሮም ምስ ሓዘዋ፡ ቋንቋታት ኣምሓርኛን ጣልያንኛን ዝፈልጡ ሰራሕተኛታት ስለዘድለይዎም ኣብቲ ጊዜ'ቲ ንሰም ሓደ ካብቶም ንክልቲኤን ቋንቋታት ዝመልኩ ዝነበሩ ኣዚዮም ውሑዳት ደቂ-ሃገርና ኮይኖም ስለዘተረኽቡ፡ ክብ ዝበለ ደሞዝ እናተኸፍሉ ናብ ኣዲስ-አበባ ከይዶም ከገልግሉ፡ ብዘፈልጥዎም ናይ መንግስቲ ጣልያን እሙናት ሰራሕተኛታት ተሓቲቶም ነይሮም። ይኹን'ምበር "ብህረፋን ገንዘብ ተደራሽ ናብ ባዕዳውያን ዝሄዱ ካብ ዝዕሰቡ፡ ዕለታዊ ምገበይ ንምረካርብ ዘበቅዩ ደሞዝ ጥራይ እናረኽቡኩ፡ ንህዝበይ ምግልጋል ኢዩ ዝግብኣኒ።" ብዝብል ሓቦ ተደራሽኦም፡ ነቲ ተወፍይሎም ዝነበረ ናይ ገንዘብ ረብሓ ነጺጎሙዎ(አቡዮሙዎ)።

ብጊዜ መግዛእቲ ጣልያን፡ ቋንቋ ትግርኛ ፈጸሚ ትቕህም ኢያ ነይራ። ብመንግስቲ ጣልያን ዝዘውተር ዝነበረ ዓይነት ትምህርቲ ኣዚዩ ለጠቕ ዝበለ ኣብ ልዕሊ ምንባሩ ብጣልያንኛ ጥራይ ኢዩ ዝውሃብ ዝነበረ። ይኹን'ምበር ምእንቲ ፈጸሚ ከይትዓርብ፡ ኣቶ ወልደአብ ብዘተፈላለዩ ኣጋባብ ከማዕብልዎ ተገዲሶም ይጽዕሩ ነይሮም። ንኣብነት ኣብ ኣብያተ ትምህርቲ ንኩሎም ተምሃሮ ግጥሚታትን ተዋሰኦታትን ብምዝውታር የሰለጥንዎም ነይሮም። ንኣፋሽ ህዘቢ'ውን ኣብ ኣኼባታት ኣስተምህሮ እናሃቡ ንኣፋሽ ህዘቦም ብቋንቋ ትግርኛ የንቅሑ ነይሮም። ከምኡ'ውን ኣዚዩ ኣገዳሲ ዘኾነ ትሕዝቶታት ዘጠርነፈ መጽሓፍቲ ቡብጊዜኡ ብቋንቋ ትገረኛ እናደረሱ (እናጽሓፉ)፡ ንምሉእ ህዘቦም የማዕብሉ ነይሮም።

መግዛእቲ ጣልያን ምስ ተደምሰሰ'ሞ፡ ብእንግሊዛውያን ሰብ-ሰለጣን፡ ናይ ኤርትራ ሰሙናዊ ጋዜጣ ሓላፊ ኮየኖም ከገልግሉ ምስ ተመዘዙ፡ ኣዚዩ ዘደንቑ ትሕዝቶታት ዘጠራነፈ ዓንቀጻት እናጽሓፉ ንምሉእ ህዘቦም ብቋንቋ ትገረኛ ኣጸቢቆም ከማዕብልዎ ስለ ዝኸኣሉ፡ ' ኣቦ ቋንቋ ትግርኛ' ተባሂሎም፡ ይጽውዑ ነይሮም።

ኣብ ካልኣይ ውግእ ወይ ኩናት ዓለም መንግስቲ ጣልያን ምስ ተሳዕረት ካብተን ክሳብ 1941 ትገዝኦን ዝነበረት ኣርባዕተ ኣፍሪቃውያን ሃገራት ማለት ካብ ኤርትራ፡ ካብ ኢትዮጵያ፡ ካብ ሶማሊያ፡ ካብ ሊብያ፡ ለቂቃ ክትውጽእ ስለ ዝተደረኸት ኢትዮጵያ ብቑዳነት ናጽነት ረኺባ። ኣብ ኤርትራ ግና መግዛእቲ ጣልያን ብመግዛእቲ እንግሊዝ ተተኪኡ።

ስለዚ ብዓል ኣቶ ወልደአብ ኣንጻር ዘኾነ ይኹን መግዛእቲ ክቃለሱ መዲቦም። ብ5 ግንቦት 1941 ከኣ ሓንቲ "ማሕበር ፍቅሪ ሃገር" ዝተባህለት ውድብ መሰሪቶም። ብድሕሪ'ዚ ህዘቢ ኤርትራ ብተገዳስነት ናይ ማሕበር ፍቅሪ ሃገር፡ ናይ ሓባር ሰላማዊ ሰልፊታት ብምዝውታር ኣንጻር ዘኾነ ይኹን ዓይነት ባዕዳዊ መግዛእቲ ስምዒቶም ክገልጹ ጀመሮም።

ኢትዮጵያውያን ብወገኖም፡ ሓንቲ "ማሕበር ኣንድነት" ዝተባህለት ውድብ ኣብ ከተማ ኣዲስ አበባ ብምምሰራት ምእንቲ ንኤርትራ ግዝኣቶም ክገብርዋ፡ ኣንጻር ናይ ማሕበር ፍቅሪ ሃገር ዕላማ ክንቀሳቐሱ ጀመሮም። ዕላማኦም ኣሳልጦ መታን ክረኽቡሎም ንኣደ ኮነል ነጋ ሃይለ ሰላሴ ዝተባህለ ጨካን መኮንን። ከም "liaison officer" ኮይኑ ከገልግል ናብ ከተማ ኣስመራ ቤት ጽሕፈት ከፊቶሙሉ፡ ብተወሳኺ ኣባላት መሪሕነት ናይታ ማሕበር ኣንድነት ዝተባህለት ውድብ ብዘተሕ ገንዘብ ሒዞም ናብ ኤርትራ እናተማላለሱ፡ ምስ ኮሎኔል ነጋ ሃይለ ሰላሴ ብምትሕብባር፡ ኣብ መንጎ ህዘቢ ኤርትራ ብሕልፊ ኣብ መንጎ ኣባላት ማሕበር ፍቅሪ ሃገር ናይ ዘይምስምማዕ መንፈስ ክፍጠሩ ይጽዕሩ ነይሮም። እንግሊዛውያን ሰብ ስልጣን ከኣ ብተዘዋወሩ ስልቲታት ናይዞም ተንኮለኛታት ኢትዮጵያውያን ተሓባበርቲ ኮይኖም ነይሮም።

ብሰንኪ ናይ ኢትዮጵያውያን፡ ኣብ ተንኮል ዝተመሰረተ ምንቅስቃስን፡ ብሰንኪ ናይ እንግሊዛውያን ዘይግባእ ምትሕብባርን፡ ኣብ መንጎ ኣባላት ናይ ማሕበር ፍቅሪ ዘሰክፍ ኩነታት ክርእ ስለ ዝጀመረ፡ ኣቶ ወልደአብ ምስ ከምኡም ዝኣመሰሉ ካልኣት ተገደሱቲ ኤርትራውያን ብምስምዕማዕ ሓደ ንምርድዳእን ንምስምዕማዕን ክሕግዝ ዝክእል ጉባኤ (ሓፈሻዊ ኣኬባ) ክካይዱ መዲቦም። ብመሰረት መደቦም ከኣ ካብ 6 ሕዳር ጀሚሩ ክሳብ 22 ሕዳር፡ 1946 ኣብ ቤት ጊዮርጊስ ዝተባህለ ኣብ ወገን ምብራቅ ናይ ከተማ ኣስመራ ዝርከብ ቦታ ሓደ ታሪኻዊ ጉባኤ ተካይዱ። ኣብቲ "ዋዕላ ቤት ጊዮርጊስ" እናተባህለ ክሳብ'ዚ ዘሎናዮ ጊዜ ክዝከር ዝከብር ዘሎ፡ ናይ ሓባር ጉባኤ፡ ኣቶ ወልደአብ፡ በዚ ዝሰዕብ ኣጋባብ ስምዒቶምን ምሕጽንታ ኣምን ገለጸም፤

"ኤርትራ ናይ ኩልና ህዝባ ኣደን ሃገርን ስለ ዝኾነት፡ ኩልና ኤርትራውያን ደቃ፡ ብዘይ ኣፈላላይ ዓሌት ወይ ሃይማኖት ኣሕዋት ኢና። እምብኣርከስ ዝኾነ-ይኹን ምስ ጉዳይ ኤርትራ ዝተዛመደ ኩነታት (ይሕመቅ ይጽብቅ) ኩልና ኤርትራውያን ሓቢርና ክንግደሰሉ ሃገራዊ ሓላፍነት ኣለና። ክሳብ ዚ ዘለናዮ ጊዜ ጊና ብመግዛእቲ ባዕዳውያን ኢና ንሳቀ ዘለና። ስለዚ ብሕውነታዊ ሕልናን፡ ብሃገራዊ ስምዒትን፡ ተደራጅና/ብዛዕባ መጻኢ ዕድል ናይ ኤርትራ ሃገርና ኣብ ሓደ ናይ ሓባር ዕላማ ንጠርነፍ። ዕላማና ክኣ ናጽነት ንምርካብ ምቅላስን ርእሱ ዝኸኣለ ኤርትራዊ መንግስቲ ንምህናጽ ምጽግርን ይኹን። ንኢትዮጵያውያን ምንም'ኳ ከም ህዝቢ መጠን ክንጸልኦም ዘይግብኣና'ንተኮነ ከም ዝላእቲ መጠን ኣይንድለዮም። ውዘተ።"

መብዛሕትኦም (ዳርጋ ኩሎም) ኣኬበኛታት ምስ ናይ ኣቶ ወልደኣብ ዝሰማዕማዕ ርእይቶታት ስለ ዝገለጹ እቲ ጉባኤ ናይ ዓወት ኣስልጦ ክረክብ ዝኸእል ይመስል ነይሩ። ይኹን'ምብር ገሊኦም ብከሎነል ነጋ ሃይለ ሰላሴ ተማራይም ዝመጹ ተንኮለኛታት "ኤርትራውያን ኢና" ብሃልቲ ብደርፍን ብፈሽራን ብምጥቃም፡ ነቲ ጉባኤ ዕላማኡ ከምዘይቅጽል ክገብርዎ ክኢሎም። ስለዚ ብዓል ኣቶ ወልደኣብ ኣይትግወቱን።

ብድሕሪ ዚ ማሕበር ፍቅሪ ሃገር ፈጺማ ፈሪሳ። ካልኣት ማሕበራት ፓለቲካ ተፈጠረን። ዳርጋ ኩለን እተን ሓደሰቲ ማሕበራት ብዝተፈላለዩ ሰልጣናት ንዕላማ ናጽነት ኤርትራ ክድግፉ ንመግዛእቲ ኢትዮጵያ ግና ክቃወማ ከለዎ ሓንቲ ብገዝቡ መንግስቲ ኢትዮጵያ ዝተፈጥረት ናይ ሰሎግት ውድብ "ማሕበር ፍቅሪ ሃገር" ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ሐንቲ ኢትዮጵያ ተባሂላ እናተጸውዐት ኢትዮጵያ ወይ ሞት ዝብል ጭርሖ እናዘወተረት ንመግዛእቲ ኢትዮጵያ ዝድግፍ ንናጽነት ኤርትራ ዝቃወም ምንቅስቃስ ክትፍጽም ጀመራ።

ብተወሳኺ፡ ሓንቲ ብገበን ዝፍጽሙ መንእሰያት ዝቆመት ውድብ ማሕበር ኣንድነት ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ሓንቲ ኢትዮጵያ ብዝብል ስም ከም ናይ "ማሕበር ፍቅሪ ሃገር ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ሓንቲ ኢትዮጵያ" (UNIONIST PARTY) ጨንፈር ኮይና ተመሰሪታ። መብዛሕትኦም ኣባላት ናይታ ማሕበር ኣንድነት ብምድግጋም እናተፈረዱ ዝሕበሱ ዝነበሩ ውሩያት ገበኛታት ስለ ዝነበሩ ተግባር ሸበራ ምእንቲ ክፍጽሙ ኢዮም ኢትዮጵያውያን/ትግላዎም ዝነበሩ።

ነፍሰሂር ኣቶ ወልደኣብ፡ በቲ ብሰነኪ መንገስቲ ኢትዮጵያ ኣብ መንጎ ኤርትራውያን ሱር ክሰድድ/ዝጀመረ ዘሰክፍ ምግርጫው ከይተሸበሩ ኣብ ጋዜጣታት ብምጽሓፍን ኣብ ኣኼባታት ኣስተምህሮ ብምብረካትን ንሓፋሽ ህዝቦም ከነቅሑ ጀመረዮም። ንሶም ዘበርከተዎ ዝነበሩ ምዕደታትን ፣ ለበዎታትን ህዝባዊ ተቐባልነት ይረክብ ስለዝነበረ፡ ንኢትዮጵያውያን ሰብ ሰለጣን ኣጸቢቐ ስለ ዘሰግኦም፡ ኣብ ለዕሊ ህይወቶም ሸብዓተ (7) ጊዜ ናይ መቐተልቲ ፈተነታት ተፈጸሙ። ኩነታት ኣፈጻጽማኡ፡ ከምዚ ስለዕብ ኢዩ ነይሩ፤

ፈለግ፡ ኣብ መጀመርታ ወርሒ ሰኔ 1947፡ ክልተ መንእሰያት ኣብ ዋቓ'ታ ኣቶ ወልደኣብ ምስ ስድራ-ቤቶም ሓቢርም ዘቐመጡዎ ዝነበሩ ኣብ ዝሃ ኸኒሻ እተረከብ ዝዘኣም ኣድብዮም ብመጽናሕ፡ ናይ ኢድ ቦምብ ደርቢዮም ክቐትሉዎም ሃቂኖም። ይኹን'ምብር ኣይሰለጦምን።

ኣንደገና ብ 6፡ ሓመለ1947፡ ኣብ ዋቓ ዝዘኣም መስ በጽሑ፡ ብናይ ኢድ-ቦምብ ክቐትሉዎም ሃቂኖም። ኣብዚ ኣጋጣሚ'ዚውን ኣየሞቱን። ዮኹን'ምብር ኣብ ወሽጢ ሓደ ወርሒ ክልተ ጊዜ ብምድግጋም ናብ ሞት ኩብጽሕ ዝኸእል ሓደጋታት ክንነፎም ክሎ፡ ንብዙሓት ተገደሰቲ ሰባት፡ በሕልፊ ከኣ ንቤተ-ሰባምን ነጎረባብቶምን ብጣዕሚ ኣሰነቢዱዎም። በዚ ምክንያት'ዚ፡ ሰለስተ ኣመንቶም፡ ኣብቅደመይ "መምህር ወልደኣብ፡ እዚ እተዘውትሮ ዘሎኻ ምንቅስቃስ ንህይወትካ ሓደገኛ እዩ። ንሰኻ እንተድኣ ተቐቲልካ፡ ቤተሰብኻን ፈተውትኻን ክንዝኸተም ኢና። ስለዚ ጊዜ ከሎካ ጊዜ ኣይተጸቡ። ምንቅስቃስ እንተ'ቐረጽካ ይሓይሸ።" እናበሉ ኣብ ብረከም ተደፊኦም ለሚኖምዎዎም።ኣብቲ ጊዜ'ቲ ነሶም እናተደፋነቐ ክምዚ ዝሰዕብ መልሲ ሂሰም፤

"ተገዲስኩም ስለዝምዓድኩሙኒ ካብ ምዓሙቕ ሕልናይ ዘፈልፈለ ምስጋና ይብጸሕኩም ። ይኹን'ምበር ምዕዳኹም ብምኽባር ሃገራዊ ምንቅስቃሴ ከቋርጽ ሕልናይ ኣይፈቐደለይን ኢዩ። ከመይ እንተበልኩም፡ ኣነ ምንም'ኳ ኣጸቢብ ኣቢልና ክንምልከቶ ክሎና፡ "ወልደአብ ወዲ ወልደማረያም" እንተተባህለኩ፡ ብመሰረተይ "ወልደ ህዘቢ" (ወዲ ሓፋሽ ህዘቢ)፡ ከም ዝኾንኩ ኢየ ዝአምን። ንቤተ-ሰበይ'ውን ከም ደቂ-ህዘቢ ገይረ ኢየ ዝግምቶም። ስለዚ ህዘቢ ናጽነት ምእንቲ ክረኽበለይ እንተ ተሰዋእኹ ግቡአይ ኢየ ዘፈጽም ዘለኹ። ምንም'ኳ ጸላእቲ ባምድግጋም ክቐተሉኒ እንተሃቀኩ፡ ኣብ መጻኢ ጊዜ'ውን ኣብ ለዕሊ ህይወተይ ገበን ካብ ምፍጻም ከምዘይቁጠቡ ዘይሰሕቶ እንተኾንኩ፡ ዕላማይ ካብ ምቕጻል ክግብኩኒ ክኣለት የበሎምን። ው-ዘ-ተ-"

እዞም ጅገና መራሕ ህዘቢ'ዚአም፡ ብሓፋሽ ህዘቦም "ወልደ ህዘቢ" ተባሂሎም ኣናተጸውዑ፡ ከም መብጽግኦም ሓርበኛዊ ኣገልግሎቶም ብተባዕን ስለዘቐጸለ፡ ጸላእቲ ናጽነት ኤርትራ ክቐተሉዎም ካብ መፍታን ፈጸሞም ኣየቋረጹን። ንኣብነት ኣብ መበል 4፡ ለካቲት 1950፡ እነደገና ናይ ኢድ ቦምብ ብምድርባይ ክቐተሉዎም ሃቂኖም ነይሮም። ይኹን'ምበር ኣይሰለጠምን። ቦምብታት ብምድርባይ ዕላማኦም ኣሳልጦ ክርኽበሎም ስለ ዘይክኣለ፡ ኣብ መበል/1 ሚያዝያ 1950 ብሸጉጥ ተኩሶም ክቐተሉዎም ሃቂኖም ነይሮም። ኣብዚ ኣጋጣሚ እዚ'ውን ኣይሞቱን። ከም ቀደም ሃገራዊ ኣገልግሎቶም ከበርኩተ ክኣሉም።

አቶም ተቐውምቲ ናጽነት ኤርትራ ዝኾኑ ጸላእቶም፡ ሸጉጥ ብምትኳስ'ውን ዕላማኦም ከሰልጡ ስለዘይከኣሉ፡ መርዚ (ሰሚ) ዝትሓወሰ ምግቢ ኣብሊያም ክቐተሉዎም ወሲኖም። ብመሰረት ውሳኔኦም'ውን ምስ ከልተ ኣብ ሓደ ኣቶ ወልደአብ ቡባጊይኡ ኣናተማለሱ ዝመገቡሉ ዘነበሩ፡ ናይ ሓደ ጣሊያን ቤት በልዒ ዘገለገሉ ዘነበሩ ኤርትራውያን ኣሰለፍቲ (waiters) ብምስምማዕ፡ ብ 23፡ መስከረም ፡ 1950፡ መርዚ ዘተሓወሰ ምግቢ ከበልዕዎም ክኣሉም። በዚ ምኽንያት ኣዚያም ተወጺያም ስለዝነበሩ፡ ህዝብና ከይሞቱ ተጠራጠሩ ነይሩ፤ ይኹን'ምበር እግዚአብሄር ይመሰገን። በዚ ዘሰካሕክሕ ሓደጋ እዚ'ውን ኣየሞቱን። ብደሕሪ ነዊሕ ጊዜ ዝወሰደ ሰቓያት ሓውዮም ካብ ሆሰፒታል ምስወጹ፡ ንሓፋሽ ህዘቢ፡ ከምዚ ዘሰዕብ ገይሮም ቃል-ምስጋናን ምሕጽንታን ዘጠራኑፈ ናይ ብሰራት መልእኽቲ ገለጸም።

"ብለውሃት ኣገዚአብሄር ኣመላኽይ ብጸሎት ናይ ህዘቢይን ብተገዳሰነትን ብክእለትን ሊቃውነቲ ሓከምተይን፡ ሎሚ'ውን ካሕብ ሞት ድሒኒ ካብ ሆሰፒታል ወዲኦ ኣሎኹ። ኣብ መጻኢ ጊዜ'ውን፡ ሃገራዊ ዕላማይ ከይለወዥኩ፡ ምእንቲ ናጽነት ሃገሪይ ተገዲስ ክቐጽል ከም ዝኾንኩ፡ ንኹለኹም ኤርትራውያን፡ ህዘቢይ ከበሰረኩም ኮለኹ፡ ዝሰምዒ ዘሎ ሐጎስ ወሰን የብሉን።

ንሕና ኤርትራውያን ኣብ መንገና ሃገራዊ ፍቕርን ህዝባዊ ምስምማዕን ሰላምን ኣነገሰና፡ ሓቢርና ብምቅላስ ናጽነት ሃገርና ንምረካብ ከምንበቅዕ፡ ጽኑዕ ኣመነት ኣሎኒ። እግዚአብሄር ኣምላኽና፡ "ድለዩ ክትረኽቡ፡ ው-ዘ-ተ- " ዝብል መብጽግ ሓቢሩልና ኣሎ። እምበኣርከስ ኩልና ኤርትራውያን፡ ብዘይ ኣፈላላይ ዓሌት ወይ ሃየማኖት፡ ኣብ ሓደ ዕላማ ተጠርኒፍና፡ ናይ ሃገርና ናጽነት ጥራይ ንድለ።"

ካብዚ እዋን'ዚ ቀጺሎም'ውን ከም መብጽግኦም፡ ዕረፍቲ ከይደለዩ ልሙድ ኣገለገሎቶም ከበርኩቱ ተራአዮም። መንም'ኳ ናይ ሰድራ-ቤቶም ፍቕሪ ከምዝነበሮም ዝይክሓድ እንተ ኾነ፡ ከም ኣቦ ሰድራ መጠን፤ ክሓልዩሎምን ክከናኸንውምን ዕዳል ኣይነብሮምን። ንኣብነት ኣብ ወርሒ ሰነን ኣብ ወረሒ ሓምለን፡ 1947፡ ኣብ ጥቅ'ቲ ምስ ሰድራ-ቤቶም ሓቢሮም ዝቐመጡሉ ዝነበሩ ገዝኦም ክበጽሑ ከለው ብናይ ኢድ-ቦምብ ሓደጋታት ክንነፎም ከሎ ሰድራ ቤቶምን ጎረባብቶምን ይሰንብዱን ይሸበሩን ከምዝነበሩ ስለ ዝትግዘቡ፡ ካብቲ እዋን'ቲ ንድሓር ንጉዳይ ሃገርም ጥራይ ቀዳምነት ብምሃብ ካብ ሰድራ-ቤቶም ተፈልዮም ኣብ ውሽጢ ከተማ፡ ማለት ካብ ኮምቢሽታቶ ኢዮም ሰፊሮም ዝነበሩ።

ንሶም ብዛዕባ ሃገራዊ ጉዳይ ጥራይ ይግደሱ ስለ ዝከበሩ፡ ንደቆም ኣተን ከም ኣርበኛ ተገሚተን ኣብ ታሪኽ ሃገርና ክጥቀሳን ክዝክራን ዝግኡብኣን፡ ወይዘር ኣበራሽ ይሕደጎ ዘተባህላ እምንቲ ብዓልቲ- ቤቶም ኢያን ከም ኣቦን ከም ኣዶን ኮይነን እናተኻናኸና ዘዕብይኦም ዝከበሩ። ኣነ'ውን ብዘተኸኣለኒ፡ ከም ኣያኦም ማለት ከም ዓቢ ሓምም ተገሚተ፡ ኣዘውተረ እከታተሎምን ኣተባብዖምን ነይረ፡ ንደቆም።

እዚ ተገሊጹ ዘሎ ዜና፡ ብመጠኑ፡ ብዛዕባ ቅደሚ ናይ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ፌደራላዊ ብይን (United Nations Federal Resolution) ዝፍጸም ዝከበረ ኩነታት ኢዩ ሓበሬታ ዝህብ። ብ 2፡ ታሕሳስ 1950፡ ኤርትራ ብፌደራላዊ መልክዕ መስ ኢትዮጵያ ክትጽምበር ምስ ተወሰነ፡ መንም'ኳ ፌደራላዊ ውሳኔ ብመሰረቱ ባህ ዘይብል እንተነበረ፡ ህዝቢ ኤርትራ፡ "ፈቲኽንዶ ነንጉስ ትምርቓ" ወይ ከኣ "ከይጸድፉ ቆንጠጠፊ ይሓቀፉ "፡ ብዘተባህሉ ጥንታዊ ተረት ተደሪኸና ክንቅበሎ ነይሩና።

ብመሰረት ፌደራላዊ ብይን፡ መንግስቲ ኤርትራ ብመጠኑ፡ ዝተወሰነ ሰልጣን ረኺባ ስለ ዝከበረት፡ ዝኾነ ይኹን ብመሰረት ፌደራላዊ ውሳኔ ንመንግስቲ ኤርትራ ተዋሃቡ ዝከበረ፡ ሕጋዊ መሰላት ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ከይተጋህሰ ከም ቃሉን ከም መንፈሱን ኣብ ገበሪ ምእንቲ ክውዕል፡ ኣቶ ወልደአብ ተገዲሶም ሃገራዊ ኣገልገሎቶም ቀጸኪሎም። ንኣብነት ኣብ መንጎ ምሉእ ህዝቢ ኤርትራ ናይ ፍቕርን ሰላምን ዕላማ ምእንቲ ክምዕብል'ሞ ፡ ኩልና ኤርትራውያን ሓቢርና ብዛዕባ ኩሉ ረኺብናዮ ዝከበርና መሰላት ክንግደሱ፡ ሓዲ ሃገራዊ ጉባኤ ክካየድ ኣድላይ ኮይኑ ስለዝተረኸበ፡ ብተገዳስነት፡ ሓዲ ሃገራዊ ጉባኤ ክካየድ ኣድላይ ኾይኑ ስለ ዝተረኸበ፡ ብተገዳስነት ማለት ብሓልዮት ናይ ብዓል ኣቶ ወልደአብ፡ ብ31፡ ታሕሳስ 1950፡ ኣብ ኣስመራ (ኣብ ቺኒማ ኢምፐር) ናይ ሰላም ጉባኤ (peace conference) ተኻይዱ። ኣብቲ ጉባኤ መራሕትን ኣባላትን ናይ ኩለን ማሕበራት ፖለቲካ ተሳቲፎም። ኣቶ ወልደአብን ኣቶ ሳሊሕ ከበራን ብሸም ሰልፊ ናጽነት ኤረትራ፡ ኣዘማቶ (ድሓር ደጃዝማቶ ዝኾኑ) ዘርእም ክፍለን ሸኽ ሱለማንን ከኣ ብሸም ማሕበር ፍቕሪ ሃገር ኤርትራ መስ ኢትዮጵያ፡ ኣረባዕቲኦም ናብ ዕርቅን ሰላምን ዝመርሕ መደርታት ኣሰሚዖም። ብድሕሪዚ ዕርቅን ሰላምን ከም ዝተፈጸመ ንኣኼባታት ምእንቲ ከረድኡ፡ ክቡር ራእዚ ተሰሞ ኣሰበሮም፡ ናይ ማሕበር ኤርትራ ንኤርትራውያንን ናይ ሰልፊ ናጽነት ኤርትራን ፕረሲዳንትን ክቡር ራእሲ ኪዳነማርያም ገበረመስቀል፡ ናይ ማሕበር ፍቕሪ ሃገር ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ፡ ናይ ክብሪ ፕረሲዳንት ካብ ኮፍ መበሊኦም ተንሲኦም ተሓቓቓፎምን ተሰዓዒሞምን ። ብተወሳኺ ኣብኡ ትኣኪቦም ዝከበሩ ኣባላትን ናይ ኩለን ማሕበራት፡ ብጣቕሚትን ነንሕድሕዶም ብምስምዕምን ናይ ሓጎስ ስምዒቶም ገሊጾም። ብሓጺሩ ናይ ሰላም ጉባኤ ብዓወት ተፈጸመ።

ብድሕሪዚ ኣጋጠሚ'ዚ ፡ ንመጀመርያ ጊዜ ኣብ ታሪኽ ሃገርና፡ "ማሕበር ሰራሕተኛታት ኤርትራውያን" ምስ ተመሰረተት፡ ኣቶ ወልደአብ ከም ፕረሲዳንት ኮይኖም ከገልገሉ ብመሉእ ድምጺ ተመሪጸም። ኢትዮጵያውያን ሰብ ሰልጣን፡ ቡቲ ህዝቢ ኤርትራ ተሰማሚዖም ዘስለጡዎ ነበሩ ናይ ሓባር ቁምነገር፡ ከንጸርጽሩ ጀሚሮም፡ ቡቲ ኣቶ ወልደአብ ዘበርከትዎ ዝከበሩ ሓፈሻዊ ኣገልግሎትን ብናይ ህዝባዊ መምራሕ ክእለቶምን ኣዚዮም ስለዝተሸበሩ፡ ብ15' ንሓሰ 1951፡ እነደገና ሸጉጥ በምትኳስ ከቕትልዎም ሃቂኖም፡ ይኹን እምበር ኣበዚ ኣጋጣሚ እዚ'ውን ኣይሞቱን። ሰለዚ ዝተለምደ ኣገልግሎቶም ካብ ምብርካት ኣየቋረጹን። ንኣብነት ፡ ናይ ኤርትራ ህንጻ መንግስቲ (Eritrean Constitution) ቦኽሪ ቕዳሕ ብቋንቋ እንገሊዝ ተነጺፉ (ተጻሕፉ) ስለ ዝከበረ፡ ንሶም ኢዮም ብወገኒ ተመሪጸምን ተመዘዘምን ናብ ቋንቋ ትግርኛ ዝተርጎሙዎ።

መንግስቲ ኤርትራ ብወገኒ ምስ ተመሰረተ፡ ከም ናይ ባይቶ ኤረትራ (Eritrean Assembly) ኣባል ኮይኖም ከገልገሉ ብክብ ዝበለ ህዝባዊ ድመጺ ተመሪጸም ነይሮም። ይኹን'ምበር ናቶም ምረጫ ብጸረ-ሕጊ (ኣንጻር ሕጊ) ዝኾነ ኣገባብ ተሰሪዘ። ሕጋዊ መሰሎም ምድምሳስ ጥራይ ከይክኣክል፡ እንደገና ኣብ ልዕሊ ህይወቶም ናይ ምቕታል ሓዲጋ ተፈጸመ። ኣብዚ ሓዲጋዚ ፡ ብናይ ሸጉጥ ጥይት ኣብ ጎረቤታዊ ስለዝተውግኡ ኣዚዮም ተሃሰዮም ነይሮም። ብዙሕ ደም ስለዝኸደም ከየሞቱ የሰግኡ ነይሮም። ብድሕሪ ብረቱዕ ስቅያት ካብ ሆሰፒታል ምሰወጹ፡ ንሰለሰተ ኣዚዮም ዝኣምኑና ስቅያት ካብ ሆሰፒታል ምሰወጹ፡ ንሰለሰተ ኣዚዮም ዝኣምኑና ፈተውቶም ሓሳባቶም ከምዚ ዝሰብ ገደሮም ገሊጾምልና።

"ከምዚ ዝወሰነ ዘለኹ፣ መንግስቲ ኢትዮጵያ ንፈደሬሽን ደምሲሳ ንኤርትራ ኣብ ትሕቲ ኣርዑስ መግዝእታ ክትጸምዳ ኢያ መደባ ዘላ። ዕላምኣ ምእንቲ ክሰልጠላ ፣ ንዝኾነ ይኹን ምልክት/ተቃውሞ ዘርእ፣ ኤርትራዊ ከምትርሸን ፣ ወይከአ ጸረ-ሕጊ ብዝኾነ ሰነሰርዓት፣ ንዘይተወሰነ ጊዜ እናሓሰሰት ከምተሳቕዩ ጥርጥር የበለይን። ምናዓ ንዓይ መንም'ኳ ክሳብ ሎሚ ክትቐትለኒ እንተዘይክኣለት፣ ኣብ መጻኢ ጊዜ ከይትቐትለኒ ዘሰግእ ኢዩ። ናተይ ሞት ንህዝቢ ኤርትራ ዝጠቅም እንተዘ ኹውን፣ ክስዋእ ኣይምጸላእኩን። ይኹን እምበር ኣብዚ ዘሎናዮ ጊዜ ናተይ ሞት ቁምነገር የብሉን። ብሓጺሩ ኣብ ኤርትራ እናተቐመጥኩ ኣገልግሎተይ ክቐጽል ሓፈሻዊ ኩነታት ዘይፈቕደለይ ስለዝኾነብኹን፣ ካብ ዝመውት ናብ ወጻኢ ሃገር ተሰዲዳ ምጽግር ይሕሸኒ። ንእግዚአብሔር ኣምላኽና ዝሰለፍ ነገር ስለ ዘዩልዎ ምናልባሽ ኣብ ኤርትራ ሃገሪይ ሰላም ይነግሰ ይኸውን እሞ ካብ ወጻኢ ሃገር ተመሊሳ ኣብ መንጎ ህዝቢ ቀሲን ንምንግር እክእል እኸውን ካብኡ ተረፈ። ምንም'ኳ ኣብዚ ጊዜ'ዚ ካብ ዓቅመይ ንላዕሊ ብዝኾነ ምክንያት ተደሪኽ ብዓይነ-ሰጋ ካብ ህዝቢ ተፈልዮ ክርሕቅ እንተተገደድኩ ብመንፈሳዊ ሕልናን ብሃገራዊ ስምዒትን ምሉእ ህይወተይ ካብ ህዝቢ ከምዘይፍለ ጽኑዕ እምነት ኣሎኒ። ውዘተ"

ብድሕሪ ሓደ ወርሒ ናብ ወጻኢ ሃገር ተሰዲዶም። እዚ ኩሉ ዝኸውን ዘሎ ብ1953 እዩ። ብምክንያት ናብ ሃገር ሰደት ክኸዱ ምድራኹም ኩሎም ተገደሱቲ ኤርትራውያን ካብ ምብሰጫውን ካብ ምስቁርቋርን ክድሕኑ ኣይክኣሉን። ካብ እምብዛ ምድንፍቅ ክነብዑ ዝተደረኩ'ውን ይርእዩ ነይሮም።

ክቡር ኣቶ ወልደአብበ ኣብ ወጻኢ ሃገር ምስ ሰፈሩ'ውን ሃገራዊ ኣገልግሎቶም ካብ ምቅጻል ፈጸሞም ኣየቋርጹን።

ንኣብነት በ1956 ብቋንቋ ትግርኛ ብረድዮ እናተዛረቡ ንህዝቢ ኤርትራ ይምዕዱን የተባብዑን ነይሮም። ከምኡ'ውን ብ3 ታሕሳስ 1971 ምስ ክልተ ብጽቶም ሓቢሮም ንኣመሪካ ብምኻድ ከም ወከልቲ ናይታ ኣብቲ ጊዜ'ቲ ህዝባዊ ሓይሊታት ሓርነት ተባሂላ እትጽዋዕ ዝበረት ድሓር ግና "ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራ" ዝተባህለት ሰውርዊት ውድብና ኮይኖም ናብ መበል 26 ጉባኤ ናይ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ሓደ ዘደንቅ ኣቤቲታ ኣቅሪቦም። ምሉእ ትሕዝቶ ናይቲ ዘቅረቡዎ ኣቤቲታ ከም ታሪኽ ኮይኑ ኣብ ሓደ "Eritrea A victim of un decision and Ethiopian aggression" ብዝብል ኣርእሱቲ ትሓቲሙ ዝወጸ መጽሓፍ ተመዝጊቡ ይርከብ። ብተወሳኺ ንሶም ከምዚ ብመልክዕ ኣብነት ተጠቂሱ ዘሎ ኩነታት ዝኣመሰሰ ካልእ ብዙሕ ቁምነገር ይፍጽሙ ከም ዝነበሩ ክንግንዘቦ ይግብኣና።

ኩሉ ብእምነት ዝንበይዎ ዝነበሩ ኩነታት ብምፍጻም ኤርትራ ብ1991 ካብ ባዕዳዊ መግዛእቲ ሓራ ስለ ዝወጸት ብቅጽበት ከም ትምኒቶም ናብ ሃገሮም ተመሊሶም። እቲ ዝናፍቐዎን ዝናፍቐዎን ዝነበረ ህዝቦም'ውን ብኣዚዩ ክንኣድ ዝግብኣ ናይ ክብሪ ስነ ስርዓት ተሓጉሱ ተቀቢሎዎም። ኣብ ናይ ኣስማራ መዕራፍ ነፈርቲ ካብ ነፋሪት ምስ ወረዱ፣ ነታ ብደሞም ትዋልቂ ዝነበረት ዘፍቅሩዎ መሬቶም፣ እናተደፋነቁ ተምበርኪኹም ሰዲሞም።

ክቡር ኣቶ ወልደአብ ጌና ኣብዛ ዓለም'ዚ ኣብ ህይወቶም ከለው ዓሰቢ ሞያኦም ብምርክቦም ንእግዚአብሔር ኣምላኽም እናመሰገኑ ኣብ መንጎ ህዝቦም ኣርባዕተ ዓመት ዝኣክል ከቢሮምን ቀሲኖምን ብሰላም ክቅመጡ ምስ ጸንሑ ብ15 ግንቦት 1995 ኣብ መበል 90 ዓመት ዕድመኦም ኣብ ከተማ ኣስመራ ኣብ ሆስፒታል ዓሪፎም። ንጽባሓቲ ብመበል 16 ግንቦት 1995 ከኣ፣ ቅድሚ'ዚ ኣብ ሃገርና ተዘውቲሩ ብዘይፈልጥ ናይ ክብሪ ወግዓዊ ኣጋባብ ሓመድ ኣዳም ለቢሶም። ብዛዕባ ኣብ መዓልቲ ቀብሮም ብመንግስትናን ብሓፈሻ ህዝቢናን ዝተፈጸመ ብሓቂ ክንኣድ ዝግብኣ ታሪኻዊ ቁምነገር ኣበ ጋዜጣ ሓዳስ ኤርትራ ናይ ረቡዕ 17 ግንቦት 1995 ፋይ ዓመት ቁ 74 ብሰፊሑ ተገሊጹ ስለ ዘሎ እንደገና ምትንታኑ ዘድሊ ኮይኑ ኣይረኽብኩዎን።

ካብዚ ብሕጽር ዝበለ ስነ ስርዓት ገሊጺዮ ዘለኩ ምስ ታሪኽ ህይወቶም ዝተዛመደ ሓበሬታ፣ እዞም ጅግና መራሕ ህዝቢ እዚኦም ኣብዛ ምድራዊት ዓለም ገና ብህይወቶም ከለው ናይ ሃገራዊ ቃልሶም ፍረ ንምርካብ ስለዝበቅዑ ኣብ መጻሓፍቲ ታሪኽ ኣብ ጽኑዕ እምነት ዝተመሰረተ ትምኒቶምን ትንቢቶምን ዝተፈጸመሎም ሓርበኛ ተባሂሎም ንዘልኣለም ክጥቀሱን ክዝክሩን ከም ዝግብኦም ኮነስተውዕል ንክእል።

እምብኣርከስ ኣባላት ሰድራ-ቤቶምን ንኩልና ኤርትራውያን ኣመንቶምን ፈተውቶምን፡ "ዓሪፎም" እናበልና ክንጸናናዕ እዩ ዝግብኣና'ምበር "ሞይቶም" ብማለት ክንሓዘን የብልናን። ምንም'ኳ ብዓይነ ስጋ ካብና ክርሕቁ እነተተደረገኹ። "ኩሉ ሓላፊ፡ ሸም ተራፊ" ከም ዝተባህለ እቲ ብሓርብኛዊ ሞያኦም ዝረኽቡዎ ክቡር ሸሞም ንዘልኣለም ኣብ መንጎ ህዝብና ነጊሱ ክነበረ እዩ።

ስለዚ ኩልና ብድሕሪኦም ተሪፍና ዘለና ህዝቦም፡ ናቶም ሃገራዊ ኣብነት እናተከተልና፡ ነዛ ብሰንኪ ባዕዳዊ መግዛእቲ ፈጻሚ ዑና ኮይና ዝጸንሐት ኤርትራ ሃገርና እንደገና ሓቢርና ንምህናጽ ክንጽዕር እናተላበኩ ሓሳባተይ እድምድም።

መንግስቲ ሰመያት ንነፍሰሄር ኣቶ ወልደኣብ ወልደማርያም
ዘልኣለማዊ ዝክሪ ንኩሎም ሰማእታትና
ዓወት ንሓፋሽ፡

መበል ምእቲ (100) ዓመት ልደት ኤርትራ

1989 ናይ ኤርትራ ካብ እዋን መግዛእቲ መንግስቲ ኢጣልያ ጀሚራ ከም ሃገር ካብ እትቐውም መበል ምእቲ (100) ዓመት ኢዩ። ነዚ ከም ሃገር ኣብ ካርታ ዓለም ዝተመዘገበትሉ/ዝሰፈረትሉ ኢዮበልዩ ብኸመይ ንዝክሮን፣ ነብዕሎን ብምባል፡ ኣብ ሜዳ ኤርትራ ኣብ መንጎ ተጋደልቲ ብኸትዕ ተጀሚሩ፣ እንሆ 'ኳ ኣብ ሜዳ ኤርትራን፣ ከምኡ'ውን ኣብ ሃገራት ኣውሮጳን፣ ካልእ ቦታታትን ብዘተፈላለዩ መንገዲታት ተባሂሉ ኣሎ።

ኣብ ሰሜን ኣመሪካ እንርከብ ኤርትራውያን እውን ነዚ ጉዕዞ ሃገራዊነት ብሰሚናር መልክዕ ክንዝክሮ መደብ ወጺኡ እንሆ።

ናይዚ መደብ'ዚ ዕላማ ነቲ ናይ ምእቲ ዓመት መግዛእቲ ተመክሮ ሃገር ናብ ቃልሲ ህዝቢ ናይዚ ተንቲንካ ንምቕራብ ዘይኮነ፣ እንታይ ደኣ፡ ሓደ ሓደ ነዋብታት በግዜ ግዝኣት ኢጣልያን፣ እንግሊዝን፣ ከምኡ'ውን ብእዋን ፌደሬሽን፣ 'ሕብረትን' ኣብ ኤርትራ ዝግበር ዝክበረ ስርሒታት፣ ማሕለኻታት፣ መጻወዲያታት፣ ግፍዒታት፣ ጥበራታትን፣ ተመክሮታትን ንምቕራብ እዩ። ጠመተ ናይ'ዚ ሰሚናር'ዚ፡ ነቲ ብጽሑፍ መልክዕ ዘይሰፈረ ዘሎ ስረሒታት ዘተኩር ኾይኑ፡ ቡቶም ብቐረባ ዝረኣዩዎን ዝተመኩርዎን፣ ነቶም ነዚ ኣገዳሲ መግዛእቲ ጊዜ ዘይተመኩርዎን፣ ዘይሰምዕዎን ኤርትራውያን ጠቓሚ ትምህርቲ ኪኸውን ብማለት ኢዩ። ነዚ ኣገዳሲ ትምህርቲ'ዚ ሰሚናር ክቐርቡልናን፣ ዘሎና ሕቶታት ክበርሁልናን ፍቓደኛታት ኩይናም ተዳልዮም ዘለዉ ኤርትራውያን፣ እዞም ዚሰዕቡ እዮም፡-

<p>ብናይ ኤርትራ ምርምርን ሓበሬታን ሰሚን ኣመሪካን (R.I.C.E.): ኢ.ፒ.ዲን. (E.P.D.) ዝተዳለወ ሰሚናር፣ መዓልቲ፡ ንግርቢ 17 ነሓሰ 1990፡ አብ ከተማ ዋሺንግተን ዲ.ሲ. ሰዓት፡ ካብ ሰዓት 3:00 ድ.ቐ. ክሳብ 6:00 ድ.ቐ. ሓደራ፡ ጊዜ ሓሊኹም ንክትረከቡልና ነማሕጽን</p>	
1. መምህር ኣልአሚን ዓብደል ለጢፍ፡- ወሩይ ባህላዊ ደራፋይ	ፍርያት ባህልን ልምድን (መ-ዚቃን ደርፍን) አብ ሰውራ ኤርትራ
2 ኣቶ ጸጋይ እያሱ፡- ብጊዜ እንግሊዝ ናይ ፖለቲካ ሰክረታሪ ስፕሺያል ብራንች፡ ናይ ፖለቲካ ፓርቲታት ሰንትራል ረጂስትራ፡ ዋና ፀሓፊ። (Chief Secretary : Political Secretary, Special Branch in charge of Central Registry of Political Parties).	ኤርትራ አብ ትሕቲ ግዝኣት ኢጣልያን እንግሊዝን፡ 1882-1952
3 ጀነራል ጎይትኦም ገብረዝጊ : ናይ ኤርትራ ፖሊስ መምሕዳር ኣዛዚ ዝነበሩ	ተራ ፖሊስ አብ መግዛእቲ ኤርትራ
4 ኣቶ ሰሎሞን ካሕሳይ : ናይ ሕጊ ጠበቅን መምህርን ዝነበሩ	ኤርትራ ብጊዜ ፌደሬሽንን መግዛእቲ ኢትዮጵያን

መበል 100 : ዓመት ናይ ሸም ኤርትራ።
ብጸጋይ እያሱ (ጠበቅ)

ኤርትራ ዝተባህለ ሓድሽ ሸም : ናይ'ዛ ምእንቲ ካብ ባዕዳዊ መግዛእቲ ሓራ ክትወጽእ ሰውራውያን መንእሰያትና ደግሞ ዘፍሰሱላ፡ ኣዕጽምቶም ዝኸሰክሱላ : ዘለዉ ክብርቲ ሃገርና : ብመሰረት ሕጊ ጣልያን ብወግዒ ካብ ዝእወጅ፡ መበል 100 ዓመት : ንዝኹነሉ ኣጋጣሚ መሰረት ብምግባር፡ እዛ ካብ 100 ጀሚራ፡ ኤርትራ ብዝብል ሃገራዊ ሸም እትጽዋዕ ዘላ፡ ርእሳ ዝኸኣለት ፍልይቲ ሃገር ከም ዝኹነት፡ ብሃገራት ዓለም ዝተፈልጠት፡ ውርይቲ ሃገርና : ብኸመይ ዝኣመሰለ ስልቲታት ከም ዝትሃንጹት ኣሕጽር ኣቢለ ከዘንትወልኩም ፍቕዱለይ።

ሃገርና ካብ ዋንቲ ጀሚራ፡ ማለት ካብ ግዜ ኦሪት፡ ሓደው ካብ ቅድሚ ልደት ክርስቶስ፡ ክሳብ'ዚ ዘሎናዬ ግዜ፡ ከመይ ዝኣመሰለ ዝተፈላለዩ ኩነታት ከም ዘጋጠማ፡ ኣሰፊሐ ከዘንትወልኩም ዋና ዕላማይ ነይሩ። እንተኹን ግዜ ስለ ዘይፈቕደለይ፡ “ካብ ማይ ባሕሪ ብማንካ” ከም ዝተባህለ፡ ብፍላይ ብዛዕባ ካብ ዋቓ መፈጸምታ ናይ መበል 19 ምእተ ዘመን፡ ክሳብ መደምደምታ መግዛእቲ እንግሊዝ ዝተኻየደ ንዋፊታት ዋራይ ከዘንትወልኩም መዲብ ኣሎኹ። እቲ ከዘንትወልኩም ተቐሪቦ ዘሎኹ ታሪኻዊ ዜና : ኣብ ቤላ-ቤለውን፡ ኣብ መሰረት-ኣልቦ ዝኹን ያታ፡ ኣብ ናይ ሰልተኛታት፡ ተበለጽቲ ወረን ዘይኮነስ፡ ኣብ መጻሕፍቲ ታሪኽን፡ ብመንግስቲ ኢጣልያን፡ ብመንግስቲ ኢትዮጵያን፡ ብብግዜኡ ዝካየድ ኣብ ዝነበረ፡ ምስ ዶብ ናይ ኤርትራን ኢትዮጵያን ዝተዛመደ፡ ብኣህጉራዊ መልክዕ ዝተፈልጠ፡ ናይ ምሕዘነት ስምምዓትን ውዑላትን፡ ኣብ ናይ መንግስቲ እንግሊዝ፡ ፈረንሳይን ኣመሪካን ጽሑፋት፡ ኣብ ናይ ሕቡራት ሃገራት (United Nations) መዛግብትን ወይ ጸብጻባትን ዝተሃንጹ ኩይት : ብመሰረቱ ብጽኑዕ ዝኹን ናይ ጽሑፍ መርትዖ (Strong documentary evidence) ዝተደገፈ ከም ዝኸውን፡ ኣቐዲመ ከበሰረኩም ባህ ደበለኒ።

ብድሕሪ ካልኣይ ኩናት ዓለም ፡ ሃገይ ሃይለስላሴ ዝተባህለ ተባላጺ ንጉስ ናይዛ ናይ ሎሚ ኢትዮጵያ፡ ኤርትራ ካብ ቅድሚ 3,000 ዓመት ጀሚራ፡ ክሳብ መንግስቲ ጣልያን ወራራ ክትገዝእ እትጀምር፡ ሓንቲ ክፍሊ ሃገር ናይ ኢትዮጵያ ዝነበረት፡ ኣምሴሉ ንመንግስታት ዓለም ክጥብርን፡ ክታልልን ክጋግን ጀሚሩ። እዚ ዓይነት ምጭብርባር”ዚ ግና ፡ ካብ 1941 ንድሓር ዝተማህዘ፡ ብዝኹነ ይኹን መጽሓፍቲ ታሪኽ ወይ ካልእ ጽሑፋት መዛግብቲ ዘይተደገፈ፡ ጽውጽዎይ ዝኹኑ፡ ናይ ሓሰውትን ተንኩለኛታትን ስልቲ እዩ። እዛ ሎሚ ኢትዮጵያ ተባሂላ እትጽዋዕ ዘላ፡ ሰላም ረኺባ ዘይትፈልጥ ሃገር፡ ንገዛእ ርእሳ፡ ኣሸምባይዶ 33,000 ዓመታት ዝኣክል፡ ዝዚ ዘላቶ ቅርጺ ሓዛ ከም ሓንቲ ሃገር ኩይና፡ ብሓደ ንጉስ ጥራይ ክትግዛእስ፡ ገና 100 ዓመት፡ ኣየእከለትን። እወ፡ ካብ ጥቓ መውዳእታ ናይ መበል 19 ክፍለ ዘመን ወይ ምእተ-ዘመን እያ ንመጀመሪያ ጊዜ ተተይ ክትብል ዝሃቀነት። ክሳብ’ቲ ጊዜ’ቲ፡ ንበገምድር ደጃዝማች ካሳ ዝተባህለ ይገዝእ ነይሩ። ነታ ኣብ ሰሜን ፈለግ ተከዘ እትርከብ፡ ኣብቲ ጊዜ’ቲ ኢትዮጵያ ተባሂላ እትጽዋዕ ዝነበረት ክፍሊ ትግራይ፡ ኣባ በዝብዝ ካሳ ዝተባህለ፡ ካልእ መሰፍን ይገዝእ ነይሩ። ነታ ጋላ-ዓዘቦ ወይ ላሰታ ዝተባህለት፡ ኣብ ደቡብ ፈለግ ተከዘን ኣብ ሰሜን ሃገር ወሎን እትረከብ ሃገር’ውን ዋግሹም ጉብዜ ዝተባህለ መሰፍን ይገዝእ ነይሩ። ሃገር ጉጃም ከኣ ንጉስ ተክለ ሃይማኖት ዝተባህለ ናይ በይና ገዛኢ ነይርዎ። ንሃገር ሸዋ ብፍላይ፡ መጀመሪያ ንጉስ ሳህለ ሰላሴ፡ ቀጺሉ ንጉስ ሃይለ መለኮት ዝተባህለ ወዱ፡ ቀጺሉ ከኣ ደጃዝማች መንገሻ (ቦኽሪ ወዱ ንጉስ ሃይለ መለኮት) ይገዝእዎ ነይርዎ። ብተወሳኺ ሃገር ሃራር ወይ ሃረር፡ ኣሚር ዓብዱላሂ ዝተባህለ ኣሰላማይ ብዓል ስልጣን ይገዝእ ነይሩ። ኩታ፡ ወሎ፡ ካፋ፡ ጉሙ-ጎፋ፡ ወ.ዘ.ተ ከይተረፉ፡ ከም ሃገራት ኮይነን ነፍሰወከፈን ብናይ ገዛእ ርእሰን ዝተፈላለዩ መሳፍንቲ ይግዝእ ነይረን።

ዝኹነ ኹይኑ፡ ኣብ መበል 16 ዮካቲት 1855፡ እቲ ደጃዝማች ካሳ ዝተባህለ፡ ናይ በገምድር ገዛኢ ዝነበረ መሰፍን፡ ሃገይ ቴድሮስ ብዚብል መዓርግ ንገዛእ ርእሱ ኣጠሚቑ፡ ናይ ኢትዮጵያ ንጉስ-ነገስታት ከም ዘኹነ ኣዊጁ። ነተን ካልኦት ሃገራት’ውን ወወሪሩ እናሓዘ ኣብ ሓደ ጠርኒፋ ክገዝኡን መዲቡ። ሃገይ ቴድሮስ ኣብ ናይ መፈጸምታ ሸቶኡ ከይበጽሐ እንክሎ፡ ኣብ መበል 16 ሚያዚያ 1868፡ ኣብ ዓውዲ ኩናት ኢዱ ካብ ዝህብ ኢሉ፡ ህይወቱ ብገዛእ ኢዱ ኣሕለፉ።

ብድሕሪ’ዚ፡ ብፍላይ ደጃዝማች ኣባ በዝብዝ ካሳን፡ ዋግ ሹም ጉብዜን፡ ደጃዝማች መንገሻን፡ ናይ ሃገይ ቴድሮስ ስልጣን ንምውራሰ ክዋዳደሩ ጀሚርዎ። እዚ ማለት፡ ኣባ በዝብዝ ካሳ “ዮሃንስ ራብዓይ፡ ናይ ኢትዮጵያ ንጉስ-ነገስታት” በሉኒ፡ ኢሉ ኣዊጁ። ዋግሹም ጎበዜ ከኣ “ንጉስ-ነገስታት ተክለ ጊዮርጊስ ካልኣይ” በሉኒ ኢሉ ኣዊጁ። ደጃዝማች መንገሻ’ውን ብወገኑ፡ ዳግማዊ ምንጊክ፡ ንጉስ-ነገስት ዘኢትዮጵያ” በሉኒ ኢሉ ኣዊጁ። በዚ ምክንያት’ዚ፡ መጀመሪያ ዮሃንስን ተክለ ጊዮርጊስን ኣብ ዓውዲ ውግእ ገጢዎም። ዮሃንስ ሰለ ዝተዓወተ፡ ንተክለ-ጊዮርጊስ ማሪኹ ኣሰሩዎ። ምንጊክ ግና፡ ኣዝዩ ጎራሕን ተባላጽን ሰለዝነበረ፡ እሞ፡ ኣንጻር ዮሃንስ ተዋጊኡ ክዕወት ከም ዘይክእል ሰለዘሰተውዓሉ፡ ዝዚ ሓድሽ ሓያል ዝኹኑ፡ ናይ’ዛ ብሃገይ ቴድሮስ ክትህጽ ዝተጀመረት ክፍሊ ኢትዮጵያ፡ ንጉስ ነገስትነቱ ኣሚኑሉ። ሃገይ ዮሃንስ ከኣ ብወገኑ፡ ንዳግማዊ ምንጊክ ነቲ ካብ ወለዱ ዝወረሱ፡ ናይ ሃገር ሸዋ ንግስነት ስልጣን ኣጽዲቑሉ። ሰለዚ፡ ኣብ 21 ጥሪ 1872፡ ሃገይ ዮሃንስ ራብዓይ፡ ኣብ ከተማ ኣክሱም፡ ናይ ንጉስ-ነገስትነት ዘውዲ ብወገኒ ደፊኡ። ዝኹነ ኹይኑ፡ ሃገይ ዮሃንስ’ውን ነቲ ብሃገይ ቴድሮስ ዝተወጠነ ዕላማ ብምሉኡ ኣብ መፈጸምታ ከዮብጽሐ እንክሎ ፡ ኣብ መበል 10 መጋቢት 1889 ፡ ኣብ መተማ፡ ኣብ ዓውዲ ውግእ ተሰዊኡ።

ብድሕሪ 12 መዓልቲ፡ ማለት ኣብ 22 መጋቢት 1889፡ ምንጊክ ምስ መንግስቲ ጣልያን ብምስምማዕ፡ ኣብ ክንዲ ሃገይ ዮሃንስ፡ ናይታ ንቕድሚት ክትከይድ ዝጀመረት ሓዳስ ኢትዮጵያ ፡ ንጉስ-ነገስት ኩይኑ ከም ዝተቐብኦ ብወገኒ ኣዊጁ። ካብኡ ንድሓር፡ ብሕልፊ ካብተን መጀመርታ ወይ ቀዳሞት ዓመታት ናይ መበል 20 ምእተ ዘመን ጀሚሩ፡ ቀስ እናበሉ፡ ብሓገዝ መንግስቲ ኢጣልያን ካልኦት መንግስታት ኤውሮጳን፡ ዛፍ ናይ ሎሚ ኢትዮጵያ ሃረጹዎ። ኤርትራ ግና ምስ’ዛ ሎሚ ኢትዮጵያ ተባሂላ እትጽዋዕ ዘላ ሃገር፡ ኣብ ዝኹነ ይኹን ጊዜ፡ ሕብረታዊ ዝምድና ኣይነበራን።

ካብዚ ቐጺሎ ኤርትራ፡ ኣብ ትሕቲ መግዛእቲ ጣልያን ምእንቲ ክትወደቕ፡ መሳፍንቲ ኢትዮጵያ፡ ብሕልፊ ኸኣ ዳግማዊ ምንጊክን እሙናት ምኒስትራቱን፡ እንታይ ዓይነት ውዲትን ምትሕብባርን የካዩዱ ከም ዝነበሩ ክገልጽ እድረኹ።

አብ መበል 1869 ዓ.ም.፡ ወሽመዋ ሰዌጽ ኣገልግሎቱ ስለ ዝጀመረ፡ ናይ ባሕሪ ኤርትራ፡ ብሕልፊ ከኣ ናይ ደሴታትን ወደባትን ኤርትራ፡ ኣገዳሲት ብቅጽበት ክምዕብል ተራእዩ። ንኣብነት ሓደ ፕሮፌሰር ጁሰፕ ሳፒቶ ዝተባህለ፡ ናይ ላዛሪስት ሚሰዮን ዝኹነ ኢጣልያዊ ካህን፡ አብ መበል 15 ሕዳር 1869፡ ብሸም ሓንቲ ማሕበር ንግድ ሩባቲኖ ዝተባህለት፡ ኩባንያ ጣልያን፡ ካብ ኢብራሂም ቢን ኣሕመድ ዝተባህለ ደንክላዊ መስፍን አብ ወደብ ዓሰብ መሬት ገዚአ። ብድሕሪ ዝ ማሕበር ንግድ ሩባቲኖ ባዕላ፡ አብ 11 መጋቢት 1870፡ ካብ ሱልጣን ዓብደላ ሸሑምን፡ ሓሰን ቢን-ኣሕመድን፡ እንደገና አብ ከባቢ ዓሰብ ካልእ ሰፊሕ ዝበለ መሬት ዓዲጋ። ከምኡ'ውን አብ መበል 15 ግንቦት 1880፡ እዛ ማሕበር ንግድ'ዚኣ፡ ካብ ካልኦት ሰብ ስልጣናት ደንክል፡ ኣዝዩ ሰፊሕ ዝኹነ ተወሳኺ መሬት ገዚአ። በዚ ምክምንያት'ዚ ወደብ ዓሰብ ጥራይ ዘይኩነሉ፡ አብ ዋቓ'ቲ ወደብ ዝርከብ ደሴታትን አብ ዙርያ ዓሰብ ዚረከብ መሬት ደንክልን፡ ዳርጋ ብምሉእ ናይ ማሕበር ንግድ ሩባቲኖ ርሰትን ጉልትን ኩይነ። እዚ ኹሉ ኪኸውን ከሎ፡ ዝወዘብ ዝነበረ ንጉሰ ምኒሊክ፡ አብ መበል 10 መጋቢት 1881፡ ንመንግስቲ ጣልያን፡ ንኤርትራ ወራራ ግዝኣታ ንክትገብራ ብጽሑፍ ኣተባቢዕዎ።

ብድሕሪ'ዚ፡ አብ 10 መጋቢት 1882፡ ማሕበር ንግድ ሩባቲኖ፡ ነቲ ቡባዝኢ ካብ ሰብ ስልጣን ደንክል እትገዝእ ዝነበረት መሬት ብምሉኡ፡ ብ417 ሸሕ ሊረ (ገንዘብ ጣልያን)፡ ጥራይ ናብ መንግስቲ ጣልያን ብወግዒ ሸይጣቶ። ስለዚ፡ ብመበል 5 ሓምለ 1882፡ ዓሰብን አብ ኣከባቢኣ ዚርከብ መሬት ደንክልን ብምሉኡ ግዝኣት ጣልያን ከም ዝኹነ ዚውሰን ኣዋጅ ብባይቶ መንግስቲ ጣልያን ብወግዒ ተሓጊጉ። መንግስቲ ምኒሊክ ከኣ ዝዚ ንመሬት ደንክል (ማለት ንመሬት ኤርትራ)፡ ናብ ባዕዳዊ መግዛእቲ ዝጸምድ ናይ መንግስቲ ጣልያን ኣዋጅ ተሓጉሱሉን፡ ኣጽዲቅዎን። ኣይገርመኩምን'ደ!!!

እወ፡ አብ 21 ግንቦት 1883፡ መንግስቲ ምኒሊክን መንግስቲ ኢጣልያን ሓደ ንዕርክነት ናይ ክልቲኣን ሃገራት መመሊሹ ዘማዕብል፡ ናይ ምሕዝነት ስምምዕ ፈሪመን። ብመሰረት ናይቲ ብክልቲኣን ኣዕሩኽ ዝኹና ሃገራት ዝተፈጸመ፡ አብ ኣህጉራዊ ሕገ ዝተመሰረተ ውዕል፡ ንሃገር ኢትዮጵያን ነታ አብ ግዝኣት ጣልያን ዝኹነት ደንክል ዝኣተወት መሬት ኤርትራን፡ ዝውሰን ዶብ ተሓንጺዶ። ከምኡ'ውን፡ መንግስቲ ጣልያን አብ ኣዲስ ኣበባ፡ መንግስቲ ምኒሊክ ከኣ አብ ሮማ ፡ ናይ ቆንሳላት ኣብያተ ጸሕፈት ክኸፍታ ተሰማሚዐን፡ ከፊተን'ውን። ዝዚ 28 ዓንቀጻት ዘጠራነፈ ስምምዕ'ዚ፡ ዳግማዊ ምኒሊክ ባዕሉ ከቲሙሉ። ኮንተ ፔትሮ ኣንቶኒሊ ዝተባህለ፡ ውሩይ ኢጣልያዊ መስፍን ከኣ፡ ንመንግስቲ ሃገሩ ብምውካል፡ ፈሪምዎ። (Italian Green Book, p. 128 ተመልከት።)

መንግስቲ ጣልያን፡ ናይ ደንክልያ ግዝኣታ፡ ብሰርዓት ምስ ኣረጋገጸት፡ ንወደብ ባጽዕ'ውን ወራራ ክትሕዝ መደበት። ኣብቲ እዋን'ቲ፡ ማለት ካብ 17 ግንቦት 1866 ንድሓር፡ ወደብ ምጽዋዕን እተን አብ ከባቢኣ ዚርከባ ደሴታት ዳህላክን ብመንግስቲ ግብጺ ይግዝእ ነይረን። ይኹን እምበር፡ መንግስቲ ጣልያን፡ ብመንግስቲ እንግሊዝን ብንጉሰ ምኒሊክን ተተባቢዖ፡ ምስ መንግስቲ ግብጺ ስምምዕ ብምግባር ፣ አብ መበል 1885፡ ንምጽዋዕ፡ ንእምኩሉ ፡ ንሕጡምሎ፡ ንበይሉል፡ ንዓራፍሉ፡ ንሕርጊን፡ ንሰሓጢ፡ ንድኸኖን፡ ንደሴታት ዳህላክን ወራራ ክትሕዝን ክኢላ። ካብኡ ንድሓር፡ ቀስ እናበለት ንዝባን ከበሳ ክትወጽእ ጀሚራ። ህዝቢ ኤርትራ ግና ብወገናም፡ ኣንጻር መግዛእቲ ጣልያን ይዋግኡ ነይሮም።

ኣቐድም ኣቢላ ከም ዝገለጸኩልኩም፡ ሃጺይ ዮሃንስ አብ መበል 1889 አብ መተማ አብ ዓውዲ ውግእ ምስ ተሰውኡ፡ ድሕሪ 12 መዓልቲ፡ ማለት አብ 22 መጋቢት 1889፡ ዳግማዊ ምኒሊክ ናይ ሃጺይ ስልጣን ከም ዝወረሰ ኣዋጁ። አብ መንጎ መንግስቲ ጣልያንን ሃጺይ መንግስቲ ሓዳስ ኢትዮጵያን (ማለት ፡ ክሳብ'ቲ ግዜ'ቲ ሃገር ሓበሻ (Abyssinia) ተባሂላ ክትጽዋዕ ዝጸነሐት ሃገር)፡ አብ መበል 2 ግንቦት 1889፡ አብ ውጫሌ ዝተባህለ መሬት ዓደምሓራ፡ ንክልቲኣን መንግስታት ፡ ናይ ስምምዕ ውዕል ተፈጸመ። ዝዚ ክሳብ ሎሚ ናይ ውጫሌ ስምምዕ ብማለት ኣህጉራዊ ዜና ለቢሱ ዝፈለዎ ዘሎ፡ 20 ዓንቀጽ ዘጠራነፈ ውዕል'ዚ፡ ምኒሊክ ባዕሉ ከቲምዎ። ብመሰረት ናይ ክልቲኣን መንግስታት ስምምዕ፡ ጣልያን ንምኒሊክ፡ ነቲ ሓዲሽ ናይ ሃጺይነት ስልጣኑ ኣጽዲቆትሉ፤ ንሱ'ውን ብወገኑ፡ ንመንግስቲ ጣልያን ንኹሉ'ቲ፡ ክሳብ ዝባን ከበሳ ኤርትራ፡ ብብዜኡ እናወረረት ዝሓዘቶ መሬት ሃገርና፡ ግዝኣታ ከም ዝኹነ ፈሊጡላ። ቀጺሉ፡ መንግስቲ ምኒሊክ ኣብታ ሸዑ ናይ መግዛእቲ ጣልያን ዋና/ርእሰ ከተማ ኹትከውን ዝጀመረት ኣስመራ ዝተባህለት ዓዲ፡ ቤት ጽሕፈት ቆንሳል ንክቐውም ክልቲኣን መንግስታት ተሰማሚዐን።

እንድገና ኣብ ባሕቲ /1 ጥቅምቲ 1889፡ ኣብ መንጎ ንጉስ ኡምቤርቶን ሃጺይ ምኒሊክን፡ ንውዕል ውጫለ ኣጸቢቑ ዘጽድቕ ተወሳኺ ስምዕዕ ተፈጸመ። እዚ 11 ዓናቕጽ ዘጠራነፈ፡ ኣዘዩ ንጹርን ጽኑዕን ዝኾነ ናይ ምሕዝነት ስምምዕ፡ ኣብ ሃገር ጣልያን፡ ማለት ኣብ ከተማ ናፖሊ ዝተካየደ ክኸውን ከሎ፡ ደጃዝማቸ መኰንን ወልደሚካኤል፡ ዝተባህለ ኣብቲ ጊዜ ኣብ ኢጣልያ ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ብዓል ምሉእ ስልጣን ኣምባሳደር ኩይኑ ዘገልግል ዝነበረ፡ መሰፍን እዩ፡ ከቲምዎ። ብተወሳኺ ናይ ሰራዊት ኢትዮጵያ ላዕለዎይ ኣዛዚ ኩይኑ ብምውጋእ፡ ኣብ ልዕሊ ኣሚር ዓብዱላሂ ዝተባህለ ናይ ሃረር ገዛኢ ዝነበረ ብዓል ስልጣን ሰለዝተዓወተ፡ ብናይ ራእሲ መዓርግ፡ ናይ ሃረር ገዛኢ ኪኸውን ብሃጺይ ምኒሊክ ዝተሾይመ እዩ። (ራእሲ መኰንን ወልደሚካኤል፡ ኣቦኡ ንሃጺይ ሃይለስላሴ ምዃኑ እዩ።)

ብድሕሪቲ ኣብ ከተማ ናፖሊ ዝተፈጸመ ስምምዕ፡ ኣብ 26 ጥቅምቲ 1889፡ ኣብ መንጎ መንግስቲ ኢጣልያን፡ መንግስቲ ኢትዮጵያን፡ ሃገራዊት ባንክ ናይ መንግስቲ ኢጣልያን ምስ “ናይ ነንሕድሕድካ ምትሕግጋዝ” ዝተዛመደ፡ ስምምዕ ተካይዱ። ነዚ ስምዕዚ ውን፡ ራእሲ መኰንን ንመንግስቲ ብምውካል ፈሪመሉ። ብመሰረት ዚ ስምምዕ ፡ ሃጺይ ምኒሊክ፡ ካብ መንግስቲ ኢጣልያ 2,000,000 (ክልተ ሚልዮን) ፈረንክ ጣልያን፡ ብመለክዕ ለቓሕ፡ ሓገዝ ረኺቡ። ስለዚ፡ መንግስቲ ጣልያን፡ ብብባይኑ ዝኾኑ ስልቲታት እናተጠቐመት ፡ ንሃጺይ ምኒሊክ ፈጸማ ኣብ ትሕቲ መሉእ ቍጽጽራ ጸሚዳቶ።

ስለዚ፡ ኣብ 1 ጥሪ 1890፡ መንግስቲ ጣልያን ነቲ ብብግዜኡ እናወረረት ክትሕዞ ዝጸንሐት መሬት ሃገርና፡ ኣብ ሓደ ጠርኒፋ፡ “ኤርትራ” ዝተባህለ ሸም ኣጠሚቓቶ። መንግስቲ ኢትዮጵያ ድማ ኣሚናትሉ። እምበኣርከስ፡ ኤርትራ ዝተባህለ ሸም፡ ብክምዚ ዝገለጸኩልኩም ስልቲታት ዝተፈጥረ ኪኸውን ከሎ፡ ብመሰረቱ ምስቲ ቀደም ‘ባሕሪ ኤርትራ’ ዚበሃል ዝነበረ፡ ሎሚ ከኣ ‘ቀይሕ ባሕሪ’ ተባሂሉ ዚጽዋዕ ዘሎ፡ ታሪኻዊ ባሕሪ ሃገርና፡ ዝተዛመደ እዩ። ኤርትራ ከም ሓንቲ ርእሳ ዝክኣለት ሃገር ኩይና፡ ብኣህጉራዊ መልክዕ፡ ኤርትራ ብዝበል ሸም ብሃገራት ዓለም፡ ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ከይተረፈ፡ ብወግዒ ምስ ተፈለጠት፡ ብድሕሪኡ ምኒሊክ ነታ ክሳብቲ ጊዜ፡ ኢትዮጵያ ተባሂላ እትጽወዎ ዝነበረት ኣብ ሰሚን ፈለግ ተከዘ እትርከብ፡ (ማለት ሎሚ ሰሚናዊት ክፍሊ ኢትዮጵያ፡ ተባሂላ እትጽዋዕ)፡ ህዝባ ቋንቋ ትግርኛ ዚዛረብ ሃገር እውን ኣብ ትሕቲ ቍጽጽሩ ከእትዎ ክኢሉ። ኣብ መንጎ ኤርትራን፡ ናይ ምኒሊክ ኢትዮጵያን፡ ወግዓዊ ዶብ ተፈጸመ። ንሱ ድማ፡ እቲ ክሳብ ሎሚ ዘሎ ንክልቲኡን ሃገራት ዚፈላሊ ነባሪ ዶብ እዩ።

እንተኾነ፡ መንግስቲ ጣልያን፡ ጌና ህርፋን ተወሳኺ ግዝኣት ስለ ዝነበረ፡ ኣብ ኤርትራ ጥራይ ከይተወሰነት፡ ካብ 1895 ጀሚራ፡ ኣብ ሰሚናዊ ክፍሊ ኢትዮጵያ እናወረረት መሬት ክትሕዝ ተረክበት። በዚ ምክንያት ዚ፡ ኣብ መንጎ መንግስታት ኢጣልያን ኢትዮጵያን ብብግዜኡ ኩናት ይቕጽል ነይሩ። ስለዚ፡ ኣብ 1 መጋቢት 1896 ፡ ሰራዊት ኢትዮጵያን ሰራዊት መንግስቲ ኢጣልያን ኣብ ከተማ ዓድዋ ብርቱዕ ውግእ ገጠዋም። ኣብቲ ውግእ፡ ሃጺይ ምኒሊክ ባዕሉ ናይ ሰራዊት ኢትዮጵያ ላዕለዎይ መራሕ ሾይኑ ተሳቲፉ። እቲ ክሳብ ሎሚ፡ “ኩናት ዓድዋ” እናተባህለ ዝዘከር ዘሎ ታሪኻዊ ውግእ፡ ብዓወት ሰራዊት ኢትዮጵያ ተፈጸመ። ከም ሳዕቤኑ፡ ሰራዊት ጣልያን፡ ብዘይካ ቶም ዝሞቱን ዝተማረኹን፡ እቶም ዝተረፉ እናሃደሙ ናብ ኤርትራ ተመለሱም። ኣብዚ እቲ ኣገዳሲ ነዋቤ፡ ሰራዊት ኢትዮጵያ ክሳብታ፡ ናይ ክልቲኡን ሃገራት፡ ማለት ናይ ኤርትራን ኢትዮጵያን ወግዓዊት ዶብ ዝኾኑት ፈለግ መራብ፡ ነቶም እናሃደሙ ዘምልጡ ዝነበሩ ወትሃደራት፡ ኣናሰዓቡ ይሃድንዎም ነይሮም። ንፈለግ መራብ ተሳቲፎም ግና፡ ናብ ኤርትራ ከኣትዉ ኣይሃቀኑን። ብሓቂ፡ ኤርትራ ሓንቲ ክፍሊ ሃገር ኢትዮጵያ ነይራ እንተ ትኸውን፡ ብድሕሪ ዓወት ዓድዋ፡ ሃጺይ ምኒሊክን ሰራዊቱን ወሪሮም ክሕዝዎ ይክእሉ ነይሮም። ክፍሊ ናይ ኢትዮጵያ ሃገርም ከምዘይነበረት ስለ ዝኣመኑ ግና፡ ካብ ፈለግ መራብ ክመለሱ ተደሪኹም።

ብድሕሪ ኩናት ዓድዋ ውን፡ ኣብ መንጎ 1900-1928፡ ሃገርና ኤርትራ፡ ምስ ኢትዮጵያ ሃገራዊ ዝምድና ፈጸመ ዘይነበረ፡ ዝተፈልየት ሃገር ከም ዝኾነት ኣረጋገጹ ዝምሰክር፡ ብመንግስቲ ኢትዮጵያን ብመንግስቲ ኢጣልያን፡ ብመንግስቲ እንግሊዝን ዝተበጸሐ ናይ ስምምዕ ውዕላት፡ ወይ ስምምዕት ዘመልክት መዛግብቲ ይርከቡ። ንኣብነት ፤-

ሀ. ኣብ 10 ሓምለ 1900፡ ኣብ ኣዲስ ኣበባ፡ ብንጉስ ምኒሊክን፡ ብሓደ ፈደሪኮ ቺኮዲኮላ (Federico Ciccodicola) ዝተባህለ ናይ መንግስቲ ጣልያን ብዓል ስልጣንን ዝተፈጸመ፡ ቀጺሉ ብመጠል 13 ሚያዝያ 1901፡ ብንጉስ ኡምቤርቶ ዝጸደቐ፡ ንዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ነጹሩ ዝውሰን ስምምዕ፤

ለ. ኣብ 15 ግንቦት 1902፡ ብመንግስቲ ኢትዮጵያን፡ መንግስቲ ኢጣልያን፡ መንግስቲ ኢንግሊዝን ዝተኻየደ ብዛዕባ ዶባት ናይ ኤርትራን ኢትዮጵያን ሃገር ሱዳንን ብሕጊ ዝውሰን ኣህጉራዊ መልክዕ ዝሓዘ ስምምዕ፡ ከምኡ'ውን፡ ኣብ 16 ግንቦት 1908 ተወሳኺ ስምምዕ ተፈጸሙ።

ሐ. ኣብ መወዳእታ'ውን ኣብ 2 ንሓገ 1928፡ ሙሶሊኒ ከምኡ'ውን ራእሲ ተፈሪ መኩንን፡ ናይ መንግስቲ ላዕላዎት ሰብ ስልጣን ኣብ ዝበሩሉ ግዜ፡ ሓደ ብመሰረቱ ምስ ወደብ ዓሰብ ዝተዛመደ፡ ንፍቕሪ ናይ ክልቲኤን መንግስታት መሊሱ ዘማዕብል፡ ናይ ምትሕብባርን ምትሕግጋዝን ስምምዕ ተፈጸሙ።

ራእሲ ተፈሪ መኩንን፡ ናይ ንግስተ ነገስት ዘውዲቱ ወራሲ ዘውዲ ኳይን፡ ካብ 1916 ክሳብ 1930 ኣገልጊሉ። ንግስቲ ዘውዲቱ ኣብ 1930 ምስ ዓረፈት፡ “ምእ ኣንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ፡ ግርማዊ ቀዳማዊ ሃይለ ሰላሴ፡ ሰዩመ እግዚአብሄር፡ ንጉሰ ነገስት ዘኢትዮጵያ’ ተባሂሉ ባዕሉ ዝነገሰ ስልተኛ መሰፍን ከም ዝኾኑ፡ ከየዘኻኸርኩ ክሓልፍ ኣይፈቱን። ብሓጺሩ ሃጺይ ሃይለ ሰላሴ'ውን ነቲ ብወላዲኡ፡ ብራእሲ መኩንን ወልደ ሚካኤል፡ ዝተጀመረ ምስ ናይ መንግስቲ ጣልያን፡ መግዛእቲ ናይ ኤርትራ ዝተዛመደ ስልቲ ክቕጽሎ ከም ዝመደቡ፡ ብግብሪ ገሊጽዎ። ሃጺይ ሃይለ ሰላሴ'ውን እንተኾኑ፡ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ዝምድና ከምዘይነበራን ከም ዘይብላን ስለ ዘስተወዓለን ዝኣመነን እዩ።

እቲ ብግዜ መንግስቲ ዳግማዊ ምኒልክ ዚፍጸሙ ዝነበሩ፡ ምስ ጉዳይ ኤርትራ ዝተዛመዱ ውዕላት/ ስምምዕት፡ በምሉእም ኣብ፡ “ The Map of Africa by Treaty: Abyssinia to Great Britain (Colonies), Nos. 1-102, by Sir Edward Hertslet, Great Britain)” ዘርእሱ፡ መጽሓፍ ተጠርኒፉ ይረከብ። ትኽክለኛ ቅዳሕ ናይቲ ብግዜ ሃይለሰላሴ ዝተኻየደ ናይ መደምደምታ ስምምዕ ከኣ፡ ኣብ “Journal of Eritrean Studies, Vol. III, No.1, Summer, 1988, pp. 60-64” ተሓቲሙ ወጺኡ ኣሎ።

ብሓጺሩ ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ እምነት፡ ብዛዕባ ሃገርነት ናይ ኤርትራ ኣዘዩ ጽኑዕ ስለዝነበረ፡ ኣብ ከተማ ኣስመራ ከይተረፈ፡ ኢትዮጵያ ቤት ጽሕፈት ቅንሰል ከፊታ ትርኩብ ነይራ። ኣቶ ወዳጆ ዓለ ዝተባህለ ኢትዮጵያዊ'ኳ፡ ንመንግስቲ ብምውካል፡ ዲፕሎማቲካዊ ኣገልግሎት የበርክት ነይሩ። ይኹን እምበር፡ ኣብ መበል፡ 1935-1936፡ መንግስቲ ጣልያን ከም ኣመላ ብሀርፋን መግዛእቲ ተደሪኹ፡ ነቲ ብክልቲኣን ሃገራት ወይ መንግስታት በበግዜኡ ዝኮደድ ዝነበረ፡ ኣብ ኣህጉራዊ ሕግታት ዝተመሰረተ ስምምዕ ግሂሳ፡ ንምልእቲ ኢትዮጵያ ወሪራ ኣብ ኣርዑት መግዛእታ ጸሚዳታ። ስለዚ፡ ኢትዮጵያ ንግዛእ ርእሳ፡ ናይ መንግስቲ ጣልያን ግዝኣት ክትከውን ተደሪኹ፡ ክሳብ መወዳእታ ካልኣይ ኩናት ዓለም'ውን ሃጺይ ሃይለሰላሴ ኣብ ሃገር እንግሊዝ ሰደተኛ ኩይን ይቕመጥ ነይሩ። ዝኹን ኩይን፡ ኣብ ካልኣይ ኩናት ዓለም መንግስቲ ጣልያን በተን ኣርባዕተ ማሕበራት መንግስታት፤ ዓባይ ብሪባንያን፡ ፈረንሳን፡ ኣመሪካን ሩሲያን ስለ ዝተሳዕረት፡ ሃገርና ኤርትራ፡ ብድሕሪ 60 ዓመት መግዛእቲ፡ ካብ ኣርዑት ባርነት ጣልያን ክትላቕቕ ክኢላ። ሃጺይ ሃይለ ሰላሴ'ውን ብወገኑ ብሓገዝ ናይዘን ኣርባዕተ ዕውታት መንግስታት ናብ ሃገሩ ተመሊሱ፡ እንደገና ዘውዱ ንምጭባጥ ዕድል ረኺቡ።

ሰራዊት እንግሊዝን ተሓባበርቶምን ኣብ 1 ሚያዝያ 1941፡ ንከተማ ኣስመራ ሒዞምዎ። ንጸባሒቱ ማለት፡ ኣብ 2 ሚያዝያ 1941 ጀሚሩ፡ መግዛእቲ ጣልያን ብሓደ “O.E.T.A.” (Occupied Enemy Territory Administration) ተባሂሉ ዝጽዎዕ፡ ናይ እንግሊዝ ምምሕዳር ስልጣን ከም ዝተተክለን፡ ብሪጋዲር ጀነራል ከነዲ ኩክ፡ (Brigadier General Kennedy Cooke) ዝተባህለ ላዕላዎይ መኩንን ድማ፡ ናይ ሃገር ኤርትራ ጠቕላላ ኣመሓዳሪ ኩይን ከም ዝተሾመ ብሕጊ ተሓደጅ። ካብታ ዕለት እቲኣ ጀሚራ፡ ክሳብ 15 መስከረም 1952፡ ሃገርና ናይ ቀደማ ቅርጽን ሓፈሻዊ ሕግታትን ሒዞ ብመንግስቲ እንግሊዝ ትግዛእ/ትምሓደር ነይራ። ካብዚ ቐጺሎ፡ ብዛዕባ'ቲ ብግዜ መግዛእቲ እንግሊዝ ዝኮደድ ዝነበረ፡ ምስ መጻኢ ዕድል ኤርትራ ዝተዛመደ ኩነታት፡ ሕጽር ዝበለ ዜና ከዘንትወልኩም ፈቐዱለይ።

እንተኾኑ ግና፡ ምንም'ኳ ንማለቱ መግዛእቲ ጣልያን ብመግዛእቲ እንግሊዝ ከም ዝተተክለ እንተ ተኣወጀ፡ ዝኹን ይኹን ኣብ ኤርትራ ዝዝውተር ዝነበረ ፋሺስታዊ ሕጊ መንግስቲ ጣልያን፡ ከም ዘሎዎ ክቕጽል ከም ዝኹን ብቐጻሊ ኣዋጅ ተተምብህ። ከም ዚፍለጥ፡ እቲ መግዛእታዊ ሕግታት ጣልያን ብመሰረቱ ናይ ኤርትራ-ውያን ሰብኣዊ መሰል ዚነፍግ፡ ኣብ ዝኹን ክፍሊ ምምሕዳር ንደቀባት ስልጣን ዚኸልእ ይኸልእ ስለ ዝነበረ፡ ብግብሪ፡ መግዛእቲ ጣልያን ከም ዚቕጽል

ተገብረ። ኤርትራውያን ቡቶም ገዛእቲ ጣልያን ክጭኑኑን፡፡ አብ ዝኹነ ይኹን ቦታ ከም ዘይብቑዓት ወይ “ለጠቕ ዝበሉ” ግዙኣት ኳይኖም ክግመቱን ቀጸሉ። ከም ሳዕቤን ናይ ዚ ዝተገደለ ምምሕዳር፡ ልዕሊ 99% ናይ ምምሕዳር ወይ ናይ ፖሊስ ላዕሊዎት ሰብ ስልጣን አብ ኤርትራ አብ ኢድ ጣልያን ነበረ። ኤርትራውያን፡ ዝኹነ ይኹን ናይ መዐቀኒ፡ መሰል ማዕርነት ስለዘይነበሮም፡ ደቀባት ሃገራዊ ፍታሕ ከናድዩ ጀመሩ። ስለዚ፤ አብ 5 ግንቦት 1941፡ ብዙሓት ብዛዕባ ሓፈሻዊ መሰል ኤርትራውያን ዝግደሱ ወራዙት ደቂ ሃገር ተኣኪቦም፡ ሓንቲ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር” ዝተባህለት፡ ንምሉእ ህዝብና አብ ሓደ ዕላማ ጠርኒፋ፡ ብዛዕባ ሕጋዊ ሰብአዊ መሰሉ ሓቢሩ ንምቅላስ እተብቅዕ፡ ሃገራዊት ውድብ ሃኒጸም፤ አባላት መሪሕነት’ውን ብስሙር ድምጺ መሪጸም።

እቶም አባላት መሪሕነት፤ ፊተውራሪ ገብረመስቀል ወልዱ ፕረሲደንት፡ ግራዝማች ዓብደልቃደር ከበረ ምክትል ፕረሲደንት፡ ደጃዝማች ሓረጎት አባይ (ሸዑ ፊተውራሪ) ዋና ጸሓፊ፡ ኩይኖም ብድምጺ ክምዘዙ ከለዉ፤ ብዓል ሸኽ ኢብራሂም ሱልጣን፤ ኣቶ ወልደአብ ወልደማርያም፤ ብላታ ዑመር ቃዲ፤ ኣቶ ምስግና ገብረዝጊ፤ ደጃች ሓሰን ዓሊ፤ ኣዝማት ጊዮርጊስ (ጆርጆ) ሃብቲት፤ ፊተውራሪ ዋሃ ኣደም፤ ብላታ ደምሳሰ ወልደሚካኤል፤ ኣቶ ሳሊሕ ኣሕመድ ኬክዮ ፓሻ፤ ምስ ብዙሓት ካልኣት ተሓባበርቶም ከኣ ናይ ማእከላይ ኮሚቴ (ማእከላይ ሸምግልነት) አባላት ኩይኖም ተመሪጸም። ብትግሃቶም፡ ብተገዳስነቶምን ብህዝባዊ ምትሕብባርን ድማ፡ አብ ኣዝዩ ሓጺር እዋን፡ ብዙሕ ቁም-ነገር ክፍጸም ተራእዩ። ይኹንምበር፡ መንግስቲ ኢትዮጵያ፡ ነታ ሃገራዊት ማሕበር ፍቕሪ ሃገር፡ ንኸተዕንዋ ነዊሕ ግዜ ኣይወሰደላን።

አብ 3 መስከረም 1943፡ አብ መንጎ ኣርባዕቲአን ሓያላት መንግስታትን፡ አብ መንጎ ኢጣልያን ዚካየድ ዝነበረ ኩናት ንክቋርጽ ዝውሰን ናይ ሰላም ዕርቂ ተፈጸመ። መንግስቲ ጣልያን እታ ዝተሳዕረት መንግስቲ ብምንባራ፤ ካብ ኩሉ ናይ ኣፍሪቃ ግዝኣታ፡ ማለት ካብ ኤርትራ፡ ሊቢያን ሶማሊያን ክትለቅቅ ከምዘሎ ስለ ዝተገመተ፤ አብ 28 ዩካቲት 1944፡ አብ ከተማ ኣዲስ ኣበባ፡ ሓንቲ “ማሕበር ኣንድነት ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ” ዝተባህለት ማሕበር ብሓልዮት መንግስቲ ኢትዮጵያ ቆመት። ብቅጽበት’ውን ከም መራሕቲ ኩይኖም ዘገልገሉ ውልቀሰባት ተመርጹ። ንሳቶም ዳረጋ መብዛሕትኦም አብ መንግስቲ ኢትዮጵያ ክብ ዝበለ ስልጣን ዝነበሮም፡ ናይ መንግስቲ ‘ዕሰባት’ ነበሩ። ንኣብነት፡ ኣቶ ገብረመስቀል ሃብተማርያም ዝተባህለ ናይታ ማሕበር ፕረሲደንት ኩይኑ ንኸገልግል ዝተመዘዘ ውልቀ ሰብ፡ ብሓደ ወገኑ ኢትዮጵያዊ ብሓደ ወገኑ ከኣ ኤርትራዊ ዝኾነ፡ ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ክብ ዝበለ ባዓል ስልጣን ነበረ። እው፡ ኣብቲ እዋን’ቲ፡ አብ ምኒሰትሪ ፖሊታ፡ ተለኮሙኒኬሸንን ቴሌግራፍን፡ ዋና ዳይሬክተር (Director General, Ministry of Posts, Telecommunications and Telegraph) ኩይኑ፡ አብ ልዕሊኡ ምኒሰተር ኮነ ምክትል ምኒሰተር ስለ ዘይነበር፡ ናይቲ ምኒሰትሪ ላዕሊዎይ ብዓል ስልጣን ነይሩ። እቶም ካልኣት መስካ፡ ሓቢሮም ከም መራሕቲ ኹይኖም ክቃለሱ ዝተመዘዙ’ውን፡ ዳርጋ ኹሎም አብ ቤት ምኒሰትሪ ፍርዲ፡ ምኒሰትሪ ወጻኢ ጉዳያት፤ ምኒሰትሪ ኣገር ግዛት፤ ምኒሰትሪ ትምህርቲ፤ ምኒሰትሪ ጽሕፈት፤ ምኒሰትሪ ፕሮፖጋንዳ፤ ላዕሊዎይ ቤት ፍርዲ ወ.ዘ.ተ. ምስቲ ናይ ኣቶ ገብረ መስቀል ዚዳረግ ሓላፍነት ዝነበሮም ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ሰብ ስልጣን እዮም ነይሮም።

ዕላማ ናይታ “ማሕበር ኣንድነት ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ” ኣሳለጦ ምእንቲ ክትረክቡ፡ ብገንዘብን ሓልዮት መንግስቲ ኢትዮጵያን፡ “የሓማሴን ድምጽ” ብዚብል ስም፡ ብጃንቋ ኣምሓርኛ እናትሓትመ ዚወጽእ ሰሙናዊ ጋዜጣ ነይሩዋ። ብድሕሪ ሓጺር ግዜ፡ እቲ ጋዜጣ ’የኤርትራ ድምጽ’ ብዚብል ስም ክዘርጋሕ ጀሚሩ። ዋና ሓለፍትን ካልኣት ሰራሕተኛታትን ናይታ ጋዜጣ፡ ኩሎም ኢትዮጵያውያን ነበሩ። ብሓጺሩ፡ እታ ማሕበር’ቲኣ፡ ብቅዋታ ካብ መንግስቲ ኢትዮጵያ ትእዛዝ እናተቐበለት ቃልሳ ተካይድ ነበረት። ብተወሳኺ፡ እቶም ላዕሊዎት መራሕቲ ናይታ ማሕበር፡ ብብተራ ማኣለያ ዘይብሉ ገንዘብ ሒዞም ናብ ኤርትራ እናተመላለሱ፡ አብ መንጎ ንጹህ ህዝብና፡ ብሕልፊ’ኳ አብ መንጎ አባላት ናይታ አብ መበል 1941፡ ዝተሃንጸት፡ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር” ዝተባህለት ሃገራዊት ውድብና፡ ናይ ምጽላእ መርዚ ክዘረግሑ ጀሚሮም። በዚ ምክንያት’ዚ፡ አብ ውሽጢ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር”፡ ናይ ዘይምትእምማንን ናይ ምፍልላይን መንፈስ ክፍጠር ጀሚሩ። እዚ ዝተጋህደ፡ ብሕልፊ ካብ 5 ሕዳር 1944፡ ጀሚሩ እዩ። ብሪጋዳር ጀነራል ስቲፈን ሎንግሪግ፡ ኣብቲ እዋን ናይ ኤርትራ ጠቕላላ ኣምሓዳራ፡ እንግሊዛዊ ብዓል ስልጣን፡ ብዛዕባ መጻኢ ዕድል ኤርትራ፡ ዝኹነ ይኹን ኤርትራዊ ርእይቶኡ ኪገለጽ መሰል ከም ዘሎ ብወግዒ ስለዝሓበረ፡ ህዝብና ገሊኡ ካብ ንጹህ ሕልና

ተበገሱ፡ ገሊኡ ግና ብዘተፈላለዩ ስልቲታት፡ ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ተደራሽ ወይ ተጠቢሩ፡ ነንበይኑ ዝኹነ ርእይቶታት፡ ብቻልን ብጋዜጣታትን ኪገልጽ ጀመሩ።

ሓፈሻዊ ኮንታት ከምዚ'ሉ እናተናወጸ ኸሎ፡ አብ መበል 1945፡ ኮሎኔል ነጋ ሃይለስላሴ ዝተባህለ፡ ብምጭካኑ አብ ሰራዊት ኩናት ኢትዮጵያ ኣዘዩ ውሩይ ዝኹነ ላዕለዎይ መኩንን፡ ንሸም ኣራኻቢ መኩንን (Liaison Officer)፡ አብ ከተማ ኣስመራ፡ አብ ኤርትራ ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ቅንሰል፡ ኩይኑ ንኸገልግል ተላእከ። ብድሕሪ ምምጽኡ፡ ሓንቲ “ማሕበር ኣንድነት” ዝተሰየመት ናይ ከተማ ሸፋቲ ውደብ፡ ካብ እንግሊዛውያን ሰብ ስልጣን ፈቓድ ከይሓተተት፡ ተፈጠራ። ብቐጽበት ድማ አብ ከተማ ኣስመራ ብፕረዚደንትነት ሃይለ በርሀ፡ አብ ባጽዕ ከኣ ብፕረሲደንትነት ገብረሰላሴ ጋርዛ እናተመርሐት፡ ምስ ከቢድ ገበናት ዝተዛመደ ምንቅስቓስ ከተካይድ ጀመረት። ብተወሳኺ፡ እዚ ጨካን መኩንን'ዚ፡ ብተዘዋዋሪ ስልቲታት ምስ እንግሊዛውያን ሰብ ስልጣን ውዲት እናገበረ፡ ነቲ አብ መንጎ ኣሰላምን ክርስትያንን ፈኸም ክብል ጀመሩ ዝነበረ ጽልእ-ሓድሕድ፡ መመሊሹ ኣናሳወረ፡ አብ ውግእ ሓድሕድ ኣቢሉ ከም ዚልወጥ ገበር። ንኣብነት፡ ክርስትያን ጽንዓ-ደግለን ኣሰላም ቶርግን፡ ብዛዕባ ሓደ ብቤት ፍርዲ ኪውሰን ዝኸእል ዝነበረ ናይ መሬት ክርክር፡ ነንሕድሕዶም ስለዝተዋግኡ፡ ካብ ክልቲኦም ወገን ብዙሓት ሰባት ሞይቶም። እዚ ኣዘዩ ዘሰካሕክሕ ኩናት ሓድሕድ'ዚ፡ አብ 15 ንሓሰ 1946 ተፈጸመ፡ ንጽባሒቲ፡ ማለት አብ 16 ንሓሰ 1946፡ ወትሃደራት ሱዳን፡ ብሓደ ዘይጠቅም ምክንያት፡ ካብቶም ኣዘዘቶም ዝኹኑ መኳንንቲ እንግሊዘ፡ ብረት ተቐብሎም፡ አብ ጎደናታት ከተማ ኣስመራ ናይ ብዙሓት ንጹሃት ክርስትያን ኤርትራውያን ሂወት ቀዘፎም። እቶም ወትሃደራት ሱዳን፡ ብዛዕባ ሃይማኖት ኣናሓተቲ፡ ብፈላይ ንክርስቲያን ጥራይ ይቐትሉ ዝነበሩ።

ብኸመዚ ዝኣመሰሰ ምክንያት፡ አብ መንጎ ህዝቢ ኤርትራ ብጠቐላላ፡ አብ መንጎ ኣሰላምን ክርስትያንን ከኣ በሕልፊ፡ ናይ ምጽላእ፡ ምቅይያምን፡ ምፍልላይን መንፈስ መመሊሱ እናገሃረ፡ ክኸይድ ስለ ዝተራእየ፡ ብተገዳስነት ናይ ከም ኣቶ ወልደአብ ወልደማርያምን ፊተውራሪ ገብረ መስቀል ወልዱን፡ ዝኣመሰሉ ወራዙት ሃገራውያን፡ አብ መንጎ 6 ሕዳርን 22 ሕዳርን 1946፡ አብ ቤት ጊዮርግስ ዝተባህለ አብ ምብራቕ ከተማ ኣስመራ ዝረከብ ቦታ፡ ሃገራዊ ኣኼባ ተኻይዱ። መሰረታዊ ዕላማ ናይቲ ጉባኤ፡ መቅድመ ኮሎኔል፡ አብ መንጎ ምሉእ ህዝቢ ኤርትራ፡ ፍቕሪን ሰላምን ከም ዚነግስ ንምግባር፡ ብተወሳኺ ህዝቢ ኤርትራ፡ ብሃገራዊ ስምዒት፡ አብ ሓደ ኣካል ተጠረኒፉ፡ ብዛዕባ መጻኢ ዕድል ሃገሩ፡ አብ ሓደ ቅኑዕን ንህዝቢ ኤርትራ ጠቓምን ዝኹነ ናይ ሓባር ውሳኔ ንምብጻሕ ከም ዝበቅዕ ብቐንዕና ንምዝታይ ነበረ። እቲ ጉባኤ ክካየድ ከሎ፡ ምንምኳ ገሊኡም ብኮሎኔል ነጋ ሃይለስላሴ ኣናተላእኩ ዝመጹ ዝነበሩ ወልቀሰባት ብዙሕ ዕንቀፋት ይፍጸም እንተነበረ፡ ዳረጋ አብ ናይ መወዳእታ፡ ናይ ሓባር ዝኹነ ሃገራዊ ስምምዕ ኣቢሉ ክበጽሕ ተቐሪቡ ነይሩ። ይኹን እምበር፡ እቶም ብኮሎኔል ነጋ ሃይለስላሴ ዝተፈጥሩን፡ ብእኡ ዝምርሑን ዝእዘዙን ዝነበሩ ዕሰባት ናይ “ማሕበር ኣንድነት” ኣባላት ተኣኪቦም፡ በሃንደበት ኣብቲ ጉባኤ ዝካየዱ ዝነበረ ሰፈር መጺኦም፡ ነቶም ሓሳብ ንሓሳብ ዝለዋወጡ ዝነበሩ ሃገራውያን፡ ብጉራን ብፈኸራን ከሰንብድዎምን ከሸብርዎምን ስለ ዝጀመሩ፡ ዋዕላ ቤት ጊዮርጊስ ብዘይ ገለ ፍሪ፡ ሓደው ዝኹነ ይኹን ዓይነት ስምምዕ ከፍረየን ከኖበርኩተን ተሪፉ። ካብኡ ንድሓር፡ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር” ብወገኑ ስለዝፈረሰት፡ መራሕታን ኣባላታን ክበታተኑ ተገዲዶም።

ብድሕሪ'ዚ፡ ኮሎኔል ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ዝካየድ ዝነበረ ዕንቀፋት፡ “ማሕበር ፍቕሪ” ሃገር ፈጸማ ምስ ዓነወት፡ እዘን ዚሰገብ ማሕበራት ፖለቲካ ቀልጠፊን ተፈጥራ፤

1. ቅድሚ ኮሎኔል፡ አብ 1 ታሕሳስ 1946፡ ራቢጣ ኤል ኢሰላሚያ፡ አብ ከተማ ከረን ብሸኽ ኢብራሂም ሰለጣንን ግራዝማች ዓብደልቃድር ከቢረን፡ ምስ ተሓባበርቶም ኮይኖም ን“ማሕበር ራቢጣ ኢል ኢሰላሚያ” ምስ ኣቐመ። ኣብኡ፡ ሸኽ ኢብራሂም ሰለጣን፡ ዋና ጸሓፊ ኩይኖም ክምረጹ ከለዉ፡ ግራዝማች ዓብደልቃድር ከቢረ፡ ናይ ክፍሊ ከተማ ኣስመራ ፕረዚደንት ክኾኑ ተመሪጸም፤ እንተኹን፡ አብ 27 መጋቢት 1949 ብማሕበር ኣንድነት ተቐቲሎም። ሸኽ ኢብራሂም ሰለጣንን ግራዝማች ዓብደልቃድር ከቢረን፡ ክልቲኦም ካብቶም ቀንዲ መሰረትን መራሕትን ናይታ ብ1941 ተሃኒጸ አብ 1946 ዝዓነወት ማሕበር ፍቕሪ ሃገር፡ ኣባላት ከምዝነበሩ ኣቐዲመ ገለጸለኩም ነይረ።

2. ኣብ 1 ጥቅም 1947: “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር፡ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ፡ ሓንቲ ኢትዮጵያ”፡ ዝተባህለት ውደብ ቆይማ፡ እዛ ብሓልዮት መንግስቲ ኢትዮጵያ ዝተፈጥረት ሓዳስ ውድብ’ዚኣ፡ “ሕብረት ምስ ኢትዮጵያ ወይ ሞት” ዚብል ጭርሖ ኩይነ፡ ሞና መዋፋሪኣ ኮሎኔል ነጋ ሃይለሰላሴ ነበረ። መንግስቲ ኢትዮጵያን ሰዓብታን ቦታ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር” ኣትብል ቃል እናሸፈጡ፡ ኣብ 1941 ከም ዝትሃነሉት ኣመሲሎም ብምዝንታው፡ ንህዝቢ ክሞብሩን ከታለሉን ከም ዝህቅኑ ዝነበሩ ኣይትሰሙትዎን ትኾኑ። ይኹን እምበር፡ እዚ ፈጠራዊ ዛንታ፡ ብዝኾነ ይኹን ዓይነት መረድኢ ዘይተደገፈ፡ መሰረት ዘይብሉ ወረን ጽውጽዎይን ከም ዝኾነ ኣፍለጦኩም ኣሎኹ። ነዚ ዝነገረኩም ዘሎኹ ሓቂ፡ ዘረጋግጽ፡ ዝድግፍን ዝኣክልን ናይ ጽሑፍ መረድኢታት ኣጠራኒፈ ኣሎኹ።

3. ኣብ 18 የካይት 1947: “ማሕበር ናጽነት፡ ልመዓት ኤርትራ፡ ኤርትራ ንኤርትራውያን”፡ ዝተባህለት ሳልሴይቲ ማሕበር ብብዓል ራእሲ ተሰማ ኣሰበርም ተመሰሪታ። እዛ ማሕበር’ዚኣ፡ ምንም’ኳ ክሳብ 1947፡ ኣብ ቤተ መንግስቲ ብወግጺ ከይተመዘገበት እንተጸንሐት፡ ካብቲ “ማሕበር ኣንድነት” ዝተባህለት ማሕበር ኣብ ከተማ ኣዲስ ኣበባ ዝቐመጡ ዝዩ፡ ማለት ካብ 1944፡ ጀሚራ እያ ምስ ናጽነት ኤርትራ ዝተዛመደ ቃለሲ እተካይድ ዝነበረት፡ ብዙሓት ካብ መንግስቲ ተገዲሶም ዝመሰረቱዎ ኤርትራውያን ከኣ ቀንዲ ኣባላት ናይ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር” ከም ዝነበሩ ከበሰረኩም እፈቱ። ኣረ ገሊኦምስ፡ ናይ ማእከልነት ሽማግሌታት ዝነበሩ እዮም።

4. ብድሕሪ “ማሕበር ኤርትራ ንኤርትራውያን”፡ እዞን ዚሰፊሩ ሓሙሽተ ማሕበራት ቆይመን።

- (1) ማሕበር ሓዳስ ኤርትራ፣
- (2) ማሕበር ጀጋኑ ወትሃደራት፣
- (3) ማሕበር ኢታሎ ኤሪትሪያ፣
- (4) ማሕበር ሕዝቢ ኤል ወጠን፣
- (5) ማሕበር ናጽነት ኤርትራ።

እዞን ሓሙሽተ ማሕበራት እዚኣተን፡ ብመሰረቱ ዕላማኣን ኣንጻር “ሕብረት ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ” ንምቅላስ ኪኸውን ከሎ፡ ብዝተፈላለዩ ስልቲታት ምእንቲ ናጽነት ኤርትራ ንምቅላስ እየን ቁይመን። እምበኣርከስ ኣብ ኤርትራ፡ ሓንቲ ማሕበር ጥራሕ እያ ኣንጻር ናጽነት ኤርትራ ዝኾነ ዕላማ እተዘውትር ዝነበረት ኣንተበልኩ፡ ካብ መሰመር ሓቂ ወጺኦ፡ ቃል ኣጋንኖ ኣይወሰኸኩን። ነፈሰ-ወከፍ ማሕበር እንታይ ዓይነት ተራ ተበርክት ከም ዝነበረት፡ ኣብ ናይ ሕቡራት ሃገራት መዛግብቲ ብሰፊሖ ተተንቲኑ ከምዝርከብ ከመልክተልኩም ከሎኹ። ግቡኣይ ካብ ምፍጻም ሓሊፈ፡ ዝፈጸምክዎ ቁም-ነገር የብለይን። ካብዚ ቐጸለ፡ እተን ኣርባዕተ ዓበይቲ መንግስታት (ዓባይ ብሪጣንያ፡ ሶቬት ሕብረት፡ ኣመሪካን ፈረንሳን)፡ ኣብ መንግ 1945-1948፣ ቀጸለን ከኣ፡ ናይ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ዝኾኑ መንግስታት ብምሉኣተን፡ ኣብ መንግ 1949-1952 ፡ ብዛዕባ ጉዳይ ኤርትራ እንታይ ዓይነት ተራ ከም ዝተኻፈለ ከዘነትወልኩም እፈቱ።

እቲ ኣብ 1943 ፡ ኣብ መንግስቲን ኣርባዕተ ዓበይቲ መንግስታትን ኣብ መንግ መንግስቲ ኢጣልያን ዝተፈጸመ ስምምዕ፡ ብመሰረቱ ምስ ምቁራጽ ኩናት ዝተዛመደ መባእታዊ ውዕል ጥራሕ እዩ ዝነበረ። ብዛዕባ መጻኢ ዕድል ናይተን ክሳብ ካልኣይ ኩናት ዓለም፡ ብመንግስቲ ጣልያን ዝግዝኣ ዝነበራ ሰለሰተ ኣፈሪቃውያን ሃገራት፡ ማለት ኤርትራን፡ ሊቢያን ሶማሊያን፡ ዝጠቅስ ትሕዝቶ ኣይነበርን። ኣብቲ ግዜ’ቲ፡ እዞን ሰለሰተ ሃገራት እዚኣተን፡ ብናይ መንግስቲ እንግሊዝ ወትሃደራዊ ስልጣን እየን ዝመሓደራ ነይረን። በዚ ምክንያት’ዚ፡ ናይ ኣርባዕቲኣን ዓበይቲ መንግስታት ናይ ወጻኢ ጉዳይ ምኒሰትራት፡ ካብ መበል 1945 ጀሚርም ብብእዋኑ እናተኣከቡ፡ ምስ ናይ ሰለሰቲኣን ግዙኣት ሃገራት ዝተዛመደ፡ ናይ ሓሳባት ምልውዋዕ ዘተን መጽናዕትን ከካይዱ መደብ ኣውጽኦ። በዚ ምክንያት’ዚ፡ መጀመሪያ ኣብ መንግ 17 ሓምለን 24 ንሓሰን 1945፡ ኣብ ከተማ በርሊን፣ ቀጸሎም ኣብ መንግ 16-27 ታሕሳስ 1945፡ ኣብ ከተማ ምስኩ፣ ኣብ መወዳእታ ከኣ፡ ኣብ መንግ ወርሒ ሓምለን ወርሒ ሕዳርን 1946፡ ኣብ ከተማ ፓሪስ፣ ወግዓዊ ኣኼባታት ብመክያድ፡ ቁም-ነገር ኣብ ዘለዎ ውዕል (Treaty) ክብጽሑ ክኢሎም። በበግዚኡ እናተኣከቡ፡ ዝዘትይዎ ዝነበሩ ዘተን፡ ዝውሰንዎ ዝነበሩ ወሳኔታትን፡ ብርክት ዝበለ ኪኸውን ከሎ፡ ብሕልፊ እቲ ኣብ ከተማ ፓሪስ ተኣኪቦም ኣብ ዝነበሩሉ ኣጋጣሚ

ዝወሰንዎ ውዕል፡ ብዙሕ ኣገዳሲ ዝኾነ ግንቀጻት ዘጠራነረ፡ ውዕል ነበረ። ከም መጠን ኣብነት፡ ንትሕዝቶ ናይ ግንቀጽ 23(3)፡ ናይዚ ከሳብ ሎሚ ናይ ሰላም ውዕል ምስ ኢጣልያ (The Treaty of Peace with Italy) ብዚብል ኣርእሱ፡ እናተጠቐሰ ክዝከር ዝከብር ዘሎ ውዕል፡ ብኸፊል ክደግሞ እፈቲ።

ብመሰረት'ዚ ታሪኻዊ ግንቀጽ 23(3)፡ መንግስቲ ጣልያን፡ ካብ ሰለስቲኦን ግዝኣታ ዝነበራ ኣፍሪቃውያን ሃገራት ፈጹማ ንክትሰቅቕ ተሰማሚዖ፡ ፈሪማ፡ ከምኡ'ውን እተን ኣርባዕተ ዓበይቲ መንግስታት፡ ብዛዕባ መጻኢ ዕድል ናይ ሰለስቲኦን ኣፍሪቃውያን ሃገራት ተላዚበን ክውሰና፡ ውዘተ--፡ ተበይኑ።

ምንም'ኳ እዚ ናይ ሰላም ስምምዕ'ዚ ኣብ መበል 1946 እንተተበጸሐ፡ ኣብ 10 ጥቅምቲ 1947፡ ሓቢረን ብዝገለጸኦ ናይ ሓባር ምልክታ እዩ ብወገኒ ተፈሊጡ። ብመሰረት እዚ ናይ ሰላም ስምምዕ'ዚ፡ እተን ዓበይቲ መንግስታት፡ ብዛዕባ መጻኢ ዕድል ኤርትራ፡ ኣብ ውሽጢ ሓደ ዓመት፡ ማለት ካብ 15 መስከረም 1947 ክሳብ 15 መስከረም 1948፡ ናይ መወዳእታ ውሳኔ ክበይና ሓላፍነት ነይሩዎን። ምናልባሽ፡ ኣብ ውሽጢ'ቲ ተመዲቦ ዝነበረ ናይ ሓደ ዓመት ጊዜ፡ ብስምምዕ ኣብ ሓደ ናይ ሓባር ዝኾነ ናይ መፈጸመታ ውሳኔ ክበጽሓ እንተዘይክኣላ ግና፡ ጉዳዩ ናብ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ክምሓለፍ'ሞ፡ በታ ኣህጉራዊት ባይቶ ናይ መወዳእታ ውሳኔ ክወሃቦ ውዕል ኣተዋ።

ናይ ኣርባዕቲኦን ዓበይቲ መንግስታት ናይ ወጻኢ ጉዳይ ምኒሰተራት፡ ኣብ ሓደ ቅኑዕን ፈትሓውን ዝኾነ ውሳኔ ንምብጻሕ ምእንቲ ክበቐዑ፡ ኣቅዲሞም፡ ብዛዕባ ባህጊ / ድሌት ህዝቢ ኤርትራን፡ ብዛዕባ ሓፈሻዊ ኮንታት ናይታ ሀገርን፡ ዝኣከል መጽናዕቲ ክገብሩ ከም ዝከበርም ስለ ዘስተውዓሉ፡ ሓንቲ ንኣታቶም ወኪላ ናብ ኤርትራ ከይዱ፡ ዓሚቕ ምርመራን መጽናዕትን እትፍጽም መርማሪት ጉጅለ ክልእኹ መዲሶም፤ ልኢኹም'ውን። ስለዚ፡ ካብ 12 ሕዳር 1947 ክሳብ 3 ጥሪ 1948፡ ናይ ኣርባዕቲኦን ዓበይቲ መንግስታት ልኡኻት፡ ብቐጥታ ምስ ህዝቢ ኤርትራ እናተራኸቡ፡ ብሕልፊ'ኳ ምስ መራሕቲ ማሕበራት ፖለቲካን፡ መራሕቲ ሃይማኖትን፡ ናይ ቀበላታት ወከልትን፡ እናተራኸቡ መልእኽቶም ክፍጽሙ ክኢሎም። ኣብ 31 ንሓሰ 1948፡ ከኣ ናብቶም ዝለእኹዎም፡ ናይ ወጻኢ ጉዳይ ሰብ መዘ፡ ወግዓዊ ጸብጻብ ብጽሑፍ ኣቕሪቦም።

ናይተን ኣርባዕተ ዓበይቲ መንግስታት ናይ ወጻኢ ጉዳይ ምኒሰተራት ብወገኖም፡ ነቲ ብነፍሲ ወከፍ ኣባል ናይታ መርማሪት ኮሚሽንን ዝቐረበሎም ጸብጻብ መሰረት ብመግባር፡ ኣስፊራም ዘትዮም/ተኻቲዮም ከብቐዑ፡ ዝተፈላለዩ ርእይቶታት ስለ ዝከበርም፡ ኣብ ሓደ ናይ ሓባር ውሳኔ ክበጽሑ ኣይከኣሉን። ንትሕዝቶ ናይቲ ኣብ መበል 1947 ዘጽድቕዎ ውዕል እናተኸተሉ፡ ከም መደቦም ኣብ ውሽጢ ሓደ ዓመት፡ ዝኾነ ይኹን ዓይነት ኣሳለጦ ክረኽቡ ስለዘይክኣሉ፡ ብባይቶ ሕቡራት ሃገራት ናይ መፈጸምታ ብይን ምእንቲ ኪውሃቡ፡ ኣብ 15 መስከረም 1948፡ ጉዳዩ ናብ ዋና ጸሓፊ፡ ባይቶ ሕቡራት መንግስታት ተምሓሊፉ። ኣብ መንጎ ወርሒ ሚያዝያን ወርሒ ግንቦትን 1949 እውን ኣብ መንጎ ኣባላት ባይቶ ርሱን/መሪር ዝኾነ ክትዕ ክዝውተር ቀንዶ። ኣብ 13 ግንቦት 1949፡ ሓደ ብኣርካሳት በሺን ዝተባህለ እንግሊዛዊ ናይ ወጻኢ ጉዳይ ምኒሰተርን፡ ካውንት (ኮንተ) ሰፎርሳ ዝተባህለ ናይ መንግስቲ ጣልያን ናይ ወጻኢ ጉዳይ ምኒሰተርን ዝተማህዙ፤ ኤርትራ ኣብ ከልተ ክፍሊ ንክትምቀል'ሞ፡ ሓደ ክፍሊ ምስ ኢትዮጵያ ንክሕወሱ፡ ሓደ ክፍሊ ኸኣ ምስ'ታ፡ ኣብቲ ጊዜ'ቲ ብመንግስቲ እንግሊዝ እትግዛእ ዝነበረት ሃገር ሱዳን ንክትሕወሱ፡ ዝመርሕ ምሕጽንታ ናብ ድምጺ ቀሪቡ። ይኹን'ምበር፡ እቲ ዝቐረበ እማመ፡ ከምቲ ሕጊ ዝጠልቦ፡ ብቐዕ ድመጺ ክረክብ ስለዘይክኣሉ፡ ተነጸጉ ወደቐ።

በሺንን ሰፎርሳን፡ ዝዚ እከይ እማመ፡ ኣብ 9 ግንቦት 1949፡ ኣብ ቅድሚ ሳልሳይ ጉባኤ ናይ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ኣቕሪቦም። እዚ ብሓቂ ባዕዘይን መዕነው ሃገር ኤርትራን ዝኾነ ምሕጽንታ፡ ንድመጺ መስ ቀሪቡ፡ መንግስቲ ኢትዮጵያ ፈጹማ ኣይተቐመጠቶን። እቶም ንማሕበር “ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ፡ ሓንቲ ኢትዮጵያ” ብምውካል ኣብቲ ባይቶ ዚርከቡ

ዝነበሩ፡ መራሕቲ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር” ኢና ብሃለቲ፡ ዝኹነ ይኹን ዓይነት ተቃውሞ ኣየመልከቱን። ዘገርም እዩ!! ቦቲ ሓደ ወገን ኤርትራ፡ ሓንቲ ኣካል ናይ ኢትዮጵያ ከም ዝኹነት እናጨርሑ ምእንቲ ሕብረት ናይ ክልቲኣን ሃገራት የእውዩ፡ ብኣንጻሩ ከእ እታ ሓንቲ ኣካል ዝኹነት ሃገርና፡ ከም ስጋ ተገዛዚያ ንክልተ ጓናት ዝኹና ሃገራት ክትዕደል ከላ፡ ስቕ ኢሎም ይርእዩ!!

መራሕቲ ናይተን፡ ብመሰረቱ “ኣንጻር ምሕዋስ ምስ ኢትዮጵያ”፡ ዝኹነ ዕላማ ዝነበረን’ሞ ኣዘውቲረን፡ ብዘተፈላለዩ ኣገባብ ሃገራዊ ናጽነት ኤርትራ ንምረካብ ዝቃለሳ ዝነበራ ካልኦት ሹብዓተ ማሕበራት፡ ነዚ ኣዘዩ ሓደገኛ ዝኹነ ከነታት ምስ ተግዘቡ፡ ብሓቂ ሰንበዶም፡ ሓዚኖምን፡ ተቃዋሞምን፡ ብግብሪ ከእ ሃገራዊ ስምረቶም ኣርእዮም፡ ኣረጋገጾም፡ ስለዚ፡ ኣብ ወርሒ ሰነ 1949፡ ሓንቲ “ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ” ዝተባህለት፡ ንሹብዓቲኣን ማሕበራት ኣብ ሓደ ኣካል ጠረጎሩ፡ ምእንቲ ምሉእ ናጽነት ሓብረን ንምቅላስ እተብቃዕ፡ ናይ ሓባር ሃገራዊት ውድብ ኣቕሞም፡ እው፡ መጀመሪያ ኣብ 22 ሰነን፡ 26 ሰነን 1949፡ ኣብ ከተማ ደቀምሓረ እናተኣከቡ ብምዘታይ ሃኒጾም፡ ኣብ መወዳእታ ከእ ኣብ 24 ሓምሌ 1949፡ ኣብ ከተማ ኣስመራ ሃገራዊ ጉባኤ ብምክያድ፡ “ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ” ዝተባህለት፡ ናይ ስምረት ወድብ ከም ዘቐመ ብወገኑ ኣዋጅም፡ ኣብኡ፡ ራእሲ ተሰማ ኣሰበሮም ጠቐላሊ ፕረሲደንት፡ ሸኽ ኢብራሂም ሱልጣን ዋና ጸሓፊ፡ ኣቶ ወልደአብ ወልደማርያም ከእ ምክትል ዋና ጸሓፊን ናይታ “ሓንቲ ኤርትራ” ዝተባህለት ናይቲ ማሕበር ስሙናዊት ጋዜጣ ሓላፊን፡ ኩይኖም ተመሪጾም፡ ምሉእ ትሕዝቶ መሰረታዊ ዕላማን ሕጋዊ ኣቀዋውማን ናይ “ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ” ዝተዛመደ ማሕበራዊ ውሳኔ፡ ኣብ “Journal of Eritrean Studies, Vol.I, No.I, Summer, 1986, pp. 68-69” ብቋንቋታት ትግርኛን፡ ጣልያንኛን እንግሊዝኛን ተሓቲሙ ወጺኡ ስለዘሎ፡ ሕጂ ዘርዘርካ ምድጋሙ ዘድሊ ኩይት ኣይረኽብክዎን፡ ምናልባሽ ተወሳኺ መብርሂ ዝደሊ ሰብ ኣንተደኣ ኣልዩ፡ ኣብ መወዳእታ ንክሓትት መሰል ኣለዎ፡ ካብዚ ቐጸለ ብዛዕባ ቀጸለ ኣገልገሎት ናይ ማሕበር ሕቡራት ሃገራት ተወሳኺ ዜና ከዘንቱ እፈቱ።

ናይ ኣርካሲት በቪንን ካውንት ሰፎርሳን ምሕጽንታ ቅሂሙ / ሃጉጉ ምስ ተረፈ፤ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት፡ እንደገና ካልእ መርማሪት ኮሚሰዮን ንኤርትራ ክትልእኽ መዲዩ፡ ስለዚ፡ ኣብ 12 ሕዳር 1949፡ ልኡኻት መንግስቲ ጓተማላ፡ ፓኪሲታን፡ በርማ፡ ደቡባዊ ኣፍሪቃን ኖርወይን፡ ኣባላት ናይ ሕቡራት ሃገራት መርማሪት ኮሚሰዮን ኩይኖም ኣገልግሎቶም ከበርክቱ ተመሪጾም፡ ኣብ 9 ዩካቲት 1950፡ እውን ናብ ኤርትራ ኣትዮም፡ ኣባላት ናይዛ ብሓሙሽተ ልኡኻት ዝቐመት መርማሪት ኮሚሰዮን ዚኣ፡ ኣብ መንጎ 14 ዩካቲት 1950ን ኣብ መንጎ 9 ሚያዝያ 1950ን፡ ምስ ተቐማጦ ኤርትራ ብሓፈሻ፡ (ብዘይ ኣፈላላይ ዓሌትን፡ ሃይማኖትን፡ ፖለቲካዊ እምነትን)፡ ኣውራ-ኣውራ ከእ ምስ መራሕቲ ናይ ፖለቲካ ማሕበራት፡ ምስ መራሕቲ ሃይማኖት፡ ምስ ሰብ ስልጣን መንግስቲ ኣንግሊዝ፡ ምስ ልኡኻት መንግስቲ ኢትዮጵያን፡ ምስ ወዳእቲ ነገር (ወይ ወኪላት) ናይቶም ኣብ ኤርትራ ዝቐመጡ ዝነበሩ ወጻእተኛታት ዜጋታትን፡ ብቐጥታ እናተራሸቡ፡ ምስ ሓፈሻዊ ከነታት ሃገርን ህዝብን ዝተዛመደ፡ ኣዘዩ ኣገዳሲ ዝኹነ መጽናዕቲ ከካይዱ ቀንዮም።

ይኹን እምበር፤ እዛ ብሕቡራት ሃገራት ዝተመዘዘት መርማሪት ኮሚሰዮን ዚኣ፡ ምርመራኣ ትፍጽም ኣብ ዝነበረትሉ ጊዜ፡ ብወገን’ቶም ብመንግስቲ ኢትዮጵያ እናተላእኩን እናተታብቡን ኣብ ከተማታት ኮነ ኣብ ገጠራት ኣንጻር ሰዓብቲ ናይ “ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ” ዝተፈላለዩ ገበናት ይፍጽሙ ዝነበሩ፡ “ወርባላታት” ተባሂሎም ዝፍለጡ ዝነበሩ ሸፋቱ፡ ጸራ ሰላም ዝኹነ ዕንቅፋት ይጓጎፉ ስለ ዝነበረ፡ ሓደ-ሓደ ጊዜ ኣገልግሎታ ንከተቋርጽ ትግደድ ነይራ። ንኣብነት፡ ኣብ 21 ዩካቲት 1950፡ ምስ ከተማ ኣስመራ ተቐማጦ እናተራሸቡት ምርመራኣ ከተካይድ ከላ፡ ብሰንክ’ታ “ማሕበር ኣንድነት” ዝተባህለት፡ ብመብዘሕትኦም ናይ ከተማ “ሸፋቱ” ዝኹኑ ኣባላት ዝቐመት፡ ናይ መንእሴታት ውድብ፡ ኣብ መንጎ ኣሰላምን ክርስቲያንን ውግእ ሐድሕድ ተላሂሉ። ክሳብ 27 ዩካቲት’ውን ብዘይ ምቑራጽ ቀጸሉ። ብዙሓት ኤርትራውያን፡ መብዛሕትኦም ኣሰላም ተሰባይዮም፡ ብዙሓት’ውን ኣካል-ሰንክ’ላን ኩይኖም፡ ናይ ብዙሓት ኣባላት “ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ” ዝኹኑ፡ (ኣሰላምን ክርስቲያንን)፡ ኣባይቲ ዓንዮም፤ ብዙሕ ንብረት፡ ገሊኡ ተዘሪፉ ወይ ከእ ብሓቂ ተቃዲሉ። ከም ሳዕቤት፡ ጎደናታት ኣስመራ ብደም ተለቐለቐ። ብእዋኑ ብወገን ሰብ ስልጣን እንግሊዝ ብቐዕ ዝኹነ ወይ ቅልጡፍ ናይ ጸዋታ ምክባር ስንምቲ ስለ ዘይተገብረ፤ ህዝቢ ኤርትራ፡ ብፍላይ ከእ ብመሰረቱ ን”ናጽነት ኤርትራ” ዚድግፍ ዝነበረ

ሓፋሽ ህዝቢ፣ ናጻ ኩይት ሓሳባቱ ክገልጽ ኣይክእለን። ብዛዕባ'ቲ ኣብ ኤርትራ ብወገን ሰዓብቲ ወይ ዕሰባት ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ቡብጊዜኡ ዚፍጽም ዝነበረ ዘሰካሕክሕ ገበናት፣ ኣብ ሓደ “Terrorism in Eritrea” ብዝብል ኣርእስቲ፣ ብሓልዮት ማሕበር ኢታሎ-ኤርትራ ተሓቲሙ ዝወጸ መጽሓፍ፣ ብሰፊሖ ተተንቲኑ ይርከብ።

ኣብዚ ከነሰተውዕሎ ዚግባእ፣ ናይ ሕቡራት ሃገራት መርማሪት ኮሚሽን ኣብ ኤርትራ ቀቅድሚ ምእታዎ፣ እዘን ዚሰዕባ ንኣሸቱ ማሕበራት ፖሊቲካ ቁይመን ምጽንሖን እዩ።

1. ማሕበር ምሁራት (Intellectual Party) - ንዕላማ ናይ ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ ብምሉኡ እትድግፍ፣
2. ማሕበር ናጽነት ሕብረት ምስ ኢትዮጵያ (Liberal Unionist Party) ኤርትራ ብሓውሲ ፌደራላዊ መልክዕ መስ ኢትዮጵያ ንክትሓበር ዝድግፍ ዕላማ ዘሎዎ፣
3. ናይ ምዕራባዊ ክፍሊ ሃገር ራቢጣ ኤል ኢስላሚያ (Muslim League of the Western Province)፣ ነቲ ብመንግስታት እንግሊዝን ኢጣልያን ተማሂዙ ዝነበረ “በሺን-ሰፎርሳ” ዝተባህለ ናይ ምምቃል ኤርትራ ምሕጽንታ ዝድግፍ ዕላማ ዘሎዎ ማሕበር።

ኣባላት ናይ ሕቡራት ሃገራት መርማሪት ኮሚሽን፣ መጽናዕቶም ኣብቂዖም ምስ ተመልሱ፣ ሰለሰተ ብመሰረቱ ዝተፈላለዩ፣ ርእይቶታትን ምሕጽንታታትን ዘጣራነፈ ጸብጻብ ኣቕሪቦም። ፖኪሰታንን ንተማላን፣ “ኤርትራ፣ ናጽነታ ክትረክብ መሰል ኣሎዎ”፣ ዚብል ምሕጽንታ ብሓባር ከቕርባ ኸሎዎ፣ በርማን ደቡባዊ ኣፍሪቃን፣ “ኤርትራን ኢትዮጵያን ብፈደራላዊ መልክዕ ክሓብሩ “አማሕጺኖም”። ልኡል ኖርወይ ከአ ንበይኑ ተፈልዩ፣ “ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ክትሓበር እዩ ዝግብኣ። ዝኹነ ኩይት፣ ምዕራባዊት ክፍሊ ኤርትራ፣ ንግዜኡ፣ ንዝተወሰነ ግዜ፣ ብእንግሊዛውያን ሰብ-ሰልጣን ክትምሓደር እንተጸንሐት ዝሓሸ እዩ”፣ ዚብል ምሕጽንታ ኣቕሪቡ።

ብሓሙሽቲኦም ኣባላት ናይ መርማሪት ኮሚሽን ዝተዳለወ ጸብጻብ፣ ኣብ ወርሒ መስከረም 1950፣ ንመጽናዕትን ንናይ መወዳእታ ውሳኔን፣ ኣብቲ ሓምሳይ ጉባኤ ናይ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ስለ ዝቐረበ፣ ብዛዕባኡ ብዙሕ ክትዕን መጎተን ተኻይዱ። ናይ ገሊኣን ሃገራት ልኡኻት ነቲ ብንተማላን ፖኪሰታንን ዝቐረበ ምሕጽንታ ዝድግፍ ርእይቶታት ከቕርቡ ከለው፣ ልኡኻ መንግስቲ እንግሊዝ ብወገኑ፣ ነቲ ኣብ መበል 1949፣ ብኣርካሰት በሺንን ብካውንት ሰፎርሳን ተማሂዙ ዝነበረ'ም ዝኣክል ድምጺ ብዘይምርካቡ ተነጺጉ ዝተረፈ ምሕጽንታ፣ ዝድግፍ ርእይቶ ኣቕሪቡ። ልኡኻ መንግስቲ ኣመሪካ ንበይኑ፣ ነቲ ብደቡባዊ ኣፍሪቃን ብበርማን ዝቐረበ ምሕጽንታ ዝድግፍ ርእይቶ ኣቕሪቡ። ኣብ መወዳእታ፣ እቲ ምስ ፌደራላዊ ሕብረት ናይ ኤርትራን ኢትዮጵያን ዝተዛመደ፣ ናይ መንግስቲ ኣመሪካ ምሕጽንታ፣ ኣብ 2 ታሕሳስ 1950፣ ንድምጺ ቐሪቡ፤ 46 ኣድመጽቲ ደገፍቲ፣ 10 ኣድመጽቲ፣ ኣርባዕተ ኣድመጽቲ ከአ ‘ድምጺ ካብ ምሃብ ስለ ዝተቐጠቡ’፣ እቲ ብመንግስቲ ኣመሪካ ዝቐረበ ርእይቶ ክጸድቕ ክኣሉ። እዚ ማለት፣ ኤርትራ ኣንጻር ናይ ህዝባ ድሌትን ሃረርታን፣ ብፈደራላዊ መልክዕ ምስ ኢትዮጵያ ክትሕወስ ተበይኑ፣ ብከምዚ ኣሰፍሖ ኣቢል ገሊጸዮ ዘለኹ ኣጋባብ፣ ናይ ኤርትራ ጉዳይ ኣብ መፈጸምታ በጺሖ። ብድሕሪ'ዚ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት፣ ኣብ 14 ታሕሳስ 1950፣ እንደገና ተኣኪቦም፣ ነቲ ‘ፈደራላዊ ብይን’ ኣብ ግብሪ ምእንቲ ከውዕሎ፣ ንሓደ ኣንዝ ማቴንዞ ዝተባህለ፣ ኣብ ዲፕሎማቲካዊ ኣገልግሎት ናይ ብዙሕ ዓመታት ተመክሮ ዝነበር፣ ቦሊቭያዊ ዜጋ መሪጸም፣ ናይ ሕቡራት ሃገራት ምስሰኔ (U.N. Commissioner) ዚብል መዓርግ ሂሶምዎ።

ምንም'ኳ እቲ ‘ፈደራላዊ ብይን’ ብመሰረቱ ባህ ዘዩብል እንተ ነበረ፣ ህዝቢ ኤርትራ፣ “ፈቲኻንዶ ንጉሰ ትምርቓ”፣ ብዚብል ጥንታዊ ተረት ተደራኹ፣ ኣብ ሓደ ዕላማ ብምሰማር፣ መሰል መንግስቲ ክኸበረሉ ብዝተኻእለ መጠን ኣብ ግብሪ ንምውግሉ ሓቢሩ ክጽዕር ቁሪጹ ተበገሰ። ስለዚ፣ ኣብ 31 ታሕሳስ 1950፣ ኣብ ከተማ ኣሰመራ፣ (ኣብ ቺንማ)፣ ኣብ መንጎ መራሕትን ኣባላትን ናይ “ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ”ን ኣብ መንጎ ኣባላትን መራሕትን ናይ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር፣ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ፣ ሓንቲ ኢትዮጵያ”ን፣ ናይ ዕርቅን ሰላምን ጉባኤ ተኻይዱ። ኣብቲ ታሪኻዊ፣ “ናይ ቺንማ ኢምፐሮ ናይ ሰላም ጉባኤ” ጉባኤ፣ ራእሲ ተሰማ ኣሰበሮም፣ ናይ “ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ” ጠቅላላ ፕረሲደንትን፣ ራእሲ ኪዳነማርያም ገብረመስቀል፣ ናይ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር፣ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ፣ ሓንቲ ኢትዮጵያ” ናይ ክብሪ ፕረሲደንትን ከይተረፉ ተኻኺልቲ ኩይኖም ውዲሎም። ኣቶ ወልደኣብ ወልደማርያምን ኣቶ ሳሊሕ ከቢረን (ወደም ንነፍሱ-ሄርግራዝማቕ

ዓብደልሃድር ከበረ)፡ ንሰልፍ ናጽነት ኤርትራ ብምውካል፡ ከምኡ'ውን ኣዘማት ዘርእም ክፍለን ሸክ ሱሌማን ኤል-ዲን ኣሕመድን (ክሻ)፡ ንማሕበር ፍቕሪ ሃገር፡ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ሓንቲ ኢትዮጵያ፡ ብምውካል ሃናጺ ዝኾነ መደረታት ኣሰሚዖም። ብድሕሪ'ዚ፡ እቶም ብዕድሜኦም ኣዘዮም ዝሸምገሉ ላዕለዎት መራሕቲ ማሕበራት ፖለቲካ፡ ማለት ራእሲ ኪዳነማርያምን ራእሲ ተሰማን፡ ክልቲኦም ኣብ ቅድሚ ህዝቢ ደው ኢሎም መጀመርያ ሰላምታ ተለዋዊጦም፡ ቀጺሎም ከኣ ተሓቓቓዮምን ተሰዓሚዮምን። ኣብኡ ዝከበረ ህዝቢ እውን ብወገኑ፡ ኣብነቶም ብምክታል፡ ነንሓድሕዱ ሕውነታዊ ሰላምታ ክለዋወጥ ተራእዩ። እምብኣርከስ፡ ናይ ህዝቢ ኤርትራ ናይ ሰላም ጉባኤ ብኸምዚ ኣገባብ ተፈጸመ።

ቀጺሎም ናይ “ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ” መራሕቲ፡ ሓደ ተሰፋ ዚህብ ብሰራት፡ ኣብ ጋዜጣኦም ኣሕቲዮም ኣውጽኡ። ማለት፤ እቲ ክሳብ'ቲ ግዜ'ቲ፡ “ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ” ዚብሃል ዝከበረ ናይ ማሕበሮም ወግዓዊ ስም፡ ድሕሪ'ቲ ናይ ሰላም ጉባኤ፡ “ናይ ኤርትራ ዲሞክራቲካዊ ሰልፊ” ናብ ዚብል ስያመ ከም ዝተለወጠ፡ ከምኡ'ውን እታ “ሓንቲ ኤርትራ” ተባሂላ ትጽዋዕ ዝከበረት ሰሙናዊት ጋዜጣኦም፡ “ደሃይ ኤርትራ” ተባሂላ ክትጽዋዕ ከም ዝኾነት ብወግዒ ኣመልከቲ። ከምኡ ብምግባርም፡ ብሓቂ ደለይቲ ሕውነታዊ ምቅርራብን፡ ደለይቲ ፍቕሪ ሓድሕድን፡ ደለይቲ ሃገራዊ ስምረትን፡ ከም ዝኾኑ ብግብሪ ኣመስኪሮም። ቡቲ ዝወሰዱ ስጉምቲ ድማ፡ ሓፋሽ ህዝቢ ብዘሕ ተሓጉሱ።

ይኹን'ምበር፡ መንግስቲ ኢትዮጵያ፡ ቡቲ ኣብ መንጎ ምሉእ ህዝቢ ኤርትራ ክምዕብል ወይ ክነግስ ዝጀመረ፡ ሰላምን ፍቕሪ-ሓድሕድን ስለ ዘንጸርጸረት፡ ኣብቲ ኣብ ውሽጢ ኤርትራ “ኢትዮጵያ” ብዘብል ስም፡ እናት-ሓትመ ዝዘርጋሕ ዝከበረ፡ ናይ ማሕበር ፍቕሪ ሃገር ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ሓንቲ ኢትዮጵያ ሰሙናዊ ጋዜጣ፡ ሓደ ዘሰንብድን ዘሰግእን፡ ነቲ ኣብ ናይ ሰላም ጉባኤ ተተምቢሁ ዝከበረ ሃገራዊ ብሰራት ኣሳልጦ ንክይረክብ፡ ዝዕንቅፍን ዓንቀጽ ኣሕቲማ ኣውጺኡ፡ ትሕዝቶ ናይቲ ዓንቀጽ ካብ ነዊሕ ብሓጸሩ፡ ከምዚ ዚሰዕብ እዩ ነይሩ።

“ንሕና፡ ነዚ ‘ፈደራላዊ ውሳኔ’ ወይ ‘ፈደረሽን’ ዝተባህለ ብይን፡ “መኹርመዩ ዝረኸቡ መሳፍሐ ነይሰእን” ብዚብል ጥንታዊ ተረት ተተባብዕና፡ ናይ መወደእታ ምሉእ ሕብረት ምስ ኣዳና ኢትዮጵያ ንምርካብ ክሳብ እንበቅዕ፡ ከም መሳገራ ወይ ከኣ ከም መሳልል ጌርና መታን ክንጥቀመሉ ኢና ተቐቢልናዮ ዘሎና እምበር፡ ብሓቂ ኣሚንናሉ ኣይኩንናን። እወ መሰረታዊ ዕላማና፡ ካብ ቀደም ጀመሩ ክሳብ ሎሚ፡ መእንቲ ኤርትራ ምስ ኣዳኣ ኢትዮጵያ ክትሓብር ምቅላስ እዩ ነይሩ። ኣብ መጻኢ ግዜ'ውን፡ ፈጸሙ ኣይክልወጥን እዩ። ክሳብ ኣብ ናይ መዋዳእታ ዓወት እንበጽሕ ከኣ፡ እቲ “ኢትዮጵያ ወይ ሞት”፡ ብዚብል ጭረሖ ዝተሰነየ ቃልሰና፡ ቀጸለ ከም ዝኾነ፡ ንኹሎም ተገደሰቲ፡ በሕልፊ ኸኣ ንደቂ ማሕበርና፡ ኣራጋጊጽና ነመልክቶም ኣሎና፤ ወ.ዘ.ተ... ይብል። እቲ ብምክንያት ናይ ሰላም ጉባኤ ክቐስን ጀመሩ ዝከበሩ ብሓቂ ደለይ ፍቕርን ሰላምን ዝኾነ ህዝቢ ኤርትራ፡ ንትሕዝቶ ናይ'ዛ ‘በርቂ ሓጋይ’ ዝኾነት፡ ኣብ ጋዜጣ ‘ኢትዮጵያ’ ተሓቲማ ዝወጸት ዓንቀጽ ምስ ተመልከተ፡ ክሰንብድን ከሰቁርቀርን ተደሪኹ። ብሓቂ ‘ውን ሓዘኑ።

ናይ ሕቡራት ሃገራት ኮሚሽነር፡ ኣንዝ ማቴንዞ፡ ምስ ኩሎም ኣማኸርቱን መትዓይቱን ሓቢሩ፡ ኣገልገሎቱ ንምጅማር ኣብ 9 ዩካቲት 1951፡ ናብ ከተማ ኣሰመራ ኣተወ። ምስ ኩሎም ተገደሰቲ ወገናት፡ ማለት፡ ምስ ወኪላት ናይ ህዝቢ ኤርትራን ናይ ካልኦት ኣብ ኤርትራ ዝቐመጡ ዝከበሩ ወጻእተኛታትን ዜጋታትን፡ ምስ ሰብ ስልጣን መንግስቲ ኢትዮጵያን፡ መንግስቲ እንግሊዝን፡ ካልኦት ብዛዕባ ጉዳይ ኤርትራ ዝግደሱ መንግስታትን ብምርኻብ፡ ሓሳብ ንሓሳብ እናተለዋወጠ ኣገልግሎቱ ከበርክት ክኢሉ። መጀመሪያ፡ ሓደ ኣብ ዲሞክራቲካዊ መንፈስ ዝተመሰረተ ህንጻ መንግስቲ ኣርቀቐ። ነቲ ንሱ ዘዳለዎ ንድሬ ቦኸሪ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ኣጽኒዖም ምእንቲ ከጽድቕዎ ከኣ፡ ኣብ 26 መጋቢት 1952፡ ቍጽርም 68፡ ዝኾነ ማለት፡ 34 ኣሰላም፡ 34 ከኣ ክርሰቲያን፡ ኣባላት ባይቶ ተመሪጸም። ኣብ 29 ሚያዝያ ድማ ወግዓዊ ኣገልግሎቶም ጀመሮም። ብሓጸሩ፡ ባይቶ ኤርትራ ብወግዒ ተኸፊቲ፡ ሃገራዊ ሰራሖ ጀመሩ።

ኣብቲ መሰርሕ፡ ብዘሓት ክሳብቲ ግዜ'ቲ፡ ከም መራሕቲ ወይ ከም ቀንዲ ኣባላት ናይ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ፡ ሓንቲ ኢትዮጵያ” ኮይኖም “ኢትዮጵያ ወይ ሞት”፡ እናበሉ ምእንቲ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ክትሓብር ዚጽዕሩ ዝከበሩ፡ ገሊኦም ከም መራሕቲ ወይ ከም ቀንዲ ኣባላት፡ ናይታ ብመንግስቲ እንግሊዝ ተወዲባ፡ “ናይ ምዕራባዊ ክፍሊ-ሃገር፡ ራብጣ ኤል ኢሰላሚያ” ብዚብል ሸም እትጽዋዕ፡ ንኤርትራ ኣብ ክልተ ንምምቃል እትጽዕር ዝከበረት ሓደገኛ

ውድብ ብምዃን ኣንጻር ሕብረትን ናጽነትን ናይ ህዘቢ ኤርትራ ዝቃለሱ ዝነበሩ ውልቀሰባት፣ ብመንግስቲ ኢትዮጵያን ብመንግስቲ እንግሊዝን ተሓቲዞም፡ ኣባላት ባይቶ ንምዃን ሰለጡዎም ነበረ። ስለዚ፡ በዘን ብመሰረቲ፡ ‘ኣንጻር ናጽነት ኤርትራ’ ዝኹና ክልተ ውድባት ተመሪጸም ዝተላእኩ ኣባላት፡ ኣብቲ ባይቶ፡ ብመልክዕ ‘ሰሙር ግምባር’ ኳይኖም ክሰርሑ ተሰማሚዖም። በዚ ምክንያት’ዚ፡ ድምጺ ኣብ ዝጥለበሉ እዋን፡ ናይ ‘ድመጺ ብልጫ’ ንምርካብ ኣይጸገሞምን። ንኣብነት፣ እቶም ኣባላት ባይቶ፡ ሰርሑም ንምቕጻል፡ መጀመሪያ ፕረሲደንትን ምክትል ፕረሲደንትን ክመርጹ ነይሩዎም። ብመሰረት ‘ፌደራላዊ ብይን’ ምረጫ ተኻይዱ፡ ኣቶ ተድላ ባይሩ፡ ክሳብ’ቲ ጊዜ’ቲ ናይ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር፡ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ፡ ሓንቲ ኢትዮጵያ” ዋና ጸሓፊን ቀንዲ ወጻኢ ነገር ዝነበሩን፡ ሸኽ ዓሊ መሓመድ ሙሳ ራዳይ፡ ክሳብ’ቲ ጊዜ’ቲ፡ “ናይ ምዕራባዊ ክፍሊ ሃገር፡ ራብጣ ኤል ኢሰላሚያ” ፕረሲደንት ዝነበሩን፡ ከም ፕረሲደንትን ምክትል ፕረሲደንትን ከይኖም ተመርጹ። በዚ ምክንያት’ዚ፡ ካብ መጀመርታ ባይቶ ኤርትራ፡ ኣብ ትሕቲ ቊጽጽር ናይ መንግስታት ኢትዮጵያን እንግሊዝን ኣተወ።

እቲ ብኣንዝ ማቴዎ ዝተነድፈ ረቂቕ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ብኣባላት ባይቶ ተመርጺኦ ምእንቲ ኪጸድቅ፡ ኣብ 4 ግንቦት 1952፡ ናይ ባይቶ ቀረቤ፡ እቶም ኣባላት ከኣ፡ ብድሕሪ ዓሚቕ መጽናዕትን ብዙሕ ምክታዕን፡ ኣብ 10 ሓምሌ፡ ኣጽዲቑዎም። ብድሕሪ’ዚ፡ ኣብ 11 ንሓሰ 1952፡ እቲ ረቂቕ፡ ንመወጻኢታ ጊዜ ብሃጸይ ሃይለ-ሰላሴ ጸዲቐ። ካብኡ ንድሓር ድማ፡ ኣብ ግብሪ ክውዕል ጀሚሩ። ብመሰረት ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ኣቶ ተድላ ባይሩ፡ ኣብ 28 ንሓሰ 1952፡ መራሕ መንግስቲ ከይኖም ክመረጹ ኸሎ፡ ኣብ ክንድኣም፡ ሸኽ ዓሊ ሞሓመድ ሙሳ ራዳይ ናይ ባይቶ ኤርትራ ፕረሲደንት ከይኖም ተመሪጸም። ካብ 15 መስከረም 1952፡ መንግስቲ ኤርትራ ብወግዲ ሰለ ዝተሃንጸ፡ እቲ ብእንግሊዛውያን ዝካየድ ዝነበረ፡ ምስ ምምሕዳር ኤርትራ ዝተዛመደ ስልጣን ወይ ሓላፍነት ናብ መንግስቲ ኤርትራ ተምሓሊፉ። ስለዚ፡ እቲ ኣብ 2 ታሕሳስ 1950፡ ብባይቶ ሕቡራት ሃገራት ዝተወሰነ ፌደራላዊ ብይን፡ ብዝገለጸኩልኩም ኣገባብ ኣብ ግብሪ ውዲሉ፡ መንግስቲ ኤርትራ፡ ብመሰረቲ፡ ‘ናይ ህዘቢ፡ ብህዘቢ፡ ንህዘቢ’ ዝኹነ ‘ዲሞክራቲካዊ ዓይነት መንግስቲ’፡ ኣገልገሎቱ ኣብ ምብርካት ይርከብ ነይሩ። ኣብ 14 ሕዳር 1962 ግና፡ ብሓይ ጸረ-ሕጊ ዝኹነ ትእዛዝ መንግስቲ ኢትዮጵያ፡ ነቲ ንመንግስቲ ኤርትራ ንምዕናውን፡ ነቲ ‘ፌደራላዊ ብይን’ ንምፍራሰን ተባሂሉ ዝተኣወጀ ሰይኖዊ ትእዛዝ፡ ኣብ 15 ሕዳር 1962፡ ኣብቲ ናይ ኢትዮጵያ ነጋሪት ጋዜጣ “ትእዛዝ ቊጽር 27/55፡ ወይ ከኣ “Order No. 27 of 1962”፡ ኣብ ከተማ ኣዲስ ኣበባ፡ ሓቲሙ ኣውጸኡ። እቲ ትእዛዝ፡ ብኣቶ ኣክሊሉ ሃብተ ወልድ፡ ኣብቲ ጊዜ’ቲ ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ጠቕላላ ምኒስትር ዝነበረ፡ በዓል ስልጣን ዝተፈረመ፡ ሃጸዎዊ ትእዛዝ እዩ ነይሩ።

ኣብ መወጻኢታ፡ ጽሑፊይ ንምጥቕላል፡ ብዛዕባ’ቲ ቅድም ኢሊ ዝገለጸኩልኩም ታሪኻዊ ኩነታት፡ ኣስፊሑን ኣብሪሁን ዝገለጸ ትሕቶታት ዝሰፈረ መጻሕፍትን፡ ናይ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ወግዓዊ መዛግብትን፡ ኣገደሰቲ ናይ ጽሑፋት መውክስ፡ ብውሑዱ ክሕብረኩም ከሎኹ፡ ግቡኣይ ዝፈጸመኩ ኹይኑ ይሰምዓኒ።

References: መወከስ

1. The Map of Africa by Treaty: Abyssinia to Great Britain (Colonies) Nos. 1-102, by Sir Edward Hertslet and Great Britain,
2. United Nations documents about Eritrea, 1948 -1952, including :
  - a) The report of the four power commission in Eritrea 1948,
  - (b) The report of the U.N. commission in Eritrea 1950.
  - (c) The progress report of the U.N. Commissioner in Eritrea 1952.
  - (d) The final report of the U.N. Commissioner in Eritrea 1952,
3. Declaration of the Eritrean independence Blow = 1949.
4. Eritrea A victim of U.N. decision and of Ethiopian Aggression. A victim of U.N. decision and of Ethiopian aggression. Appeal of the Eritrean people to the 26th session of the general assembly, Dec 3, 1971, New York.
5. The Imperial Ethiopian government *Negarit Gazette*, 22nd Year – No 3 of 15th November 1962 containing Order No. 27 of 1962 – Termination of the Federal Status of Eritrea.

6. *Chie ? dell Eritrea - 1952, Dizionario Biografico, con una cronologia*, by Giuseppe Puglisi [Who is who in Eritrea).

ኣብዚ፡ ናጽነትና ረኲብና ሃገር ክንምለስ እናተተምኔኹ ሓሳባተይ እድምድም።

ምስ መግዛእቲ ባዕዳውያን ዝተዛመደ ናይ ሃገርና ኤርትራ ሓቀኛ ታሪኽ

ሃገርና ኤርትራ ካብ ጥንቲ ጀሚራ ብመበል 24 ግንቦት 1991 በሰውራውያን ተጋደልትና ሓራ ክሳብ እትወጽእ ቡብግዜኡ ከመይ ዝኣመሰለ ምስ ባዕዳዊ መግዛእቲ ዝተዛመደ ታሪካዊ ኩነታት ይጓነፉ ከም ዝከበረ ተንቲነ ከዘነቱ ዋና ዕላማይ ከም ዝኹነ ከበሰር ከሎኹ ሃገራዊ ግቡኣይ ዝፍጽም ዘሎኩ ኮይኑ ይሰምዓኒ። ይኩንምበር በዛ ግንቀጽ'ዚኣ ካብ ማይ ባሕሪ ብማንካ ከም ዝተባህለ ብፍላይ ብዛዕባ ምስ መግዛእቲ ጣልያን ዝተዛመደ ታሪኽ ከዘነቱ ጥራሕ ኢየ መዲባ ዘሎኹ። እዚ ዘቅርቦ ዘሎኹ ታሪካዊ ዜና ኣብ ቤላ-ቤለውን ኣብ መሰረት ዘይብሉ ያታን ኣብ ነይ ስልተኛታት ወይ ክኣ ኣብ ናይ ተበለጽቲ ወረን ዝተመሰረተ ኣይኩነን። እወ ኣብ ትኽክለኛ መጻሕፍቲ ታሪኽ ዘተመሰረተ ከምኡውን መንግስቲ ኢትዮጵያን መንግስቲ ኢጣልያን ቡብግዜኡ ብጽሑፍ ይፍጽምኦ ብዘነበራ ኤርትራ ሓንቲ ምስ ኢትዮጵያ ፈጸማ ሕብረት ዘይነበራ ፍልይቲ ሃገር ከም ዝኮነት ኣረጋጊጹ ዝምስክር ምሕዝታዊ ናይ ደብ ስምምዓት ዘተደገፈ እዩ። እወ ብነገሰታት ኢትዮጵያን ኢጣልያን ብምድግጋም ዝፍረም ዝነበረ ንደብ ኢትዮጵያን ኤርትራን ዝሕብር መዛግብቲ ምሉእ ዘይጎዱል ኣሎ እንተ በልኩ ካብ መሰመር ሓቂ ኣይወጸእኩን። እቶም ብሓቂ ተንኮለኛታት ዝኮኑ ሰብ ስልጣን ኢትዮጵያ ካብ ሃገይ ሃይለ ሰላሴ ጀሚርካ ክሳብ ኮሎኔል መንግስቲ ሃይለማርያም ንኤርትራ ኣብ ኣርዑት መግዛእቶም ንምጽማድ ምእንቲ ክሰልጦም መንግስቲ ጣልያን ካብ ኢትዮጵያ ወሪሩ ከም ዘወሰደ ኣምሲሎም ንመንግስታትን ነኣህዛብን ዓለም ካብ ምትላልን ካብ ምጭብርባርን ኣይቁጠቡን ነይሮም። ኣብዚ ዘሎናዮ ግዜ'ውን ከይተረፈ ቁጽሮም ይውሓድ'ምበር ከም ብዓል ጎሹ ወልዴ ፕሮፌሰር ኣሰራት ወለደየስ ወዘተ ዝኣመሰሉ ተበለጽቲ ኣምሓሩ ነቲ ብግዜ ሃገይ ሃይለ ሰላሴ ዝተጀመረ መሰረት ዘይብሉ ወረ ኣብ ውሽጢ ኢትዮጵያን ኣብ ወጻኢ ሃገራትን ኣዘውቲሮም ከም ኣቡነ ሰማያት ይደግሞም ኣለው። ይኩንምበር እዚ ዓይነት ምጭብርባር እዚ ኣብ ታሪኽ ዘይተመሰረተ ቡሓቂ ከም ጽውደዋይ ክግመት ዝግብእ ናይ ተንኮለኛታትን ናይ ተበለጽትን ስልቲ ከም ዝኮነ ካብቲ ዝክተል ጽሑፍ መርትዖ (documentary evidence) ክንግንዘቦ ንክእል፤

1. እቶም ኣብ መጀመሪታ ናይ 1500 ንመጀመሪያ ግዜ ኣብ ኤርትራ ዝኣተው ኣውሮፓውያን፡ ኣብቲ እዋን'ቲ እዛ ሃገር'ዚኣ ናይ ገዛእ ርእሳ ናጻ ዝኮነ መንግስቲ ከም ዝነበራ መስኪሮም ኣለው። ብተወሳኺ ምድሪ ባሕሪ ተባሂላ ትጽዋዕ ከም ዝነበረት'ሞ እቲ ዘምሓድራ ዝነበረ ብዓል ስልጣን ባሕሪ ነጋሲ ከም ዝነበረ ምዓርጉ ከምኡ'ውን ኣንጻር'ቶም ቡብግዜኡ ንሃገሩ ወሪሮም ክገዝኡዎ ዝህቅኑ ዝነበሩ ኢትዮጵያውያን መሳፍንቲ ይዋጋእ ከም ዝነበረ ኣረጋጊጸም መስኪሮም ኣለው።
2. ኣብ መበል 1600 ብፓርቶጊዛውያን ሊቃውንቲ ዝተሳለለ ቅርጻ መሬት (map) ክኣ ጃዩግራፊካዊ ደባት ናይ ኢትዮጵያን ናይ'ታ ኣብቲ ጊዜ'ቲ ምድሪ ባሕሪ ተባሂላ እትጽዋዕ ዝነበረት ናጻ ዝኮነት ሃገርን ልክዕ እዚ ደባት ናይ'ዚ ጊዜ'ዚ ኤርትራ ከም ዝነበራ ገሊጹ ይሕብር።

3. ጂይ ሉደልፍ (J.ludolph) ዝተባህለ ሊቅ እውን ብወገኑ እታ ምድሪ ባሕሪ ብዝተበል ስም እትጽዋዕ ዝነበረት ሃገር ሓደ ፊደራል ሪፓብሊክ ዝኾነ ዓይነት መንግስቲ ከም ዝነበራ ኣዝንቲዩ ኣሎ። እዚ ምሁር ሰብ'ዚ ብዛዕባ ናይ ታሪኽ ኣፍሪቃ ሊቅነቱ ብሕልፊ ክኣ ብዛዕባ ናይ ምብራቃዊ ቀርኒ ኣፍሪቃ ፍልጠቱ ወይ መጽናዕቱ ኣብ ምሉእ ዓለመ ውሩይ እዩ ነይሩ።

4. ኣብ መበል 1770 ሓደ ጂይ ብሩህ ዝተባህለ ንናይ ዓለም ሃገራት ደባት እናዞረ ዘጸንዕ ዝነበረ ወዲ ስኮትላንድ (The Scottish explorer James Bruce) ንኤርትራን ንኢትዮጵያን ዝፈላሉ ኣህጉራዊ ደብ ፈለገ በለሳ ከም ዝኾነ ጽሑፉ ነይሩ። ክሳብ ሎሚ' ውን ማለት ኢትዮጵያ ንኤርትራ ብኢድ ወንን ወራራ ክሳብ እትሕዝ'ውን ፈለግ በለሳ ናይ ክልቲኡን ሃገራት ወግግዊ ደብ ኮይኑ ይርከብ ነይሩ።

"ካብ ጉይይ ምውዓል ፡ ክሳድ ምሓዝ" ከም ዝብሃል ቅድሚ መግዛእቲ ጣልያን ኤርትራን ኢትዮጵያን ክልተ ነንበይንን ዝኾና ማለት ርእሰን ዝኾነላ ዝተፈላለያ ሃገራት ከም ዝነበራ ካብዘን ብመልክዕ ኣብነት ዝገለጸኩውን ናይ ጽሑፍቲ ታሪኽ ጽኑዕ ምስክርነት ክንርዳእ ንክእል።

ኣብ መበል 1557 መንግስቲ ቱርኪ፡ ንወደብ ምጽዋዕን፡ ኣብ ኣካባቢኡ ንዝነበራ መሬት ኤርትራን ወራራ ብምሓዝ ክትገዝእ ጀመራ። ንኣስታት 309 ዓመታት'ውን ኣብ ትሕቲ ቀጽጽራ ነይሩ። ይኹን'ምበር፡ ብመሰረት ሓደ ብመበል 17፡ ግንቦት፡ 1866፡ ኣብ መንጎ ምንግስቲ ቱርኪን ምንግስቲ ግብጽን ዝተፈጸመ ወግግዊ ስምምዕ እቲ ክሳብ'ቲ ግዜ'ቲ ብመንግስቲ ቱርኪ ዝግዛእ ዝነበረ ኣዘዩ ንእሰ ዝበለ ክፍሊ ኤርትራ ናብ መግዛእቲ ግብጺ ተማሓሊፋ። ካብዚ ዕለት'ዚ ንድሓር መንግስቲ ግብጺ መደበር መንግስታ ኣብ ከተማ ምጽዋዕ ብምህናጽ ነቲ ኣብ ገምገም ቀይሕ-ባሕሪ ዝርከብ ክፍሊ ስምሃርን፡ ንክፍሊ ሰንሒትን ክትገዝእ ክኣላ።

ኣብ መበል 1869 ወሽመጥ ሱዌጽ ኣገልግሎቱ ስለ ዝጀመረ ናይ ባሕሪ ኤርትራ ማለት ናይ ቀይሕ ባሕሪ፡ ብሕልፊ ክኣ ናይ ወደባትን ደሴታትን ኤርትራ ኣገደሰነተ ብቅጽበት ክምዕብል ተራእዩ። በዚ ምክንያት'ዚ ኣባ ጃዘፕ ሳፕቶ ዝተባህለ ናይ ሚሰዮን ላዛሪቲ ኣባል ዝኾነ ፈላሲ ጣልያን ኣብ መበል 15 ሕዳር፡ 1869፡ ብሸም ሓንቲ "ማሕበር ንግድ ሩባቲኖ" ዝተባህለተ ከባንያ ጣልያን ካብ ኢብራሂም ቢን ኣሕመድ ዝተባህለ ደንክላዊ መስፍን ኣብ ወደብ ዓሰብ መሬት ገዘኡ። ብድሕሪ'ዚ ማሕበር ንግድ ሩባቲኖ ባዕላ ኣብ መበል 11 መጋቢት 1870 ካብ ሱልጣን ዓብደላ ሸሑምን ካብ ሱልጣን ሓሰን ቢን-ኣሕመድን፡ ካልእ ኣብ ኣካባቢ ዓሰብ ዝርከብ መሬት ገዘኡ። ቀጺላ እውን እዛ ኢጣልያዊት ማሕበረ ንግድ'ዚኣ ኣብ መበል 15 ግንቦት 1880 ካብ ካለኦተ ዲንክላውያን ሰብ ሰልጣን ኣዘዩ ሰፊሕ ዝኾነ ተወሳኪ መሬት ገዘኣ በዚ ምክንያት'ዚ ወደብ ዓሰብ ጥራሕ ዘይኮነስ ኣብ ጥቃ'ቲ ወደብ ዝርከብ ደሴታትን ካልእ ኣብ ዙርያ ዓሰብ ዝርከብ መሬት ደንክልን ዳርጋ ብምሉኡ ናይ ማሕበር ንግድ ሩባቲኖ ርስትን ጉልትን ከይኮ ማለት እዩ።

እዚ ኩሉ ክፍጸም ከሎ ዝዕዘብ ዝነበረ፡ ምንሊክ ዝተባህለ፡ ንጉሰ ሸዋ ኣብ መበል 10 መጋቢት 1881፡ ንመንግስቲ ጣልያን ንኤርትራ ወራራ ንክትገዝእ ብጽሑፍ ኣተባቢዑዋ። ብድሕሪ'ዚ ኣብ ወርሒ መጋቢት 1882 ማሕበር ንግድ ሩባቲኖ ነቲ ቡብግዜኡ ካብ ሰብ ሰልጣን ደንክል እትገዝእ ዝነበረት መሬት ብምሉኡ ብ417 ሺሕ ሊረ (417 000 ፈረንካ ጣልያን) ጥራሕ ናብ መንግስቲ ጣልያን ሸይጣቶ።

ኣብ መበል 5 ሓምለ 1882 እቲ ናይ መሕበር ንግድ ሩባቲኖ ርሰቲ ኩይኑ ዝጸንሐ መሬት ደንክልያ ብምሉኡ ግዝኣት መንግስቲ ጣልያን ከም ዝኾነ ዝውሰን ኣዋጅ ብ ባይቶ መንግስቲ ጣልያን ተሓጊጉ። እቲ ኣብቲ ግዜ'ቲ ነታ ምስ ዳንካልያ እትደውብ ዝነበረት ክፍሊ ኢትዮጵያ ዝገዝእ ዝነበረ ንጉሰ ምንሊክ ክኣ ዝዚ ንመሬት ዳንካልያ (ማለት ንሓደ ክፍሊ ሃገር ኤርትራ) ናብ ባዕዳዊ መግዛእቲ ዝጸምድ ናይ መንግስቲ ጣልያን ወግግዊ ኣዋጅ ብታሕጓስ ደጊፋዎ።

ኣብ መበል 21 ግንቦት 1883 መንግስቲ ምንሊክን መንግስቲ ኢጣልያን ሓደ ናይ ምሕዘነት ስምምዕ ተፈራሪሞም። ብመሰረት ናይቲ ብክልቲኡን ምሓዘት ዝኾና መንግስታት ዝተፈጸመ፡ ኣብ ኣህጉራዊ ሕጊ ዝተመሰረተ ስምምዕ ክኣ ነታ ብምንሊክ እትግዛእ ዝነበረት ክፍሊ ኢትዮጵያን ነታ ግዝኣት ጣልያን ክትከውን ዝተደረገኹት ዳንካልያ ዝተባህለት

ክፍሊ ኤርትራን ዝውሰን ወግዓዊ ደብ ትሓንጺጹ። ክመኡ'ውን መንግስቲ ኢጣልያ ኣብ ኣዲስ አበባ መንግስቲ ምንጊክ ክኣ ኣብ ከተማ ሮማ ናይ ቅንሰላት ኣብያተ ጽሕፈት ክኸፍታ ተሰማሚዐን። ነዚ 28 ዓንቀጻት ዘጠራነፈ ኣህጉራዊ ስምምዕ'ዚ ዳግማዊ ምንጊክ ባዕሉ ፈሪሙዎ። ኮንተ ፔትሮ ኣንቶኒሊ ዝተባህለ ብሓቂ ውሩይ ዝነህ ኢጣልያዊ መስፍን'ውን ንመንግስቲ ሃገሩ ብምውካል ፈሪምዎ።

መንግስቲ ጣልያን ናይ ዳንካልያ ግዝኣታ ብስርዓት ምስ ኣረጋገጸት ንወደብ ምጽዋዕን ነቲ ካብ መበል 17 ግንቦት 1866 ጀመሩ ክሳብ'ቲ ግዜ'ቲ ብመንግስቲ ግብጺ ክግዛእ ዝጸንሐ ኣብ ዙርያ ቀይሕ ባሕሪ ዝርከብ ካለእ ክፍሊ ኤርትራን ወሪራ ክትሕዞ መዲባ። መንግስቲ ምንጊክን መንግስቲ እንግሊዘን'ውን ንዕላማኦ ደጊፎምዎ። ስለዚ መንግስቲ ጣልያን ብተገዳስነት ናይ መንግስቲ እንግሊዝ ምስ መንግስቲ ግብጺ ስምምዕ ብምግባር ኣብ መበል 1885 ንወደብ ምጽዋዕን፣ ንምንኩሉን፣ ንሕገ-ምሉኡን፣ ንዓምፊላን፣ ነበይሉልን፣ ንዓራፍለን፣ ንሕርጊጎን ንሰሓጢን ንድኻኖን ንደሴታት ዳህላክን ወሪራ ክትገዝኦን ጀመራ። ቀጺላ መግዛእታ ናብ ዝባን ከበሳ ኤርትራ ኣቢላ ከተሰፋሕፍሕ ሃቂና። እንተኮነ ህዝቢ ኤርትራ ብጅግንነት ስለ ዝተቃወሙዎ ብቀሊሉ ክሰልጣ ኣይክኣላን። ንኣብነት ኣብ መበል 26 ጥሪ 1887 ሓንቲ ብመሪሕነት ናይ ኮሎንል ድክሪቶፎሪስ ቶማስ ንዝባን ከበሳ ክትወጽእ ዝሃቀነት ብሓሙሽተ ሚኢቲ (500) ወታደራት ዝቆመት ሰራዊት ጣልያን ኣብ ተጽዓሊ (ማለት ደጋሊ) ዝተባህለ ካብ ወደብ ምጽዋዕ ቀሩብ ርሕቅ ኢሉ ዝርከብ ቦታ ምስ በጽሖት መላሰ ኣውያት ዘይብላ ብምልኳታ ቡቶም ኣንጻር መግዛእቲ ዝዋግኡ ዝነበሩ ጀጋኑ ኤርትራውያን ተደምሲሳ። ብኻልእ ኣዘራርባ ኣብ ውሽጢ ሰለሰተ ሓደው ኣርባዕተ ሰዓት ጥራሕ ዝወሰደ ውግእ 430 ወታደራትን 23 መኮንናትን ኣብቲ ኩናት ዝተኻየደሉ ሚዳ ተቀዚፎም። እቶም ዘተረፉ ኸኣ እናሃደሙ ንምጽዋዕ ኣቢሎም ንምምላስ ክህቅኑ ከለው ቡቶም ዝሃድንዎም ዝነበሩ ጀጋኑ ኤርትራውያን ካብ ስራሕ ወጸኢ ኩይኖም። ብሓጽሩ ሰራዊት ጣልያን ብምሉኣቶም እቲ ኣዛዚኦም ዝነበረ ደክሪቶፎሪስ ዝተባህለ ውሩይ ዝኾነ ላዕላዊ መኮንን ከይተረፈ ኣብ ውሽጢ ሓጺር ግዜ ጸኒቶም። ንመዘከረታኦም ናይ መንግስቲ ጣልያን ባይቶ ኣብ መበል 27 ግንቦት 1887 ብወግዒ ተኣኪቡ ኣብ ከተማ ሮማ ሓደ "ናይ ሓሙሽተ ሚኢቲ ስውኣት ኣደባባይ" ተባሂሉ ዝጽዋዕ ቦታ ክፍጠር ሓጊጉ ክሳብ ሎሚ'ውን እቲ ኣደባባይ ብሽግም ክጽዋዕ ይነብር ኣሎ። (N.B. Piazza dei Cinquecento).

ኣብዚ ታሪኻዊ ዓወት'ዚ ህዝቢ ትገራይ'ውን ብወገኖም በመሪሕነት ራእሲ ኣሉላ ምስ ህዝቢ ኤርትራ ብምትሕብባር ብጅግንነት ከም ዝተዋግኡ ከይዘከርኩን ከይገለጸኩን ከሓልፍ ሕልናይ ኣይፈቅደለይን።

ኣብቲ ግዜ'ቲ ንጉስ ምንጊክ ነገር ሸዋን ነታ ምስ ዳንካልያ እትዳውብ ዝነበረት ክፍሊ ወሎን ጥራሕ እዩ ዝገዝእ ዝነበረ። ስለዚ ንመንግስቲ ጣልያን ብወገን ምጽዋዕ ኣቢላ ንዝባን ከበሳ ኤርትራ ንምውጻእ፣ ብቀጥታ ክሕግዛ ኣይክኣለን። እታ ምስ ዝባን ከበሳ ኤርትራ እትዳውብ ዝነበረት ሰሚናዊት ክፍሊ ኢትዮጵያ ብቀጥታ ብሃጸይ ዩሃንስ ራብዓይ እያ እትግዛእ ዝነበረት። እቲ ኣብ መንጎ ንጉስ ምንጊክን መንግስቲ ኢጣልያን ቡብግዜኡ ዝኮደ ዝነበረ ምስ ምውራር ኤርትራ ዝተሓመደ ውዲት ንሃጸይ ዩሃንስ ኣዘዩ ዘሰግእ ኮይኑ ስለ ዝተሰምየ ብምሉእ ክእለቲ ተቃዋሚኡ እዩ ነይሩ። ይኹን እምበር እዚ ናይ ነገስታት ሓበሻ ላዕለዊይ ብዓል-ሰልጣን ተባሂሉ ዝግመት ዝነበረ ሃጸይ ዩሃንስ፣ ራብዓይ ኣንጻር'ቶም ሃገሩ ወረሮም ንምሓዝ ካብ ሃገር ሱዳን ዝመጽ ሰራዊት ማህዲ እናተዋግኦ እንከሎ ብመበል 10 መጋቢት 1889 ኣብ መተማ ስለ ዝተሰውኡ ሰራዊቱ ክባታተኑ ተደሪኾም።

ንጉስ ምንጊክን ንጉስ ጣልያንን ብዛዕባ ሞት ሃጸይ ዩሃንስ ምስ ስምዑ ብቅጽበት ነቲ ዘካየድዎ ዝነበሩ ናይ ተንኮል ውዲት ኣጸቢቆም ከማዕብልዎ ተራእዮም።

ንኣብነት ኣብ መበል 22 መጋቢት 1889 ንጉስ ምንጊክ ኣብ ሰፈር ሃጸይ ዩሃንስ ናይ ምልእቲ ኢትዮጵያ ንጉስ ነገስታት ወይ ክኣ ሃጸይ ኮይኑ ከም ዝተቀብኦ ብወግዒ ኣዋጁ። ንሰሚናዊ ክፍሊ ኢትዮጵያ ማለት ንሃገር ትግራይ ኣቢሉ ክወርር'ውን መዲቡ። ልክዕ ኣብታ ዕለት እቲኣ ኣቶም ኣብ ከባቢ ወደብ ምጽዋዕ ሰፈሮም ዝርከቡ ዝነበሩ ሰራዊት ጣልያን ምስ ንጉስ ምንጊክ ብምስምዕማዕ ንዝባን ከበሳ ኣቢሎም ናይ ወራር ምንቅስቃስ ጀመረም። ስለዚ መንግስቲ ምንጊክን መንግስቲ ኢጣልያን ብተዘዋዋሪ መንገዲ ተሓባበርቲ ብምኳን፣ ንዝባን ከበሳ ኤርትራን ነታ ብሃጸይ ዩሃንስ

ብቀጥታ እትግዛእ ዝበረረት ክፍሊ ሃገር ኢትዮጵያን ወሪረን ንክሕዝእን ብሓንሳእ ተበጊሰን ማለት እዩ። ብቐጽበት'ውን ዕላማኤን ክሰልጠን ክኢሉ።

አብ መበል 2 ግንቦት 1889 አብ ውጫሌ ዝተባህለ መሬት ዓደምሓራ አብ መንጎ መንግስቲ ኢትዮጵያን መንግስቲ ጣልያንን ነቲ አብ መንጎ ክልቲኤን ሃገራት መመሊሱ እናማዕበለ ዝኸይድ ዝነበረ ፍቅሪ ሕድሕድ አጸቢቁ ዘደልድል አብ መንጎ ክልቲኤን መንግስታት'ውን ነገሪ ሰላም ክፈጥር ዝክእል ስምምዕ ተፈጸመ። እዚ 20 ግንቀጸት ዘጠራነፈ ናይ ምሕዘት ስምምዕ'ዚ ብመጠኑ ምስ ዶብ ኢትዮጵያን ኤርትራን ዝተዛመደ ኸኸውነ ከሎ ብስም መንግስቲ ኢትዮጵያ ሃጺይ ምንጊክ ባዕሉ እዩ ፈሪመዎ።

እንደገና አብ መበል 1 ጥቅምቲ 1889 አብ መንጎ መንግስቲ ኢጣልያን አብ ምንጎ መንግስቲ ኢትዮጵያን ማለት አብ መንጎ ንጉሰ ኡምበርቶን ሃጺይ ምንጊክን ንናይ ውጫሌ ስምምዕ አጸቢቁ ዘጽድቅ ተወሳኪ ስምምዕ ተፈጸመ።

ብመሰረት ናይ'ቲ አብ መንጎ ክልቲኤን መንግስታት ዝተፈጸመ ሓዲሽ ስምምዕ ከአ ንጉሰ ጣልያን ንጉሰ ምንጊክ ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ሃጺይነት ስልጣኑ ብወግዒ ፈሊጡሉ ወይ አጽዲቁሉ። ንጉሰ ምንጊክ ከአ ብወገኑ ንመንግስቲ ጣልያን ነቲ ቡብግዜኡ እናወረት ዝሓዘቶ መሬት ኤርትራ ሕጋዊ ግዝኣታ ከም ዝኾነ ፈሊጡላ ወይ አሚኑላ።

እዚ 11 ዓናቅጽ ዘጠራነፈ ብሓቂ ንጹርን ጽኑዕን ዝኾነ ስምምዕ'ዚ አብ ከተማ ናፓሊ ዝተፈጸመ ክኸውን ከሎ ደጃዝማች መኩንን ወልደ-ሚካኤል ዝተባህለ አዝዩ ውሩይ ዝኾነ ኢትዮጵያዊ መስፍን እዩ ናይ ሃጺይ ምንጊክ ብዓል ምሉእ ስልጣን ወኪል ኮይኑ ፈሪመዎ። ብድሕሪ'ዚ አብ ከተማ ናፓሊ ዝተፈጸመ ብሓቂ አሰጋኢ ዝኾነ ስምምዕ'ዚ እንደገና አብ መበል 26 ጥቅምቲ 1889 አብ መንጎ መንግስቲ ኢጣልያን መንግስቲ ኢትዮጵያን ናይ ኢጣልያ ሃገራዊት ባንክን ምስ ንግድን ነንሓድሓድካ ምትሕግጋዝን ዝተዛመደ ስምምዕ ተፈጸመ። ነዚ ሓዲሽ ስምምዕ'ዚ'ውን ደጃዝማች መኩንን ወልደ ሚካኤል እዩ ንመንግስቲ ሃገሩ ብምውኅለ ፈሪመዎ። ብመሰረት'ዚ ስምዕ'ዚ ሃጺይ ምንጊክ ካብ መንግስቲ ጣልያን ብመልክዕ ቀስ ኢልካ ዝክፈል ለቅሓ ብዙሕ ሚልዮናት ገንዘብ ተቀበሉ።

እቲ ንመንግስቲ ሃጺይ ምንጊክ ብምውኅል ቡብግዜኡ ምስ መንግስቲ ጣልያን አዝዩ ሓደገኛ ዝኾነ ምስ ምሻጥ ኤርትራ ዝተዛመደ ስም ምዓት ዘካይድ ዝነበረ ደጃዝማች መኩንን ወልደ-ሚካኤል ዝተባህለ ውሩይ መስፍን ወዲ ሓብቲ ንሃጺይ ምንጊክ አቦኡ ክአ ንሃጺይ ሃይለ-ሰላሴ ከም ዝኾነ አረጋጊጸ ከፍልጠኩም እፈቱ። እወ ሃጺይ ሃይለሰላሴ ክሳብ አብ መበል 2 ሕዳር 1930 ናይ ሃጺይነት ዘውዲ ዝወርሱ ተፈሪ መኩንን ተባሂሉ እዩ ዝጸገዐ ነይሩ። ደጃዝማች መኩንን ወልደ-ሚካኤል ንመንግስቲ ሃገሩ ብምውኅል አብ መንጎ መንግስቲ ኢጣልያን መንግስቲ ኢትዮጵያን አዝዩ ጽኑዕ ዝኾነ ናይ ምሕዘትን ነንሓድሕድ ምትሕግጋዝን ቃል ኪዳን ክፈጥር ስለ ዝኸኣለ ሃጺይ ምንጊክ ብኸእለቱን ብተገደሰነቱን ብእሙን አገልግሎቱን ብዙሕ ትሓትሱሉ። ዓሰቢ ጸማኡ'ውን ናይ ራእሲ ምዓርገ ሂደቱ። እወ ገና ከይሸምገለ ከሎ ራእሲ ንምኳን በቂዑ።

እዚ ብሕጽር ዝበለ አጋባብ ከም መጠን አብነት ገሊጸዮ ዘሎኹ ስምምዕ ናይ ክልቲኤን መንግስታት (ናት ምሕዘትን ናይ ነንሓድካ ምትሕግጋዝን) እናቀጸለ እንከሎ ሃጺይ ምንጊክ ካብ መንግስቲ ጣልያን ናይ ብረትን ገንዘብን ሓገዝ እናረኸበ ነቲ አብ ትሕቲ ስልጣን ሃጺዮ ዩሃነሰ ዝግዛእ ዝነበረ ክፍሊ ኢትዮጵያ (ሃገር ትግራይ ከይተረፈ) ወሪሩ ክሕዞ ክኢሉ። ሰራዊት ጣልያን ክአ ብወገኖም ብተዘዋዋሪ መንገዲ ብሃጺይ ምንጊክ እናትሓዘዙ ንዝገን ከበሳ ክወጹ ስለ ዝክእሉ ንመሬት ኤርትራ አብ ትሕት ቁጽጽርም አእትዮምዎ። እወ ምንም'ኳ ኤርትራውያን ንዝፈትወዋ ኤርትራ ሃገርም ካብ ባዕዳዊ መግዛእቲ ንምድሓን ብጅግንነት ይከላኸሉ እንተ ነበሩ ዝኣክል ብረት ስለ ዘይነበሮም ከምኡ'ውን እቶም ክሕግዘዎ ፍቓደኛታት ዘነበሩ ተጋሩ አሕዋቶም ገሊጾም አብ ኩናት ሙተማ ስለ ዝተሰውኡ ገሊጾም ክአ በቲ ብወገን መንግስቲ ምንጊክ ዘንገፎም ዝነበረ ናይ መግዛእቲ ወራር ክባታተኑ ስለ ዝተደረጉ ናይ ህዝቢ ኤርትራ ሃገራዊ ምክልኻል አሳልጦ ከረክብ አይክእለን። ናይ ጀጋኑ ኤርትራውያን ደም ንክነቲ ፈሰሱ ከም ዘተርፍ ኮይኑ።

አብ መበል 1 ጥሪ 1890 መንግስቲ ጣልያን ነቲ ቡብግዜኡ እናወረረት ዝሓዘቶ መሬት ሃገርና አብ ሓደ ጠርኒፋ "ኤርትራ" ብዝብል ሓዲሽ ስም ኣጠሚቃቶ። መንግስቲ ኢትዮጵያ'ውን ብታሕጓስ ደገፋቶ። እምብኣርከስ "ኤርትራ" ዝተባህለ ሓዲሽ ስም፡ ብኸምዚ ዝገለጽኩዎ ስልቲታት ዝተፈጥረ ክኸውን ከሎ ብመሰረቱ ምስ'ቲ ቀደም ባሕሪ ኤርትራ ዝብሃል ዝነበረ ሎሚ ግና ቀይሕ ባሕሪ ተባሂሉ ዝጸዋዕ ዘሎ ጥንታዊ ታሪካዊ ባሕሪ ሃገርና ዝተዛመደ እዩ። ኤርትራ ከም ሓንቲ ብመንግስቲ ጣልያን እትግዛእ ፍልይቲ ሃገር ኩይና ብሃገራት ዓለም፡ ሓደው ብመንግስታት ዓለመ ብኣህጉራዊ መልክዕ ስለ ዝተፈልጠት መንግስቲ ኢትዮጵያ አብ ክንዲ ምቅምም ነዚ ኩነታት'ዚ "መርሓባ" ኢላ ተቀቢላቶ ብካልእ ኣዘራርባ ንናይ ኤርትራ ርእሱ ዝኸኣለ ፍሉይ ሃገርነት ብወግዒ አሚናትሉ።

እቲ አብ መንገ መንግስታት ኢትዮጵያን ኢጣልያን ቡብግዜኡ ዝዘውተር ዝነበረ ውዕላትን ስምምዕትን ምንም'ኳ፡ አብ ኣህጉራዊ ሕግታት ዝተመሰረተ እዩ ነይሩ። እንተ ተባህሎ፡ መንፈሱ አብ ናይ ገዛእ ርእሱኻ ተንኮላዊ ረብሓ ዘተተረ ስለ ዝነበረ፡ ፍቕረን ንዊሕ ግዜ ክቅጽል ኣይክኣለን። ብሕልፊ መንግስቲ ኢጣልያ ናይ ግዝኣታ ምስፍሕፋሕ ዕላማ ስለዘነበራ ነንሕድሕድን አብ ትግራይ ክዋግኣ ጀመራን። ንኣብነት ብመበል 25 መጋቢት 1895 መንግስቲ ኢጣልያ ንዓዲ-ግራት ወሪራ ሒዛታ። ብመበል 28 መጋቢት፡ 1895 ክኣ ንከተማ መቐለ አብ ትሕቲ ቁጽጽራ ኣእትያታ። መንግስቲ ኢጣልያ ምውራራ ናብ ወሎ ኣበላ ስለ ዘቀጸለት ብመበል 7 ታሕሳስ 1895 አብ ኣምባላጀ አብ መንገ ሰራዊት ናይ ክልቲኣን መንግስታት ብርቱዕ ውግእ ተኻይዱ። ብዓወት ናይ ኢትዮጵያ'ውን ተዛዘመ። አብ መውዳእታ ብመበል 1 መጋቢት 1896 አብ ዓድዋ ታሪኻዊ ዝኮነ ውግእ ተኻይዱ። አብዚ ውግእ'ዚ ሃጺይ ምንሊክ ባዕሉ ናይ ሰራዊት ኢትዮጵያ ላዕለዋይ ኣዛዚ ኮይኑ ዝተኻፈለ ክኸውን እንከሎ ብዓወት ኢትዮጵያ እዩ ተዛዘመ። ሰራዊት ጣልያን ሙብዛሕትአም አብ ዓውዲ ውግእ ክጸንቱ እንከለው ገሊኦም ተማሪኹም እቶም ከምልጡ ዝኸኣሉ ክኣ እናሃደሙ ንኤርትራ ተመሊሶም።

ሰራዊት ኢትዮጵያ፡ ነቶም ዝሃድሙ ዝነበሩ ወትሃደራት ጣልያን ክሳብ'ታ ናይ ኤርትራን ናይ ኢትዮጵያን ሕጋዊት ደብ ዝነበረት ፈለግ መረብ እናተኸታተሉ ይሃድንዎም ነይሮም። ይኹን'ምበር ንመረብ ተሳጊሮም ናብ ሃገር ኤርትራ ክኣትው ፈጸሞም ኣይሃቀኑን (ኣይፈተኑን)። ከምዚ ሃጺይ ሃይለ ሰላሴን ተንኮለኛታት ተሓባበርቱን ብድሕሪ ካለኣይ ውግእ ዓለም ክዘርግሕዎ ዝጀመሩ ናይ ሓሶት ወረ፡ ኤርትራ ሓንቲ መንግስቲ ኢጣልያ ካብ ኢትዮጵያ ወሪራ ዝወሰደታ ክፍለ-ሃገር ነይራ እንተ ትኸውን ብድሕሪ ናይ ዓድዋ ዓወት፡ ሃጺይ ምንሊክ ከምቲ ብዛዕባ ከተማ መቐለን ዓዲ-ግራትን ውዘተ-፡ ዝወሰደ ስንምቲ ካብ መግዛእቲ ጣልያን ኣድሒኑ አብ ትሕቲ ቁጽጽር ክመልሳ ምሉእ ክእለትን ሕጋዊ መሰልን ነይሩዎ። ይኹን'ምበር ካብ ኢትዮጵያ ወሪራ ከም ዘይወሰደታ ኣረጋገጹ ይኣምን ስለ ዝነበረ ነሰራዊቱ ካብቲ አብ መንገ ኤርትራን ኢትዮጵያን ዝርከብ ብመሰረት ኣህጉራዊ ሕጊ ዝተወሰነ ደብ ክኣልፉ ኣይፈቀደሎምን።

አብ መበል ሻብዓይ ወርሒ ብድሕሪ ውግእ ዓድዋ ማለት አብ መበል 26 ጥቅምቲ 1896 አብ መንገ መንግስቲ ኢትዮጵያን መንግስቲ ኢጣልያን ናይ ዕርቂን ሰላምን ስምምዕ (ውዕል) ተፈጸመ። እዚ ስምምዕ'ዚ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ዝተካየደ ክኸውን እንከሎ ብሸም መንግስቲ ኢትዮጵያ ሃጺይ ምንሊክ እዩ ከቲሙ-ዎ (ፈሪሙ-ዎ) ብሸም መንግስቲ ጣልያን ክኣ ዶክተር ቸዛረ ነራሲኒ (Dr. Cesare Nerazzini) ዝተባህለ ብመንግስቲ ዘተመዘዘ ብዓል ስልጣን ከም ወኪል ኮይኑ እዩ ከቲሙ-ዎ።

ብመሰረት'ዚ ናይ ክልቲኣን መንግስታት ስምምዕ'ዚ (ማለት አብ መበል 10 ሓምለ 1900) እንደገና አብ ከተማ ኣዲስ ኣበባ ብሃጺይ ምንሊክን ብሓደ ፈደሪኮ ቺኮዲኮላ (Federico Ciccodicola) ዝተባህለ ናይ መንግስቲ ኢጣልያ ብዓል ምሉእ ስልጣን ዲፕሎማቲካዊ ወኪልን ብመሰረቱ ምስ ሕጋዊ ደብ ናይ ኤርትራን ኢትዮጵያን ዝተዛመደ ውዕል (ስምምዕ) ተፈጸመ። ከም ተወሳኺ ናይዚ ብፍላይ ብዛዕባ ደብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ነጹሩ ዝገልጽ ስምምዕ'ዚ ክኣ አብ መበል 15 ግንቦተ 1902 ብመንግስቲ ዓሳይ ብሪጣንያን መንግስቲ ኢትዮጵያን መንግስቲ ኢጣልያን ብዛዕባ ኣህጉራዊ ደባት ናይ ኤርትራን ናይ ኢትዮጵያን ናይታ ቦቲ ግዜ'ቲ ኣበ ትሕቲ መግዛእቲ ናይ መንግስቲ እንግሊዝ እትርከብ ዝነበረት ሃገረ ሱዳንን ዝውሰን ውዕል ተፈጸመ። እዚ ስምምዕ'ዚ ውን ብድሌት (ብጽቡቅ ፍቃድ) ናይ ሃጺይ ምንሊክ አብ ከተማ ኣዲስ ኣበባ ዝተካየደ ኩይኑ ዳግማዊ ምንሊክ፡ ሃጺይ ናይ ኢትዮጵያን፡ ለተነናኩሎነል ጆንላይን ሃሪንግቶን (Lt. Col. John Lane Harrington) ዝተባህለ እንግሊዛዊ ብዓል ስልጣንን መጀረ ፈደሪኮ ቺኮዲኮላ (Major Federico Ciccodicola

ዘተባህለ ናይ መንግስቲ ኢጣልያ ዲፕሎማቲካዊ ወኪልን እዮም ናይ ነፍሲ ወከፎም መንግስቲ ሰብ ምሉእ ስልጣን ወኪላት ኩይኖም ፈሪሞምዎ። እዚ ውዕል'ዚ ስለስቲኣን ሃገራት ዝተፈላለዩ ምኅንን ኣጸቢቁ የረድኦ።

እዚ ብሕጽር ዝበለ ኣጋባብ ተተንቲኑ ዘሎ ኣብ ኣህጉራዊ ሕግታት ዝተመሰረተ ስምምዓት ምንም'ኳ ብግዜ መንግስቲ ሃገይ ምንጊክ እንተ ተፈጸመ ዳግማዊ ምንጊክ ብሰሙን ብስም ኩሎም ብድሕሪኡ ኣብ ስልጣን ክሸየሙ ዝክእሉ ነገሳታት ኢትዮጵያን የካይዳ ከም ዝነበረ ብፈረማኡ ተረጋጊጹ ይርከብ። ስለዚ ብዝኹን-ይኹን ኢትዮጵያዊ ብዓል ስልጣን ከቢሩን ትሓልዩን ክኩበር'ምበር ክጥለምን ክግሃሰን የብሉን። ከምኡ ስለ ዝኹን ናይ ሕጊ ስነስርዓት ክኣ ኣቶም ካብ ሃገይ ምንጊክ ቀጺሎም ኣብ ኢትዮጵያ ዝሸየሙ ዝነበሩ ነገሳታት (ልጅ ኢያሱ ንግስቲ ዘውዲቱ ሃገይ ሃይለ ሰላሴ ባዕሉ ከይተረፈ) ኣክብርምዎ ይነብሩ ከም ዝነበሩ እንተ ገለጽኩ ካብ መስመር ሓቂ ወጺኦ ቃል ኣጋንኖ ኣይወሰኸኩን።

እወ ሃገይ ሃይለ ሰላሴ ስልጣን ክሕዝ ካብ ዝጅምር ኣትሒዞ ክሳብ መንግስቲ ኢጣልያ ብመበል 1936 ንኢትዮጵያ ወሪራ እትሕዝ ክልቲኣን መንግስታት ነቲ ብግዜ ሃገይ ምንጊክ ቡብግዜኡ ዝፍጸም ዝነበረ ብመሰረቱ ምስ ዶብ ኢትዮጵያን ኤርትራን ዝተዛመደ ናይ ዕርክነት ስምምዓት ብምክባር ከም ክልተ እሙናት ምሓዙት ኩይነን ብፍቅሪን ሰላምን ኢያን ዝኩብሩ ነይረን። ንኣብነት በኒቶ ሙሰሊኒ ናይ ማሕበር ፋሺስቲ ላዕለዋይ ኣዛዘን ናይ መንግስቲ ጣልያን ላዕለዋይ ብዓል ስልጣንን ኣብ ዝነበረሉ ጊዜ ከምኡ'ውን ሃገይ ሃይለ ሰላሴ "ልዑል ራስ ተፈሪ መኩንን" ናይ ኢትዮጵያ ኣልጋ-ወራሽ እናተባህለ ናይ ሃገረ ኢትዮጵያ ላዕለዋይ (ጠቕላል) ዝሃኢ ኣብ ዝነበረሉ ግዜ ኣብ መንጎ ክልቲኣን ሃገራት ሓደ ነቲ ኣብ መንጎኦን ነጊሱ ዝኩበር ዝነበረ ናይ ምሕዝታዊ ምትሕግጋዝ ዕላማ ኣጸቢቁ ዘማዕብል ስምምዕ ተፈጸመ። እዚ ብመሰረቱ ምስ ወደብ ዓሰብ ዝተዛመደ ናይ ፍቅሪን ምትሕግጋዝን ስምምዕ'ዚ ብመበል 2 ንሓሰ 1928 ኣብ ከተማ ኣዲስ ኣበባ ዝተካየደ ኢትዮጵያ ወራሽ ዘውድን ብዓል ምሉእ ስልጣን ወኪልን ኮይኑ እዩ ፈጸሙዎ።ኣብቲ ግዜ'ቲ ምንም'ኳ ንማለቱ ኢቲን ዘውዲቱ ኢያ ንግስቲ ዝነበረት ይብሃል እንተ ነበረ ብግብሪ ንሱ እዩ ንኢትዮጵያ ዝገዝእ ዝነበረ። ብፍላይ ብድሕሪ'ቲ ምስ መንግስቲ ጣልያን ዝፈጸመ ስምምዕ ገና ዘውዲቱ ብሂወታ (ከይሞተት) እ ንክላ ምዓርገ ንጉስ ከም ዝተቀበለ ስለ ዝኣወጀ ዘውዲቱ ንማለቱ ንግስቲ ነገሳታት ትብሃል ነይራ ንሱ ክኣ ንጉስ ተፈሪ መኩንን እናተባህለ ምሉእ ስልጣን ነይሩዎ።

ብመበል 1930 ኢቲን ዘውዲቱ ብምስጢራዊ ዝኹን ምክንያት ከም ዝሞተት ተፈሊጠ። ብቅጽበት ክኣ "ሞዓ ኣንበሳ፣ ዘእምነገደ ይሁዳ፣ ግርማዊ ቀዳማዊ ሃይለ ሰላሴ" ስዩሙ -ኣግዚኦሰሃር፣ ንጉሱ-ነገሰታት ዘኢትዮጵያ፣" ብዝብል ሓዲሽ ስምን፣ ምዓርግን ተጠሚቁ ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ሃገይ ኮይኑ ከም ዝተቀበኦ ኣዊጁ ። ምስ መንግስቲ ኢጣልያ ከም ቀደሙ ዝነበሮ ዕርክነት እናቀጸለ'ውን ብዓል ምሉእ ስልጣን ኮይኑ ይገዝእ ነይሩ። ብዛዕባ ዝኩን ይኹን፣ መንግስቲ ኢጣልያ ኣብ ልዕሊ ህዝቢ ኤርትራ እትፍጽሞ ዝነበረት መግዛእታዊ ግፍኳታት ፈጸሙ ተገዲሱ ኣይፈልጥን። እወ ናይ መንግስቲ ኢጣልያ ደጋፊ እዩ ነይሩ።

መንግስቲ ኢጣልያ ከም ልማዳ ብህርፋን ናይ ምስፍሕፋሕ መግዛእቲ ተደሪኻ ንኢትዮጵያ ወሪራ ክትሕዝ መዲባ። በዚ ምክንያት'ዚ ኣብ መበል 3 ጥቅምቲ 1935፣ ኣብ መንጎ ክልቲኣን መንግስታት ውግእ ተጀመሩ። ኣብ መጀመርታ ሃገይ ሃይለ ሰላሴ ከም ላዕለዋይ ኣዛዚ ናይ ሰራዊት ኢትዮጵያ ኩይኑ ምስ ህዝቡ ሓቢሩ ዝከላኸል ይመስል ነይሩ።

ይኹን'ምበር ኣብ ክንዲ ክሳብ መወዳእታ ምስ ህዝቡ ሓቢሩ ዝከላኸል፣ ኣብ ወርሒ ግንቦት 1936፣ ሃዲሙ ንኤውሮፓ ስለ ዘኸደ፣ ሰራዊት ኢትዮጵያ ክበታተኑ ተደሪኹም። ኢትዮጵያ ሃገሮም'ውን ኣብ ትሕቲ መግዛእቲ መንግስቲ ኢጣልያ ወዲቃ። ብድሕሪ'ዚ መንግስቲ ኢጣልያ ንኢትዮጵያን ንኤርትራን ንሶማሊያን ከም ሓንቲ ሃገር ኣብ ሓደ ጠርኒፋ ናይ ኢጣልያ ምብራቃዊት ኣፍሪቃ ብዝብል ናይ ሓባር ሸም እናጸውዑት ክሳብ 1941 ኣሕቢራ ትገዝኣን ነይራ።

ኢትዮጵያ ኣብ ትሕቲ መግዛእቲ ኢጣልያ ኣብ ዝነበረትሉ ግዜ ሃገይ ሃይለ ሰላሴ ምስ ምሉእት ኣባላት ስድራ-ቤቱን ምስ ኣሚኑ ክልእኩም ዝክእልን ሓቢሩ ኣብ ሃገረ እንግሊዝ እዩ ዝቅመጥ ዝነበረ። ኣብ ሃገር እንግሊዝ ሰፊሩ ኣብ ዝነበረሉ ግዜ፣ ምንም'ኳ መንግስቲ ኢጣልያ፣ ንሃገሩ ኢትዮጵያ ወሪራ ትገዝኣ ከም ዝነበረት ናብ ማሕበረ መንግስታት ዓለመ ኣዘውቲሩ ይጠርዕ እንተ ነበረ፣ ኣብቲ ቡብግዜኡ ዝልእኮ ዝነበረ ናይ ጥርጉን ኣቤታታታት፣ ብዛዕባ ኩነታት ኤርትራ

ፈጸሙ ተጠቂሱ ኣይፈልጥን። ኣብቲ ጊዜ ኤርትራውን፣ ኣንጻር ድሌት ህዝባ ብመንግስቲ ኢጣልያ ትግዛእ ከም ዝከበረት ግሉጽ እዩ ነይሩ። ብምንታይ ምክንያት ድኣ ሃጺይ ሃይለ ሰላሴ ብዛዕባ ኤርትራውያን ዘዩመልከተ?

አብ ካልኣይ ውግእ ዓለም መንግስቲ እንግሊዝን መንግስቲ ኣመሪካን መንግስቲ ፈረንሳን መንግስቲ ሩሲያን ተሓባቢረን ብምውጋእ፣ ኣብ ልዕሊ ፋሺስታዊት መንግስቲ ኢጣልያን ናዚስታዊት መንግስቲ ጀርመንን መንግስቲ ጃፓንን ሰለ ዝትግወታ፣ መንግስቲ ኢጣልያ ካብ ኩለን ኣብ ኣፍሪቃ እትገዝአን ዝከበረት ሃገራት ማለት ካብ ኢትዮጵያን ካብኤርትራን ካብ ሊብያን ካብ ሶማሊያን ለቂቃ ክትወጽእ ተደራኻ። በዚ ኢጋጣሚ'ዚ ሃጺዩ ሃይለ ሰላሴ ብሓገዝ ብፍቃድን ናይተን ኣርባዕተ ዕውታት፣ ናብ ኢትዮጵያ ሃገሩ ብቀጥታ ተመለሱ ክገዝእ ጀሚሩ። ኤርትራን ሶማሊያን ሊብያን ግና ኣብ ትሕቲ ቊጽጽር ናይተን ብዓወት ዝሓዘአን ዓበይቲ መንግስታት ኣትዮን። ብፍላይ ኤርትራ፣ ካብ ወርሒ ሚያዝያ 1941፣ ጀሚራ ብእንግሊዛዊ ወታደራዊ ምምሕዳር ትግዛእ ነይራ።

አብ መበል 1943፣ ኣብ መንግስቲ ኢጣልያን ኣብ መንግስቲ ኣብ ልዕሊ ዝትግወታ ኣርባዕተ መንግስታትን ናይ ዕርቂን ሰላምን ስምምዕ ተፈጸመ። ብመሰረት እቲ ዝተፈጸመ ናይ ዕርቂን ሰላምን ውዕል፣ ወይ ስምምዕውን፣ መንግስቲ ኢጣልያ ካብ ኤርትራን ካብ ሶማሊያን ካብ ሊብያን ፈጻሚ ክትወጽእ ብገዛእ ፍቃዱ ተሰማዕሚዖ።

ካብኡ ቀጺለን መንግስቲ እንግሊዝን መንግስቲ ሩሲያን መንግስቲ ፈረንሳይን መንግስቲ ኣመሪካን ብዛዕባ መጻኢ ዕድል ናይዘን ተጠቂሰን ዘለዎ፣ ክሳብ ልዕሊ ውግእ ዓለም ብመንግስቲ ኢጣልያ ዝግዝእ ዝከበራ፣ ሰለስተ ኣፍሪቃውያን ሃገራት ተገዲሰን ክምርምሩን ክጽንዓን'ዎ፤ ተሰማዕሚዖን ኣብ ሓደ ናይ ሓባር ወሳኔ ንምብጻሕ ክክጽዕራ መዲቦን። ብተወሳኪ ምናልባሽ ኣብ ሓደ ናይ ሓባር ወሳኔ ክበጽሓ እንተ ዘይክኣላ ግና ጉዳይ ናብ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ከስተልምኦ መዲቦን። ጉዳዩ ብውድብ ሕቡራት ሃገራት ምእንቲ ክውሰን።

ሃጺይ ሃይለ ሰላሴ ብዛዕባ'ቲ ኣብ መንግስቲ ኢጣልያን ኣብ መንግስቲ ኣብ ልዕሊ ዝትግወታ መንግስታትን ዝተካየደ ውዕል ምስ ፈለጠ፣ ከምኡውን ብዛዕባ'ቲ ቡተን ኣርባዕተ ዕውታት መንግስታት ዝተፈጸመ ተወሳኪ ስምምዕ ምስ ተገንዘቡ፣ በዚ ከጎታት'ዚ ብምጥቃም ንኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ኣሕቢሩ ንምግዛእ ምእንቲ ክሰልጦ፣ ኤርትራ ብመሰረታ ሓንቲ ናይ ኢትዮጵያ ክፍሊ-ሃገር ከም ዝከበረት'ዎ፣ መንግስቲ ኢጣልያ ካብ መንግስቲ ኢትዮጵያ ወራራ ብምውሳድ ክትገዝእ ከም ዝጸንሐት ዝሕብር ናይ ሓሶት ታሪኽ ፈጠሩ ብምዝንታው ንመንግስታት ዓለም ክጥብርምን ከከጋገሩምን መዲቡ።

ጉዳይ ኤርትራ መጀመሪያ ቡተን ኣርባዕተ ዝትግወታ መንግስታት፣ ቀጺሉ ክኣ ብውድብ ሕቡራት መንግስታት ክምርመር እንከሎ ዳርጋ ብምሉኡ ህዝቢ ኤርትራ ሓርነት ንምርካብ ማለት ኣንጻር ዘኮነ ይኩን ዓይነተ መዛገብቲ ይማኅተ ነይሩ። ሃጺዩ ሃይለ-ሰላሴ ክኣ ብወገኑ፣ ነቲ ባዕሉ ፈጠሩ ዘውርዮ ዝከበረ ፈጸሙ ኣብ ሓሶተ ዝተመሰረተ፣ ጽውጽዎይ ምክንያት እናገበረ፣ ኤርትራ ንምርካብ ይካራኸር ነይሩ። ምንም'ኳ እቲ ብኤርትራውያን ዝቐርብ ዝከበረ መሰረት መመገቡ፣ ብታሪኻዊ መዛግብቲ ዝተደገፈ እንተ ነበረ፣ እቲ ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ዝቐርብ ዝከበረ ምክንያት መካራኸሪ ግና፣ ብዝኹን ይኹን ታሪኻዊ መዛግብሪ ዘይተደገፈ ኣብ ልዕሊ ምንጻፍ፣ ኣንጻር ትሕዝቶ ናይቲ ካብ 1883 ክሳብ 1928፣ ኣብ መንግስቲ ኢትዮጵያን ኢጣልያን ቡብጊዜኡ ዝፍጸመ ዝከበረ፣ ብመሰረቱ ምስ ደባት ኤርትራን ኢትዮጵያን ዝተዛመደ ናይ ምትሕግጋዝን ም ሕዝቡን ውዕላት እንተነበረ፣ ናይ ኤርትራውያን ኣቤቲታ ተቀባልነተ ክረክብ ኣይክኣለን። ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ክርክር ክኣ ኣይተነጽገን። ስለዚ ጉዳይ'ቲ ክርክር ኣብ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ንብዙሕ ዓመታት ቀጺሉ።

አብ መደምደምታ ሃጺይ ሃይለ-ሰላሴ ብገሊኡን ምስኡ ብምስምዕምዕ ብናይ ቀይሕ ባሕሪን ወደባት ኤርትራን ኣገልግሎት ክረብሓ ዝደልዮ፣ ኣብ ባይቶ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ክብ ዝበለ ሰልጣን ዝከበረን ተበላጽቲ ዝኹና መንግስታት ሰለ ዝትሓገዙ፣ ዕላማኡ ኣሳልጦ ክረኽበሉ ክኣሉ። እወ፣ መጀመርያ ብመሰረት ሓደ ብመበል 2 ታሕሳስ 1950፣ ብውድብ ሕቡራት ሃገራት ዘተዋህበ ውሳኔ፣ ኤርትራ ኣንጻር ድሌት ህዝባ፣ ብፌደራላዊ መልክዕ ምስ ኢትዮጵያ ክትሓብር ተደራኻ። ሃጺይ ሃይለ-ሰላሴ'ውን ናይ ፌደራላዊ መንግስቲ ላዕለዎይ ብዓል ዘውዲ ንክከውን ተወሲኑ። ቀጺሉ ሃጺይ ሃይለ-ሰላሴ፣

ብጸረ ሕጊ ዝኾነ ስልጣን ባይታተም፡ ብሓደ ብመበል 14 ሕዳር 1962 ዝተኣወጀ ትእዛዝ ንፌደሬሽን ደምሲሱ ሓንቲ ናይ ኢትዮጵያ ክፍሊ ሃገረ ጌሩ ክገዝእ ጀሚሩ። ብሓጺሩ መንግስቲ ኤርትራ ፈጺማ ተደምሲሳ ባይቶ ኤርትራ'ውን ትግጽዩ።

አብ መበል 1974 ሃጺይ ሃይለ-ሰላሴ ካብ ስልጣኑ ስለ ዝተዓልወ፡ ብኮሎኔል መንግስቲ ሃይለማርያም ተተኪኡ። እዚ ሓዲሽ ብዓል ስልጣን'ዚ እውን ንኤርትራ ብዝገደደ ኣጋባብ ክገዝእ ጀሚሩ። ሓርነታዊ ቃልሲ ህዝቢ ኤርትራ ንምድካምን ንምድምሳሰን ምእንቲ ክሳልጦ ንሰላማዊ ማሕበረሰብ ከይገደፈ ብሰለይቲን ብሰራዊቲን ጌሩ ብጭካኔ ካብ ምግፋዕን ካብ ምስቃይን ካብ ምቅዛፍን ኣይተቆጠበን።

ይኩን'ምበር "በትሪ ሓቂስ ትቀጥን ምበር ኣይትሰበርን" ከም ዝተባህለ ሰውራውያን ተጋደልትና ካብ ወርሒ መስከረም 1961 ጀሚርም "ቃልሲና ነዊሕ እዩ ዓወትና ክኣ ዝተረጋገጸ እዩ"፡ እናበሉ፡ ተሰፋ ከዩቆረጹ ሰላሳ ዓመት ዝኣክል ብጅግንነት ስለ ዝተቃለሱን ደሞም ስለ ዘፍሰሱን ሂወቶም ንመሰዋእቲ ስለ ዝወፈዩን ብሃገራዊ መሰዋእቶም ብመበል 24 ግንቦት 1991 ኤርትራ ሃገርና ካብ ናይ ኢትዮጵያ ባዕዳዊ መግዛእቲ ፈጺማ ሓራ ወጺኢትልና። ህዝብና'ውን "እልል" ኢሉ።

እቲ ብመሰዋእቲ ናይ ጀጋኑ ተጋደልትና ዝተረኽበ ሓርነተ ብሕጋዊ ሃገራዊ ረፈረንደም ብህዝቢ ኤርትራ ኣዝዩ ክብ ዝበለ ተቀባልነት ስለ ዝረኽቡ፡ መንግስትና ንምህናጽ በቂዕና። ብዛዕባ ምህናጽ መንግስትና ዝተወሰደ ሕጋዊ ሰንጠረዥ ብውድብ ሕቡራት ሃገራት ምሉእ ተቀባልነት ስለ ዝረከበ'ሞ ሃገርና ናይ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ኣባል ክትከውን ስለ ዝተፈቅደላ ሰንደቅ ዕላማና (ባንዲራና) ኣብ ኒዩ ዮርክ ምስ ሰንደቅ ዕላማታት ናይ ኩለን ኣባላት ውድብ ሕቡራት ሃገራት ሓቢራ ተንበልብለ ኣላ። ከምኡ'ውን ሃገርና ናይ ውድብ ሓድነት ኣፍሪቃ ኣባል ንምኳን ስለ ዝበቅዐት ባንዲራና ኣብ ቅድሚ'ቲ ኣብ ኣዲስ አበባ (ናይ ኢትዮጵያ ርእሰ ከተማ) ዝርከብ ናይ ውድብ ሓድነት ኣፍሪቃ ዋና ቤት ጽሕፈት ተሰቂላ ተንበልብለ ኣላ። ነዚ ኩሉ ምስ ኩነታት መንግስቲ ኤርትራ ዝተዛመደ ተግባራት ስበ ስልጣን መሳገሪ መንግስቲ ኢትዮጵያ ብታሕጓስ ደጊፎሙዎ።

ካበዚ ንድሓር ንሕና ነዚ ዕድል'ዚ ንምርከላብ በቂዕና ዘለና ኤርትራውያን ክንፍጽሞ ዝግብእና ሃገራዊ ሓላፍነተ እዩ ተሪፋ ዘሉ። ሃገርና ብሰንኪ ጨካኛት ገዛእቲ ፈጺማ ዓንዶ ከም ዝጸንሐት ግሉጽ እዩ። እምብኣረከስ ንኩልና ኤርትራውያን ብትኽክል ስለ እትብጽሓና እንደገና ንምህናጽ ናይ ኩልና ሃገራዊ ሓላፍነት እዩ። እወ ዑፍ ከም ዓቅማ ትሕጎስ ብብርዒ ሰገም ከም ዝተባህለ ዓቅመና ብዘፈቅዶ መጠን ከም ኣደ ኣካላት ስብ ኣብ ሓደ ዕላማ ተጠርኒፍና እንደገና ንምህናጽ ክንጸዕር ኣለና። ጳዕርና ኣሰልጦ ምእንቲ ክረክብ'ሞ ሃገርና ከም ብሓድሽ ምእንቲ ክትህነጽ ኣብ መንጎና ሃገራዊ ስምዒትን ሕብረተሰብኣዊ ምትሕግጋዝን ሕውነታዊ ፍቅሪን ቀዋሚ ሰላምን ከም እነማዕብል ምሉእ ተሰፋን ጽኑዕ እምነትን ከም ዘለና እና ገለጸኩ ሓሳባተይ ኣብዚ እድምድም።

ዝክሪን ክብሪን ንሰማእታትና
ዘልዓለማዊ ሓርነት ንሃገርና
ዓወት ንሓፋሽ ህዝብና

ጸጋይ እያሱ (ጠበቃ)

Tseggay Iyassu
P.O.Box 1465, Welch Ave. Station
Ames, Iowa 50010, Ohio
May 23, 1983

ብግዜ መግዛእቲ ኢጣልያ ፣ ኣብ መንጎ መንግስቲ ኢትዮጵያን ናይ ኤርትራ ወንጌላዊት ሚሰዮን ኣባላትን ዝነበረ ዝምድና

(ዝገደለ ገጻት ኣሎ ምስ ተረኽቦ ከነኣትዎ ኢና)

ብግዜ መግዛእቲ ኢጣልያ ፣ ሙብዛሕትኦም ፣ ኣባላት ናይ ወንጌላዊት ሚሰዮን ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ደገፍትን ተሓባቦርትን ከም ዝነበሩ፣ ንምግላጽ፣ ካብዚ ቀጺለ ውሕድ ዝበለ ኣብነታዊ ሙብርሂ ክትንትን እድረኹ።

ኣብ መባእታ ናይ ሓምሳይ ሚእተ-ዘመን (In the early fifth century) ካብ ሃገር ሶርያን ካብ ሃገር ግብጽን ካብ ሃገር ግብጽን ዝተላእኩ ሰባኻቲ ፣ ወንጌል ኣብ ሃገር ሓበሻ እናመጹ ብዛዕባ ሃይማኖት ኦርቶዶክስ (Coptic Orthodox Christianity) ክሰብኩ ጀመርኩ። እቶም ቡብግዜኡ ኣዘውተሮም እናመጹ ብዛዕባ ምዕባል ሃይማኖት ተዋህዶ፣ ማለት ኦርቶዶክሳዊ ሃይማኖት ፣ ዝጽዕሩ ዝነበሩ ግብጻውያን ኮኑ ሰረዳውያን ፣ ቀንዲ ዕላማኦም ፣ ክሪስትያናዊ ትምህርቲ፣ ማለት ትምህርቲ ወንጌል ፣ ኣብ ምሉእ ሃገር ሓበሻ ከም ዝዘርጋሕ ፣ ንምግባር ጥራይ እዩ ነይሩ። ብዛዕባ ፓለቲካዊ ኩነታት ፈጸሙ ተገደሰኑት ኣይነበሮም። ሶርያውያን ሙብዛሕትኡ ሰብኩቶም ኣብ ሸዋን ከባቢኣን ከኸውን ከሎ ግብጻውያን ኣብ ምሉእ ሃገራት ሓበሻ (ብሕልፊ'ኳ ኣብ ሰሜናዊ ክፍሊ ሃገራት) ፣ ብዘይምቁራጽ ይሰብኩ ስለ ዝነበሩ ፣ ከምኡን ካብ ኣኽሱም ካብ ጎንደር ፣ ካብ ኤርትራ ውዘተ ንብዙሓት ውልቀ ሰባት ትምህርቲ ሃይማኖት ንምቅጻል ናብ እስክንድርያ (Alexandria, Egypt) ይልእክዎም ስለ ዝነበሩ፣ ኦርቶዶክሳዊ ሃይማኖት ኣጸቢቁ ክምዕብል ጀመሩ። ብፍላይ ብዛዕባ ህዝቢ ኤርትራ ክንገልጽ፣ ኣብ መወዳእታ ናይ መበል ዓለርተውሽጥንቲ ምእተ- ዘመን ዳርጋ ሰብዓ ካብ ምእቲ (70%) ናይቶም ኣብ ዝባን ከበሳ (kebessa highlands) ዝቅመጡ ዝነበሩ ደቂ ሃገሪ፣ ሃይማኖተ ተዋህዶ (ኦርቶዶክስ) የምልኩ ነይሮም። ኣብ ዝባን ከበሳ ኤርትራ ብዙሕ ኣብያተ ክሪስትያናትን ገዳማትን (Many churches and monasteries) ትሃኒዱ።

ኣብ መባእታ ናይ መበል ዓለርተውሽጥንቲ ሚእተ-ዘመን፣ ሃይማኖት ካብኡክን ሃይማኖት ከኒሻን በዚ ዝሰዕብ ኣገባብ ክዘርጋሕ ጀመሩ። መጀመርያ ብዛዕባ ሰብኩት ናይቶም ካብ ኢጣልያ ዝልኣኹ ዝነበሩ ካብኡክውያን መራሕቲ ሃይማኖት ክገልጽ እፈቲ። እቶም ሃይማኖተ ካብኡክ ንምሰባኽ ዝልኣኩ ዝነበሩ ውልቀሰባት፣ ብዛዕባ ፓለቲካዊ ኩነታት'ውን ብዙሕ ይግደሱ ከም ዝነበሩ ካብዚ ዝክተል መረድኢታተ ክንግንዘቦ ንክእል፤ ኣብ ሃገርና ሃይማኖት ካብኡክ ንምዘርጋሕ ዝመጹ ዝነበሩ ቀዳሞት ሚሰዮናውያን፣ ዜጋታት ኢጣልያ እዮም ዝነበሩ። እዞም ምስ መራሕቲ መንግስቲ ጣልያን እናተሰማምዑ፣ ናብ ሃገርና እዛትው ዝነበሩ ካህናት፣ ምንም'ኳ ንማለቲ መንፈሳውያን ሰበክቲ ሃይማኖት ይብሃሉ እንተ ነበሩ፣ ብግብሪ ኩነ ብምኽሪ ምስ ሰብ ስልጣን መንግስቲ ኢጣልያ እናተሓባበሩን እናተላዘቡን፣ መንግስቲም ከመይ ጌራ ኣብ ምስራቕዊ ኣፍሪቃ፣ ማለት ኣብ ገማግም ቀይሕ ባሕሪ መግዛእቲ ክትሃንጽ ከም እትክእል ብስቲር ጥራይ ዘይተነሱ ዳርጋ ብግልጺ እዮም ዝጽዕሩ ነይሮም። ካብዚ ኣሰራብና ብመልክዕ ኣብነት፣ ካብ ብዙሕ ብውሕዱ፣ ብዛዕባ'ቲ ብካብኡክውያን ቤተ-ክህነት፣ ንረብሓ መንግስቲ ኢጣልያ ዘማዕብል ምንቅስቃስ ክንትንትን ንፈቲ።

ሀ. ንመጀመርያ ግዜ ኣብ ታሪኽ ሃገር፣ ሃይማኖት ካብኡክ ኣብ ሃገርና ንምዘርጋሕ ኣብ መበል 1837 ናብ ወደብ ምጽዋዕ ዝኣተወ ሚሰዮናዊ ኣባ ጁሰፕ ሳፕቶ (Father Giuseppe Sapeto) ይብሃል። እዚ ኣዘዩ ብልሓተኛ ዝኾነ ፈላሲ'ዚ፣ ምንም'ኳ መጀመርያ ኣገልግሎቱ ከበርክት ከሎ፣ ልኡኽ ወይ ሰባኽ ሃይማኖት ካብኡክ ይመስለ እንተ ነበረ፣ ኣብ መጨረሻታ መንግስቲ ኢጣልያ ኣብ ምስራቕዊ ኣፍሪቃ መግዛእቲ ንትሃንጽ ዋና፣ መራሕን ኣማኻርን ሓባርን ትሓባባርን ኩይኑ ተረኺቡ። እዚ ተንኮለኛ ፈላሲ'ዚ ዝፈጸሞ ንጥፈታት ንምግንዛብ፣ ናይ ህይወቱ ታሪኽ ኣብ ሓባሪ ቁ፣1 (enclosure #1) ተመልከት።

ለ. ካብኡ ቀጺሎ ኣብ መበል 1839፣ ኣቡነ ጁሰቲኖ ደ-ጃኮቢስ (Giustino de Jacobis) ዝተባህለ መራሕ ሃይማኖት ካብኡክ ናብ ወደብ ምጽዋዕ ኣትዩ። ንሱ'ውን ብወገኑ ምስ መንግስቲ ሃገሩ እናተላዘበ ብዙሕ ፓለቲካዊ ንጥፍታት የካደድ ነይሩ ታሪኽ ህይወቱ ኣብ ሓባሪ ቁ 2 (enclosure #2) ተመልከት።

ሐ. ብድሕሪ ኣቡነ ጁስቲኖ ደ-ጃ ኮቢስ ሓዲ ካርዲናል ጉሌልሞ ማሳያ (Cardinale Guglielmo Massaia) ዝተባህለ ኣዝዩ ብርቱዕ ኢጣልያዊ መራሕ ሃይማኖት ካቶሊኽ፣ ሰባኪ ከይኑ ንኸገልግል ናብ ሃገርና ወጺኡ። ናይ ህይወቱ ታሪኽ ኣብ ሓባሪ ቁጻ ተመልከት። ንሱ ኣብ መበል 1846 እዩ ዝመጸ።

መ. ካብኡ ቀጺሉ ኣብ መበል 1849 ኣባ ዮሃንስ ስቴላ (Father Giovanni Stella) ዝተባህለ ካልእ ሚሰዮናዊ ናብ ሃገርና ኣትዩ። ናይ ህይወቱ ታሪኽ ኣብ ሓባሪ ቁ 4 ተመልከት። መንግስቲ ኢጣልያ ብቐጥታ ኮነ ብተዘዋዋሪ መንገድታት ምስቶም ካብ ሃገረ ኢጣልያ ዝሰደዱ (ዘልኣኹ) ዝነበሩ ሰበኽቲ ሃይማኖትን ካልኣት ነጋዶ መንግስቲ ኢጣልያ ናብ ሃገረና ዝመላለሱ ዝነበሩ ዜጋታት ፡ ኢጣልያን ፡ እንተማኸረን እንትተሓባበረን ፡ መጀመርያ ብመበል 1882 ንወደብ ዓሰብን ንከባቢኣን ፣ ናይ ገዛእ ርእሱ መግዛእቲ ክገብረን ክኢሉ። ቀጺሉ ብመበል 1890 ንምበረብ ምልሽ (ናይ ሎሚ ኤርትራ) ፡ መግዛእቲ ክገብራ ኸኢሉ።

መንግስቲ ኢጣልያ ን ኤርትራ ክገዝ ኣ ምስ ጀመረ ፈለሰትን ደናግልን ካቶሊኽ ብሕልፊ ኣብ ወረዳ ጸንጎደግለን ኣውራጃ ኣክለጎዛይ ኣብ ሰንሕትን ማለት ኣብ ከተማ ከረንን ከባቢኣን ብቐጽበት ክምዕብል ክኢሉ። ኣብ ካልኣት ክፍልታት ኤርትራ ውን ፣ ቀስ እናበለ ክዘርጋሕ ተራእዩ ፣ ኣብ ከተማ ኣሰመራ ፣ ከረን ፣ ሰገነይቲ ፣ መንደፈራ ፣ ወዘተ ዓበይቲ ናይ ካቶሊካዊ ኣብያተ ትምህርቲ ፣ ስለ ዝህነጸ ዝነበራ ፣ ብዙሓት ኤርትራውያን ናይ ሃይማኖት ካቶሊኽ ኣቕሸሽትን ፈለሰትን ኮይኖም ክሰብኩ ተራእዮም። ምስ ሃይማኖት ክትልኹና ሓቢሩ እውን ቋንቋ ላቲን ኮነ ቋንቋ ኢጣልያ ኣብ መንጎ ህዝቢ ኤርትራ ብቐጽበት ክምዕብል ክኢሉ።

ብዙሓት ካብቶም ዝኹትልኹ ዝነበሩ ደቀባት ናይ ቀደም ኣሰማቶም እናለወጡ ፡ ብሓድሽ ኣሰማት ፈረንጂ ኣሰማት (ኣሰማት ጥልያን) ክጽውዑ ጀሚሮም። ብሕልፊ እቶም ኣብ ናይ ካቶሊኽ መንፈሳዊ ኣብያተ ትምህርቲ ዝመሃሩ ዝነበሩ ወልቀ-ሰባት ኸምኡውን ቦቲ ግዜ ቲ ዝውለዱ ዝነበሩ ሕጻናት ፡ ናይ ፈረንጂ ኣሰማት እናተቐበሉ ይጥመቑ ነይሮም። ብሓጺሩ እቶም ኣብ መንጎ ኤርትራውያን ሃይማኖት ካቶሊኽ ንክዘርግሑ ዝለኣኹ ዝነበሩ ካህናትን ደናግልን ደቂ ኢጣልያ ብተወሳኺ ዝኾነ ይኹን ዓይነት ትምህርቲ ንኤርትራውያን ከስተምህሩ ተመዘዘም ስለ ዝነበሩ ፡ ኣብ ክንዲ ብዘፀባ ትምህርቲ ሃይማኖት ዝግደሱ ፡ ቋንቋ ትግርኛን ንሃገራዊ ባህልን ልማድን ኣጥፊኦም ወይ ኣቕረቡም ብቐንቐንጎም ፣ ብባህሊ ናይ ሃገርምን ፣ ብናይ መንግስቶም ፖለቲካዊ ዕላማን ክትክእዎ ተራእዮም። በዚ ምክንያት ዚ ናይ ሃገርና ባህልን ቐንቐን ፣ ሃገራዊ ስምዒትን ካብ ህዝብና (ብሕልፊ'ኳ ካብቶም ብካቶሊካውያን ደቂ ኢጣልያ ዝመሃሩ ዝነበሩ ደቀባት) እናረሓቐን እንዳጠፍ ኣን ክኸይድ ተደሪኹ።

ኣብ መጀመርታ ናይ መሰል ዕሰራ ሚእተ-ዘመን (in the early 20th century) መንግስቲ ኢጣልያ ፣ ንኢትዮጵያ ወራራ ክትሕዛ ምስ መደበት ፣ ናይ ሃይማኖት ካቶሊኽ መራሕቲ ብተዘዋዋሪ መገድታት ምስ መንግስቶም ክተሓባቡ ይርከቡ ነይሮም። በዚ ምክንያት'ዚ ነገስታት ኢትዮጵያ መጀመርያ ሃጺይ ምነሊክ ፣ ብድሕሪኡ እተጌ ዘውዲቲ ኣብ መወዳእታ ከኣ ሃጺይ ሃይለስላሴ ንመራሕቲ ሃይማኖት ካቶሊኽ ክነቐፍዎምን ክኹንንዎምን ተደሪኹም። ብሓጺሩ ነገስታት ኢትዮጵያ ንሃይማኖት ካቶሊኽ ከም መሳርሒ ናይ መንግስቲ ኢጣልያ ገይሮም ይግምትዎም ነይሮም።

ኣብ መንጎ 1935-1936 መንግስቲ ኢጣልያ ንኢትዮጵያ ወራራ ምስ ሓዘታ ናብ ከተማ ቫቲካን (Vatican City) ዝቐመጥ ዝነበረ ናይ ምሉእ ዓለም ካቶሊካዊ ፓፓስ ፣ ብዘፀባቲ ብሓይሊ ሰራዊት ኢጣልያ ካብ ልዕሊ መንግስቲ ኢትዮጵያ ዝተፈጸመ ዓወት ፣ ሓጎስ ገሊጹ። ነቶም ዓወት ዘመዝገቡ ሰራዊት'ውን ንኢድዎምን መሪቐዎምን። ካብዚ ንደሓር መንግስቲ ኢጣልያ ን ኤርትራን ን ኢትዮጵያን ንሰማልያን "ናይ ኢጣልያ ምብራቕቂ ኣፍሪቃ" ብዝብል ስም ከም ሓንቲ ሃገር ገይራ ክትገዝእን ጀሚራ። ኣብ ምሉእ ግዝኣታ ኸኣ ናይ ፋሺስት ስነ-ሓሳብ (Fascist ideology) ፣ ከተማዕብል መዲባ ፣ ነቲ ኣብ ናይ ፋሺስት ስነ-ሓሳብ ዝተመሰረተ ዓይነት ትምህርቲ ኣብ መንጎ ህዝቢ ምብራቕቂ ኣፍሪቃ ዝዘርግሑ ዝነበሩ መምህራን ፣ ዳርጋ ኹሎም ናይ ካቶሊኽ ኣቕሸሽትን ደናግልን እዮም ነይሮም። ካብዚ ቀጺለ

ብዛዕባ ሃይማኖት ከኒሻን ፣ ብዛዕባ ዉሕድ ዝበሉ ቀዳሞት ሰበኸቲ ወንጌል ሓደው ሸታውያን ኣባላት ናይ ወንጌላዊት ሚሰዮንን ኣሕጽር ኣቢሊ ክገልጽ ይፈቱ። NB እዛ ጽሑፍቲ ጎደሎ ገጻት (pages) ሓዛ ዝተረኽበት እያ።

ርእይቶ ብዛዕባ ዝደረሰኩምዎ መጽሓፍ፤

- ናብ ዝኸበርኩም ኤርትራውያን ደራሲያን፣
- ኣቶ ኪዳነ ተኸለን ኣቶ ኣልኣዛር ሓጎስን፣
- ዶግዓሊ መደበር ደራሲያን፣
- ሱቶኮልም፣ ሰዊድን።

ዝኸበርኩም ደራሲያን፣

መታን “ዝኸሪ” ንትብዓትን ጅግንነትን ተጋድሎ ህዝቢ ኤርትራ ኩይና ክትነብር፣ ብሃገራዊ ስምዒትን ህዝባዊ ተገዳስነትን ተደራኽኩም፣ ዘዳሉኹምዎ፣ “ሌላ ምስ ኤርትራ” - ኣትላሲ፣ ጂኦግራፊካዊ ምድራ-ቅርጺ ኤርትራ ዘርእስታ መጽሓፍ ስለ ዝረኽቡኩ ንኣጎሰይ ወሰን ዮብሉን። ትሕዝቶኡ፣ ብሓቂ ምስ ሃገርና ኤርትራ ከላሊ ዚኸእል፣ ታሪኻዊ (ጥንታዊን ዘመናዊን) ኣስተምህሮ ዘጠራነፈ ኩይኑ ረኽቡዮ።

እነ ካብ ግዜ ንእስነተይ ኣትሒዞ ክሳብ ሎሚ፣ ዳርጋ ምሉእ ህይወተይ ኣብ ምስ ታሪኽ ኤርትራ ዝተዛመደ ኣገልግሎት እዩ ኣተኩረ ዘሕልፎ ዝነበርኩን ዘሎኹን። ይኹን እምበር፣ መጽሓፍኩም ምስ ኣንብብኩ፣ ካብ ከቢድ ድቃስ ዝተበራብርኩ ኩይኑ ተሰሚዑኒ። ስለዚ፣ ደጋጊመ ኣንቢብ ክጸገባ ኣይክኣልኩን። ኣብ ውሽጣ ተተንቲኑ ዘሎ ታሪኻዊ ዜና፣ ንኹልና ኤርትራውያን፣ ነዛ ጨካኖት ገዛእቲ፣ ብዝተፈላለዩ ስልታት ኣዕገሎም ዝነበሩ ሃገርና፣ እንደገና ንምህናዳ፣ ከም መበገሲ ኩይኑ ኪሕግዝ ከም ዚኸእል ጽኑዕ እመነት ኣሎኒ። ብትሕዝቶ ናይ መጽሓፍኩም፣ ብሓቂ ተገሪመን ተተባቢዐን። ኣብዚ ዘሎናዮ ግዜ፣ ከምዚ ከማኻትኩም ዝኣመሰሉ፣ ብሊቅነቶምን ብተገዳስነቶምን ክንኣዱ ዚግብኣም ኤርትራውያን (መንእሲያት)፣ ከም ዘሎውና ክፈልጥ ብምክኣለይ፣ ንኣምላኽ ኣመሰገኒ። ስለዚ፣ ንክልቲኹም ደራሲያን፣ ብሰመይን ብሸም ኩሎም መጽሓፍኩም ብምንባብ ክጥቀሙ ዝኸእሉ ተገደስትን ከመሰግነኩም ከሎኹ፣ ግቡኣይ ዝፈጸምኩ ኩይነ ይስምዓኒ።

እቲ ቀንዲ ንኹልና ኣንብብቲ፣ ከተባብዓናን ከሐጉሰናን ዚግብኡ፣ ንሰኻትኩም ነዛ ንህዝብና ከተንቅሕ እትኸእል፣ መጽሓፍ’ዚኡ፣ በታ ፈጺማ ዓሪባ ዝነበረት ቋንቋና፣ (ቋንቋ ትግርኛ)፣ ስለ ዘዳሉኹምዎ እዩ። ባዕዳውያን ገዛእቲ (ቲርኪ፣ ግብጺ፣ ኢጣልያ፣ እንግሊዝ፣ ኢትዮጵያ)፣ ንኤርትራ ሃገርና ምእንቲ ከዕንዉ፣ ዝኸተልዎ ዝነበሩ ሚላታትን፣ ዘዘውትሩዎ ዝነበሩ ግፍዒታትን ኣብ መጽሓፍኩም ብሰፊሑ ተገለጹ ኣሎ። ብሕልፊ፣ መንግስቲ ሃጺይ ሃይለ ሰላሴ፣ ባህልናን ምዕባሌናን መታን ከጥፍእ፣ መጀመሪያ ንቋንቋ ትግርኛ እዩ ኣዕሪቡዎ። ቋንቋና ፈጺማ ምስ ቅሃመት፣ ሕብረተ ሰብና ክደክምን ክበታተንን ተገዲዱ። ሃገርና’ውን ፈጺማ ዑና ኩይና ነይራ። ይኹን እምበር፣ ተጋደልትና፣ ብዕለት 25 ግንቦት 1991፣ ካብ ኣርዑት ባዕዳዊ መግዛእቲ ሓራ ኣውጺኦምዎ። ኣብ 29 ግንቦት 1991፣ ድማ ግዝያዊ መንግስቲ ኤርትራ፣ ከም ዝተሃንጸ ብወግዒ ተኣዊጁ።

እምብእርከሱ፡ ንሕና ኤርትራውያን፣ ብዘይ ኣፈላላይ ዓሌት ወይ ሃይማኖት፣ ከም ኣካላት ወድሱብ፡ ኣብ ኣደ ዕላማ ተጠርኒፍና፣ ፍቕርን ሰላምን ኣብ መንጎና ኣንገሰና፣ ነዛ ብሰንኪ ባዕዳዊ መግዛእቲ ዝግነውት ሃገርና፣ ከም ብኣድሽ ክንሃንጻ ሃገራዊ ግዴታ ኣሎና። እወ፡ ኤርትራ ናይ ኩልና ኤርትራውያን ሃገር እያ።

ካብዚ ቀጺሎ፡ ነቲ ኣብ መቐድም ናይ መጽሓፈኩም ኣመልኪትኩምዎ ዘሎኹም ምሕጽንታ ወይ ለበዋ መሰረት ብመግባር፣ ኣውሲ መኣሪምታ ዝኾነ ርእይቶ ክገልጸለኩም ፍቕዱሊይ። እዚ ብመልክዕ ምትሕብባር (ክእለተይ ብዘፈቐደ መጠን)፣ ክገልጸልኩም መዲባ ዘሎኹ፣ ኣውሲ መኣሪምታ ዝኾነ ርእይቶ ወይ ኣገዝ፣ ብፍላይ ብዛዕባ'ቲ ኣብ ገጽ 18፣ ናይ'ዛ መጽሐፍኩም ተገሊጹ ዘሎ፡ ምስ ታሪኽ መንግስቲ ኤርትራ (1952-1962)፣ ዝተዛመደ ኣገዳሲ ኩነታት እዩ።

ኣርእስተ ነገር፤ ትኽክለኛ ታሪኽ ናይ መንግስቲ ኤርትራ (1952-1962)።

ብመሰረት ውሳኔ ብይን ሕቡራት ሃገራት (ቁ 390/A/V 1950፣ ናይ 2 ታሕሳስ 1950)፣ ኤርትራ ብፌደራላዊ ኣገባብ ምስ ኢትዮጵያ ክትሓብር ስለ ዝተመደቡ፣ ነቲ ብይን ከም ቃሉን ከም መንፈሱን፣ ኣብ ግብሪ ምእንቲ ከውዕሉ፣ ብ 14 ታሕሳስ 1950፣ ኤድዋርድ እንዘ ማቴንዞ ዝተባህለ ቦሊሽያዊ ዲፕሎማት፣ ናይ ሕቡራት ሃገራት ምስሌ ኩይኑ ተሸይሙ። እዚ ብኣባላት ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ዝተመርጸ ምሰሌ፣ ኣገልግሎቱ ንምጅማር፣ ብዕለት 9 ዩካቲት 1951 ናብ ኤርትራ ኣትዩ። ኣብ መንጎ 1951-1952፣ ምስ ህዝቢ ኤርትራን፣ ምስ ኢትዮጵያውያንን እንግሊዛውያንን ሰብ ሰልጣን፣ ምስ ካልኣት ተገደሱቲ መንግስታት፣ መራሕቲ ሃይማኖት፣ ምስ መራሕቲ ኣብ ኤርትራ ዝቐመጡ ዝነበሩ ወጻኢተኛታት ዜጋታትን ኣሳብ ንኣሳብ እናተለዋወጠ፣ ዓሚቕ መጽናዕቲ ኣካይዱ ምስ ኣብቅዕ፣ ብዛዕባ ኣቀዋውማ ወይ ኣተሃናንጻ መንግስቲ ኤርትራ ዚውሰን ህንጻ መንግስቲ (Constitution) ኣዳለዩ።

ብመሰረት ብይን ሕቡራት ሃገራት፣ እንግሊዛውያን ሰብ ሰልጣን፣ ብዛዕባ ኣገባብ ኣመራርጻ ናይ ኣባላት ባይቶ ኤርትራ ምስቲ ናይ ሕቡራት ሃገራት ምሰሌን ክትሓጋዙ ማለት ክትሓባበሩ ኣላፍነት ተዋሂቡዎም ዝለሰነበረ ብዕለት 28 ጥሪ 1952፣ ኣዋጅ ቁ 121 (Proclamation No. 121, dated 28 June 1952) ብእንግሊዛዊ ጠቕላል ኣማሓዳሪ ኤርትራ (British, Chief Adinstrator of Eritrea) ተኣዊጁ። ስለዚ፣ ብመሰረት ኣዋጅ ቁ 121፣ ኣብ ወርሒ መጋቢት 1952፣ ናይ ኣባላት ባይቶ ኤርትራ ምርጫ ክግበር ተመዲቡ። ብተወሳኺ፣ ኣቀዋውማ ባይቶ ኤርትራ፣ ብስላን ሸምንተን (68) ኣባላት ኩይኑ፣ ናይ ኣገልግሎት ግዜ ኣባላት ባይቶ ኣርባዕተ(4) ዓመት ኪኸውን ተሓጊጉ።

እቶም መንግስቲ ኤርትራ ተሃንጹ ክሳብ ዚፈርሱ፣ ቡብግዚኡ ዝምረጹ ዝነበሩ፣ 68 ኣባላት፣ በዚ ዚሰዕብ ኣገባብ ይምረጹ ነይሮም፤

- ሀ. 23 ኣባላት ካብ ምዕራባዊ ኣውራጃ (ሰንሒት፣ ሳሕል ባርካ)፣
- ለ. 12 ኣባላት ካብ ኣውራጃ ኣካለጉዛይ፣
- ሐ.12 ኣባላት ካብ ኣውራጃ ሱራዮ፣
- መ. 7 ኣባላት ካብ ኣውራጃ ሓማሴን፣
- ሰ. 5 ኣባላት ካብ ኣውራጃ ቀይሕ ባሕሪ (ሰምሃርን ደንክልን)፣
- ሸ. 7 ኣባላት ካብ ከተማ ኣስመራ፣
- ቀ. 2 ኣባላት ካብ ከተማ ምጽዋዕ።

ባይቶ ኤርትራ ኣገልገሎቱ ንምጅማር፣ ብዕለት 28 ሚያዝያ 1952 ተኸፊቱ። ንጽባሓቱ፣ ማለት ብዕለት 29 ሚያዝያ 1952 ክኣ፣ ናይ ባይቶ ኣቦ መንበርን ምክትል ኣቦ መንበርን መርጫ ተካይዱ። ኣቶ ተድላ ባይሩ(ድሓር መዓርግ ደጃዝማኙ ዝተቐበሉ) ኣቦ መንበር፣ ሸኽ ዓሊ ምሓመድ ሙሳ ራዳይ ከኣ ምክትል ኣቦመንበር፣ ብምዃን ተመሪጹም።

እምብእርከስ ኣብ 1952፡ ቀዳማይ ኣቦ መንበር ባይቶ ኤርትራ ኩይኖም ዝተመርጹ፡ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ እምበር፡ ሸኽ ዓለ ምሓመድ ሙሳ ራዳይ፡ ኣይኩኑን።

ናይ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ምስላኔ፡ ነቲ ኣብ መንጎ 1951-1952ን፡ ምስ ኩሎም ተገደስቲ ወገናት ተረዳዲኡ ምስ ወድኦ ዝከደሮ ረቂቕ ቦኽሪ ቅዳሕ ናይ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ (Draft Constitution of Eritrea)፡ ኣብ 4 ግንቦት 1952፡ ንመጽናዕቲ፡ ናብ ባይቶ ኤርትራ፡ ኣቕራብዎ። ኣባላት ባይቶ ኤርትራ፡ ብወገኖም፡ ኣብ ትሕቲ ኣቦ መንበርነት ናይ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፡ ብዛዕባ'ቲ መርመሪኖም ከጽድቅዎ ዝቐረበሎም ረቂቕ ናይ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ካብ ክልተ ወርሒ ንላዕሊ ዓሚቕ መጽናዕትን ኣድላዩ ዝኹን ምክታዕን ኣካይዶም፡ ዝእረም ኣሪሞም፡ ኣብ 10 ሓምለ 1952፡ ኣብ ግበሪ ንኺውዕል ብስሙር ድመጺ ተሰማሚዖምሉ። ከምኡ'ውን፡ ናይ ሕቡራት ሃገራት ምስላኔ ነቲ ብኣባላት ባይቶ ኤርትራ ዝጸደቑ፡99 ዓንቀጻት ዘጠራነሉ፡ ረቂቕ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ብዕለት 6 ንሓሰ 1952፡ ብስርዓት ኣርጊኡዎ። ስለዚ፡ ብመሰረት ዓንቀጽ 99 ናይ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ እቲ ባይቶ ናይ ኣርባዕተ ዓመት ስራሑ ጀሚሩ።

ብመሰረት ዓንቀጽ 68 ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፡ ብዕለት 28 ንሓሰ 1952፡ መራሕ መንግስቲ ኤርትራ (Chief Executive of Eritrea)፡ ኮይኖም ከገልገሉ ብኣባላት ባይቶ ተመሪጸም። ከምኡ'ውን ሸኽ ዓለ ራዳይ፡ ኣብ ሰፈር ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፡ ናይ ባይቶ ኤርትራ ኣቦ መንበር ንምጻን ተመሪጸም። ኣብ ሰፈር ሸኽ ዓለ ራዳይ ከኣ ብላታ ደምሳሰ ወልደሚካኤል፡ ምክትል ኣቦ መንበር ኩይኖም ተመሪጸም። ይኹን'ምበር፡ እቲ ፌደራላዊ ብይን (Federal Act)፡ ብሃጺይ ሃይለስላሴ ክሳብ ዚጸድቅ፡ እቲ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ኣብ ግብሪ ከውዕል ስለ ዘይኸእል፡ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ ናይ መራሕ መንግስቲ ሓላፍነቱም፡ ብኡ ንብኡ፡ ኣይጀመሩን።

ኣብ 11 መስከረም 1952፡ ሃጺይ ሃይለስላሴ፡ ነቲ ፌደራላዊ ብይን ስለ ዘጽደቅ፡ ኣብ መበል 15 መስከረም 1952፡ ናይ እንግሊዛውያን ሰብ ስልጣን ሓላፍነት ናብ ፌደራላዊ መንግስትን ናብ መንግስቲ ኤርትራን ተሳጊሩ። ስለዚ፡ መንግስቲ ኤርትራ፡ ኣብዛ ዕለት'ዚኣ ብወግዒ ተሃኒጹ፡ ኣገልገሎቱ በስርዓት ጀሚሩ። ብድሕሪ'ዚ ኩሉ፡ ናይ ሕቡራት ሃገራት ምስላኔ፡ ዝተላእከሉ ሓላፍነት ኣበቂዑ፡ ካብ ኤርትራ ተሰናቢቲ ከይዱ። ቀጺሉ፡ እቲ ናይ ሕቡራት መንግስታት ምስላኔ፡ ብዛዕባ'ቲ ኣብ መንጎ 1950-1952ን፡ ብብግዚኡ ዚፈጸም ዝከበረ ምስ ኣቀዋወማ ናይ ፌደራላዊ መንግስትን መንግስቲ ኤርትራን ዝተዛመደ ሓፈሻዊ ኩነታት ዝምልከት፡ ደምዳሚ ጸብጻብ፡ ናብ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ኣቕሪቡ። ከም ተወሳኺ መረዳኢታ ኩይኑ ምእንቲ ኪሕግዘኩም፡ እንሆ ካብቲ እንዘ ማቴንዞ ብ17 ጥቅምቲ 1952፡ ናብ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ዝልኣኹ ደምዳሚ ጸብጻብ ዝተቐድሑ፡ ሕጽር ዝበለ ትሕዝቶ ምስ ጽሑፍ ርእይቶይ ኣተሓሓዘ እልእከልኩም ኣለኹ። (FINAL REPORT OF THE UNITED NATIONS COMMISSIONER IN ERITREA - GENERAL ASSEMBLY OFFICIAL RECORDS: SEVENTH SESSION SUPPLEMENT No. 15(A/2188) VOLUME IV).

መንግስቲ ኤርትራ ብ1952 ብኸምዚ ተገሊጹ ዘሎ ኣገባብ ምስ ትሃነጹ፡ ክሳብ 1955 ደጃዝማች ተድላ ከም መራሕ መንግስቲ። ሸኽ ዓለ ራዳይ ከኣ ከም ኣቦ መንበር ባይቶ፡ ኮይኖም የገለግሉ ነይሮም። ይኹን'ምበር፡ ዝኹን ይኹን ብመሰረት ፌደራላዊ ብይን፡ ንመንግስቲ ኤርትራ ተዋሃቡ ዝከበረ ሕጋዊ ስልጣንን ሰብኣዊ መሰልን፡ ብዘይ ምቑራጽ ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ይግሃስ ስለ ዝከበረ፡ ኣብ መንጎ ሰብ ስልጣን ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያን ሰብ ስልጣን መንግስቲ ኤርትራን፡ ኣዝዩ ሓደገኛ ዝኹን ናይ ዘይምሰምግዕ ምንቅስቃስ ክዝውተር ተራኣዩ። ኣብ መወዳኢታ፡ ኣብ ወርሒ ንሓሰ 1955፡ ደጃዝማች ተድላን ሸኽ ዓለ ራዳይን (ብተዘዋዋሪ መንገዲ፡ ብትእዛዝ ሃጺይ ሃይለስላሴ) ካብ ስልጣኖም ክሰናቡቲ ተደራኾም። ብላታ ደምሳሰ'ውን ምስኦም፡ ካብ ናይ መክትል ኣቦ መንበር ባይቶ ኤርትራ ሓላፍነቱም ወሪዶም።

እዞም ብመጠኑ ብዛዕባ ሕጋዊ መሰል ናይ መንግስቲ ኤርትራ ይግደሱ ከም ዝከበሩ ተገሚቶም፡ ብስንኪ መንግስቲ ኢትዮጵያ፡ ካብ ስልጣኖም ከም ዝወርዱ ዝተደረገኹ ሰለስተ ኤርትራውያን፡ ሓፈሻዊ ኩነታቶም፡ ንህዝቢ ኤርትራ ኣዝዩ ከዩሕዝኖ ኣይተረፈን። ይኹን'ምበር፡ ኣብ ክንዲ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ፡ ቢትወደድ ኣሰፈሃ ወልደሚካኤል ዝተባህሉ፡ ናይ ሃጺይ ሃይለስላሴ ምክትል እንደራሴ ኣብ ኤርትራ ኩይኖም፡ መንግስቲ ኤርትራ ንምድመሳሰስ ኣዘውቴሮም ዚጸዕሩ

ዝነበሩ፡ ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ብዓል ሰልጣን፡ ኣንጻር ዓንቀጽ 70 ናይ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ መራሕ መንግስቲ ኩይኖም ተመሪጸም። ኣብ ክንዲ ሸኽ ምሓመድ ሙሳ ራደይ ከኣ ሸኽ ኢድሪስ ምሓመድ ኣደም ዝተባህሉ ወዲ ምዕራባዊ ኣውራጃ፡ ናይ ባይቶ ኤርትራ ኣብ መንበር ኩይኖም ተመሪጸም። ከምኡ'ውን ኣብ ሰፈር ብላታ ደምሳሰ ወልደሚካኤል፡ ቀሺ (ንቡረ-እድ) ዲሚፕሎማሲ ገብረማረያም ዝተባህሉ፡ ክሳብ'ቲ ጊዜ'ቲ፡ መንግስቲ ኤርትራ ንምዕናው ዝቃለሱ ዝነበሩ፡ እሙን ተልእኳኺ ናይ መንግስቲ ኢትዮጵያ፡ ከም ምክትል ኣብ መንበር ኩይኖም ከገልግሉ ተመሪጸም። ሰለዘ፣ ካብ 1955 ንድሓር፡ መንግስቲ ኤርትራ፡ ብቐጥታ ብናይ ሃገይ ሃይለስላሰ እሙን ምክትል እንደራሴ ክትእዘዝ ጀሚራ። መኻንያቱ ድማ፡ ብመሰረት ዓንቀጽ 70 ናይ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ሓደ መራሕ መንግስቲ ኤርትራ፡ ዝኹነ ይኹን ካልእ ሓላፍነት ክሕዝ ዘይግብእ'ኳ እንተነበረ፡ ቢትወደደድ ኣሰፍሃ ግና ናይ መራሕ መንግስቲ ሰልጣን ምስ ሓዘ'ውን፡ ካብ ናይ ምክትል እንደራሴ ሰልጣንም ኣይተሰናበቱን። ንማለቱ መራሕ መንግስቲ ኤርትራ እናተባህሉ እንክለወ፡ ብናይ ሃገይ ሃይለስላሰ እንደራሴ እየም ብቐጥታ ዝእዘዙ ዝነበሩ። ሰለዘ፡ ብተግባርም፡ ዓንቀጽ 70 ናይ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ፈጸሙ ተጋሂሱ።

እቲ ብመሰረት ዓንቀጽ 99፡ ናይ ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ ፡ ኣገልግሎቱ ዝቐጸል ዝነበረ ቀዳማይ ባይቶ ኤርትራ ፡ ኣብ 1956፡ ዕድሜኡ ኣብቐዐ። ሰለዘ ፡ ብመሰረት ዓንቀጽ 47 ናይቲ ህንጻ መንግስቲ፡ ንኻልኣይ ግዜ ናይ ኣባላት ባይቶ ምርጫ ተኻይዱ ፡ 68 ኣባላት ተመሪጸም። እቶም ዝተመርጹ ኣባላት ባይቶ፡ ብመሰረት ዓንቀጽ 52 ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ፡ ካብ መንግስቲም፡ ናይ ባይቶ ኣብ መንበርን ምክትል ኣብ መንበርን መሪጸም። በዚ ኣገባብ'ዚ፡ ሸኽ ሓምድ ፈረጅ፡ ካብ ምዕራባዊ ኣውራጃ፡ ኣብ ወንበር ፣ ቀሺ ዲሚፕሎማሲ ከኣ ምክትል ኣብ መንበር፡ ኩይኖም ከገልግሉ ተመሪጸም። ቢትወደድ ኣሰፈሃ ወልደሚካኤል ድማ ንኻልኣይ እብረ፡ መራሕ መንግስቲ ኩይኖም፡ ተመሪጸም።

ኣብ 1960፡ ማለት ድሕሪ ኣርባዕተ ዓመት፡ ንሳልሳይ ግዜ ናይ ኣባላት ባይቶ ኤርትራ ምርጫ ምስ ተኻየደ፡ ሸኽ ሓምድ ፈረጅን ቀሺ ዲሚፕሎማሲን ከም ኣብ መንበርን ምክትል ኣብ መንበርን ናይ ባይቶ ኤርትራ ኩይኖም ሓቢሮም ኣገልግሎቶም ክቐጽሉ ካልኣይ ግዜ ተመሪጸም። ከምኡ'ውን ቢትወደደድ ኣሰፈሃ ወልደ ሚካኤል፡ ከም ቀደምም ናይ ምክትል እንደራሴ ሓላፍነቶም ኣናቐጸሱ ናይ ኤርትራ መራሕ መንግስቲ ብምኳን እንደገና ተመሪጸም።

ብሓጺሩ፡ ብድሕሪ ሸኽ ኢድሪስ ምሓመድ ኣዱም፡ ካብ 1956 ጀሚሮም ክሳብ 14 ሕዳር 1962፡ መንግስቲ ኤርትራ ፈጸማ እትፈርስ፡ ሸኽ ሓምድ ፈረጅ ብምድግጋም ናይ ባይቶ ኤርትራ ኣብ መንበር ኩይኖም ይምረጹ ነበሩ። ከምኡ'ውን፡ ቀሺ ዲሚፕሎማሲ ገብረማረያም ብመግባግ ምክትል ኣብ መንበር ብምድግጋም ይምረጹ ነበሩ።

ይኹን'ምበር፡ ምንም'ኳ ሸኽ ሓምድ ፈረጅ ንማለቱ “ናይ ባይቶ ኤርትራ ኣብ መንበር” ተባሂሎም ይግመቱን ይጽውዑን እንተነበሩ፡ ነቲ ባይቶ ቀሺ ዲሚፕሎማሲ እየም ከም ላዕለዋይ መራሕ ኩይኖም ኣዘውቲሮም ብግብሪ የንቀሳቅስዎ ነበሩ። ንኣብነት፡ ቢትወደደድ ኣሰፍሃ ወልደሚካኤል፡ ኣብ 14 ሕዳር 1962፡ ነታ መንግስቲ ኤርትራ ንምድምሳሰ እትውሰን ሓደው እትእዘዝ ኣዋጅ፡ ኣብ ባይቶ ኤርትራ መጸኣም፡ ነቶም ኣባላት ከንብቡሎም ከሎወ፡ ሸኽ ሓምድ ፈረጅ ኣቡኡ ኣይተረኽቡን። ንሶም ኣብቲ እዋን'ቲ፡ ኣብ ሆስፒታል ተግባራዊ ነይሮም። ቀሺ ዲሚፕሎማሲ ከም ተጠባባቂ ኣብ መንበር (Acting Chairman) ፡ ኹይኖም ነቲ ባይቶ ዝመርሖዎን ዝቁጸጸዎን ዝነበሩ።

ኣብ ላዕሊ ዘዘንተውኩልኩም ሓፈሻዊ ኩነታት፡ ተወሳኺ መብርሂ ኣንተደኣ ኣድልይኩም፡ ብዘይ ሰክፈታ፡ በዚ ኣብ ቀዳማይ ገጽ ናይ ጽሑፈይ ተመልኪቱ ዘሎ ኣደራሻን ናይ ቴሌፎን ቍጽሪን፡ ክትውከሱኒ ከም እትኽእሉ ኣረጋገጸልኩም።

ኣብ ኤርትራ ሃገርና ተመሊሰና ንምርኻብ የብቀዓና። ኣሚን።
 ብሃገራዊ ስምዒትን ብህዝባዊ ተገዳስነትን ትሓባባሪኹም፡
 ጸጋይ እያሱ፡ (ኤርትራ ጠበቅ)።

ናብ ሰውራዊ ሓው፡ ዑመር ምሓመድ ኣል-ቡርጅ

(ንውድብ ዝምልከት መልእኽቲ)

ብሰውራዊ ሕልና ተደራሽነቲ፡ “አብ ማዕርነትን፡ ትኽክልነትን፡ ጽኑዕ ፍቕርን፡ ሃገራዊ ስምረትን፡ ናብ ምሉእ ህዝቢ ኤርትራ ዝእምን ኤርትራዊ ከም ዝኹንኩ” ተገንዚብኩ፡ ምስ ኣፈሻዊ ሃገራዊ ኮነታት ናይ ሃገርና ኤርትራን፡ ምስ ሰውራዊ ቻልሲ ናይ ምሉእ ህዝብን፡ ዝተዛመደ፡ ታሪኻዊ ትሕዝቶታት ዝሰፈሮ መጻሕፍትን መጽሔታትን፡ ብሸም ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራ፡ ህዝባዊ ሓይልታት ሓርነት”፡ ስለ ዝለእኽካለይ፡ ካብ ምግራቕ ሕልናይ ዝፈልፈል ምስጋና ኣቕርብ፡ ጽቡቕ ትምኒተይ’ውን እገልጽ።

ናተይ ሃገራዊ (መሰረታዊ) እምነትን ሰውራዊ መትከልን፡ ብኣጸፋ ከምዚ ዚሰዕብ እዩ።

1ይ. ሃገርና ኤርትራ፡ ናይ ኩልና ኤርትራውያን (ብዘይ ኣፈላላይ ሃይማኖት) ፈራይት ስለ ዝኹነት፡ ንኹልና ኤርትራውያን ብማዕርነት፡ ብትኽክልነት እያ ትብጽሓና።

2ይ. ኣንጻር ባዕዳዊ ኣርዑት መግዛኒቲ ተቻሊሰና፡ ናብ መፈጸምታ ናይ ሓርነት ሸቶ (ዓወት) ክንበጽሕ እንክእል’ውን፡ ኩልና ኤርትራውያን፡ ብሃገራዊ ስምረት ተጠርኒፍና፡ ከም ኣባላት ናይ ሓደ ንጹህን ጽኑዕን ዝኹን ሰድራ ቤት፡ ኣብ ሓደ ንምሉእ ህዝቢ ኤርትራ ዝሓቀፍን ዝውክልን ሃገራዊ (ኤርትራዊ) ስሙር ግንባር፡ ክንውድብ ምስ እንሰማማዕ ጥራይ እዩ።

3ይ. ክሳብ ሎሚ፡ ዓወት ክንጭብጥ ዘይክኣልና፡ ኣብ መንጎ መራሕቲ ውድባት፡ ናይ ሓቀኛ፡ ፍትሓዊ፡ ስምረት፡ ኩብጽሕ ዝኽእል ስምምዕ፡ ስለ ዘይተረኸበ እዩ።

ዝዚ ብሸም “ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራ - ህዝባዊ ሓይልታት ሓርነት”፡ ዝልእኽካለይ ጽሑፋት ከንብብ ምስ ጀመርኩ፡ ዝዘን ጠቓሰየን ዘሎኹ ስለሰተ ነጥብታት ዝድግፍ፡ ሰውራዊ (ሃገራዊ) ርእይቶታት፡ ስለ ዝረኹብኩ፡ ብኣቂ ተሓጎሰ። ኣነ፡ ብዛዕባ መሰረታዊ ቃልሲ ኤርትራን ኤርትራውያንን ዚምልከት፡ ኣብ ሓቀኛ መትከል ዝተሃንጸ ታሪኽ፡ ንምጽሓፍ ዚጸዕር ዘሎኹ፡ ነጻ ዝኹንኩ ኤርትራዊ እዩ። ስለዚ፡ ካብ ዝኹነት ትኹን ውድብ፡ ብዛዕባ ኮነታት ኤርትራ ዝምልከት ጽሑፋት ክልእኽለይ ከሎ፡ ምስ ዓቢ ሞላ ወይ ምስጋና፡ “መርሓባ” እናበልኩ እየ ዝቕበሎ። ኣዕሚቕ ምስ መመርኩዎ፡ ነታ ዝልእኽትለይ ውድብ፡ ቅኑዕን ሃናጽን ኩይኑ ዝተሰምዓኒ፡ ርእይቶ ካብ ምግላጽ ከኣ ኣይክቀጠብን እዩ።

ኣብ መጻኢ ግዜ፡ ብወገንኩም መልሲ ምስ ተዋህበኒ፡ ከምኡ’ውን፡ ዝዚ ተቐቢለዮ ዘሎኹ መጻሕፍትን፡ ካልእ መዛግብትን፡ ኣዕሚቕ ምስ ኣንበብኩምን ምስ መርመርኩምን፡ ሰፍሕ ዝበለ ርእይቶ ክህበኩም እማባጸዕ።
ንግዜኡ ሓሳባታይ ኣብዚ እድምድም።

ዓወት፡ ንምሉእ ስምረት ናይ ኩለን ኤርትራውያን ውድባት፤
ዓወት፡ ንሰውራዊ ቻልሲ ናይ ምሉእ ህዝቢ ኤርትራ።
(ጸጋይ እያሱ፡ ኤርትራዊ)።
ናብ ዚምልከቶም ሰብ መዚ፤
ሕ. ግ. ሓ. ኤ.
ፖ.ሳ.ቀ. 65685
ዋሺንግቶን ዲሲ 20035።

ሱብ ናብ ሰቡ ዝብኢ ናብ ገረቡ
(ዋዛ ምስ ቁምነገር)

ሓድጉን ራሀዋን፣ ዛንታ ክነግረኩም፣
ዋዛ ምስ ቁምነገር ከሰምዓኩም፣
እንተኹን ናተይ ከይመስለኩም፣
ናይ መምህር ወለ-ወል'ዩ፣ ዝደግመልኩም፣
ናይቶም ኣብኡ ዘሎዉ ምሳኹም።

አብ መካነ-ገነት ዝተባህለት ዓዲ፣
አብ ጎደና ሰላም፣ ዝሸማ መንገዲ፣
ሓደ ግዜ ካብ ኩለን ግዜታት ፣
አብ መንጎ ብዙሓት እናጹ ጸለምቲታት ፣
ጸዕዳ እንጭዋ ተወሊዳ ይበሃል ምጻታት።
መሉእ ህዘቢ ብዙሕ ተገረመ፣
በዚ ጸዕዳ ፍጥረት ኣወዘምዘመ፣
እንታይ ትእምርቲ'ዩ እናበለ፣
ዓቢ ምስ ንእሽቶ ኩሉ ኣዕለለ።

ጸዕዳ እንጭዋ ኣዲንቲ ምን ነቕሑ፣
ናብ ኩሉ ዙርያኡ ኣቕባሕብሐ፣
እንተ ተመልከተ ናብ ኩሎም ሰድራኡ፣
ኩላቶም ጸለምቲ ብጅካኡ፣
በዛ ታሕጓሱ ክሰንጠቕ ደለዩ ተፈረኡ።

ካብ ኩርዓቲ እምብዛ ትዕቢቲ፣
ሰድራኡ ኪወፍሩ ንሱ ዝዛ ይኣቲ፣
ማዕረ ሰማይ መሰሎ ቍመቲ፣
መወዳእታ ምድሪ መሰሎ ሰፈሓቲ፣
እምባ ሰሚን መሰሎ ግዝፈቲ።

ሓንቲ መዓልቲ ድሕሪ ብዙሕ ዓቕሊ፣

በዲኡ ኣይምለኽ ነቡኡ ኣይእዘዘ፣
ከዕገርግር ይውዕል ክንፋሕ ክጥርዘዘ፣
እንሓንሳእ መጻሕፍቲ ይቐድድ፣
ኣሕዋቲ ከዕርፉ ነሱ የኹድድ።

መዓት ዝወረደን መሳኪን ኣናጹ፣
ብዙሕ ተሳቕያ ብጸጉሩ ብድመጹ።
ጸዕዳ እንጭዋ ዓበዩ ከምዚ'ሉ፣
ትዕቢተኛ ኹይኑ ብፋሉሉ፣
ግዜ በጽሐ ሓዳር ዚገብረሉ፣
ጉብዘና ተሰመዖ ፋሕፋሕ ኢሉ፣
ክቕሎ ጀመረ ኣንሰፍሊሉ፣
ሰድራ-ቤቲ ብዙሕ ተሳቕሎ፣
ሓንቲ ጓል ዓሌቲ ክረኽብሉ፣
አብ ኩለን ጉዳጉድ ሃሰሰ በሉ፣
ሓንቲ ወረጃ ጓል እንተ ሓበሩሉ
እዚኣ ጸሊማ ይብሎም ቃል፣ ኣልዒሉ፣
ካብኣ ቅይሕ ዝበለት ኣንተ-ኣመትሉ።
እዚኣ ፋሕሸያ ይብሎም ኣንጸርጸሩ።
ጽብቕትን ጽፍፍትን ኣንተ-ኣመልከትሉ፣
እንታ የውጻእላ መሰረት ዘይበሉ።

ካብ ዲጋ ማእራራ እትህቦ ቀለቡ፣
ካብ ቋላ ማእራራ እትህቦ ቀለቡ፣
ብውርዘነት ኣዳልያ እትህቦ ምግቡ፣
ምእስ ናብኣ ኹይኑ ዝዓርፈሉ ልቡ።
ንሱ ዝደለዩ ቀንጠብጠብ ዘሎዎ፣
ጸዕዳ'ያ እናበሉ ዝከታተልዎ፣
አብ ምኹዳድ (አብ ጓይላ) ክትሓድር ህዘቢ ዝርእይዎ፣
አብ ኣጋ ወጋሕታ ገዝኣ ዘብጽሕዎ።

ጨኪኑ ገሰገሰ ሕጽይቲ ክደሊ፡
 ንኣሞራ ገበሩ መርሓይ፡
 ጋሻ ኩይኑ ኣተወ ናብ ጽሓይ።
 ኣንቱም ክበር፡ ኣንቱም ጎይታ ዓለም፡
 ናባኹም መጺኤ ከኣ በሎም፡
 ምሳኹም ክዛመድ ብኣኹም ክሰለም፡
 ምስ ንልኩም ክሓብር ምስታ ለምለም።
 ሓዳር ክንፍትን ኣብ ኣርዑት ክንጽመድ፡
 ብኣና ደስ ክብሎም ኩሎም ቤተ-ዘመድ።
 እናበልኩ ናባኹም መጺኤ፡
 እልምን ኣሎኹ ተደፊኡ።
 እታ ቆንጆ ንልኩም ክትህቡኒ፡
 ካባኹም ዝቐርብ መን ኣሎኒ፡
 ካብ መጻእኩኹም ቅረቡኒ፡
 ዋልታን ጸግዕን መታን ክትኩኑኒ፡
 ሕራይ በሉ ተስፋ ኣይተቐርጹኒ፡
 ፍቓደይ ፈጽሙ ደስ ኹበለኒ።

ኣቦይ ጸሓይ ብዙሕ ኣስተንከሩ፡

ግዜ'ውን ለመኑ ምስ ሰባም ክመኽሩ፡
 ብዝሃወኹም' ግን ብዘሸገሮም፡
 ሓፍ ቢሎም ተንሰኡ ካብ መንበሮም፡
 ኣምቢ ንምባሉ ስለ ዘሕፈሮም፡
 ምኽንያት ሃቡዎ ከምዚ ቢሎም።
 ኣንታ ጉይታይ፡ እምብዛ ኣኽቢርካኒ፡
 ዘይግብኣኒ መዓርግ ሂበካኒ፡
 ኣነ ሰነፍ እንታይ ሓይሊ'ሎኒ፡
 ንእሽቶ ደመና እያ ተሕምቐኒ፡
 ካብዛ ዓለም ክውል ተብለኒ፡

ንዓኻ ዝበቅዕ መዓስ ኩይኒ፡
 ኣይከውንን እዩ መኸረ መዘኒ።
 ጸዕዳ ኣንጭዋ ደመና ምስ ሰምዐ፡
 ብዙሕ ተሓጎሱ፡ ብዙሕ ኩርዐ፡
 ብታሕጓስ ዝኣክል'ውን ንበይኑ ሳዕሰዐ፡
 ሓዲሽ መገሻ'ውን ናብ ደመና ኣቐንዐ።

ናብ ጸሓይ ምኽዱ እና ኣስተንተኒ፡
 ናብ ትሕቲኡ ብምምላሱ እናሓዘኒ፡
 ህሩግ ኢሉ ኣቶ፡ ዋና ከም ዝኾነ።
 ድንን ኢሉ ቐድም ኢድ ነሰኣለን፡
 ርእሱ እናንቐነቐ ከኣ ከምዚ በለን።

ናባኹን ገሰገሰኩ ክልምን ኣጽኒዐ፡
 ካብ ኩሉ ትኹብራ ምዃንክን ሰሚዐ፡
 ብሓቂ ንሰኽን ንዓይ እትብቐዓ፡
 ንዓይታ ጠለሰታ (ዛሕሊ)፡ንጽሐይ ትቐጽዓ።
 እኖኽልክን ልበይ ተወጊኤ፡
 እልምን ኣሎኹ ተደፊኤ፡
 እታ ቦኽሪ ንልክን ክትህባኒ፡
 ካባኹን ዝበቅዕ፡ መን ኣሎኒ።

ደመና ኣስተንከረት ትርኢታ ጸልመተ፡
 ግዜ'ውን ሓተተት፡ ንምኽሪ ንዘተ፡
 ምስ ሃወኻ ግና ምስ ኣሸበራ፡
 ገጸ ተጎልበበት ሓኒኻ ሓፊራ።
 ዓቢ ጋሻ ስለ ዘሎ ግና፡
 ክትብሎ ጀመረት ርእሳ ኣድኒና፡
 ኣንታ፡ ወዲ ስርናይ ወዲ ማና፡
 ንሕና ደኣ ዘይሰነፋት ኢና፡
 ንዓኻ ንበቅዕ መኣስ ኩንና፡

ምዕራፍ 7

ዠኸሪ ጅግና ጠቢቅ ጸጋይ ኢያሱ ብቀረባ ዝፈልጥዎ (ብዝመጸሉ ግዜ ተሰሪዑ ይርከብ)

**“መምህር ጸጋይ ኢያሱ ናይ መዚቃን መሳርያታትን
ኣብ ሂወተይ ናይ መጀመርታ ጦብላሕታ
ዘሕደረለይ እዩ”**

(ሰነ ጥበበኛ ተወልደ ረዳ)

(ቃለ መጠይቕ ብተለፎን)

ኩሉ ሃንደበት’ዩ ነይሩ። ቅድሚ ቀረባ እዋን ሰላም ንኸብሎ፡ ነቲ ውሩይ ኤርትራዊ ሰነጥበበኛ ተወልደ ረዳ ቴለፎን ደዊለለ። ዕላል ምስ ጀመርና፡ “ታሪኽ ህይወት ዝሓለፉ ጀጋኑና ምጽሓፍ ትቕጽሎዶ’ለኻ?” ምስ በለኒ፡ “እወ፡ ታሪኽ ህይወት ጠቢቅ ጸጋይ ኢያሱ ክጽሕፍ ሓበሬታ እኣኻኸብ ኣለኹ።” ኢለዮ። ኣመና ተሓጉሱ ብዓውታ፡ “ጸጋይ ኢያሱ እዝክሮ’ዩ” ኢሉ ትዝታኡ ገለጸለይ።

ሕጂ ኣብ ስደት ዝርከብ ውሩይ ሃገራዊ ሰነጥበበኛ ተወልደ ረዳ፡ ንጠቢቅ ጸጋይ ኢያሱ ብኸምዚ እዩ ዝዝክር፡- “መምህር ጸጋይ ኢያሱ ኣብ ቤት-ምህርቲ ሕብረት ኣቐዲሙ ኣስኮላ ሺቶርዮ (Ascoula Vitorio) ተባሂሉ ዝጽዋዕ ዝነበረ፡ ካልኣይ ክፍሊ ክመሃር ከለኹ መምህራይ ነይሩ” ኢሉ ይጅምር። “መዚቃ ናይ ምስትምቅር ዕድል ዝረኹብኩሉ ናይ መጀመርያ እዋን’ዩ ነይሩ። በታ ዝነበረቶ ማንዶሊኖ ትብሃል፡ ሒላብ መሰል መሳርያ መዝሙር ክምህረና ከሎ ይጸወታ ነይሩ። እቲ ግዜ ይኹን እተን ዝመሃረና መዛሙር ጽቡቕ ገይረ እዩ ዝዝክረኒ” ብምባል ቅድሚ 76 ዓመታት ኣቢሉ ዝተማህረን መዛሙር፡ ዜማታተንን ቃላተንን ከይረሰዐ ዘሚሩለይ። እንሆ’ምበኣር እተን መዛሙር ብፊደላት ዜማ ተሰንዮን ኣብ ዝቕጽል ገጸት ተጻሒፈን ይርከባ።

እተን ቀዳሞት ክልተ መዛሙር ዳርጋ ኩላቶም ኣብ ኣርባዓታት፡ ሓምሳታት ከምኡ’ውን ሰላታት ተመሃሮ ዝነበሩ ሰባት ይዝክሩዎን እዮም። እታ ሳልሳይቲ መዝሙር ግን ኣብ መዝሙር ሰላም ዝብሃል ናይ ከኒሻ መጽሓፍ ስለ ዘላ ኣነ ድማ ከኒሻ ብምጻኒይ ኣጸቢቐ ዝፈልጣ መዝሙር’ዩ። ተወልደ ረዳ ግን ዘኪሩ ብምልእታ ምስ ዘመረለይ እምብዛ ተደኒቐን ተሓጉሰን። እዛ መዝሙር’ዚ ኣነታ ጸሎት ኣቡነ ዘበሰማያት (The Lords prayer) ዜማ ተዋሂቡ ናብ መዝሙር ዝተቐየረት’ዩ። ነቶም ዜማዊ ፊደል (Notes) ከንብቡ ዝኸእሉ ነቲ ዜማ ክፈልጡዎን ነታ መዝሙር ክዝምሩዎን ኣይክጸግሞምን’ዩ። ብኡ ምኽንያት ድማ እቲ ዜማዊ ፊደላት (notes) ምስታ መዝሙር ኣብ ታሕቲ ኣሰፊረዮ ዘለኹ።

ቀዳመይቲ መዝሙር

ናብ ትምህርቲ ናብ ትምህርቲ
ንሳ እያ ዓባይ ሃብቲ
ድለይዎ ንትምህርቲ
መዓልቲ ምስ ለይቲ

Clementine

Musical score for 'Clementine' in 3/4 time. It consists of three staves. The first staff is in treble clef with a key signature of one flat (Bb). The second and third staves are in bass clef. Chords F and C7 are indicated above the notes.

ካልኣይቲ መዝሙር

ወላዲትና ሃገርና
አደ ከሎም ጆጋኑና
ኣብዛ ዓለም ብመላእ
ንኣናሲ የልቦን ከምኣ

ዜማዊ ፊደላት (Notes) ናይዛ መዝሙር ኣይተረኽቡን

*If any one knows the corresponding
melody in English then I would
be able to find the notes*

ግሩም ጽሓይ ኣብ ዋጲኣ
ዋዑም ውን ዩ ኣየራ

ዎ ክብርቲ ሃገርና
አደ ከሎም ጆጋኑና
ብወሽጣዊ ሓሳብና
ብዙሕ ነፍቅረኪ ኢና

ግሩም ጽሓይ ኣብ ዋጲኣ
ዋዑም/ውን ኣየራ

ሳልሲይቲ መዝሙር

ዎ ሰማያዊ ኣቦና
ይቀደስ ልዑል ሰምካ
ትምጸእ ድማ መንግስትኻ
ናብ ታሕቲ ናብ ምድርና

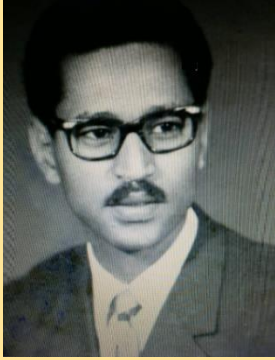
Musical score for 'Nägot långsamt' by P. Palmquist. It consists of four systems of two staves each (treble and bass clef). The key signature is one flat (Bb) and the time signature is 4/4. Dynamic markings like 'p' and 'mf' are present.

ኣብ ምድሪ ይኹን ፍቓድካ
ከምቲ ኣብ ሰማያትካ
ሎም ናይ ዕለት እንጌራና
ሃበና ዎ ኣቦና

በደልና ውን ሕደገልና
ተንበርኪኻና እኔና
ንኹሎም ዝበደለና
ንሕና ኸም ዝሓደግና

ዎ ኣቦና ኣብ ፊተና
ከቶ ኣይተእትወና
ኣብ ክንዓኡሰ ዎ ኣምላኽና
ካብ ክፉእ ኣድሕነና

መንግስቲ ናትካ እዩም
ሰልጣን ድማ ምስ ክብረት
ንዝላለም ናትካ እዩ
ፍርዲ ኹሎ ምስ ምሕረት

Tsegay Iyassu: The Lawyer of the Masses

By

Shambel Michael Ghebrenegus Haile

After the Ethiopian Army Commander in Eritrea, Major General Teshome Ergetu, was ambushed and killed on the way to Keren by the Eritrean Liberation Front in 1970, the Ethiopian government declared emergency law in the whole country, to deal with political cases. They established two level of courts to deal with the cases: namely lower court and Appellate Court, the later which comes from Addis Abeba from time to time to hear appeals. As the Army had shortage of qualified legal manpower, so they assigned me to work as Defense Counsel or Defense Attorney for those who could not afford to hire a lawyer, and served until the Derg took power in 1974.

In my first day in Court I was to defend Memhir Tekle Habtezion, who was sentenced to death by the lower court. I was very nervous. Memhir Tekle was charged only with distributing political pamphlets in the city of Asmara, and I thought that sentence was too harsh and appealed. The three Appellate Court judges who came from Addis Abeba decided in my favour. The presiding judge was Brigadier General Teferi Banti, who later was to replace General Aman Andom as the Chairman of the Derg. I was very pleased with the outcome of my first defense.

Thus while I was serving as a Defense Counsel, I had the good opportunity to work along Ato Tsegay Iyassu, the famous criminal lawyer in Eritrea. I had heard about him and knew that he had no equals in skill and technique, so I was glad that he was on my side. I was proud and privileged to sit with him and learn from him, which I still cherish as the happiest moment of my life, though, it was short lived.

I soon realized that Ato Tseggay was extremely bold and he feared no one while defending his clients. He was not only the best defense lawyer but he was doing it for many people who were charged with political cases on *pro-bono* basis. He deserves a special tribute for all his dedication and free services. He was selfless and money never mattered to him in this service of the masses. His only concern was how to fight and win the case so that his clients would be set free. Therefore, many times and under difficult conditions, he came out victorious. Thus, it is no wonder that members of the police force hated and feared him, because he was the champion of the archenemy. Since Ato Tseggay dealt with Police force, in line with his duty as a criminal lawyer for many years, he had enormous sea of information about their brutality.

Furthermore, he also was aware that most evidence that the Police produced to the courts were obtained illegally: through extortion and torture. Thus, the police investigators trembled when they had to face him during cross-examination. At such opportunities, he would skillfully destroy their purported evidence and lead them to contradict and thereby humiliate themselves.

Thus, with unparalleled courage and sharp wit compounded by his legal skill, he always came out victorious. I believe many of my contemporaries would agree with me, that he was a 'super lawyer' of the people. In the sixties, there

were a number of good lawyers in Eritrea, including people such as Misginna Gebrezgi, Gebreleul, Ostini, Latila, Kesete Haile and others, but none of them could match or excel Ato Tseggay Iyassu.

Hence, I greatly admired Ato Tseggay Iyassu for his relentless and unparalleled work in the service of the masses. His task of defending people accused with political activities was very dangerous for him because the government eyed him with suspicion, yet he persisted in his work without fear. It was a great opportunity for me to learn from him as we worked together, but this period of 'our honeymoon' was disrupted when I was re-assigned to be government 'prosecutor': an adversarial position! However, though, we were placed at

different sides of the legal system, we could work and our mutual understanding continued unhindered.

What struck me, which I found significant attribute of Ato Tseggay, was that he seemed to enjoy defending political cases. In such instances, he would tirelessly exploit all his legal expertise to ensure that the defendants are set free. At those times, I could easily relate to his personal political feelings and fervent desires to see an independent Eritrea.

As Ato Tseggay fought a big war alone in the Courts for many years, I am confident that many political detainees of the time still remember him fondly for his gallant and magnificent achievements. Personally, I have garnered tremendous knowledge and acquired wide experience in litigating cases in the criminal Courts from Ato Tseggay and I consider him as my greatest teacher.

In conclusion, I would like to note that it will be unfair to forget Ato Tseggay Iyassu, the courageous, and matchless lawyer and patriotic Eritrean, who “single handedly” defended his compatriots in a biased ‘justice system’. My respect towards this great man remains unchanged. Therefore, I call and strongly urge our young scholars to undertake an exhaustive study on the man and his contributions. Let it be known that even in his advanced age, he joined the struggle and prepared himself to die for his beloved country Eritrea. I believe he deserves to be recognized as an icon and a national hero.

Attorney Tsegay Iyassu: the encyclopedic source
of Eritrean history

By

Dr. Jordan Gebre-Medhin

I am humbled to add my recollections to the memory of Ato Tsegay Iyassu. He joined the Eritrean diaspora when he arrived in the United States in 1981, after serving in the liberation struggle. Although Ato Tsegay had physically settled in Ames, Iowa, yet mentally and emotionally he was always in Eritrea. Like anyone who was interested in Eritrean struggle for liberation, I heard people talk about Ato Tsegay Iyassu as an advocate for political activists. However, I came to know him closely when I was collecting information for my book: "Peasants and Nationalism in Eritrea: A Critique of Ethiopian Studies". In the preparation for my work, I made extensive use of secondary sources by consulting documents available at the major libraries in the United States and Europe. In the early 1980s I had visited the Public Record Office in Kew Gardens and made use of the records pertaining to the colonial period of Eritrea. However, I needed to supplement the data I had by interviewing Eritrean and Ethiopian nationals who were directly or indirectly involved in Eritrean politics of the 1940s. This task was facilitated by the 1974 military take over of the Ethiopian state, which sent many individuals into exile in the United States. Thus, between the information gathered in London and Washington, interviews, and consultation with local press, the information I obtained was well balanced.

From the moment I met Ato Tsegay I was impressed: his energetic sense of patriotism was exuberant. He was inquisitive and eager to learn. He always described himself as an Eritrean, and he would gladly engage with people on the question of Eritrean independence, at any time and place. Moreover, he had a wealth of information on Eritrea and he was willing to share it with anyone who was interested on the issue. The advice and information I received from Ato Tsegay in our long correspondences on the Eritrean question has been of particular help. To me and to everyone who came across him/her, he was a living authority and served as encyclopedic source for the period under consideration. Over time, our relationship grew from that he became like father

to me and I was a son to him. Hence, I would call him or pay him a visit, at anytime, and vice-versa.

From the various conversations we had, I learnt that Ato Tseggay was a student of Ato Woldeab Woldemariam at the early Geza Kenisha School, in Asmara and that he was recruited as a teacher there. Ever since, he had become very close with Ato Woldeab as they shared a lot of views including the love for their country. Thus, it is no wonder that Ato Tseggay followed in the footsteps of his mentor by dedicating his life to the service of his county and his compatriots. By way of professional preparations, the honorable Dr. Frankin F. Russel, then legal Council to the Federal Government, was the mentor and law instructor to both Ato Tseggay and his colleague Ato. Amanuel Andemichael. Moreover, Ato Tseggay had also benefitted from serving under the Chief Justice, Sir James Shearer, during the British Administration of Eritrea. Although Ato Tseggay also practiced civil law, he is more well-known as a successful criminal lawyer who devoted his time and resources boldly defending people arrested for political activities *pro bono*. That was a time when government oppression was at its highest, and many lawyers shied away rather than take risks. Later in life, he was imprisoned and thereafter joined the liberation struggle until he was honorably discharged by the Liberation Front.

During the British Military Administration of Eritrea, Ato Tseggay served as Chief Clerk in the Office of Political Secretary, Special Branch in Charge of Central Registry of Political Parties. Thus, he had first hand knowledge of the individuals in the registered local parties. For example, he told me that when the 'Party for Love of the Country' (PLC) was formed, it was seen by many as pro-Ethiopian and pro-Union. However, according to Ato Tseggay this was not the case. He informed me that the PLC was initiated by some politically conscious Eritreans who were aware of the prevailing political situation of the time. These enlightened individuals wanted to help their compatriots to establish a united front through which to fight for their legal rights. Thus, the elected officials of PLC came from the 'socially dislocated elements' of the first-generation Eritrean intelligentsia, most of whom had rural backgrounds but had opted for Western liberal aspirations.

Ato Tseggay was also familiar with most of the incidents that were taking place in Eritrea at the time. For example, he was an eye witness when the Sudan Defense Forces selectively attacked Christian civilians in Asmara, on August 28, 1946. In this incident, there were more than 40 fatalities and scores more were injured. He described to me the incident in detail, such that, it was as if I were witnessing the event on screen and not listening to someone! Moreover, Ato

Tseggay did not forget to point out that the British Authorities had minimized the number of fatalities and casualties to cover for their apparent dereliction of duty. Ato Tseggay was well read as he was able to discuss current affairs at ease. He spoke and wrote fluently in both English and Italian. I am indebted to him for translating Giuseppe Puglisi’s Italian book ‘*Chi è dell’ Eritrea?*’ (1952). Thus, I was able to garner most of the information on the leading figures of the PLC in my book from this source.

Furthermore, the paper that was presented at the seminar organized by R.I.C.E and E.P.D. to commemorate the 100th anniversary of the birth of the nation, held in Washington D.C. on August 17, 1990, by Ato Tseggay Iyassu, bear witness to the depth of his knowledge and analysis of the political activities of the 1940s.

Ato Tseggay envisioned seeing an independent Eritrea and this he realized on May of 1991, when the liberation forces entered Asmara. Moreover, he witnessed the flag of an independent Eritrea unfurl at the United Nations two years later- in 1993. He passed away in 1996, too early after independence. I am certain that the government and people of Eritrea could have benefitted from his extensive knowledge of the political developments in the country and his foresight.

NB. Dr. Jordan Gebremedhin has mentioned Tseggay Iyassu in about 6 pages of his book “Peasants and nationalism in Eritrea”. Extracting from these pages, Prof. Tesfayesus Mehari has reconstituted the above recollection of Tseggay Iyassu on behalf of our late friend Jordan.

Tseggay Iyassu: Distinguished Attorney

By

Dr. Berhanykun Andemichael

My earliest memory of Avvocato Tseggay Iyassu was as a teenager in the early 1950’s, during my first job in Asmara. He was then one of the bright young public prosecutors in the Eritrean Government during the Federation with

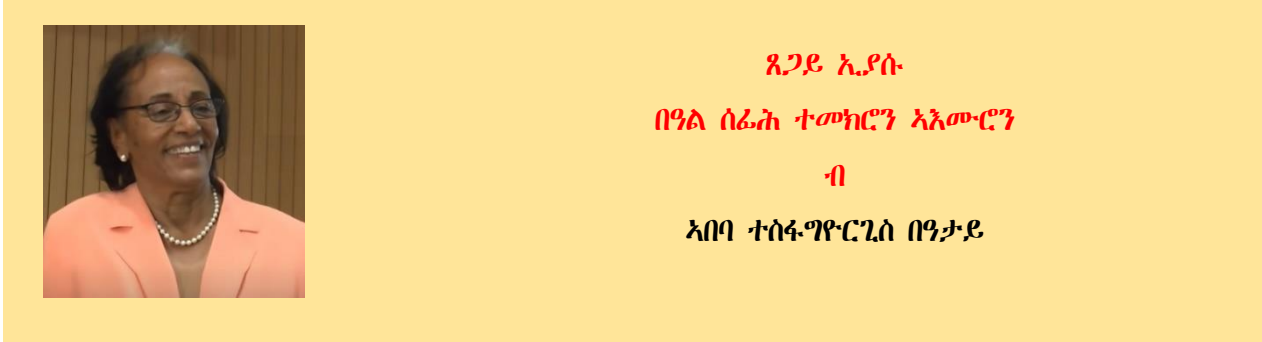
Ethiopia. I got to know him through my elder brother, Attorney Amanuel Andemicael, who was a colleague and friend of his. According to their legal mentor and law instructor, the honorable Dr. Franklin F. Russell, then Legal Counsel to the Federal Government: “The two were the brightest public prosecutors having fine legal minds then serving in the Justice Department”. I heard those comments of Dr. Russell a when I visited him in the United States a decade later.

My initial acquaintance with Avv. Tseggay was in the context of the Youth Association of the Asmara Evangelical Church “ማሕበር መንእሰይ” when a group of us at “ገዛ ከኒሻ” tried to revive the group’s spirit. It was a time when the Seventh Day Adventists were attracting large crowds and the Coptic Church, also feeling challenged, began promoting Sunday revival programs for its youth — the “ፍጥተ ብርሃን”. Our ማሕበር መንእሰይ committee approached *Ayana* Tseggay for help and he readily agreed to join us as an adviser. He came to our Sunday afternoon sessions as a speaker or just to give advice in a vivid atmosphere of choral hymns and Bible study. He was the perfect teacher — warm, affectionate and brilliant with ideas. Soon thereafter, I went abroad for study and had no contact with him except when I occasionally visited Asmara and met him in church. After several decades, I was privilege to invite Avv. Tseggay from Michigan to deliver a tribute at the memorial service for our legendary patriot *Aboy Woldeab Woldemariam*. For me it was as well a memorable reunion with Avv. Tseggay.

The Memorial Service for *Aboy Woldeab Woldemariam* was held on 29 July 1995, held shortly after the state funeral in Asmara to ensure the presence of his daughter Berkety and her family. The solemn event was held at the huge Gothic Cathedral of St. John the Divine in New York City, organized by the family with my help, in cooperation with the Eritrean Community in metropolitan New York. Our unanimous choice for eulogist was Avv. Tseggay Iyassu because of his close association with *Aboy Woldeab* throughout his adult life. We arranged to fly him over, and he delivered a moving Tribute.

A poignant story that Avv.Tseggay told me during his brief stay with us was about his own father which speaks to the foundation of his own character geared to the pursuit of a fairness and justice. *Memher* Iyassu Mezenghie, was active in the early debate in Tsezega about rules of conduct for the new Kenisha church concerning Eritrean/Ethiopian traditions. I listened with great interest because my father, Rev. Andemicael Woldemenkerios, was a close friend of *Memher* Iyassu Mezenghie, both at school and as a fellow teacher in Asmara engaged also in evangelical work. Two of the early issues in the new Church concerned: (a) whether to shift the traditional dates of Christmas and Easter

from the old Julian calendar to the Gregorian (modern European) calendar; and (b) whether to prohibit the traditional music and “ጳይላ” dancing and focus only on worship with Bible study and songs based on European hymn book. *Memher* Iyassu had argued that it should not be either/or as the new church should not isolate itself from the larger community but should rather show respect to those local traditions which were consistent with Bible teaching. *Aboy* Iyassu was sided with the minority that lost the debate to the ‘Puritanical’ majority of new converts. But eventually, he was vindicated partially when the church shifted back to the old traditional dates. As for the ጳይላ, younger church members today have defied the unchanged church rules, thanks to their experience in the liberation movement. As a teacher and attorney Tseggay relished parental lessons not only about respecting tradition but also about advocating a cause he believed in.

ንኣቶ ጸጋይ ዝተላለኹዎም ንኣወይ ሚኪኤል ኣብ Flint Michigan ክርእዮ ምስ ከድኩዩ፡ “ኣብዚ ዓቢ ሰብ ኣለውና፡ ኣቦይ ጸጋይ ዝተባህሉ ቀደም ጠበቃ ነዮሮም፡ ኣብ ሜዳውን ነይሮም፡ ሰላም’ዶ ክትብልዮም ትደልዩ?” ምስ በለኒ “ወዮ ረኺቡዮም ደስ እናበለኒ” ኢለዮ። ቀጻራ ጌርና ድማ ከድና። እቲ ዝገረመኒ ልክዕ ከም ተዓዲሞም ዠኸዱ ዘለው ክምሰሉ፡ ብስርዓት ፓኖኦም ምስ ክራባት ገይሮም፡ ጣሳታት ናይ ሻሂ ተቀሪቡ፡ ማዕጾ ጭር ምስ ኣበልና ንቅጽበት ፊቶም ብፈገግታ፡ ብኣክብሮት ተቐብሎሙና። ሸሕኳ ካብቶም ቀዳሞት ምሁራትን ጠባቻታትን ምንባሮም እንተ ፈለጥኩ ፡ በቲ ኣካዳድኖኦምን ኣቃባብኣ ጋሻኦምን፡ ሃንደበቶምን ናተይ ግምት ወሲደ። ኣድኒቀዮም ድማ።

እቲ ኻልኣይ ዝገረመኒ፡ ዘረባ ምስ ጀመርና ብዛዕባ ርእሶም ኣይኮኑን ብቀዳምነት ዘዕለሉኒ፡ እንታይ ድኣ ብዛዕባ ኣቦና እዩ። “ውሉዱ ናይ ወላዲኡ ሙብዛሕትኡ ኩሉ ጊዜ ጽቡቁ’ዩ ዝፈልጥ፡ ካልእ ሰብ ክዛረበሉ ከሎ ግን፡ ሓጎስን ኩርዓትን ይሰምዖ፡ ኣቦኹም ጊዜ ዘይልውጦ ሕያዎይ፡ ለጋስ መኻበር ሓዳሩ’ዩ። ኣስመራ ዝፈልጦ ወጻኢ ሓደሩ ኣይወለደን”፡ ኢሎም ጀሚሮም። ብድሕሪ እታ ቀዳመይቲ መዓልቲ ምስ ኣቶ ጸጋይ ክልተ ጊዜ ጥራይ’የ ተራኺቤ። እብዘን ዝተራኸብናየን ጊዜ ግን ብዙሕ ካብኦም ተማሂረ። እቲ ድሩት ካሳብ ራብዓይ ክፍሊ ጥራይ ጥልያን ዘፍቀዶ ትምህርቲ ወዲኦም፡ ኣብ እዋን እንጊሊዝ ተመሂሮም፡ ናብ ኢትዮጵያ ቀጸሎም ብ correspondence ምስ ዓዲ እንጊሊዝ ዝለዓለ ትምህርቲ ቀሲሞም ኣብ መንግስቲ በብዓነቲ ሓላፍነት ከም ዝከብሮምን ናይ ጥብቅና ስርሖምን ኣጸዊቶሙኒ። ዛንታ ኤርትራ ቅድሚ መንግስቲ ጥልያን ድሕሪኡን ብሕልፊ ብዛዕባ ፈደረሽን ኣዘንተዮምለይ። ዠኸነ ኤርትራ ብዛዕባ ሀገሩ በብዓቅሙ እቲ ዝፈልጦ ክጽሕፍ ብጣዕሚ ኣገዳሲ ከም ዠኸነ ምስ ሰሚዒቲ ነገሮሙኒ። ንዓይ’ውን ክጽሕፍ ኣታባቢዕዎኒ። ኣነ ናይ ታሪኽ ምጽሓፍ ኣኸእሎ ከም ዘይብለይ ምስ ነገርክዎም፡ “ተማሂርኪ እንዲኸ ኣነ ድማ ክትሓብረኪ ድልየተይ’ዩ፡ ክትጥቀምሉ ጽሑፋት ክበኪ ይኸእል’ዩ፡ ኣቦኺ ድማ ኣሎንዶ” ኢሎም መልሲ ሂቦሙኒ። ሃብታም ተመክሮኦም ምስ ዓሙቅ ፍልጠቶምን ፍቅሪ ሀገሮምን ህዘዮምን፡ ክሳብ ከመይ ከም ሙኻኑ፡ ኣብቲ ገጾምን ድምጺ መን ኣጋላልጽኦምን ጥራይ ኢኻ ብዘይዳ ትፈልጡ።

“ኣብቲ ዕድሜኸም በቲ ዝነበርኩም መናባብሮ ከመይ ጌርኩም ሚዳ ክኢልኩም?” ኢለ ምስ ሓተትኩዎም። “ሚዳ ኣንኳይዶ ንዓና ብዕድመ ዝደፋእና፡ ንዠኸነ መንእሴይ ቀለል ኣይኮነን፡ ግን ዓቢ ነገር ክትረክብ ዓቢ ጥጋ ክትከፍል ትገደድ። ብሰላም ኣብ ጤረጴዛ ክፍታሕ ዠኸእል ዝነበረ ትምክሕቲ በዓል ሀይለሰላሴ ኣብ ዘይደለናዮ ኩናት ኣእትዮሙና። ክንደይ ገዛእቲ ሐሊፎም እንድዮም፡ ድሓን ይመርር እምበር መግዝእቲ ኢትዮጵያ ኣብ እዋኑ ከብቅዕ’ዩ። ተገዛእቲ ኮይንና ኣይክንኩበርን ኢና ራህዞ ክመጽእ’ዩ” ኢሎሙኒ ምስ ምሕዘንዛኑ።

እወ ከም ወላዲ ይኹን ሸማግለ ዓዲ፡ ከም ሓርበኛ ተጋዳልይ፡ ከም በዓል ሰፊሕ ተመክሮን ኣእሙሮን፡ “ደቅኹም ዝወለድኩምም ጥራይ ኣይኮኑን፡ ንሕና ኩላትና ኤርትራውያን ደቅኹም ኢና” ንምባል፡ ክድውለሎም፡ ቆላሕታ ናይ ወሉድ ክህበም ድልየተይ ኔይሩ። ግን ካብ ዓድኻ ምስ ወጻእኻ ስድራቤትካ ፋሕ ፋሕ ምስ በለ፡ ወጣጤኻ ብዙሕ ምስ ኮነ፡ ድልየትካ ምግባር ብሓቂ ከበድ’ዩ።

ክቡራት ኣሕዋተይ፡ እዚ ጀሚርኩም ዘለኹም ዓቢ ዕማም ታሪኽ ናይዞም ለባም፡ ዓቢ ዓዲ፡ ምሁር፡ ጅግና ተጋዳላይ ተጻሒፉ፡ ኣብ ህዝቢ ክዝርጋሕ፡ መጻኢ ወለዶታት ክፈልጡ ክምሃረሉ ዘለኒ ትምኒት እገልጽ።

ጸጋይ እያሱ ፣ ኣስተርጓሚ ብዙሕ ቋንቋታት

ብ

ኣማኑኤል ተሰፋጽዮን

(ቃለ መጠይቅ ብተለፎን)

ጠበቅ ጸጋይ እያሱ ካብ ሰላሳታት ጀሚሩ ትምህርቲ ዝፈቱን ኣብ ብዙሕ ንጥፈታት ናይ ምስታፍ ባህሪ ዝነበሮን'ዩ ነይሩ። ነቲ ዝተፈላለዩ ንጥፈታቲ ብዙሓት ብህይወቶም ዘለዉ ዝዘክሩዎ ኣይሰኣኑን'ዮም። ከም መምህር፣ ከም ደራሲ፣ ከም ተርጓሚ፣ ከም ዘማራይ፣ ከም ናይ ሙዚቃ መሳርሒ (ማንዶሊኖ) ተጻዋታይ፣ ከም ናይ ፖለቲካ ሰብ ከምኡ'ውን ከም ቀንዲ ሞያ ገይሩ ዝሓዙ ናይ ሕጊ ፈላጥን ተጠባቓይን ምንባሩ ዳርጋ ኩሉ ሰብ ዝዘክሮ እዩ። ኣብ ግዜ መግዛእቲ ጥልያን ካብ ራብዓይ ክፍሊ ምቕጻል ኣይከኣልን'ዩ ነይሩ። እንተኾነ ኣብ ግዜ ምምሕዳር እንግሊዝ ናይ ዝለዓለ ትምህርቲ ዕድል ምስ ተኸፍተ ሓደ ካብቶም ሞቕሚ ትምህርቲ ቀልጠፎም ዝተረድኡ ብምንባሩ ናብ ትምህርቲ ተመልሱ። ጸጋይ እያሱ ሓደ ካብቶም ሞያዊ ትምህርቲ ቀሲሞም ንህዝቦም ኣገልግሎት ዝሃቡ ፈለምቲ ሓደ ነይሩ። ጸጋይ እያሱ ኣጸቢቐ ዝመልከን ቋንቋታት እዘን ዝሰባ ነበሩ፡- ትግርኛ፣ ትግረ ፣ እንግሊዝኛ፣ ጥልያንኛ፣ ዓረብኛ፣ ኣምሓርኛ፣ ከምቲ ጓሉ ትብለጽ ኣብቲ ደብዳቤ ኣጽሒፋቶ ዘላ ድማ መጠነኛ ክእለት ቋንቋ ሳሆ ነይርዎ እዩ። ኣብ ሚዳ ዝነበረሉ እዋን ውን ከም ዝተመደበሉ ስራሕ ኣብ ክፍሊ ዜና ኮይኑ ጽሑፋት ምድላውን ምትርጓምን ከም ዝነበረ ይፍለጥ።

ኣብዚ ስኢሊ ሸወደናዊ ቀሺ ኣብ መድረኽ ወጽዮ ከሰብኽ ኮሎ ተርጓሚ ድማ ኣብ ንኡ ይርኣ

ኣብ'ዛ ሓጻር ጽሕፍተይ ኣብታ ኣጸቢቐ ዝዘክራ ናይ ኣቶ ጸጋይ እያሱ ንጥፈት ከም ተርጓሚ'ዩ ከተኩር። ኣብ ሓደ እዋን ካብ ቋንቋታት እንግሊዝን ጥልያንን ናብ ትግርኛ ይትርጉም ከም ዝነበረ እዘክር። ኣብ ወንጌላዊት ቤተክርስቲያን ከኒሻ፣ ሸወደናውያን ይኹኑ እንግሊዛውያን ኣጋይሽ ሰባኸቲ ምስ መጸኢም ክሰብኩ ከለዉ፣ ጸጋይ እያሱ ኣብ መድረኽ ኣብ ጉድኖም ጠጠው ኢሉ ነቶም ምእመናን ናብ ትግርኛ ይትርጉሙም ነይሩ። ኣብ ቤትጽሕፈታት ይኹን ኣብ ካልእ ቦታታት ናይ ቋንቋ ዘይምርድዳእ ኣብ ዘጋጥሙ እዋን'ውን የስተርጉም ከም ዝነበረ ይንገር። ኣብ ዝተፈላለዩ ቦታታትን ኣጋጣምታትን ካብ ቋንቋታት እንግሊዝን

ጥልያንን ናብ ትግርኛ ይትርጉም'ውን ነበረ። ሓንቲ ብፍላይ ዝዘክራ መዓልቲ ግን ብፍሉይ ከዘንትወልኩም ደስ ይብለኒ።

ሓደ መዓልቲ ኣብ ፌሮቭያ (መደበር ባቡር-ምድሪ) ዝብሃል ሰፈር ኣብቲ ሚዳ ጸወታ ኩዕሶ እግሪ መመደሪ መድረኽ ሰሪሖም፡ ብዙሕ ሰብ ድማ ኣብቲ ኮፍ መበሊ (tribune) ተኣኪቡ። ሸዑ ካብ ሃገር ጥልያን ዝመጽኡት ሓንቲ ሰባኸት/ኣሕዋዮት healer ኣብኡ ተረኺባ ነይራ። እዛ ኢጣልያዊት ሰባኸት ንብዙሕ መዓልታት ብተኸታታሊ ናብቲ ቦታ ጸበል (Aqua Santa) ሓዛ ትመጽእ ነይራ። ካብዞም ጀስዊትስ (Jesuits) ዝብሃሉ ናይ ካቶሊካዊት ቤተክርስቲያን ጨንፈር ከይኮነት ኣይትተርፍን በሃላይ'ዩ።

ካብቲ ተኣኪቡ ዝነበረ ህዝቢ መብዛሕትኦም ኣካላታዊ ሕማም፣ ሰንክልና ወይ ካልእ ስቓይ ዝነበርም ሰባት እዮም። ድሕሪ ሰብኸት ምድድኡ ነቶም ሕክምና ዝደልዩ ናብ ቅድሚት ጸዊዓ፣ ብመንፈስ ፈጣሪ ክድሕኑ ትጽልዩሎም ነበረት። ኣብታ መዓልቲ ኣነ ቅልቅል ኢሊ ዝረኣኹዎ ጽቡቕ ክትርጉም ዝኸእል ሰብ ተደልዩ ዝመጽኡ ጸጋይ እያሱ ነይሩ። ምስታ ጋሻ ሰባኸት እናተቐባበሉ ካብ ቋንቋ ጥልያን ናብ ቋንቋ ትግርኛ ብምትርጓም ነቲ ክሰምዕ ወይ ክሕከም ዝመጽኡ ህዝቢ ብዝግባእ ተርጉሙሎም።

አሾካቶ ጸጋይ ኢያሱ ፣ ገለ ዠኸርታት ናይ ምዕቡልን ልሉይን ዜጋ

ብ

ፕሮፊሰር ተስፋጽዮን መድሃንዩ

ሓደ ካብቶም ኣብ መበል 20 ክፍለ-ዘመን ኣብ ኤርትራ ዝፈረዩ ልሉያት ክኢላታት ሕጊ ኣሾካቶ ጸጋይ ኢያሱ ነበሩ። እዛ ሓጻር ጽሕፍቲ ብዛዕባ ኣሾካቶ ጸጋይ ከም ክኢላ-ሕግን ከም ሰብን ዠዠክር ገለ ነገራት እትገልጽ ቃለ-ምስክርነቲይ እያ።

“ኣሾካቶ” ንዠብል ቅጽል ዠተጠቐምኩሉ ምኽንያት ብምግላጽ ነዛ ቃለ-ምስክርነት ከበግሳ መሪጸ። እዚ ቃል’ዚ ብቋንቋ ጣልያን ጠበቅ ማለት ኢዩ። ኣነ ኣብ ኣሰመራ ክገባ ከለኹ ባህላዊ ጽልዎን ውርሻን መግዛእቲ ጣልያን ገና ኣይሃሰሰን ነበረ፤ ኣብ ገሊኡ መዳያትሰ ወረ ድሙቕ ነይሩ ክበሃል ይክኣል። ንመዳይ ሕጊ ብዠርኢ እዚ ሓቅ’ዚ ብሩህ ነይሩ። ንኣብነት መናድቕ ክፍልታት ላዕለዎይ ቤት-ፍርዲ ኣሰመራ “la legge é uguale per tutti” (“ብዓይኒ ሕጊ ኩሉ ሰብ ማዕረ ኢዩ”) ብዠብል ጥቕሲ ስነ-ሕጊ ዠማዕረገ ነይሩ።

ቡቲ እዋን’ቲ ገና’ውን - ውሑዳት ደኣ ይኹኑ እምበር - ኢጣልያውያን ጠበቅታት ነይሮም። ኣሾካቶ ሺታሬሊ፣ ኣሾካቶ ሸኬቲ፣ ኣሾካቶ በሺላክዋ ኣሾካቶ ማንቲ ዠበሃሉ ገለ ካብቶም ዠዠክርም ኣሰማት ኢዮም። እቶም ኤርትራውያን ጠበቅታት እውን - ብፍላይ እቶም ከም በዓል ኣቶ ጸጋይ ኢያሱ ዠኣመሰሉ ኣብ ላዕለዎት ጽፍሕታት ቤት-ፍርዲ ዠምጉቲ ዠነበሩ - “ኣሾካቶ” እከለ ተባሂሎም ይጥቀሱ ነበሩ።

ኣቶ ጸጋይ ከም ጠበቅ ብሉጽ ጥራይ ዘይኩኑስ ውሩይ እውን ነይሮም’ዮም። ውሩይ ዠነበሩሉ ምኽንያት፣ ንዓይ ከም ዠመሰለኒ፣ እዚ ዚሰዕብ’ዩ። ኣቶ ጸጋይ ዠሙጉቲሉ ዠነበሩ ጉዳያት መብዛሕትኡ ንወንጀል ዠርኢ፣ ብዙሕ ጊዜ ክኣ ምስ ፖለቲካ ኤርትራ ዠተተሓሓዘ ብምንባሩ፣ ናይ ብዙሕ ሰብ ቀልቢ ይሰሕብ ነበረ። ብዓቢኡ ኸኣ፣ ኣብ ብዙሕ ካብ’ቲ ጉዳያት ኣቶ ጸጋይ መጉቶም ብምዕዋት ንኸሰሳት የድሕኑ ነበሩ። በዚ ድማ፣ “ኣሾካቶ” ጸጋይ ምስጉንን ውሩይን ጠበቅ ኩኑ። ኣነ እውን ብዛዕባኡም ካብ ንእሰነተይ ጀሚረ ስለ ዠፈልጥ፣ እታ “ኣሾካቶ” ትብል ኣጸዋውዓ ባህሊ ኩይናትኒ፣ ምስ ተፋለጥና እውን ቀጺለያ። ክሳብ ንሶም ብሞት ዠፍለዩና ክኣ “ኣሾካቶ” ኢለ እየ ዠጽውዖም ዠነበርኩ።

ኣቶ ጸጋይ ኢያሱ ካብ መብዛሕትኡም ካልኣት ናይ’ቲ እዋን’ቲ ኤርትራውያን ጠበቅታት ዠፍለይሉ ነጥቢ ነይሩ። ንሱ ኸኣ ንትምህርታዊ መበቁሎም ወይ ድሕረ-ባይታኦም ዠምልከት ኢዩ። ቡቲ እዋን’ቲ ዠነበሩ ጠበቅታትና መብዛሕትኡም፣ ምናልባት እቲ ብግዜ መግዛእቲ ጣልያን ዠወሃብ ዠነበረ 4ይ ክፍለ ዠሰንቀኡ መባእታዊ ትምህርቲ፣ ኣዚዮም ውሑዳት ክኣ ብግዜ መግዛእቲ እንግሊዝ ዠወሃብ ዠነበረ ቁሩብ ምዕብል ዠበለ ብደረጃኡ ማእከላዊ ክበሃል ዠካኣል እንተዘይኩይኑ ካብኡ ንላዕሊ ዠኹነ ሰሩዕ ትምህርቲ ኣይነበሮምን። ኣቶ ጸጋይ ኢያሱ ግና ኣብ ሰሩዕ ትምህርቲ ክሳብ ካልኣይ ደረጃ ኣብቲ ቡቲ እዋን’ቲ ኣዚዩ ሰሙይ ዠነበረ ጀነራል ዊንጌት ዠተባህለ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ዠርኩብ ቤት ትምህርቲ ዠተማህሩ ኢዮም ዠነበሩ።

ንቋንቋታት ብዠርኢ እውን ኣቶ ጸጋይ ሃብታም ነበሩ። ኣብ ርእሰ’ቲ እናታዊ ልሳናም ዠኹነ ትግርኛ፣ ቋንቋታት ኣምሓርኛን፣ ጣልያንን እንግሊዝን ፈረንሳን - ንኹሉ ብማዕረ እኳ እንተዘይኩነ - ብዠኣክል ዠመልኩ ምሁር ኢዮም ዠነበሩ።

ድሕረ-ባይታኦም ከምዚ ኣብ ላዕሊ ዝተገልጸ ብሙኅኑ፡ ኣሾካቶ ጸጋይ ኢያሱ ቦቲ እዋን'ቲ ንህዝባዊ ምምሕዳራዊ ኣገልግሎት ዘብቅዮም ድልዱል ምድላዎት ዝከበሮም ብሉጽ ባእታ ነበሩ።

ኣሾካቶ ጸጋይ፡ ሸሕ እኳ ኣብ ናይ ፍትህ-ብሄር - ማለት ሲቪል - ጉዳያት ከም ጠበቃ የገልግሎ እንተነበሩ፡ ብቐዳምነት ዝፍለጡ ዝከበሩ ኣብ ጉዳያት ወንጀል - ብሕልፊ እኳ ኣብ ናይ ፖለቲካ-ሓዘል ጉዳያት ብዝከበሮም ዕዙዝ ግደ ኢዩ። ምስ ሓርነታዊ ምንቅስቃሳት ኤርትራ ብዝተሓሓዘ ንዝተኸሰሱ ደቂ ሃገር ከም ጠበቃ - ሓደ ሓደ እዋንስ ብወፊያ - ማለት ከም ሓገዝ - ሞጉቶም ንገለኦም ነፃ ኣውጺኦም ንብዙሓት ካልኣት ከኣ እቲ ዝወሃቦም መቐፃዕቲ ብዝተኻእለ መጠን ንኸፍክስ ብምግባር ዓቢ ኣስተዋፅኦ ገይሮም ኢዮም። እዚ ግደዚ ሕጂ ንድሕሪት ተመሊሱ ክርእ እንከሎ ህይወት ብዙሓት ኤርትራውያን ንኸይድብን ዝተኸላኸለ ብሙኅኑ ምስ ምስጋና ክዝከር ዝግብኦ ኢዩ።

ኣሾካቶ ጸጋይ ሸሕ እኳ ብቐዳምነት ዝፍለጡሉ ከም ጠበቃ ይኹን እምበር ብኻልእ መዳያት እውን ልሉይ ነበሩ። ንኣብነት ከም ደራሲ መጠን ቡቶም ዝፈልጥዎም ምስጉን ነበሩ። ኣብ ጋዜጣታት ዝጽሕፍዎ ዝከበሩ ዓንቀጻት ፍቱው ነይሩ። ብቐንዱ ኸኣ ትንሳኤን ዓወትን ብትብል መጽሓፍም ይፍለጡ ነይሮም። ስለዚ ንሰነጽሑፍ ትግርኛ እውን - ኣሰር መምህሮም ዝከበሩ ኣቦና ኣቶ ወልደኣብ ወልደማርያም ብምሰዓብ - ዘይነፃቕ ኣስተዋጽኦ ገይሮም ኢዮም።

ኣብ መዳይ ፖለቲካ እውን ኣሾካቶ ጸጋይ እያሱ፡ ብመንነቶም ሓደ ካብቶም ዝዋመቱ ናይ ሕልና ኣለዓዓልቲ ነበሩ። ብኻልእ ኣዘራርባ፡ ሓደ ካብቶም ክንዓቢ እንከሎና ኣንቃዕሪርና ንዋምቶም ዝከበርና ኣብነታውያን ባእታታት (ሮል ሞደልስ) ነይሮም። ንፖለቲካ ብዝርእ፡ ከም ካልኣት ናይቲ እዋን'ቲ ልሉያት ዓባይቲዓዲ፡ ንሎም ኢሎም ዝተባህለ ዘረባ ሚዛን ይወሃቦ ነይሩ። እዚ ክወገንት እዚ፡ ምናልባት ምስቲ ብዙሕ ጊዜ ዝዋሰእሉ ዝከበሩ ጉዳያት ወንጀል ፖለቲካ ዝተተሓሓዘ ነይሩ ክኸውን ይኸእል ኢዩ። ብተወሳኺ ንሎም እውን ንዝሓር ርእሶም ኣብቲ ብ50ታት ይኹን ብ60ታት ዝከበረ ምንቅስቃስ ሓርነት ኤርትራ፡ ብገለ መልክዕ ተሳታፍነት ነይሩዎም ክኸውን ከምዝኸእል ምዋቃስ ኣድላይ ኢዩ።

ኣነ ንኣሾካቶ ጸጋይ ከም ኩሉ ቦቲ እዋን'ቲ ተመሃራይ ዝከበረ መንኣሰይ፡ ከም ተሰማዒ ልሉይ ባእታ ኢዩ ዝፈልጦም ዝከበርኩ። ሙኅን ናይ መውሰቦ ዝምድና ነይሩና፤ እዚ ሓቂ እንተነበረ እኳ፡ ኣነ ክሳብ 1968 ብኣቐጻጽራ ኣውሮጳ ብኣካል ተራኺብ ኣዕሊለዮም ኣይፈልጥን ነበርኩ።

ብ1968 ኣነ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ዩኒቨርሲቲ ናይ ሕጊ ተመሃራይ ነበርኩ። ቦቲ ጊዜ እቲ፡ ሓደ ካብቶም መምህራንይ ብዛዕባ ሙያ ሕጊ - ሊጋል ፕሮፈሽን - ጽሑፍ የዳሉ ስለዝነበረ፡ ናብ ኣስመራ ከይደ ምስ ጠበቓታትን ደያኑን ተራኺብ፡ ቃለ መሓትት ኣካይደ፡ ጸብጻብ ከዳልወሉ ቐጸረኒ። ብእኡ መሰረት ንኣስመራ ተጓዒዘ ምስ ብዙሓት ናይ ሕጊ ሰብ ሞያ ተራኺብኩ። ብሉጽም እቶም ዝተራኸቡዎም ክኣላታት ሕጊ፡ ሙሉእ ምትሕብባር ገበሩለይ። ጠበቓታቶምን ደያንኦምን ንዝቐረብኩሎም ሕቶታት ሰጋእ ከይበሉ መሊሶምለይ፤ ኩሎም ከኣ ሓላይ ብዝኾነ ቋንቋ ኣተባብዑኒ። ገሊኦምስ ወረ ቃለ መሓትት ብዝወዳእና ካፑቺኖ ይጋብዙኒ ነይሮም! እቲ ዝገበሩለይ ሰናይ ኣቀባብላን ምትብባዕን ነጸብራቕ ናይቲ ካብ መንእሰያት ተመሃሮ ዝከበሮም ተሰፋን ትጽብቲን እዩ ነይሩ። ትምህርቲ፡ ቦቲ እዋን'ቲ፡ ዓቢ ኣገዳስነት ዝወሃቦ ጉዳይ እዩ ዝከበረ።

ሓደ ካብቶም ሸዕኡ ዘዕለሉኒ ጠበቓታት፡ ኣሾካቶ ጸጋይ ኢያሱ ነበሩ። ኣብ ቤት ፍርዲ ምስ ረኣኹዎም፡ ሰላም ኢሉ ጉዳይይ ነገርኩዎም እሞ ብሓገስ ተቐቢሎም ቐጸራ ሃቡኒ። ንጽባሒቱስ ይኹን ንድሕሪ ጽባሒቱ፡ ምሽት ሰዓት 5 ኣብ ቤት ጽሕፈቶም ንኸንገራኹብ ተጃጸርና። ቦቲ ናይ ቐጸራ ጊዜ ከድኩ። ቤት ጽሕፈቶም፡ ኣብቲ እዋን ብጉደና እተጌ መነን ዚፍለጥ፡ ኣብ ማእከል ከተማ ዋቓ ሴዳው፡ ዋቓ ካቴድራል እዩ ዝከበረ። ንገለ ክልተ ሰዓታት ዚኸውን ቃለ መሓትት ኣካይድና። ዘይተንከፍናዮ፡ ንሙያ ሕጊ ዝምልከት፡ ኣገደሰቲ ሕቶታት ኣይነበረን። ኣሾካቶ ጸጋይ ብዝከበሮም ፍልጠት ኣገሪሞምን ኣኹሪምን። ካብ ጊዜ እንግሊዝ ዝጀመረ ነዊሕ ተሞክሮ ስለዝከበሮም፡ ብዙሕ ትምህርቲ ክኹነኒ ዝኸኣለ ሓበሬታታት ኣሰኒቐምኒ። ሓደ ካብቲ ኣዚዩ ዘገረመንን ዘሓገሰንን ነገራት፡ እቲ ስክፍ ከይበሎም ምሳይ ምዛራቦም ነበረ። ኣነ ቦቲ እዋን'ቲ፡ ከም መንእሰይ ተመሃራይ መጠን፡ ንገለ ሕቶታት ፖለቲካ ብዝምልከት ህንጡይነት ስለ ዝከበረኒ ብዛዕባ ናይ ፖለቲካ ክሰሳትን እሱራትን ሓቲተዮም፤ ሰጋእ ከይበሉ ኣሰፊሎም ከኣ መሊሾምለይ። ንዓይ ኣመጺኖም ብንጽህና ስለዘዕለሉኒ ሓገስ ዋራይ ዘይኩነስ ሓበን እንኩላይ ኢዩ ዝተሰምዓኒ። (ነዛ ነዋቢ እዚኣ ጽንሕ ኢሉ ክምለሳ ኢዩ)። ቃለ መሓትት ምስ ወዳእና በል ንዓናይ ኣብ ሓደ ቦታ ክንከይድ ኢና በሉኒ እሞ ኣብ መኪናኦም ኣተና። ዝዘኣም ኩብጽሕዋ

ዝደለዩ ነገር ስለዝነበረት፡ ንዓኣ ኣብጸሐም ፡ ኣብ ጉኒ ሲነማ ኢምፐር ኣብ ዝነበረት እንዓ ቡን ወሰዱኒ። ካፑቲኖ ኣዚዞምለይ፤ ካፑቲኖ ምስ መጻ ነቲ ካማሪየረ እንታይ ዶለቲታት ከምዘሎ ሓተቲዎ እዋ እንታይ ይሕሸካ በሉኒ ፡ ባህ ዘለትኒ ሓንቲ መሪጻ፤ ምስ መጻት ”በል እዚኣ ናይ ተመሃራይ ኢያ” ኢሎም ቦን ኣፐቲቶ በሉኒ። ሸማ እንታይ ከምዝነበረት እታ ዶልቲ ሕጂ ረሲዐያ ኣሎኹ፤ ግርም ገይረ ከምዘስተማቅርኩዋ ግን እዝክር።

ካብ 1968 ንደሓር ክሳብ 1971 ኣነ ካብ ዓዲ ክሳብ ዝወጽእ፡ ንኣሸካቶ ጸጋይ ኣብ ኣስመራ ይኹን ኣብ ካልእ ሸነኽ ኤርትራ ወይ ኢትዮጵያ ኣይረኹብኩዎምን። ቀጺልና ዝተራኹብና፡ ብ1979 ካብ ሜዳ ፡ ህዝባዊ ግንባር ብግቡእ ተሰናቢቶም ፡ ኣብ ካርቱም ዝነበሩሉ እዋን እዩ። ኣብቲ እዋን’ቲ ፡ ኣነ ኣብ ካርቱም ዩኒቨርሲቲ መምህር ኮይነ እሰርሕ ነበርኩ። ብዝረኹብኩዎም ፡ ናይ 1968 ቃለ-መሓትትና ዘኪርና ግርም ኣዕለልና።

ሰደት ክሳብ ክንደይ ሕሱም ሙኋኑ ዝተረድኣኒ ኣብ ሱዳን ብዘሕለፍኩዎ ተሞክሮን ብዝነበርኩዎ ትዕዘብትታትን እዩ፡ ፡ “ካገሩ የወጣ ኣገሩ እሰኪመለሱ ቢጭትት ኣህያ ቢጋልቡት ፈረሰ” ዝብል ምሰላ ኣምሓርኛ ኣሎ። “ካብ ዓዱ ዝወጸ ፡ ንዓዱ ክሳብ ዝምለስ ፡ እንተ ጸዓንዎ ኣድጊ ፡ እንተጋለብዎ ፈረሰ” ማለት እዩ። ኣነ እኳ ምቹእ ኢዩ ክበሃል ኣብ ዝክለል ኩነታት እየ ነይረ። ከም ኣድጊ ኣይተጸዓንኩ ፣ ከም ፈረሰ ኣይተጋለብኩ። ኩነታት ህዝብና ግን ኣዚዩ የሕዝነ ነይሩ። እቲ ኩነታት ኣዚዩ ሕማቕ ኢዩ ዝነበረ ፣ ብዘሎኒ ሓበሬታ ፡ ካብዚ ናይ ሕጂ ግን ኣዚዩ ይሓይሽ ነይሩ ፣ ናይ ሕጂ መጸለል እዩ!!

ኩነታት ሙብዛሕትኦም ኤርትራውያንን ኢትዮጵያውያንን ሰደተኛታት ዘሕዘን እኳ እንተነበረ ፡ ናይ ደቀንሰትዮናን ሸማግለታትናን ወይ ዓበይቲ ዓዲን ግና ኣዚዩ የጉህየኒ ነበረ። ደቀንሰትዮና ከደምቲ ሱዳን ኩይነን ብዝተፈላለየ መልክዕ ይምዝመዛ ከምዝነበራ እፈልጥ ብምንባረይ ንሕልናይ ከበድ ነይሩ። ኣብ ኣስመራ ብማዕዶ ዝፈልጦም ዝነበርኩ ልሴታት ባእታታት - ገሊኦም ሰቡ-ሰልጣን ዝነበሩ - ኣብ ሰደት ክርእዮም ከለኹ ኣዚዩ እጉሂ ነበርኩ። ኣብ ዓዲ ዝነበርኩም ክብረትን ግርማ-ሞጉሰን ኣብ ሱዳን ብሰእነትን ሕሰረትን ተተኪኡ ከስተብህል ከለኹ፡ እቲ ዚካየድ ዝነበረ ሰውራ፡ ክሳብ ክንደይ የኸፍለናን ይሃሰዩናን ከምዝነበረ የተሓሳስበኒ ነይሩ። በቲ ካልእ ሸነኽ ግን ዘኹርዓኒ ነገር ከኣ ነይሩ። እቶም ዓበይቲ ሸማግለታትና ሸሕ እኳ ጸገማት ይንበርም እንበር ክብረቶም ንምሕላው ዝገቡሩዎ ዝነበሩ ጸዕሪ ብሓቂ ዘድነቅ ነይሩ። ሓደ ካብቶም ክብረቶም ንምሕላው ሕሎፍ ጸዕሪ ክገቡሩ ዘስተብሃልኩሎም ኣሸካቶ ጸጋይ ኢያሱ እዮም።

ኣብዚ ጽሑፍዚ ፡ ክሳብ ሕጂ ፡ ንኣቶ ጸጋይ ንሶም እናበለኩ ክጠቅሶም ጸኒሐ። ካብዚ ንታሕቲ ኣብዘሎ ጽሑፍ ግን ንሶም ገዲፈ ብሕውነታውን ምሕዝነታውን መልክዕ ንሱ እናበልኩ ክጠቅሶም እዩ። ነዚ መግበርየይ ምኽንያት፡ በቲ ኣብ ሃዋህወ ሰውራ ሰፊኑ ዝነበረ ንኹሉ ኣታ እናበልካ ናይ ምጽዋዕ ነቓጽ ቅዲ ተጸልየ ዘይኩነሱ፡ ካብ ከርቱም ጀሚርና ምስ ኣሸካቶ ጸጋይ ኣመና ስለዝተቐራረብናን ዝታኣማመንናን ዝተሓላለናን እዩ።

ኣብ ካርቱም ከሎና፡ ኣብ ዘዝተራኹብናሉ እዋን ንሰውራ ኤርትራ ብዝርኢ ተኣማሚንና ንማያየዋ ነበርና። ሸሕ እኳ ናይ ህዝባዊ ግንባር ተጋዳላይ-ነበር ዋራይ ዘይኩነ ገና እውን ኣባል ህዝባዊ ግንባር እንተነበረ፡ ኣሸካቶ ጸጋይ ኣብ ዝተፈላለየ ሕቶታት ሚዛናዊ ዠኹነ ኣረኣኢያ ነበሮ። ምስዚ ብዝተተሓሓዘ፡ ኣብ ጉዳይ ስምረት ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራን ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራን ዝነበሮ መርገጽ ኣዚዩ ሓላፍነታዊ ነበረ። ንስምረት ዝኸልክል ውድዓዊ ዕንቅፋት ከምዘይነበረ ፤ ስምረት ብርግጽ ንሙሉእ ዓወት መሰረታዊ ኣድላይነት ከምዝነበሮን ኣዳዕዲዑ ዝምስክሮ ዝነበረ ጉዳይ እዩ። ብዛዕባ እዚ ሕቶ እዚ ፡ ክሳብ ዕለተ ሞቱ ነዚ ኣረኣኢያዚ ኣይጠለሞን።

ካብ ፈለማ 80ታት ጀሚርና፡ ኣሸካቶ ጸጋይን ኣነን ምቕማጥና ሱዳን ሙኋኑ ተሪፉ ኣብ ኣመሪካ ኩነ። ኣገባብ ካብ ሱዳን ኣወጻጽኣና ነንበይኑ ነበረ፤ ብተወሳኺ ኣብ ኣመሪካ ኣብ ዝተፈላለየ ዝተረሓቀ ግዝኣታት ነበርና። ርክብና ግን ኣሸምባይዶ ከቋርጽሰ ኣይዛሕተለን እውን ፤ ብተለፎን ወትሩ ፤ ሳሕቲ ጊዜያት ከኣ ብኣካል ንራኹብ ነበርና። ዕላልና

ሙብዛሕትኡ ንታሪኽን ንፖለቲካን ዝምልከት ነይሩ። ኣሾካቶ ፍልጠቱን ተሞክሮኡን እናተሓገሱ ዘካፍል ሰብ እዩ ዝነበረ። ብዙሓት ቦቲ እዋን እቲ ዝምዕብሉ ዝነበሩ ምሁራት ንኣሾካቶ ይውከሰዎ ነይሮም፤ ንሱ እውን ልባዊ ምትሕብባር ይገብረሎም ነበረ።

ኣብ ኣመሪካ ብምኽንያት ገለ ሰናይ ተረኽቦታት ሕውነታዊ ጉኒ ዝምድናና መሊሱ ደልደለ። እቲ ኮነታት እቲ ኣብ ዝፈጠሮ ሃዋህው ኣነ ንኣሾካቶ ጸጋይ ዳርጋ ከም ዓቢ ሓወይ እርእዮ ነበርኩ። ንሱ ኸኣ ዓቢ ሓው ክህቦ ዘለዎ ምኽርታት ካብ ምልጋስ ዓዲ ኣይወዓለን። ንባህላዊ ሸነኽ ጸገማት ፖለቲካ ኤርትራ ብዝርከኡ ኣሾካቶ ጸጋይ ዓሚቕ ኣስተብህሎታት ነይሩዎ ፤ ካብ ኣስተብህሎታቱ ኣነ እኹን ካልኣት ዝውከሰዎ ዝነበሩ ምሁራት ብዙሕ ቀሲምናን ከሲብናን ኢና።

ሕውነታዊ ዝምድናና ምስ ደልደለ ፡ ነታ ኣቐድም ኣቢለ ክምለሳ ኢዩ ዝበልኩኹም ንናይ 1968 ቃለ-መሓትት እትምልከት ነዋቢ ኣልዓልኩሉ። ነታ ቃለ-መሓትት ዘኪረ ፡ “ሰማዕስኪ ኣሾካቶ ፡ እቲ ብ1968 ኣብ ኣስመራ መጺኦ ቃለ-መሓትት ከካይደልኩም ከለኹ ፡ ብሙሉ-ኣትኩም ኣሚንኩም ኣዕለልኩምኒ ፤ ንፖለቲካ ብዝርከኡ ሓንቲ ከይሓባእኩም ኩሉ ነገሩኩምኒ ፤ ከመይ ጌርኩም ኣሚንኩምኒ?” ኢለ ሓተትኩዎ። ምስ ሰምዓኒ እናሰሓቕ፡ “ሀይ ፡ ከመይ ኢለኩም ኣሚንኩምኒ! መን ሙኳንካ ከዩረጋገጽና ሰቕ ኢልና ነዛርበካ ዓያሹ መሲሉካ! ንገሊኦም ጠበቓታት ክትሓትት ዝጀመርካላ እዋን ፡ “እንታዊይ እዩ? እንታይ ኢዩ”ኽ እዚ ወድ”ዚ? ኢልና ቀለጢፍና ብዛዕባኻ ሓበሬታታት ኣኪብና መጽናዕቲ ኣካዩድና ኢና። መን ሙኳንካን ፡ ንጹህ ሙኳንካን ኣጸረና። ዝዚ ምስ ገበርና ብዘይ ሰኽፍታ ኩሉ ኣዕለልናካ” በለኒ። ለካ ከይፈለግኩ ናይ ምርመራ ርእሱ-ነገር ኩይነ ነይረ ኢዬ ኢለ ተገረምኩ። ዝዚኦ ምስነገረኒ ፡ ንኣሾካቶን ንኹሎም ነቶም ካልኣት ብ1968 ዘዕለልኩም ናይ ኣስመራ ክኢላታት ሕጊ ዘኪረ መሊሰ ኣድነቕኩዎም።

ኣሾካቶ ጸጋይ ብባህሪ ኣመለኻኻታኡን ዝንባሌኡን - ብደረጃ ሕብረተሰብና- ክፋትን ተጻዋርን (ሊበራል) እዩ ነይሩ ክበሃል ይከኣል። እዚ ዘገርም ኣይነበረን ፡ ምኽንያቱ ኣሾካቶ ኣካል ናይቶም ኣብ ኤርትራ ናብ ዘመናውነት መሲጋገሪ ዝኹኑ ልሉያት ባእታታት እዩ ኔይሩ። ናይ ምክታዕን ርእይቶታት ናይ ምልውዋዋን ባህልን ባህግን ነይሩዎ። ናይ ካልኣት ኣረኣእያን ሓሳባትን ዝሰምዕን ኣብ ግምት ዘእቱን ፡ ብሓፈሻኡ ናይ ካልኣት መሰል ዠኸብር እዩ ዝነበረ።

ሓደ ሰብ ፡ ኣብ ጽንኩር ኮነታት እዩ ብዘዩማትእ ዝፍተን። ካብ ዋቓ መወዳእታ 1986 ጀሚረ ፡ ኣነ ኣብ ሓዲሽ ኮነታት ኣትዬ ኣብ ማሕበረሰብ ኤርትራ - ብሕልፊ ኣብ'ቲ ኣብ ስደት ዝነበረ - ኣዚዩ ኣካታዒ ኣርእስቲ ኹንኩ። እታ ዓመት እቲኣ ፡ እቲ ብቋንቋ እንግሊዝ ዝተደርሰ ናይ ፈለማ መጽሓፊይ ተሓቲሙ ዝተዘርግሓላ እዋን ነበረት። ኣብቲ መጽሓፍ ፡ ንኣፈታትሓ ሕቶ ኤርትራ ብዘምልከት ካብ'ቲ ናይ ውድባት ኤርትራ መርገጽ ኣዚዩ ፍሉይ ንዝነበረ መርገጽ ተጣበቐኩ። ብዙሕ ኤርትራዊ ነቲ መጽሓፊይን ንዓይን ረገመና - ዘንበበን ዘዩንበበን ፤ ወረ ገሊኦምስ ብሱሩ'ውን ከንብቡ ዘይክእሉ መሃይማን እዮም!! እቲ እዋን'ቲ ፡ ንዓይን ንቤተሰብይን ንናይ ቀረባ ፈተውተይን ኣዚዩ ከቢድ ነይሩ። እቲ ኮነታት ፡ ካብቶም ኣብ ህይወተይ ዘጋጠሙኒ ሰባት ፡ መን'ዩ መን ፡ ብዝበለጸ ንኸለሊ ኣኽእሉኒ እዩ። መን'ዩ ቅኑዕ መንዩ'ኽ መታለሊ? መን'ዩ መስተውዓሊ መንዩ'ኽ የዋህ? መን'ዩ ሓቀኛ ሓርበኛዊ ፡ መንዩ'ኽ ኣምሰሉ? መን'ዩ ንጹህ ሃገራዊ ፡ መንዩ'ኽ ሰላይ ባዕዳውያን መንግስታት? ብዝበለጸ ክፈልጥ ክኢለ እዩ።

ብምኽንያት መጽሐፊይ ምስ ብዙሓት ሰባት ተባኢሰ ፤ ምስ ብዙሓት'ውን ተቐያዩመ። ክንደይ ንዓይስ ይትረፍ ብዛዕባይ እውን ዘይፈልጠ ሰባት ጸሊኦምኒ - ክቱር ጽልኢ!! ሓቂ ንምዝራብ ፡ ናይ'ቲ እዋን'ቲ ተጽዕኖ ቀለል ኣይነበረን። እንተኹን ግን ፡ ብዙሓት ካብቶም ዝጸልኡኒ ፡ ነቲ ንዓሕራዩ ከይዶም ከይዶም ገሊኦም ክገብሩ ፡ ገሊኦም ከኣ ክሓፍሩ ሙኳንም እምነት ነይሩኒ።

ኣብቲ ኣጸጋሚ ፡ እዋን'ቲ ንሞራሊይ ዓንዲ ሕቕ ዝኾነኒ ውሑዳት ሰባት ነይሮም። ሓደ ካብኣቶም ኣሾካቶ ጸጋይ ነበረ። ኣሾካቶ እቲ መጽሓፍ ንማሕተም ብምብቅዑ ኣዚዩ ሕጉስ ነይሩ። እዚ ክበሃል ከሎ ግን ንትሕዝቶ ናይቲ መጽሓፍ ብሙሉኡ ተሰማሚዑሉ ነይሩ ማለት ኣይኩነን ፤ ኣነ'ውን ብኹሉ ንኸሰማምዓኒ ኣይተጸበኹዎን ዝነበርኩ። ነቲ ዝገለጽኩዎ ርእይቶ ንኸገልጽ መሰለይ ከም ዝነበረ ግን ዓው ኢሉ ኣንጻር ኩሉ ይምክት ነይሩ።

ኣብቲ ህሞት እቲ ናይ ኣሾካቶ ጸጋይ ሞያዊ ድሕረ-ባይታን - ጥብቅና - ሊበራላዊ ክብርታትን ንዓይ ብብሩህ ተንጸባሪቐለይ እዩ። ንብዙሓት ዝኹንኩኒ ዝነበሩ “ንርእይቶኡ መጽናዕቲ ጌርኩም ክትቃወምዎ ትኽእሉ ኢኹም፤

ንምንታይ መጽሓፍ ጽሑፍ፣ ንምንታይ ርእይቶኡ ገሊጹ ኢልኩም ክትኩንንዎ ግን መሰል የብልኩምን” ኢሉ ብዘይንሕሲያ ይገንቶም ነይሩ። ነቲ ዠኸደኑ ዠነበረ ክትፅ ናይ ምጽሓፍን ምዝራብን መሰል ዠሕሉ ባህሊ ከነተኣታቱ ኣሎና ኢሉ ንምጥባቕን ንምምካርን ከም ዕድል ይጥቀሙሉ ነይሩ። ምስዚ ብዠተተሓሓዘ፣ ካልኣት ኣብ ኣመሪካ ዠነበሩ ዓበይቲ ኤርትራውያን ንናይ ኣሾካቶ ጸጋይ ዠመሰል መርገጸት ብምውሳድ ንመሰለይ ተጣቢቐምለይ ከምዠነበሩ ኣብዚ ምስ ምስጋናኡ ክዠክር እደለ። ገለ ካብኣቶም ኣሾካቶ ሰሎሞን ካሕሳይን ፣ መምህር መዋዕል መብራህቱን ፣ ጅነራል ጉይትኣም ገብረዝግን ነበሩ።

ኣሰማት ናይዞም መዛኑ ኣሾካቶ ጸጋይ ዠኹኑ ወረጃ ኤርትራውያን ካብ ተላዕለ ፣ ሓንቲ መዛዘሚት ክትከውን እትኸእል ነጥቢ ወሲኽ ዠኸረይ ክድምድም። እዞም ዠተጠቐሱ ዓበይቲ ኤርትራውያን ፣ ኩሎም ኣብ ሓደ ከተማ ኣይነበሩን። ኣሾካቶ ሰሎሞንን ጅነራል ጉይትኣምን ጥራይ እዮም ምቕማጣም ኣብ ሓደ ከተማ - ማለት ዋሺንግተን ዲ. ሲ. - ዠነበረ። መምህር መዋዕል ኣብ ካሊፎርኒያ ነበሩ። ኣሾካቶ ጸጋይ ከኣ ርሒቐ ፣ ቅድም ኣብ ኣዮዋ ፣ ደሓር ድማ ኣብ ሚቺጋን ነበረ። ነዚ ነጥቢ ዚ ዘልዕለሉ ዘለኹ ምኸንያት ፣ ሓደ ካብቲ ዘሰተብሃልኩዎ ፣ ጸገማት ኣሾካቶ ጸጋይ መዘንኡን ኣብ ኣሰመራ ናይ ሞያ ብጾቱን ዠኹኑ ኤርትራውያን - ከምኡ እውን ኢትዮጵያውያን - ኣብ ከባቢኡ ዘይምንባርም ኢዩ። ንዕኡ በዓል ዋሺንግተን ዲ. ሲ. ዠሐሸ ከባቢ ምኹነ ነይሩ። ዠኹኑኹይኑ ፣ ኣሾካቶ ጸጋይ ጂዮግራፊያዊ ራሕቂ ብዘዩገድስ ፣ ብዠተፈላለዩ መንገድታት ምስ ኩላትና እናተራኸበ ፣ ንብዙሓት ካባና ምኸርታቱ ለጊሱ ፣ ሓቀኛ ታሪኽን ካልእ ሓሳባትን ኣውራሱ ሓሊፉ።

ስለዚ፣ ኣሾካቶ ጸጋይ ኢያሱ ፣ ከም ሓደ - ኩነታት ብዠፈቐዶ መጠን - ሓላፍነቱ ኣማሊኡ ዠሓለፈ፣ ምዕቡልን ልሉይን ዜጋ ክዠክር ይግባእ።

ጸጋይ ኢያሱ፡ ብዙሓት ኤርትራውያን ሓርበኛታት ተጣቢቑ ካብ ማእሰርቲ ዘድሓን ንገሊኡም ድግ ማእሰርቶም ዘቃለሉ

ብ

በረኽት ገብረትንሳኤ

ኣብ ኣዲስ ኣበባ ተኣሲረ ፍርዲይ ክሰምዕ ናብ ኣሰመራ ምስ ከድኩ ጠበቃይ ዝነበረ ኣያይ ኢሉ ዝጸውዖ ጠበቃ ጸጋይ እያሱ እዩ ነይሩ። ጠበቃ ጸጋይ ናጻ ከውጽኦ ነበርቲዕ መገተ ኣካይዱ። ትሸግተ ናይ ፖለቲካ እሱራት ኢና ካብ ኣዲስ ኣበባ መጸእና። ኣብ መጀመርታ ነፍሰወክፍና ናይ ሓሙሽተ ዓመት ማእሰርቲ ተበዩኑልና። እንተኾነ ኣያ ጸጋይ እያሱ ኣብ ላዕለዎይ ቤትፍርዲ ናይ ሕግታት መጻሕፍቱ እናገለበጠ ሓያል ናይ ምክልኻል ክርክር ምስ ኣካየደ፡ እቲ ፍርዲ ተቐዩሩ ድሕሪ ክልተ ዓመት ተፈቲሕና። ናጽነት ምስ መጽኣት ከይተራኸብና ብምሕላፍ ብርቲዕ ንሂ ይሰምዓኒ።

ኣብ ታሕቲ ኣሰማቶም ተዘርዘሩ ዘሉ፡ ጸጋይ እያሱ ከም ጠበቃ መጠን ኣብ 1969 – 1970 ዝነበረ እዋን ዝተጣበቐሎም ኤርትራውያን ሓርበኛታት’ዮም። ኩላቶም ኣብ ኣዲስ ኣበባ ተኣሲሮም ንክፍረዱ ናብ ኣሰመራ ዝተላእኩ መንእሰያት እዮም ነይሮም።

1. በረኽት ገብረትንሳኤ
2. የማነ ገብረመድህን
3. በረኽት ገብረመስቀል
4. በረኽት ሃይለሚካኤል
5. ክብርኣብ ኢሳቕ
6. ዳዊት ሓገሥ
7. ዓንደመስቀል ሃብተሚካኤል
8. ተክልኣብ ወልዱ
9. ብርሃነ ገብረህይወት

እዞም ኣብ ላዕሊ ተጠቒሶም ዘለው መንእሰያት ላዕለዎይ ቤት ፍርዲ ኩላቶም ሓሓሙሽተ ዓመት ተፈሪዶም ይግባይ ስለ ዝበሉ፡ ድሕሪ ናይ 22 ኣዋርሕ ማእሰርቲ ብዝተኣሰርኩም ይኣክል ዝብል ፍርዲ ተበዩኑሎም ተፈቲሑም።

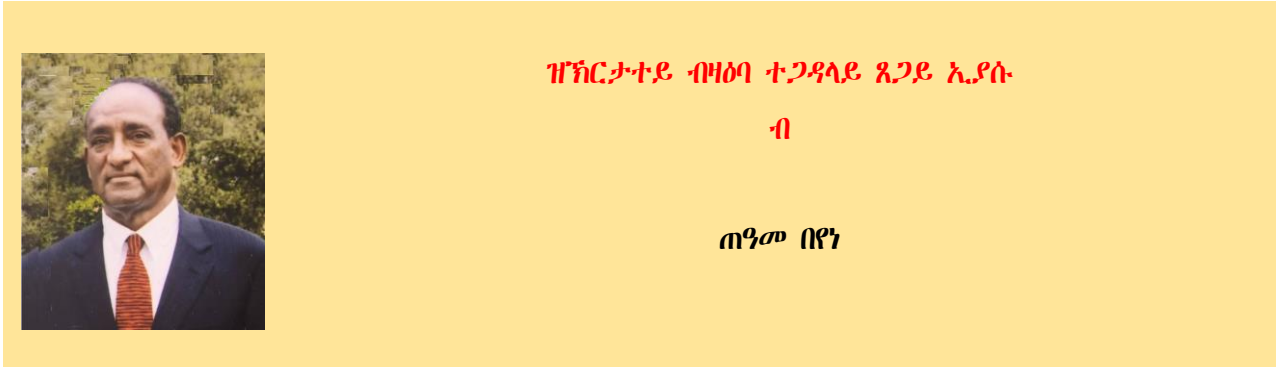
ምስ መንግስቱ ባይሩ ኣብ ኣሰመራ ዝተኣሰሩ መምህራን፡-

1. መንግስቱ ባይሩ
2. ተክልሃይማኖት ሃይለ
3. መምህር ምሕረትኣብ ፍረዝጊ
4. መምህር ቦኸረጼን ጊለ
5. መምህር ዳኒኤል
6. መምህር ጸሃዩ ገሬሱስ
7. መምህር ዮሴፍ
  - ኣብ ከባቢ ዓላ ዝተማረኸ ተጋዳላይ (ስዉእ)፡
8. ሃብተሰላሴ ገብረመድህን

እዞም ኣብ ላዕሊ ዘለው ጉጅለ መምሃራንን ሃብተሰላሴን - ንጉስ ሃይለሰላሴ ንዕረፍቲ ናብ ኣስመራ መጸኢ ስለ ዝነበረ ኣብ ድሮ ፍርዲ ዝወሃበሉ ሰሙን ብምሕረት ተፈቲሖም።

ኣብ ዓላ ኣብ ሕርሻ ዝነጥፉ ዝነበሩ ኣቦና ሸቃ ተኸለሚካኤል (ኣቦኡ ንሚኒስተር ግዮርጊስ ተኸለሚካኤል።)

ኣቦይ ተኸለሚካኤል፡ ኣብቲ ኣብ ዓላ ዝርከብ ሕርሻኦም ንተጋደልቲ ኣብሊዕኩም ብምባል ንልዕሊ ዓመት ተኣሲሮም ምስ ተፈትሖ ብማሕደር ካብ ኣስመራ ከይወጽኡ፡ ንግሆ ንግሆ ኣብ እንዳ ፖሊስ ንክፍርሙ ተፈሪዶም።

ኣብ ገድሊ ንመጋድልትኻ ብጸይ ኢኻ ትብሎ። ንብጸይ ጸጋይ እያሱ ግን ነቲ ዕድምኡ ኣብ ግምት ብምእትው ግዲ ኮይኑ፡ ኩልና ተጋደልቲ ኣያይ ጸጋይ ኢና ንብሎ ኔርና። ስለዚ ቦቲ ኣብ ግዜ ገድሊ ዝጽውዖ ዝነበርኩ ኣያይ ጸጋይ እያሱ እናበልኩ እዩ ክጽሕፍ።

ቅድሚ ገድሊ ምስ ኣያይ ጸጋይ ብኣካል ተራኺብና ኣይንፈልጥን። ብዘና ግን ይፈልጦ ነይረ። ብዙሓት ብቃልስን ፖሊትካን ኤርትራን ዝግደሱ ምሓዙተይ፡ እሞ ኸኣ ንቃልሲ ኤርትራ ስለዝደገፉ፡ ወይ ተጋድልቲ ስለዝኾኑ መሓዙተም ተኣሲሮምም ዝነበሩ፡ ጸጋይ እያሱ ተጣቢቑሎም፡ ጸጋይ እያሱ ካብ ቤት ማእሰርቲ ኣውጺእዎም፡ ንገድሊ ደጊፎም ኣንጻር መግዛእቲ ዝንቀሳቐሱ ወይ ሰላማዊ ስልፊ ዝገብሩ ተመሃሮ ይድግፍን የተባብዕን ነይሩ ዝብል ወረታት ይሰምዕ ኔረ። ቦቲ ግዜቲ ተቢዖም ንጉዳይ ተጋደልቲ ይኹን ንጉዳይ ምስ ገድሊ ዝደጋገፉ ሰባት ዝቐበሉ ጠበቓታት ውሑዳትን ፍሉይትን እዮም ነይሮም። መብዝሕትኦም ብመንግስቲ ከይጽልኡን ኣብ ዓይኒ መንግስቲ ከይኣትዉን ፈሪሖም፡ ምስ ቃልሲ ኤርትራ ዝተዛመደ ጉዳያት ኣይቐበሉን ነይሮም። ውሑዳት ን ፍሉይትን ከም ጸጋይ እያሱ ዝኣመሰሉ ተበዓትን ፍቕሪ ሃገር ዝነበሮምን ጠበቓታት ጥራይ እዮም ንቃልሲ ኤርትራ ዝምልከት ጉዳያት ዝቐበሉ ዝነበሩ። ስለዚ ንኣያይ ጸጋይ ቅድሚ ኣብ ሚዳ ምርኻብና በዚ ተባዕን ሃገራውን ተግባራቱ ብዘና እፈልጦ ነይረ እዩ።

ኣያይ ጸጋይ ኣብቲ መብዝሕትኦን ከተማታት፡ ብዘይካ ዓዲቐይሕን፡ ባረንቲን ዓሰብን፡ ተሓሪረናሉ ኣብ ዝነበራ እዋን፡ ዳርጋ ፍርቂ ባጽዕ ተሓሪርሉ ኣብ ዝነበረ፡ ከተማ ኣስመራ ተኸቢባትሉ ኣብ ዝነበረት፡ ጽባሕ ወይ ሎሚ ናጽነት ክትመጽእ እያ ኣብ ዝበሃለሉ ዝነበረ፡ ብተሰፋ ናጽነት ከኣ ዓቢ ይኹን ንእሽቶ ብማእለያ ዘይብሉ ቁጽሪ ዝሰለፈሉ ዝነበረ እዋን ኣብ መወዳእታ 1977 ኣይተሃን ተሰለፉ። ህዝባዊ ሓይልታት (ገና ህዝባዊ ግንባር ከይተባህለ ከሎ) ንእሽቶ ውድብ ከሎ ፡ ኣብ ውሱን ከባቢ ሳሕል ጥራይ (ፋሕ ፡ ቢለቓት ፡ ዜሮ ፡ ስበርቀጠ ፡ ዓገት) ሰፊርሉ ኣብ ዝነበረ እዋን፡ (ሽዑ መብዝሕትኡ ሳሕል ኣብ ትሕቲ ቁጽጽር ተሓኤ እዩ ነይሩ) ፡ ኣብ ከበሳታት ኣብ ሓማሴን ኣብ ከባቢ ሰሚናዊ ባሕርን ካርነሽምን፡ ኣብ ኣከለ-ጉዛይ ኣብ ከባቢ ዓላን ደቀምሓረን ሰገይትን ጥራይ ዝዝንብዩሉ ዝነበረ እዋን ፡ ባርካፊት፡ ሰራዩ፡ ደንክል ተሓኤ ጥራይ ነበይኖም ዝዝምብይሉ ቦታታት እዩ ነይሩ) ፡ ኣብ መጀመርታ 1976 እዩ ኣያይ ጸጋይ ተሰለፉ። ኣያይ ጸጋይ ዕድመኡ ይድፋእ እምበር (25 ጥራ፡ 1925 ስለዝተወልደ፡ ኣብቲ እዋንቲ ወዲ 50 ኣቢሉ እዩ ነይሩ)፡ ቃልሲ ነዊሕን መሪርን ክኸውን ከምዝኸእል እናተረድኦ እዩ ተሰለፉ። እዚ ከኣ ነቲ ቅራጽ መንፈሱን ጽኑዕ ሃገራዊ ፍቕሩን እዩ

ዘረጋግጽ። ኣያይ ጸጋይ ምህሩን (ኣብ 1950ታት ሃይስኩል ኣብ ዊንገት ዝወድኦ) ፍሉጥ ጠበቃን፣ ጽቡቕ መካብብር ዝከበርን ሰብ እዩ ነይሩ። ሞላ ጸላኢ እንተተጸብኦ ኣብ ክንዲ ናብ ሚዳ ናብ ወጻኢ ሃገር ናይ ምኻድ ዕድል ነይርዎ እዩ። ካብ ኣስመራ ንወጻኢ ምኻድ እንተዘይከኣለ እውን፣ ናብ ሚዳ ምስ መጽኢ፣ ናብ ወጻኢ ኣሕልፋኒ እንተዘከበል፣ ህዝባዊ ሓይልታት ንብዙሓት ከምኡ ዝኣመሰሉ ብዘይ ገለ ጸገም የሰጋግርዎ ስለዝከበረ፣ ንኣያይ ጸጋይ እያሱውን ከሰጋግር ምኻኣለ ነይሩ። ኣያይ ጸጋይ ግን ቆሪጽ ንክጋደል ስለዝመጽኦ ነዚ ሕቶዚ ኣየቕረበን።

ኣነ ነይይ ጸጋይ ዝተፋለጥክ ሞ፣ ታዕሊም ወዲኡ ኣብ ወርሒ ነሓስ 1976 ናብ ክፍሊ ዜናን ፕሮፓጋንዳን ተመዲቡ፣ ናብ ባቕሰ ምስ መጽኢ እዩ። ባቕሰ ብደቡብ ወይ ብድሕሪ ሰሚናዊ ባሕሪ ዝርከብ ብምብራቕ ምስ ጎሮታት ዓንሰባ (ብዓል ገለብ) ዝዳቦ ብዓብይቲ ጎሮታት ዝተኸበ፣ ዓውሊዕን ጽሕድን ዝመልኦ ሓውሲ ከበሳ ዝኾነ ዓሚቕ ሰንጭሮ እዩ። ካልኣይት ምስ ኣያይ ጸጋይ ናብቲ ክፍሊ ዝተመደቡን ምስኡ ዝተዓለሙን ብዓል ኣረፋይነ በርሀ (ወዲ ዓሸራ፣ ሕጂ ሚኒስተር ሕርሻ)፣ ተሰፋይ ገበረሰላሰ(ቺና፣ ሕጂ ሚኒስተር መሬትን ማይን ኣከባብን)፣ ተሰፋልደት ዝበሃሉ ተጋደልቲ ነይሮም። ኣርባዕቲኦም ከኣ ናባና ናብ ጨንፈር ትርጉምን ምርምርን ተመዲቦም። ኣነ እዩ ናይቲ ጨንፈር ሓላፊ ነይረ። ንኣያይ ጸጋይ ንመጀመርታ መዓልቲ ክፋለጦ ከሎኹ ሓጺር፣ ቀጠን ዘይኮነስ ማእከላይ ርጉዲ ዝከበር ፣ ብሩህ ከደራይ፣ ፍሱህ ገጽ፣ ጭሓም፣ ጭሕሙን ጸጉሪ ርእሱን ለማሽ ኮይኑ ሸበት ዝተፋረቐ እዩ ነይሩ። ጸጉሪ ርእሱ ከም ናይ ኩሎም ተጋደልቲ ጎታንን ኣፍሮን ኣይነበረን። ኖርማል ሓጺር ኣቀማቕማ ዝከበር እዩ ነይሩ። እቶም ካልኣይት ኣብ መወዳእታ 20ታት ወይ ናይ መጀመርያ 30ታት መንእሰያት ክኾኑ ከለዉ ፣ ንሱ ወዲ 50 ኣቢሉ ዝኸውን ሸማግለ ሰብኣይ እዩ ነይሩ። ሸማግለን ብዕድመ ዝደፍኦን ይኹን እምበር ፣ ዝኸብደካን ንክትዛረቦ ዘይትደፍሮን ዓይነት ሸማግለ ኣይነበረን። ፍሕሸው ገጽ ዝከበርን ፣ ሕዉስ ፣ ብቐለሉ ከተዛርቦ ትኽእል ዓይነት ምቕሉል ሰብ እዩ ነይሩ። ከተዛርቦ ምስ ጀመርካ ከኣ ተዋዛይይ ስለዝከበረ ክልተኻ ወገን ክትሰሕቕን ከተኸመስምስ ኢኻ ትጅምር። ኣብቲ ኣዛራርብኡ፣ ተዋዛይይ ኣብ ርእሲ ምዃኑ፣ በላሕቲ ሕቶታት ስለዝቐርብን ስለዝዋጥረካን፣ ክትዕ ስለዝፈቱን፣ ብቐለሉ ጠበቃ ወይ ናይ ሕጊ ሰብ ከምዝኾነ ግምት ክትወስድ ትኽእል ኢኻ። እዚ እዩ እቲ ናይ መጀመርታ ጦብላሕታይ ብዛዕባ ስብእና ኣያይ ጸጋይ።

ሰራሕ ናይቲ ጨንፈር ማርክሳዊ ጽሑፋት ካብ እንግሊዝኛ ናብ ትግርኛ ምትርጓምን፣ ነተን ሸቡ ብክፍሊ ዜናን ፕሮፓጋንዳን ዝዝርግሓ ዝከበራ መጽሕፍት “ማሕታን” ፣ መጽሕፍት “ፊተውራርን” ድሓር “መሪሕ” ዝተባህለት፣ ተርጉምካ ኮይኑ ባዕልኻ ጽሑፍ ምብርካትን እዩ ነይሩ። ኣብቲ እዋንቲ ንኣርባዕተ ብለኒን ዝተጸሕፋ መጻሕፍቲ ምትርጓም ጀሚርና ኔርና። ኣብ ሞንጎና ተመቓቕልና ምትርጓምን ጀሚርና ኔርና። ዳርጋ ኩሎና ንትግርኛ ሓንሳብ ኣብ መባእታ ቤት ትምህርቲ ምስ ተመሃርናዮን ምስ ሰራሕተኛታን፣ ብእንግሊዝኛ ወይ ኣምሓርኛ እንተዘይኮይኑ ብትግርኛ ስለዘይንሓሰብን ጽሑፍና ስለዘይንፈልጥ፣ ነቲ መጻሕፍቲ ንምትርጓም ዓቢ ናይ ቃላት ሕጽረትን ጸገምን ኣጋጠሙና ነይሩ። ነቲ ሕጽረት ናይ ቃላት ንምቅላል ኢልና፣ ነታ ሓንቲ ብትግርኛ ዝተጸሕፈት ኣብ ጨንፈርና ዝከበረት መጽሓፍ ቅዱስ ተመቓቕልና፣ ነፍሲ ወከፍና ንትርጉም ክጠቅም ይኽእል እዩ ዝበልናዮ ቃላት ክንኣሪጥ፣ ነቲ ነፍሲ ወከፍና ዝኣረፈና ቃላት ብሓባር ምስ ተኻታዕናሉ፣ ሓደ ከም መወከሲ (ዳርጋ ከም ዲክሸነሪ) ዘገልግለና ናይ ቃላት ሰነድ ወይ ጽሑፍ ከንዳሉ ተሰማሚዕና። ነፍሲ ወከፍና ካብቲ መጽሓፍ ቅዱስ ልዕሊ 100 ቃላት ሓጋዚ ክኸውን ይኽእል እዩ ዝበልናዮ ቃላት ኣኪብና። ናይ ሙሉእ መዓልቲ ኣኼባ እናካየድናን እናተኻታዕናን ድማ ልዕሊ 500 ዝኸውን ይጠቅም እዩ ዝበልናዮ ቃላት ዝሓዘ ጽሑፍ ኣዳለና። ኣብ ምምራጽ ቃላትን ትርጉሙ ኣብ ምግላጽን ዝላዓለ ተራ ዝከበር ድማ ኣያይ ጸጋይ እዩ ነይሩ። ትግርኛ ንዊሕ ግዜ ስለዝሰርሓሉን መጽሓፍ ቅዱስ ብዙሕ የንቡብ ስለዝከበረን፣ ካብ ናይ ኩልና ዝለዓለ ዕምቆት ዘለዎ ፍልጠት ናይ ትግርኛ ነይርዎ። ስለዚ ነቲ ቃላት ኣብ ምድላው ኣያይ ጸጋይ ዕዙዝ ተራ እዩ ነይርዎ።

ንኣያይ ጸጋይ እቲ ዝትርጎም ናይ ለኒን መጽሓፍቲ ምስ ኣርኣኽ ምን ፣ ንገለ ካብኡ ምስ ኣንበበን ፣ እቲ ማርክሳዊ ሊትረቸር (ሰነ-ጽሑፍ) ንዕኡ ሓዲሸን ዓጺቕን ምዃኑን ክትርጉም ከምዘይኽእልን ገለጹሉይ። ገለ ናይ ማዎ ጽሑፋት ምስ ሃብክዎ ግን እቲ እንግሊዝኛ ቀሊል ከምዝኾነን ክትርጉም ከምዝኽእልን ገለጹሉይ። ገለ ጽሑፋት ናይ ማዎ ምትርጓም ድማ ጀሚሩ።

ኣያይ ጸጋይ፡ ብዛዕባታ ኣብ ግዜ መግዛኢቲ እንግሊዝ ንኢትዮጵያ ደጊፋ ትንቀሳቅሶ ዝበረረት ማሕበር ፍቕሪ ሃገር፡ ጸኒሓ ድማ ማሕበር ኣንድነት ዝተባህለት ሰልፊ ፡ብዛዕባ ታሪኻዊ ኣመጸጽኣኣን ንጥፊታታትን ጽቡቕ ፍልጠት ነይርዎ። ድሩዕን (ሃይለ ወልደትንሳኤን) ኣልኣሚን መሓመድ ሰዒድን (ሸዑ ክልቲኦም ኣለፍቲ ክፍሊ ዜናን ፕሮፓጋንዳን እዮም ነይሮም) ብዛዕባ ማሕበር ፍቕሪ ሃገር ይኹን ማሕበር ኣንድነት ኣደ ጽሑፍ ከዳሉ ሓቲቶም ነይሮም። ኣዳልዩ ድማ፡ እቲ ጽሑፍ ብተኸታታሊ ኣብ መጽሕፍት “ማሕታ” ይወጽእ ነይሩ።

ኣብ ርእሲዚ ኣያይ ጸጋይ ጽቡቕ ፍልጠት ናይ ታሪኽ ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ስለዝነበሮ፡ ብዛዕባኡውን ኣደ ጽሑፍ ኣቕሪቡ ነይሩ። እቲ ጽሑፍ ግን ናብ ማሕተም ኣይቀረበን ። ምናልባሽ ኣብ ኣርካይቭስ ኣርዲሲ (ናይ ምርምርን ስነ-ምግባርን) ይህሉ ይኸውን።

ኣብ ባቕሶ 36 ኣዋርሕ ኣቢልና ካብ ነሓስ 1976 ክሳብ ጥሪ 1977 ኢና ኔርና። ካብኡ ድሕሪ ውድባዊ ጉባኤ ህዝባዊ ኣይልታት ህዝባዊ ግንባር ምስ ተባህለ፡ ናብ ሳሕል ናብ ፋሕ ኬድና። ናብ ፋሕ ኣብ ዝከድናሉ ግዜ ክፍሊ ዜናን ፕሮፓጋንዳን ኣብ ክልተ ክፍሊ ተመቐሉ። ኣደ ክፍሊ ዜና ዝበሃል ብማሕሙድ ሸሪፎ ዝምራሕ ክኸውን ከሎ፡ እቲ ኣደ ክፍሊ ፖሊትካዊ ምንቕቓሕን ባህልን ትምህርትን ተባሂሉ ብድሩዕ ዝምራሕ እዩ ነይሩ። ገለ ካብቶም ኣባላትና፡ ከም ብዓል ተሰፋይ ገበረሰላሰ ናብ ዜና ተመዲቦም። እቶም ዝተረፈና ግን ኣያይ ጸጋይ ወሲኽካ ኣብ ክፍሊ ምንቕቓሕ ምስ ድሩዕ ተሪፍና። ኣብ ፋሕ 36 ኣዋርሕ ዝኸውን (ከብ ወርሒ ጥሪ ክሳብ ወርሒ ኣምላ 1977) ጸኒሕና። ኣብ ወርሒ ኣምላ ወይ ነሓስ 1977 ቃሮራ፡ ኣፍዓበት፡ ከረን፡ ደቀምሓረ ምስ ተሓረራ ናብ መንተብለ ኬድና። መንተብለ ኣብ እግሪ ሰሚናዊ ባሕሪ ዝርከብ ምወቕ ቦታ እዩ።ኣብ መንተብለ ንዓመት ዝኸውን ካብ ኣምላ 1977 ክሳብ ኣምላ 1978 ክሳብ ግዜ ምዝላቕን 1ይ ወራርን ጸኒሕና። ኣያይ ጸጋይ ኣብ መንተብለ ምሳና ንሰለስተ ኣዋርሕ፡ ማለት ክሳብ ጥቅምቲ 1978 ገጹ ጥራይ እዩ ነይሩ። ኣብ ጥቅምቲ 1978 ንገለ ግዜ ኣብ ከተማ ከረን ከዕርፍ ፍቓድ ተዋሂብ ሆ። ኣብ ከረን ገዛ ነይርዎ። ኣብ ከረን ገዝኡ እናዕረፈ ከሎ፡ ደቁ ከበጽሕኦ ካብ ኣሰመራ መጸ. ኣን። ኣብ ከረን ምስ ደቁ ክነብር ተፈቐድሎ። ኣብ ከረን ኣብቲ ምምሕዳር ተመዲቡ ከም ኣማኻሪ ኮይኑ ይሰርሕ ነይሩ።

ጨንፈርና ኣብ ግዜ 1ይ ወራር ብኣምላ 1978 ናብ ፋሕ ከነዝልቕ ከሎና ኣያይ ጸጋይውን ምሳና ኣዝለቐ። ኣብ ፋሕ ንገለ ክልተ ኣዋርሕ ድሕሪ ምጽናሕ ኣብ መወዳእታ ንሓስ 1978 ገጽና ናብ ናቕፋ ኬድና። ኣብ ናቕፋ ክሳብ ለካቲት 1979 ምሳና ነይሩ።ኣብ ፋሕን ናቕፋን ምስ መጽእ ከም ቀደሙ ኣብ ዝተፈላለዩ ናይ ጽሑፍ ስርሓት ይሳተፍ ነይሩ።

ኣያይ ጸጋይ ኣብ ባቕሶ፡ ፋሕ፡ መንተብለ፡ ናቕፋ ኣብ ክፍሊ ፖሊትካዊ ምንቕቓሕ ወይ ጨንፈር ምርምርን ትርጉምን ኣብ ዝሰርሓሉ ዝነበረ እዋን፡ ሸማገለ እዩ ብምባል ዝኾነ ኣለፋታት ከይሓተተ እቲ ንቡር ናይ ተጋዳላይ ናብራ እዩ ዝነበር ነይሩ። ተጋዳላይ ብሙቕትን ሃሩን ቁርን ክሳቕ ከሎ ከምኡ ይሳቕ። ተጋዳላይብምሚትን ጽምእን ክሳቕ ከሎ ከም ኩሉ ተጋዳላይ ብምሚትን ጽምእን ይሳቕ። ንተጋዳላይ ናይ ነፈርትን ከቢድ ብረትን ደብዳብ ክ ወርዶ ከሎ ከም ኩሉ ተጋዳላይ ከይተሸበረን ከይተዳህለን ሞራል ከዩውደቕን ከም ኩሉ ተጋዳላይ ይጸወር፡ ከም ኩሉ ተጋዳላይ ከኣ ብዕድል ካብ ሞትን መውጋእትን ይድሕን ነይሩ።

ነዚ ዝተጠቐሰ ጽንኩር ናብራ ተጋዳላይ ብኣብነታት ከነጽሮ ክፍትን እዩ። ኣያይ ጸጋይ ናብ ባቕሶ ኣብ ዝመጽኡሉ ግዜ ሕጽረት ናይ ሰንቁ ነይሩ። ዋሕዲ ሕሩጭ ወይ ወዲ ዓክር ስለዝነበረ ንጉሆ ጥርሑ ሻሂ ምስታይ እንተዘይኮይኑ ንቐርሲ ዝኸውን ቅጫ ኣይነበረን። እታ ሻሂ ንባዕላውን ትሰኣነሉ ግዜ ነይሩ። ዋሕዲ ሕሩጭ ስለዝነበረ እታ ንድራርን ምሳሕን ትቐርብ ፍትፍት ቅጫ ወዲ ዓክረ (ብባዕሉ ወዲ ዓክርን ቁሩብ ዘይትን ዝተፈትፈተት) እውን ድሕሪ ሰለስተ ወይ ኣርባዕተ ኩላሶ እታ ራሕባ (ብታኒካ ስተሰርሐ ሓውሲ ሸሓነ) ስለትሕንሰስን ሞራሕ ከብድኻ ከሎኻ ስለትውዳእን፡ ቀትሪ ይኹን ለይቲ ብምሚት ከብድኻ ክትሓክኽ ኢኻ ትውዕልን ትሓድርን ኔርካ። ብምሚት ነብስኻ ረዝረዝ ስለዝበል ብኣብ ኢኻ ማይ ትወርድን ዕንጨይቲ ትኣርን፡ ተረኛ እንተኮንካ ከኣ ምግብና ተካይድን። ኣያ ጸጋይ ጠምዮ ደኺመ ከይበለ ከም ኩሉ ተጋዳላይ እቲ ንቡር ስርሑ ዩካይድ ነይሩ። ሕሉፍ ኣለፉ ከም ኩሉ ተጋዳላይ ማይ እንተዘይወረደኩ፡

ዕንጨይቲ እንተዘይወፈርኩ፡ ምግብና እንተዘይወጸእኩ ይብል ነይሩ። ነቲ ዕድምኡ ኣብ ግምት ብምእታው ግን ተጋደልቲ ይኹኑ ኣለፍቱ ማይ ክ ወርድን ዕንጨይቲ ክ ወፍርን ምግብና ክ ወጽእን ኣይፈቅድሉን ነይሮም። ኣብ ባቕሰ ከሎና ይኹን፡ ኣብ ካልእ ቦታታት ንሕሙማት ተባሂሉ ዝበሃል ሳልሳይ ዓለም ዝበሃል ጸባን ምስ ፊና ትሓዊሱ ዝሰንከት ቅጫን ነይሩ። ገለኡም ተጋደልቲ ምእንቲ ጸባ ክረኽቡን ቅጫ ፊና ክበልዑን ጋስትራይት ከይሓመሙ ከለዉ፡ ነታ ጸባን ቅጫ ፊናን ክብሉ ጋስትራይት ሓሚምና ዝብሉ ነይሮም። ኣያይ ጸጋይ ምስቲ ዕድምኡ ጋስትራይት ሓሚመ እንተዝብል ብቐሊሉ ዝዘ ዝተባህለ ኣለፋታት ምረኽቦ ነይሩ። ንሱ ግን ከም ሰቡ ነቲ ዝነበረ ጽንኩር ናይ ጥሚት ኩነታት ብሓባ ይጸወሮ ነይሩ። ኣብ ባቕሰ ከሎና እምበር፡ ናብ ፋሕን መንተብለን ናቕፋን ምስ ከድና ናይ ሰንቂ ወይ መካብሮ ጸገም ስለዘይነበረ ጥሚት ኣይነበረን።

ካብ ባቕሰ ናብ ፋሕ ምስ ከድና፡ ኣብ መጀመርታ 1977 ንኣጲር ግዜ ኩናት ሕድሕድ ምስ ተሓኢ ተጀሚሩ ስለዝነበረ፡ ለይቲ ለይቲ ብረትና ዓጢቕና ናብቲ ኣብ ከባቢና ዝነበረ ታባታት ደይብና ኣለዎ ንወጽእን ከይደቀስና ንኣድር ኔርና። ሽቡ ኣያይ ጸጋይ ከም ሰባይ ናብ ታባ እንተዘይከድኩ፡ ብረት እንተዘይዓጠቕኩ ኣለዎ እንተዘይወጸእኩ እናበለ የዕገርግረና ነይሩ። ሓባኣን ሞራሉን መወዳእታ ኣይነበሮን።

ኣብ ባቕሰን ኣብ ፋሕን ኣብ ዝነበርናሉ ነቲ ቦታታት ስለዘይፈልጥኦን ናብኡ ገጸን ስለዘይዝንብዎን ናይ ነፈርቲ ደብዳብ ሓዲጋ ኣይነበረን። ኣብ መንተብለ ምስ ከድና ግን፡ መንተብለ ኣብ እግሪ ሰሚናዊ ባሕሪ ጥቓ ኣስመራ ስለዝኾነ ዳርጋ መዓልቲ መዓልቲ እየን ነፈርቲ ዝዝንብዎ ነይረን። እቲ ንነብረሉ ዝነበርና ህድሞታት ኣብ ትሕቲ ልሙዕ ኣግራብ ዘለዎ፡ ኣብ ገማግም ፋባ ንሰርሖ ስለዝነበርና ብነፈርቲ ክርኣ ወይ ክኸሸፍ ዝኸእል ኣይነበረን። ምእንቲ ነፈርቲ ከይርእያና ከኣ ካብ ጸዕዳ ነገር ምስጣሕን፡ ትኪ ካብ ምትካኸን ጥንቁቓት ኢና ኔርና። ሓዲ መዓልቲ ግን ገለ ጸዕዳ ነገር ወይ ትኪ ግዲ ርእየን ኮይንን ኑግሆ ሰዓት 10 ተመላሊሰን ነታ ህድሞና ብፈክረስ ሃሪመንኦ። ገለ ኣባላትና ኣብ ውሽጢ እቲ ህድሞ ክዕቀቡ ከለዉ፡ ኣነን ኣያይ ጸጋይን ሓዲ ሳልሳይናን ድማ ኣብ ትሕቲ ጥቓ እታ ህድሞና ዝነበረት ዓባይ ገረብ ተዓቕብና። ንሕና ካብ ከሸፊትና ናብቲ ህድሞ እምበር ናብቲ ገረብ ክንደየናይ ከይትትኩስ ካብ ምባል እየ ናብቲ ገረብ ተጸገዕና። እንተኾነ ነታ ዝነበርናየ ገረብውን ማእለያ ዘይብሉ ፈክረስ ኣዝረባትሉ። ብዕድል ኣነ ይኹን ኣያይ ጸጋይ ወይ እቲ ሳልሳይና ከይተተንከፍና ወጺእና። ተኣምር እየ ነይሩ። እቲ ኣብ ልዕለና ዝዘነበ ፈክረስ ማእለያ ዘይብሉ እየ ነይሩ፤ ነቲ ጨንፈር ናይቲ ገረብ ጀላሊዕዎ እየ፤ ንሕና ከመይ ኢልና ከም ዝደሓንና ገሪሙና እየ። ብዕድል ኢና ድሒንና። መሕልፎ ሓዲ ካብቶም ኣብ ህድሞ ዝነበሩ ብመስኮት ብዝመጽኦት ፈክረስ ተሃሪሙ እግሩ ተሰይሩ። ከምኡ እየ ሂወት ገድሊ፡ ኣዕድልካ ኢኻ ትወሰድ። ምስቲ ዕድሙኡ ኣያይ ጸጋይ ሰንቢዱን፡ ተሃሂሉን ሞራሉል ኣውዲቑን ይኸውን ኢለ ነይረ። ኣብ ጎድነይ እየ ነይሩ። ዝኾነ ዓይነት ሰንባደን ፍርሕን ኣይነበሮን። ከም ኩሉተጋላይ ተጻዊርዎን ብሓባን ብሞራልን መኪትዎ። ምስቲ ዕድምኡ ኣሃሚድካ ፍሉይ ክትጸብዮ ዘይትኸእል ጽንዓት እየ።

ደድሕሪ እዚ ፍጻሜዚ ነዊሕ ከይጸንኣ ድሕሪ ሰሙን ድዩ ክልተ ሰሙን እንደገና ነቲ ቦታና ክልተ ነፈርቲ ደብድቢዎንኦ። ኣብዚ ግዜዚ ፈክረስ ኣይተናን ኣዝረባናልና። ሽቡ ናፓልም ንብሎ ዝነበርና እየን ኣዝረባናልና። እዚ ናፓልም ዝበሃል ከክንዲ ናይ ካልሲ ኩዑሶ ዝኸውን ከቢብ ጥቕላል ጨርቂ ኮይኑ፡ ብብዝሒ እየን እተን ነፈርቲ ዘውርድኦ። በልበል እናበለ ሓዊ ሕዙ እየ ናብ መሬት ዝወርድ። ናብ መሬት ምስ ወረደ ኣብ መሬት ቆጽሊ ወይ ኣም እንተረኽቡ የቃጽሎን የባርዖን። ኣብ ነብሲ ሰብ እንተወዲቐ ድማ ኣብ ነብሲኻ ከም ላዕቲክ ለጊቡ የቃጽለኩ። ብኢድካ ኣልዒልካ ካብ ነብሲኻ ክትኣልዮ እንተፈቲንካ ከም ላዕቲክ ኣብ ነብሲኻ ስለዝጠብቐ ብቐሊሉ ክትኣልዮ ኣይትኸእልን ኢኻ። ብኢድካ ዝገበርካ ጌርካ ካብ ነብሲኻ እንተልዒልካ ከኣ ኣብታ ኢድካ ለጊቡ ስለዘቃጽለኩ፡ ካብ ነብሲኻ ከተልዕሎ ኣጸጋሚ እየ። እታ እንኮ ፍታሕ ኣብ ከባቢኻ ሓመድ ወይ ሓጽ እንተልዩ፡ ኣብቲ ሓመድ ወይ ሓጽ ኣንገርገርካ ነቲ ባርዕ ከምዝጠፍእ ምግባር እየ። እዚ ናፓልም ምስ ኣውራጃልና ንገሊና ኣብ ዝባንና ንገሊና ኣብ ኣእዳውና ወሪዱ ከንድደና ጀሚሩ። ተቐላጢፍና ናብቲ ኣብ ቅድሚ ህድሞና ዝነበረ ናይቲ ፋባ ሓጽ ወረዲና እናኣንገርገርና ኣብፊእናዮ። ሓዲ ካብቶም ኣብ መንኩቡ ናፓልም ዝወደቐ ኣያይ ጸጋይ እየ ነይሩ። ብኢዱ ከልዕሎ እንተፈተነ መጠግጠግ እናበለን እናሕረረን ካብ መንኩቡ ምልቃቕ ኣብይዎ። ሓዲ ካባና ጎዩ ከይዱ ኢዱ እናሓረረ ካብ ሞንኩብ ኣያይ ጸጋይ ኣልዒሉ፡ ናብቲ ፋባ ከይዱ ነቲ ኩዑሶ ናፓልም ከምትጠፍእ ገይርዎ። እቶም ኣብ ነብሲም ናፓልም ዘይዓለቦም ብጸትና ድማ፡ ብነጻላን ኮፕርታን ገይሮም

ነቲ ብናፓልም ዝቃጸለል ዝክበረ ኣቐጽልትን ኣግራብን የጥፍእዎ ነይርዎ። ድሕረዚ ዘሰንበድ ፍጻሜውን ንኣያይ ጸጋይ ኣብ ገጹ ይኹን፡ ብኣፈሻ ኣብ መንፈሱ ምርባሽን ምድሃልን ፍርሕን ኣይረኣኹሉን። ከም ኩሉ ተጋዳላይ፡ዕድመኡ ብዘየገድሱ፡ ናይ ምጽግም፡ ክጭጭ ከይበለካ ንዠኹን ጸገም ምምካትን ምጽዋርን ባህርይ ኣማዕቢሉ ነይሩ።

ኣብ ናቕፋ ከሎና፡ 2ይ ወራር ምስ ተጀመረን፡ ካብ ከረን ምስ ኣዝለቕናን፡ ሓይልታት ኣብ ገንፈሎም ዓሪደን ከለዎን፡ ነፈርቲ መዓልቲ መዓልቲ ኣብ ናቕፋ ይዝንብያ ነይረን። ሓሓልፊን ድማ ዓበይቲ ቦምባታት ይኹን፡ ፈክረሰ፡ ቢሪምሪም ይድርብያ ነይረን። ብፍላይ ሓደ መዓልቲ፡ ብዙሕ ተጋዳላይ ክረኽቡሉ ዠኸኸላ ሰዓት መሬጸን (ፍርቂ መዓልቲ) ክልተ ነፈርቲ መጸኢን ኣብ ከተማ ናቕፋ ዓበይቲ ቦምባታትን ብሪምሪም ክድርብያ ጀሚረን። ኣብቲ ኩሉ ተጋዳላይ ዝምስሓሉ ዝክበረ ካፈተርያ፡ ብብዝሒ ተጋዳላይ ከም ዘሎ ስለዝገመታ ማእለያ ዘይብሉ ፈክረሰን ቢርሚርሚን ኣብ ልዕሊ እቲ ዳስ ካፈተርያ ኣዝኒቦን። ተጋዳላይ፡ ነናይ 10 ሰብ መኣዲ ኣቐሙ፡ ተኻቢቡ እዩ ዝምገብ ነይሩ። እቲ ካፈተርያ ልዕሊ 20 መኣዲ ዝሕዝ ገፊሕ ዳስ እዩ ነይሩ። እቲ ፈክረሰን ብሪምሪምን ከኣ ኣብ ልዕሊ እዚ 20 መኣድታት እዩ ዝዘንብ ነይሩ። እነ ኣብ ሓንቲ ካብተን መኣድታት እዩ ነይረ። ካብቶም ኣብቲ መኣዲ ዝነበርና 10 ተጋዳልቲ 4 ዠኹን ብፈክረሰን ብብሪምሪም ተሃሪሞም። እነ ዕድል ገይረ ኣይተሃሪምኩን።ንገሊኦም ባዕለይ ናብ ሕክማና ስለዝወሰድክ ምም ሸዑ ንሸዑ ተሰዊኦም። ይዝከረኒ ምስ ኣያይ ጸጋይ ካብ ናይ ስራሕ ቦታና ብሓባር ናብቲ ካፈተርያ ስለዝመጸእና ኣብ ሓንቲ ካብተን መኣድታት እዩ ነይሩ። ኣብታ መኣዲይ ግን ኣይነበረን። ፍሉጥ እዩ፡ ዘይተወግኣን ዘይተሰውኣን መኣዲ ስለዘይነበረት (እንተወሓደ ከምቲ ኣብ ናተይ መኣዲ፡ ካብ መኣዲ 4 ሰባት ይውግኡ ነይርዎ እዮም) ገለ ኣብ መኣዲ ኣያይ ጸጋይ ዝነበሩንውን ተወጊኦም ተሰዊኦምን እዮም። ኩነታት ምስ ተረጋግኦ፡ ብዕድል ኣያይ ጸጋይ ሓደ ካብቶም ዘይተወግኡ ወይ ዘይተሰውኡ ምዃኑ ኣረጋጊጸ። ስለዚ ኣያይ ጸጋይ ከም ኩሉ ተጋዳላይ፡ ብዘሰቅቅን መግንጣኻ ዘሕርርን፡ ኣብ ቅድሚ ዓይንኻ ብጸትካ ብመውጋእቲን መሰዋእትን ጠረብረብ ዝብልሉ ዘሰካሕክሕን ፍጻሜታት ብዓይኑ ዝረኣየ ተጋዳላይ እዩ። ድሕረዚ ከምዚ ዓይነት ኣሰቃቂ ፍጻሜታት ከኣ፡ ሸማግሌኳ ይኹን እምበረ ዘርእዮ ሰንባደን ናይ ሞራል ምውጻቕ ኩነታት ኣይነበረን። ስለዚ እነ ብዓይነይ ካብ ዝተግዘብክ ዎ ኣያይ ጸጋይ ሓደ ካብቶም ተብዓት ቆራጸታትን፡ ዋላውን ኣብቲ ዝጸንከረ ኩነታት ክምህ ዘይብል ሓባን ሞራልን ዝነበር ተጋዳላይ እዩ ነይሩ። ነቲ ዕድምኡ ኣብ ግምት ኣእቲኻ ነቲ ሞራሉን ጽንዓቱን ፍሉይ ይገብር።

ኣብ ላዕሊ ከም ዝጠቐስክ ዎ ኣያይ ጸጋይ ቆራጽን ጽንዑን ተጋዳላይ ሞራይ ኣይኮነን ነይሩ። ተዋዛይዩን፡ ካብቶም ነቲ ጨንፈር ሙውቕ ሂወት ክህል ዎ ዝሕግዙ ዝነበሩ ተጋዳልቲ እዩ። ብፍላይ ኣብ ባቕሶ፡ ኤለትሪክ ወይ ጀነራተር ስለዘይነበረና፡ ጸገም ናይ ዕንጨይቲ ከኣ ስለዘይነበረና፡ እታ ጨንፈር ድሕሪ ድራርን ጽሓይ ምስ ዓረቦትን፡ ካብ ሰዓት 7 ክሳብ ሰዓት 10 ሓዊ ኣጉዳ እናሰሐነት፡ ኣብ ክቢ እቲ ሓዊ ናይ ምዕላል፡ ምስሓቕ፡ ምውዛይ፡ ምጭራቕ ልምዲ ነይርዎ። ብዕድል ከም ብዓል ወዲ ዓሸራ ዝኣመሰሉ ተዋዘይትን ጨረቕትን ኣፍካ ዘይኸደኑን ተጋዳልቲ ነይርዎና። ክንዲ ወዲ ዓሸራኳ ኣይኹን እምበር፡ ነቲ ናይቲ ጨንፈር ምውቕ ዕላልን ዋዛታትን፡ ብቲ ናቶም ኣገባባት ገይርዎ ነቲ ዋዛን ጭርቃንን ከምዝመውቕ ላዛ ከምዝህልዎ ዝገበሩ ከም ተሰፋይ ገብረሰላሰን ኣያይ ጸጋይውን ነይርዎ እዮም። ካብተን ዘይርሰዎን ኣያይ ጸጋይ ብዛዕባይ ዝገበረን ክልተ ጭርቃናት ክጠቅሱ፡ ኣብ መነባብር ተጋዳላይ “ኩሹኽ” ሻሂ ዝበሃል ኣሎ። እቲ መጋባያ ኣብ ግዜ ቁርሰ፡ ንኩሉ ተጋዳላይ ሻሂ ዓዲሉ ምስ ወድኣ ኣብታ በራድ ተረፍ ሻሂ እንተልዩ፡ ነቲ ኣቐዲሙ ነታ ጊዲኡ ዝወድኦ፡ ወይ ንፊቶውራሪ(ንእሸቶይ) ኢሉ ዝሓሰቡ፡ ወይ ንሸማግሌ ወይ ውጽዕ ኢሉ ዝገመቶ እዩ ዝሆሎ። እዚኣ “ኩሹኽ” እያ ትበሃል። እቲ ቅልጢፋ ንእጅሙ ዝወድኣ ነቲ መጋባይ “ኩሹኽ” ሃበኒ እዩ ዝብሎ። እነ ንሻሂ ብውዑይ እናሕረረኒ ናይ ምስታይ ልምዲ ስለዘሎኒ፡ ቅድሚ ኩሉ ነታ እጃመይ ስለዝውድኣ ዳርጋ ካብቶም “ኩሹኽ” ዘይትሓልፎም ሰባት እዩ ነይረ። ሻሂ እናሕረረኒ ስለ ዝሰቲ ብዓል ወዲ ዓሸራ “ኣብ ነብሱ ዘይተሃገረ ፍሪጅ” ኣላቶ እዮም ዝብሉኒ ነርዎ። መጋባ ነቲ ዕድምኡ ኣብ ግምት ብምእታው ነይይ ጸጋይ ውን “ኩሹኽ” ይህብ ዎ ወይ የትርፍሉ እዮም። ኣብቲ ናይ ምሽት ዕላልና ብገለ “ናይ “ኩሹኽ” ዕላል ይልዓል እዎ፡ ገለ ካብቶም ተዋዘይቲ ኣያይ ጸጋይ ከሎ ከመይ ኢሉ “ኩሹኽ” ክበጽሓና ይብሉ ነይርዎ። ኣያይ ጸጋይ ከኣ ትቕብል ኣቢሉ “እነ ድኣ ጠዓመ ከሎ ከመይ ኢሉ ኩሹኽ ክበጽሓኒ” ኢሉ ከላግጸለይ እዝከረኒ፡ ካልእ መዓልቲ ከኣ ብዛዕባ ጨኮንቲ ሰባትን ባህርያቶምን ክንዛረብ ከሎና፡ ኣያይ ጸጋይ ጭኩናት ዝነበሩ፡ ወይ ገላዩ(ባራዩ) ዝነበሩ ሰባት ስልጣን ወይ ሃብቲ ክረኽቡ ከለዉ እቶም ዝኸፍኡ ጮኮንቲ እዮም ዝኹን ዝብል ትዕዘብቲ ይህቡ። እነ ድማ እዚ ናይ ቀደም ኣተሓሳስባ እዩ ዝኸውን እምበር፡ ኩሉ ባርያ (ጊላ)

ዝክበረ ጨካኒ እዩ ክበሃል ኣይክእልን ዝብል መልሲ እህቦ። ከምቲ ልማዱ ሽዑ ንሽዑ መልሲ ስለዝመጽአሉ፡ “ሰክፍታ” ኣሎካ ድዩ ይብሉኒ። ኣነ ጸሊም ስለዝኾንኩ ብባርነት ወይ ጊልያነት ትሕመ ዲኻ ማለት እዩ። ኩላ መስርዕ ብስሓቕ ፍሕስ ትብል። ከምኡ ኣሚኑ ዘይኮነስ ንኸሰሕቕን ንክዋዘን ኢሉ ዝገበሮ እዩ። ስለዚ ኣያይ ጸጋይ ከም ሰብ እውን ተዋዛያይን ሂወት ዘለዎን፡ ሓሳባትን መልሶታትን ሽዑ ንሽዑ ዝመጽአሉ በሊሕ ሰብ እዩ ነይሩ።

ኣብ ጥሪ 1979 ጌራ ወራር ስለዝጀመረን ኣብ ናቕፋ ብርቱዕ ናይ ነፈርትን ከበድቲ ብረትን ደብዳብ ስለዝነበረ፡ ምስቲ ዕድመኡ ነቲ ዘዩቓርጽን ቀጻልን ደብዳብ ነፈርትን ከበድቲ ብረትን ኣያይ ጸጋይ ክጻወሮ ኣይክእልን እዩ ካብ ዝብል ገምጋም፡ እቲ ወድብ ኣብ ሱዳን እንተነበረ ይሓይሽ ኣብ ዝብል ውሳኔ በጺሑ። ስለዚ ከኣ ለካቲት 1979 ኣያይ ጸጋይ ተሰናቢቲና ናብ ሱዳን ከይዱ። ኣብ ሱዳን ንዓመት ድዩ ክልተ ዓመት ኣብ ካርቲም ምስ ኤራ (ናይ ህዝባዊ ግንባር ናይ ረድኤት ትካል) ክሰርሕ ድሕሪ ምጽናሕ፡ ዕድመኡ እናደፍኦ ምስ ከደ ኣብ 1981 ካብ ህዝባዊ ግንባሩ ተፋንዩ መነባብርኡ ኣብ ኣመሪካ ክቕጽል ተፈቓድሎ።

ኣነ ንኣያይ ጸጋይ ድሕሪ ካብ ናቕፋ ናብ ሱዳን ምፍናወ ረኺቡዮ ኣይፈልጥን። ድሕሪ ናጽነት ብ1995 ኣብ ኣመሪካ ኣብ ዝነበርኩሉ እዋን ግን ፡ ብሰልኪ ተራኺብና ኔርና። ናይ ገድሊ ግዜ ዘኪርና ብዘተሕ ኣዕለልና። ናይ ኩሎም ደቂ ጨንፈርና ኩነታትውን ሓቲቲ። ብወርሒ ጥቅምቲ ፡ 1996 ኣብ ኣመሪካ ከሎ ብሕማም ምክንያት ተሰዊኡ። ብጥቕምቲ 13 ፡ 1996 ኣብ ኣስመራ ኣብ መቓብር ሓርበኛታት ድማ ተቐበሩ።

ጸጋይ ኢያሱ፡ ተዋሳኒነት ኣብ ምዕባል ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ብ

ተክሊት ሊጃም
(ቃለ መጠይቕ ብተለፎን)

ኣቶ ጸጋይ እያሱ ካብ ዝገበሮ ዘይገበሮ ምጽብጻብ ከይቀለለ ኣይተርፍን በሃላይ'ዩ። ኣብ ኩዕሶ እግሪ'ውን ተዋሳኒይ ምንባሩ እዝክሮ እዩ። ብተወሳኺ እታ “ታሪኽ ፈደረሽን ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ” ትብል መጽሓፍ ከዳሉ ከለኹ ዝገበርኩዎ መጽናዕቲ፡ ብዛዕባ ጅግና ሃገራዊ ጸጋይ ኢያሱ ተወሳኺ ሓበሬታ ክረክብ ክኣለ። ከምኡ'ውን ኣብቲ መጽናዕቲ ዝገበርኩሉ እዋን ብዘተሓት ብህይወቶም ዝጸንሑ ተጻውትን፡ ኣመሓደርትን ዳያኑን ክረክብ ብምክኣለይ፡ ብዛዕባ ተሳታፍነት ጸጋይ እያሱ ኣብ ምጅማርን ምምዕባልን ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ብዘተሕ ሓበሬታ ረኺብ እዩ።

ተሳታፍነት ኣቶ ጸጋይ እያሱ ተመሊሰ ክርእዮ ከለኹ፡ ኣብ ምጅማርን ምዕባልን ፈደረሽን ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ዓቢ ተራ ዝነበሮ ዜጋ ምንባሩ እዝክር። መስከረም 1950 ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ብፈደረሽን መልክዕ ምስ ተመስረተ - ናይ መጀመርታ ኣመሓደርቲ ኮይኖም ዝተመርጹ 1ይ፡ ኣቶ መሓመድ ዓብደልቃደር 2ይ፡ መምህር መሰፍን ገብረህይወት ነይሮም። ኣቶ ጸጋይ እያሱ ኣብቲ ምምስራት ፈደረሽን ብርቱዕ ኣበርክቶ ከም ዝነበሮም ፊተውራሪ መሰፍን ገብረህይወት የዘንትዉ። ቅድሚ ፈደረሽን ምቛሙ ግን ኣቶ ጸጋይ እያሱ ካብ 1949 ጀሚሩ ኣብ ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ንዋፊታት ጀሚሩ እዩ። ምስኡ ሽይፍም ብቐረባ ዝንቀሳቐሱ ዝነበሩ ድማ ከም ኣቶ ዮውሃንስ ጸጋይ፡ ኣቶ ኣብራሃ ካሳን ኣቶ ጸጋይ ካሕሳይን ይርከቡዎም።

ኣቶ ጸጋይ ከም ተጻዋታይ ኮይኑ ድሕሪ ምጅግር ነዊሕ ከይጸንሐ፡ ኣብ ምምሕዳርን ናይ ቴክኒክ ኣማኻርን ኮይኑ ኣብተን ዓበይቲ ጋንታታት ተዋሲኡ። ኣብ ርእሲቢ ባዕሉ ዘቐመን ጋንታታት'ውን ነይረን'የን። ብሓፈሻ ናይ ኣቶ ጸጋይ እያሱ ተሳታፍነት ኣብ ፍሉይት ጋንታታት ጥራይ ዘይኮነ ኣብ ምዕባል ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ዓቢ ተራ ከም ዝነበሮ ይፍለጥ። ነቲ ዕላማ ኣብ ፍጻሜ ንምብጻሕ ድማ ከም ኣመሓዳሪ፡ ኣሰልጣኒ፡ ናይ ቴክኒክ ኣማኻሪ፡ መሰራቲ ሓደሶቲ ጋንታታት፡ ኣባል ቦርድ ወዘተ ኮይኑ ይነጥፍ ነይሩ። ኣብ ፈደረሽን ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ድሕር ጠባያት ክቐልቀል ከሎ ኣበርቲዑ ይቃለስ ከም ዝነበረ ካብ ታሪኽ ንጥፈታቱ ንምግንዛብ ይክኣል። ፖለቲካ ድማ ኩሉ ሳዕ ካብኡ ስለ ብዘይፍለ፡ ኣብ ተጻውቲ ንቐሓትን ፍቕሪ ሃገርን ከም ዝሰርጽ ይገብር ነይሩ። ኣብ ኤርትራ ዝነበራ ናይ ጠላይን ይኹና ናይ እንግሊዛውያን ጋንታታት ግቡእ ዘይኮነ ኣድልዎ ከይረኽባ፡ ኩላቶም ኤርትራውያን ድማ ብፖለቲካ ክምዕብሉን ንናጽነት ሃገሮም ክሓሰቡን ብሓሳብ ይኹን ብግብራዊ ስራሕ ዝቃለስ ዝነበረ ጅግና ሃገራዊ እዩ።

ሰማያዊ መስመር መንገዱ ፈለግ መረብ የርኢ.

ስለዚ፡ ብዛዕባ ሓፈሻዊ ተሳትፎ ኣቶ ጸጋይ እያሱ ኣብ ታሪኽ ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ብሓጺሩ ድሕሪ ምጥቃሶይ ኣብ ሓንቲ ባዕሉ ዘቐመን ጋንታ ጥራይ ከተኩር'የ።

እታ ጋንታ መረብ ዝብል ስም ዝነበራ እያ። እታ ስም ካብቲ ብደቡብ ወገን ኤርትራ ዝርከብ ሩባ ኾይኑ፡ ምስ ኢትዮጵያ ከም ሃገር ዝፈልየና ዶብ ዝፍለጥ ፈለግ ዝኸቐለ ስም'ዩ። ሩባ መረብ ብጠቐላላ 440 ኪሎሙተር ንውሓት ዘሎዎ ኮይኑ፡ ካብ በረኽቲ ቦታታት ማእከላይ ከበሳ ነቐሉ። ናይ ፍርቂ ክቢ መንገዱ ዘይሩ ኣብ መወዳኦ ናብ ምብራቕዊ ወገን ሱዳን ዝጸፍ እዩ። ኣብ ፖለቲካ ኤርትራ ድማ መረብ ዝብል ስም ፍሉይ መዘከርታን ትርጉምን ዝሓዘ ኮይኑ ይርከብ።

ኣብ ዛንታ ኩዕሶ ችብእግሪ ኤርትራ ክልተ መረብ ዝበሃላ ጋንታታት ከም ዝነበራ ይፍለጥ። እታ መጀመርታ ግዜ መረብ ዝብል ስም ሓዘ ዝተቐልቀለት ኣብ 1949 ኮይኑ፡ ከሳ 1955 ድማ ኣብ Serie B ቀጸላ። ኣብ 1951 ድማ ቻምፕዮን ኮይና ዋንጫ ወሲዳ። ኣብቲ እዋን'ቲ ፕረሲደንት ኮይኖም ዝመርሑዎ ዝነበሩ ኣቶ ወልዱ ኣስፍሃ እዮም ነይሮም። ኣብ ትሕቲእም ኣካየድቲ ኮይኖም ዝተመርጹ ድማ ጸጋይ እያሱን ባሻይ ፍሰሃ ወልደማርያምን (ጋንዲ) ነይሮም። ሓደ ዓመት ኣብ Serie A ምስ ተጻውተት ናብ Serie B ተመለሳ። ኣብ 1962 - 63 እታ ጋንታ ሓድሽ ስም ምስ ለበሰት፡ እዋኑ ድማ ፈደረሽን ዝፈረሰሉ ግዜ ስለ ዝነበረ፡ ጸጋይ እያሱ ንዓኣ ገዲፉ ባዕሉ መረብ ትብሃል ሓዳስ ጋንታ ኣቐመ። እዛ ሓዳስ ጋንታ ከምተን ዓበይቲ ጋንታታት ትቐጽር ኣይነበረትን። እንተኾነ ጸጋይ እያሱ ምዕቡል ኣተሓሳባ ስለ ዝነበረ፡ ልክዕ ከምዚ ሎሚ እዋን ዝግበር፡ ተጻውቲ እናኣሰልጠነ ናብተን ዓበይቲ ጋንታታት ይሸጠሎምን የለቅሖምን ከም ዝነበረ ይዘንቶ። ኣብ መጠረሻታ ፌርሻያ ወይ ድማ ባቡር ምድሪ ትብሃል ጋንታ ገዘኣታ።

እዛ ሓዳስ መረብ ኩዕሶ እግሪ ቴክኒክ ጥራይ ዘይኮነ መንእሴያት ናይ ምስልጣን መደባትውን ነይሩዎ። ከም ሓንቲ ጉጅለ ድማ ናይ ፖለቲካ ጽልዎ ስለ ዝነበራ ንቐሕቲ ጋንታ ኮነት። እዚ ኣብ ታሕቲ ዘሎ ስእሊ ሓደ ምልክት ዝህብ'ዩ። መንእሴያትን ዓበይትን ተሓዋዊሶም ካብ ከተማ ወጻኢ ዝገበሩዎ ዙረት (picnic) ዘርኢ እዩ። ግርማይ ሞቶሪና ዝብሃል ፍሉጥ ናይ ቴለ ተጻዋታይ ዝነበረ ኣብቲ እዋን'ቲ ናይ ጋንታ መረብ ተጻዋትን ዓላምን ከም ዝነበረ ይንገር።

ኣብ 1970 ዓመተ ምሕረት ጸጋይ እያሱ ናይ ፖለቲካ ንጥፈታቱ እናዓበየ ብዠኸደ መጠን፡ ብሕልፊ ድማ ብፖለቲካ ምክንያት ዝተኣሰሩ ሰባት እናበዘሉ ስለ ዠኸዱ፡ ዝግበቑሎም ዝነበረ ንሱ ንበይኑ ጥራይ ስለ ዝነበረ ግዜ ስኢኑ፡ ንኸሉ ንጥፈታቱ ኣብ ኩዕሶ እግሪ ደው ኣበሉዎ።

ጸጋይ ኢያሱ ኣብ ማእከል ኮፍ ኢሉ ዘሎ ብጸጋም ግርማይ ሞቶሪኖ። ካብቶ ምደው ኢሎም ዘለዉ ፣ ካብ ጸጋም ናብ የማን ጠጠው ኢሎም ዘለዉ 2ይ ግርማይ እምባዩ ዳውላ እዩ። ብድሕሪ ጸጋይ ዘሎ ሙብራህቲ ዝበሃል እዩ። እቲ ዝሓጸረ ካብ ኩሎም ደው ኢሎም ዘለዉ ዎልዱ ይበሃል። ኩሎም እዚኣቶም ኣብ ሓደ እዋን ናይ ጋንታ መረብ ተጻውትቲ ነይሮም። ግርማይ ሞቶሪኖ ዓላማይ ነይሩ። ኣብ 1962 ጋንታ መረብ ምስ ተመሰርተት ዙረት (excursion) ገደሮም ዝተሰኣልዎ ሰእሊ እዩ።

ብዙሕ ሰእልታት ናይ ዝተፈላለዩ ጋንታታት ፡ ተጻውትቲ ፡ ኣካየድቲ ፡ ዋንጫታትን ደገፍትን (sponsors) ዘርኢ ኣብ ትሕቲ ኣርእሱቲ - ንቐጽ ሰእልታት ካብ ማህደር ሰድራቤት - ስፖርት/ኩዕሶ እግሪ (family photo album) ዝብል ኣርእሱቲ ይርከቡ።

ጸጋይ ኢያሱ፡ ተዋሳኢነት ኣብ ቁንጅና ውድድር

ብ

ጃንፍሊ ኢብራሂም

(ቃለ መጠይቕ ብተለፎን)

ውድድር ቀንጅና ኣብ ኤርትራ ኣብ 1953 ዓ.ም.ፈ. ከም ዝተጀመረ ናይ ቀደም ጽሑፋት ይሕብሩ። ኣብቲ እዋን፡ እቲ ናይ ውድድር ምድላው ቡቶም ኣብ ኤርትራ ዝነበሩ ደቂ ጥልያን ክትግበር ከሎ፡ እተን ተወዳደርትን እቶም ዳኛታትን'ውን ኢጣልያውያን ነበሩ። ሰለዚ፡ እቲ ብተባብሶ ደቂ ሃገር ዝተጀመረ ውድድር ቀንጅና ካብ 1969 ዓ.ም.ፈ. ከይኮነ ኣይተርፍን። ኣቶ ጸጋይ እያሱ ካብቶም ቀዳሞት ነቲ ሓሳብ ዘበገሱን ሓደ ካብቶም ዳኛታት ኩይኖም ከም ዘገልገሉን ይንገር።

ንሕና፡ እተን ኣብ ውድድር ዝኣቶና፡ ዕድሜና ትሑት ሰለ ዝነበረን፡ ምስቶም ዳኛታት'ውን ርክብ ሰለ ዘይነበረናን፡ ብዛዕብኡም ብዘተሕ ሓበሬታ የብለይን። እንተ'ኾነ፡ ዓበይቲ ዝበልዎ ካብ ዝነበሩ ዝሰማዕኩም እንዳዘክርኩ፡ ከም ካልኣይ ምንጪ (secondary source) ሓበሬታ ገይረ ኣቕርቦ ኣሎኹ። ከም ዚዝክር፡ ብዘተሕት ዘዕልሉላ፡ እታ ብ1969 ዓ.ም.ፈ. ዝተገብረት ናይ ቀንጅና ውድድር እያ። ኣብቲ ውድድር ብዘተሕት ኳንና እኳ እንተ ጀሚርና፡ ኣብ መጨረሻ መዓልቲ ግን ተጸሪና 12 ጥራሕ ቀሪብና። ከም ዚዝክረኒ፡ ኣብቲ ዝተገብረ ናይ መወዳእታ ምርጫ ደማ ሰለስተ ቀዳሞት ተሸለምቲ ኩንና። ኩላትና ተወዳደርቲ ኣብ ኣስመራ ነበርቲ ኢና ኔርና፡ ካብ ኣውራጃታት ዝመጸ ተሳተፍቲ ዝነበሩ ኣይመስለንን።

ድሕሪ'ቲ ናይ ቀንጅና ውድድር፡ እተን ተዓወትቲ ኳንና ዝተሸለምና፡ ኩላትና ኣብ ሃገር ጣልያን ክንነብር ጀመርና። ቀዳመይቲ ዝወጸት፡ እሞ “ወይዘሪት ኤክስፖርት ኣስመራ” ዝተሰምየት፡ ዘውዲ ኣርኣይ፡ ኣብ ሮማ ከም ስነ ጥበበኛን ኣብ ፊልም ተዋሳኢትን ኩይና ትነጥፍ ኣላ። ካልኣይቲ ብምዃን ዝተዓወትኩ፡ (ጃንፍሊ ኢብራሂም)፡ ብዓልቲ ሓዳርን ብዓልቲ ሞያን እየ። እታ ሳልሴይቲ ኩይና ዝተመርጸት፡ ማርያሮሳ መዮሊ ኮራሎ፡ ግን መንግስተ ሰማይ የዋርሳ፡ ቅድሚ ክልተ ዓመት ብሞት ተፈልያትና።

እቲ ውድድር ቀንጅና፡ ምስቲ ዓመታዊ ኣብ ቀጽሪ ኤክስፖርት ዚግበር ዝነበረ፡ ናይ ፍርያትን ባህልን ምርኣት፡ ዝተሳነየ ንጥፈት ኩይኑ እዩ ቀሪቡ። ዓመታዊ ኤክስፖርት ኣብ ምድላው ዕዘዝ ኣበርክቶ ዝገበሩ፡ ኣቶ ሓሰን ከኪያን ኣቶ ኣርኣይ ኣሰፋውን ምንባርም ከኣ ይንገር። እቲ ናይ ቀንጅና ውድድር ስነ ስርዓት፡ ምድላውን ልምምድን ዚግበረሉ ዝነበረ ቦታ፡ ኣብ ቀጽሪ ኤክስፖርት ኣብ ዚርከብ ህንጻ እኳ እንተ ነበረ፡ እቲ ናይ መዛዘሚ ውድድር ግን፡ ተወዳደርትን፡ ዕዲማትን፡ ፈራዶን ኣብ ዝተረኸቡሉ፡ ኣብ ኣዳራሽ መዛጋጃ ቤት ከተማ ኣስመራ እዩ ዝተኻየደ። ከምቲ ልሙድ እተን ተወዳደርቲ ኣብቲ ኣደራሽ፡ ከም ኣብ ኩሉ ሃገራት ዚግበር፡ “ኮሎቲም” (ናይ መሓንበሲ ክዳን) ጌርና ክንቀርብ ይግባእ እኳ እንተነበረ፡ ኣነ ድሕሪ ባይታይ ካብ ሃይማኖት ምስልምና ሰለ ዝኾንኩ፡ ኩላትና ዙርያ ተኸዲንና ክንቀርብ ቡቶም ኣዳለውቲ ተወሰኑ፡ ኣብ ተግባር ደማ ውዲሉ።

ነቲ ውድድር አመልኪታ፡ አብ ኤርትራ ብጅንቋ ጣልያን ትወጽእ ዝነበረት ዕለታዊት ጋዜጣ ፣ *Quotidiano Eritreos* አብ እዋኑ አብ ዘቐረበቶ ጸብጻብ፡ እዚ ዚሰውብ ይርከቦ። “ኩለን እተን አብ ናይ መወዳእታ ደረጃ ዝበጽሓ ተወዳደርቲ፡ ንንፍሰወክፈን ናይ ወርቁ ዕንቁ ሽልማት ተዋሃበን። እተን ካብ ቀዳማይ ክሳብ ሳላሳይ ኩይንን ዝተዓወታ ድማ ዝተፈላለዩ ዝዓይነተን መኻይን ተሸሊመን። በዚ ድማ ፡ ቀዳመይቲ ኩይና ንዝወጸት ፡ Mercedes Benz 200፣ ካልኣይቲ ንዝወጸት Datsun 1600፣ ሳልሳይቲ ኩይና ንዝወጸት ድማ Fiat 850 Berlina ፣ ተውሃቦንአን። ብተወሳኺ ፣ እተን አብ ውሽጢ ሃገር ዚነጥፋ ዝነበራ ናይ መገዲ አየር ትካላት፡ ብወገንን ንተዓወትቲ ናይ አውሮፕላን መኻድን መምለሰን ቲኬት ምስ ምሉእ ወጻኢታት ሽፊነላለን። በዚ ድማ፣ ናይ ጣልያን መገዲ አየር፡ Alitalia ፡ ካብ አስመራ ንሮማ፡ ንቀዳመይቲ ተሸላሚት፣ ናይ ኢትዮጵያ መገዲ አየር ፡ Ethiopian Airlines፡ ንካልኣይቲ ተሸላሚት ፡ ካብ አስመራ ናብ ካይሮ ግብጺ፣ መገዲ አየር ሱዳን፡ Sudan Airways ፡ ድማ ንሳልሳይቲ ተሸላሚት ፣ ካብ አስመራ ንካርቱም፣ አበርኪተናለን።

እቲ አብ 1969 ዝተገብረ ውድድር ቀንጅና፣ ካብ ምድላዉ ክሳብ ፍጻሜ ትርኢት ብዙሕ አድናቕት ሰለዘትረፈ ፡ ናብ ኢትዮጵያ ኬድና ዑደት ክንገብር ዕድመ ረኽብና። በዚ መሰረት ድማ ኣዲስ አበባ ጥራሕ ዘይኮነ፡ ካልኣት ዓበይቲ ከተማታት’ውን ክንርእ ዕድል ረኽብና።

አብዚ ሰኢሊ ከም ዚርእ፡ እታ ቀዳመይቲ ካይና ዝተዓወተት፡ አብ ልዕሊ ዙርያ ካባ ተደረቡላ ዘላ፡ ዘውዲ አርአያ እያ። አብ ማእከል ዘላ፡ ካልኣይቲ ኩይና ዝወጸት፡ ጃንፊሊ ኢብራሂም ክኸውን ከሎኹ፣ እታ ብዩማይ ትርኢ ዘላ ፡ ሳልሳይቲ ኩይና ዝተዓወተት ፡ ማርያሮሳ መዮሊ ኮራሎ እያ።

ዕላማ ኤክስፖርት

እቲ ቀጽሪ ኤክስፖርት ዝተሰርሓሉ ቀንዲ ዕላማ፡ ናይ ኤርትራ ኩነታት ቀጠባ ብጥርኑፍ ንምግላጽን፣ ባህልታትን ልምድታት ብሄረሰባት ዘንጸባርቕ ምርኢታት ንምቕራብን ነበረ። ቀጽሪ ኤክስፖርት ነቲ አብኡ ዚርከብ ህንጻታት አብ ምስራሕን ዓቢ ተራ ዝነበሮም፡ ናይ ከተም አስመራ ከንቲባ ዝነበሩ፡ ደግያት ሓረጎት አባይ እዮም። ከም አቦ ወንበር ናይታ ኣዳላዊት ኮሚቴ ኮይናም ዘገልገሉን ዓቢ አበርክቶ ዝገበሩ ድማ ደግያት ተሰፋዮሃንሰ በርሀ፡ ምክትል እንደራሴ ኢትዮጵያ፡ ክኾኑ ከሎዉ፣ ቀኛዝማቕ ሱናባራ ዳማና፡ ናይ አስመራ ቤት-ምክሪ ንግዲ

(Chamber of commerce) ናይ መጀመርያ ፕረዚደንት ነበርን፡ ኣቶ ኢድሪስ ነሰረዲን፡ አብ ወጻኢ ሃገር ዕዉት አውራሪ ዝነበሩን፡ ምስ ካልኣት ዓበይቲ ወንገቲ ፋብሪካታት ዝነበሩ ኢጣልያውያን ብምትሕብባር እቲ መደብ ፊሰቲሻል አብ ምውዳብን ጽፈት ስራሓት አብ ምቀጽጻርን ዓቢ አብርክቶ ገደሮም እዮም።

እቲ ‘ፊሰቲሻል ኤክስፖርት’ አብ መጨረሻ ሰሙን ወርሒ ነሓሴ አብ ቀጽሪ ኤክስፖርት ይትግበር ነበረ። እቲ ቀጽሪ ኣዝዩ ሰፊሕ (አብ ታሕቲ ዘሎ ሰኢሊ ርእ) እዩ። ሰለዚ፡ አውራጃታት ኤርትራ ባህለን ብዝተፈላለዩ ኣገባብ ንክቕርባ ምቹእ ቦታ ነበረ። ንኣብነት፡ አውራጃ ጋሽ ባርካ ነቲ ባህሊ ዘንጸባርቕ ኣባይትን ያታዊ መነባብሮን፡ ናይ ተፈጥሮ ሃብቲ እንሰሳታት፡ እንሰሳ ዘገዳም ከም ለመምቲ ዘይጓድኡ ብምቕራብ ብዙሓት ኣጋይሽ ይሰሕቡ ነበሩ። ካልኣት አውራጃታት’ውን ባህላዊ ኣነባብርኣን ዘንጸባርቃሉ ምርኢት የቕርባ ነበረ። ከምኡ’ውን፡ አብ ያታውን ዘመናውን ስፖርት፣ ድራማታትን ተዋስኦታትን፣ ያታዊ ናይ ሕርሻ መሳርሒታት፡ ድኑና ባህላዊ

ኣባይትን መነባብሮ ብሄራትን መሳሊ አብ ምርኢት ይቕርቡ ነይሮም። ንሱ’ውን እንተኾነ ብመልክዕ ውድድር ቀሪቡ ንዝተሳተፉ ተዓወቲ ሽልማት ይወሃቦም ነበረ።

ተዘክሮታት ሻምበል ሚኒኤል ገብረንጉሰ ሃይለ

A
S
M
A
R
A

E
X
P
O

6
9

ኤክስፖ ተባሂሉ ዝሰመ ሶታን ከባቢኡን ካብ ኣየር ክርእ ከሎ
(Source: Pinterest.com)

ኤክስፖ 69 (ፈስቲቫል) ብእዋና ምናልባት እታ ብዙሕ ንጥፈታትን ተሳታፍነትን ዝክበራ ዓመት ክትበሃል ይክእል። ካብ መጀመርታ፡ እቲ ፈስቲቫል ዝዳሎ ዝክበረ ቍጠባዊ ፍርያት ኤርትራ ምስ ህዝቢ ንምፍላጥ ተባሂሉ እዩ፤ እቲ ናይ ቁንጅና ውድድር ምስ ተሓወሶ ድማ ብዙሕ ንጥፈታት ስለ ዝሓቐፈ፡ ንብዙሓት ደቂ ሃገር ዘኹርዕን ዘሐብንን ኩነ። ብርክት ዝበላ ኣፍረይቲ ትካላት ናይ ፋብሪካታተን ፍርያት ምስ ህዝቢ ዘላልያሉ፡ ነጋዶ ናይ ሰደድ ኣቕሑቶም ዘቐርቡሉ መድረኽ ብምጻኑ፡ ቀጽሪ ኤክስፖ፡ ኣብ ንእሽቶ ናይ ንግዲ ማእከል ትልወጥ ነበረት። እቲ ዝቐርብ ዝክበረ ፍርያት ብቑጽርን ጽባቕን ደረት ኣይነበሮን። ኣብቲ ፈስቲቫል ኩለን ብሄራት ኤርትራ ይካፈላ ስለ ዝክበራ፡ እታ ናይ ፈስቲቫል ሰሙን ህዝቢ ብሃንቀውታ ይጽብያ ነይሩ። ኣብ ኢትዮጵያን ሱዳንን ዝነበሩ ደቂ ሃገር ከይተረፉ፡ ነቲ ምርኣት ክዕዘቡ ብብዘሐ ይመጹ ነበሩ።

ከም ተዘክሮ ሻምበል ሚኒኤል ገብረንጉሰ፡ እዚ ምዕባለ እዚ፡ ኣብ ኢትዮጵያ ዓቢ ናይ ፖለቲካ ሻቕሎት ኣምጺኡ ነይሩ። ብተወሳኺ፡ እቲ እዋን፡ ብፖለቲካ ዓይኒ ኢትዮጵያ፡ ህዳኢ ኣብ ልዕሊ ዘይምንባሩ፡ ኣብ ልዕሊ ደቂ ሃገር (ኤርትራውያን) ተወሳኺ ኩርዓትን ሓበንን ምፍጣሩ፡ መንግስቲ ኢትዮጵያ ባህ ስለ ዘይበሎ፡ ብዘተኻእሎ መጠን፡ ምስምስ እናፈጠረ ነቲ ዝተገሃሃረ ሰምዒት ክገትኦ ፈተነ። እቲ ንመንግስቲ ኢትዮጵያ ኣዘዩ ዘሕረቐ ግን፡ እቲ ኹሉ ንጥፈታት፡ ኣብ ቅድሚ ዓይኒ ልዑል ኣሰራተ ካሳ፡ ናይ ኢትዮጵያ እንደራሴ ዝክበሩ፡ ምጻኑ ነበረ።

ምዕራፍ 8

ሕግን ፍትሕን አብ ትሕቲ ዝተፈላለዩ ገዛእቲ መንግስታት

ጠበቓ ጸጋይ እያሱ ከም ናይ ሕጊ ሰብ አብ ህይወቱ ብዙሓት መንግስታት ዝረኣዩ፣ ከም ኣኻባር ሕግን ጠበቓን ኮይኑ ዘገልገለን'ዩ። እዚ ድማ ነቶም ናይ መጻኢ ወለዶታት ተመራመርቲ ብዛዕባ ሕግን ፍትሕን አብ መግዛእቲ ጥልያን፣ ምምሕዳር እንግሊዝ፣ ፈደርሽንን ጎበጣ ኢትዮጵያን ዝበረ ኮነታት ብቐሊሉ ጦብላሕታ ክሓድሮም ብማለት ዝተዳለወ ኣርእስቲ እዩ።

ሕግን ፍትሕን አብ ትሕቲ ዝተፈላለዩ መንግስታትን ስርዓታትን፣ አብ ሞያዊ ስራሕ ዳኛታትን ጠበቓታትን ኣተኮሮ ብምግባር ዝተዳለወ ጽሑፍ እዩ። ጸጋይ እያሱ ብዘይካ አብ ግዜ መግዛእቲ ጥልያን አብ ኩላተን ካልኦት ስርዓታት ከም ኣኻባር ሕግን ጠበቓን ኣገልጊሉ እዩ። እዚ ጽሑፍ'ዚ ኣብ ዕምቁት ዘሎዎን ኣብ ሰፊሕ መጽናዕቲ ዝተመሰረተን ዘይኮነ፣ ኣንቡብቲ (እዞም ኣደሰቲ ወለዶ) ብቐሊሉ ንምምዝዛን ክጥዕሞም ተባሂሉ ዝተሰነደ ጥምግዔ ኣበረታ እዩ። (ምያውያን ወይ ኣበረታ ዘሎኩም ግዱሳት ነዚ ኣርእስቲ ኣሰፊሕኩም ክተቐርቡዎ እንተ ደሊኹም ክተማዕብሉዎን ክትቀያይርዎን ፣ ምስናይ ምሲጋና ፣ ዕዱማት ኢኹም።)

መንግስቲ Government	ዓይነት System	ኮነታት ቤትፍርድ Judicial independence	ጽኑዎታት አብ ፈራዶን ጠበቓታትን Lawyers and Judges level of professional independence
ግዝኣት ጥልያን	መግዛእታዊ	ብደረጃ ዓደቦ - ናጻ ብደረጃ ሃገር - ናጻ ዘይኮነ	ብደረጃ ዓደቦ - ናጻ ብደረጃ ሃገር - ናጻ ዘይኮነ
ምምሕዳር እንግሊዝ 1941-1950	ወተሃደራዊ	ናጻ	ጽቡቕ
ፈደርሽን 1951-1961	ደሞክራሲያዊ ሃገራዊ ባይቶ	ናጻ	ጽቡቕ
ሃጻይ ሃይለስላሴ 1962-1974	መስፍናዊ	ናጻ ዘይኮነ	ናጻ ዘይኮነ
ደርግ 1975-1991	ወተሃደራዊ (ማሕበርነት)	ናጻ ዘይኮነ	ናጻ ዘይኮነ - ብልሽውናን ኣድልዎን ዝመልኦ

ግዜ መግዛእቲ ጥልያን

ጥልያን መጀመርታ ምስ መጽአ፡ ነቶም ዝተቐወሙዎም ሃገራውያን ዝቐተል ቀቲሎም፡ ነቶም ዝተረፉ ድማ ናብ ዓሰብን ናኹራን ኣግዲዞም ነቲ ጸዋታ ተቐጻጸሮም። ብድሕሪኡ ብዙሕ ዝተፈላለዩ መጽናዕታት ኣካዩዎም። ንሕርሻ፡ ንዋዕና፡ ንክሊማ ፡ ናይ ስነ-መሬት፡ ናይ ማዕድን ቦታታት፡ ጎቦታትን ሽንጭርታትን ንመንገዲ መኪናን ባቡርን ዝምልከት ቅየሳ ንምጥቃስ ይክእል። እታ ዓሚቕን ጥንቁቕን መጽናዕቲ ዝገበሩላ ግን ብዛዕባቲ ህዝቢ በዩናይ ሕግን ስርዓትን ከም ዝመሓደር ንምፍላጥ'ዩ ነይሩ። እቲ ህዝቢ ካብ ጥንቲ ጀሚሩ ናይ ርእሱ ሕግን ስርዓትን ከም ዝነበሮን ኣብ ነፍሰወክፍ ዓዲ ኣብ ባይቶ ይእኩብን ይዳነን፡ ብሰላም ይነብርን ከም ዝነበረን፡ ካብ ባይቶ ዓዲ ክሳብ ምስሌነ ደረጃ ከም ዘሎዎን ምስ ኣረጋገጹ፡ ነቲ ህዝቢ ባዕሉ ክመሓደር ዕሸሽ ኢሎም ገዲፎም። ግዛእቲ ጥልያን፡ ተገዳስነቶም ነቶም ዝተቐጽሩ ሰራሕተኛታትን ምምሕዳር፡ ንዝተዓስኩሩ ወተሃደራትን፡ ህዝቢ ቀረጽ ወይ ግብሪ ከም ዝኸፈለ ምርግጋጽ'ምበር ነቲ ኻልእ ከም ዘለዎ ብምግዳፍ፡ ህዝቢ ባዕሉ ቡቲ ዘሎ ሕገ እንዳ'ባ ክመሓደር እዮም ገዲፎም። ሰብሎሙ መሬት ሕርሻ ምስ ወሰዱዎ ድማ እቶም መሬቶም ዝተመንዘዙ ዜጋታት ስራሕ ክናድዩ ናብ ከተማታት ገባዙ። ኣሸሓት ዜጋታት ድማ ብኣስገዳድ ተዓስኪሮም ኣብ ዘይምልክቶም ኩናት ብምእታው ኣደዳ ሞትን ስንክልናን ኮይኖም።

ምምሕዳር እንግሊዝ

ድሕሪ ሰዕረት ጥልያን እንግሊዝ ምስ መጽአ ወተሃደራዊ ምምሕዳር'ዩ ተኸሎ። ኣብ መጀመርታ ቀንዲ ኣተኮሮኡ ኣብ ምርግጋእ ጸዋታን ምሕላወን ጥራይ'ዩ ነይሩ። Sylvia Pankhurst ኣብታ ኢትዮጵያን ኤርትራን ትብል መጽሓፋ ኣብ ገጽ 31 ከምዚ ትብል፡- “እንግሊዛውያን ንጥልያን ሰዲሮም ወተሃደራዊ ምምሕዳር ምስ ተኸሎ፡ ነቲ ዝጸንሖም ሕግታትን ስርዓታትን ጥልያን ብዝተኻእለ መጠን ከም ዘለዎ ክቐጽል ድሉቶም ምዃኑ ገለጹ። ዳያኑን ኣመሓደርትን'ውን ፍቓደኛታት እንተኾይኖም ስርሖም ክቐጽሉ፡ ኣድላዩ ክሳዕ ዝኾነ ድማ ብዘይ ሰግኣት ክሰርሑ ከም ዝተፈቐደሎም ይነገር።” ክሳዕ ግዜ ፈደረሽን ድማ ብኸምኡ ቀጸሉ ትብል። እንግሊዛውያን ቡቲ ኣደ ወገን ዝነበረ ሃብቲ ናይቲ ዓዲ ኣብ ምዝማት ተዋፊሮም ከለዉ ቡቲ ኣደ ወገን ድማ ኣብያተ ትምህርትን ክለኒካትን ኣብ ምኽፋትን ቀሩብ ኣድህቦ ክገብሩ ጀመሩ። ብዛዕባ ሕግን ፍትሕን ዝመጽአ ግን ነቲ ታሕተዋይ ጽፍሒ ካብ ወረዳ ንታሕቲ ቡቲ ዝለመዶ ሕገ እንዳ'ባ ከም ዝቐጽል ገበሩዎ። ኣብቲ ላዕለዋይ ጽፍሒ ግን ኣብ ኣጻር ግዜ፡ ናጻ ዝኾነ ቤትፍርዲ Judiciary ፈጠሮም ዳያኑ፡ ኣኸበርቲ ሕገ፡ ጠበቓታትን ተሓዘቲ መዝገብን ወዘተ መልሚሎም ኣብ ኩሉ ከተማታት ኣዋፊሮምም ነይሮም። ዓንዲ ሕገ ወይ ቅዋም Constitution ዝብሃል ኣይነበረን። ቡቲ ዝነበረ ሕግታትን ኣዋጃትን እዩ ዝመሓደር ነይሩ። ኮይኑ ግን ፍርዳዊ ኣካላት ናጻ ኮይኑ ብዘይ ፍርሕን ሰግኣትን ይማገቱን ይፈርዱን ከም ዝነበሩ ይነገር።

ግዜ ፈደረሽን

ፈደረሽን ምስ ተመሰረተ ዳርጋ ከምቲ ዝነበሮ ንሓጺር እዋን ከም መሰጋገሪ ተጠቐሙሉ እዩ። ብድሕሪኡ ግን ብመሰረት ኣድሻ ቅዋም ኤርትራ ምርኩስ እናገበረ፡ ከም ኣድላይነቱ ቡብግዜኡ ኣዋጃትን ድንጋጌታትን እናውጽአ ፍርዳዊ ስርሓቱ ከሰላሰል ክኢሉ። ኣብዚ ዝጥቀስ ዘሎ ግዜ ዝዚ ዕማም'ዝን ካልእን እኹል ዓቕሚ ሰብ ብዘይምንባሩ ውሑዳት እንግሊዛውያን ኣብ ኣገዳሲ ቦታ ተመዲቦም ከም ዝነበሩ ይጥቀሱ። ንኣብነት፡ ናይ ፖሊስ ኤርትራ Paymaster Mr. Snowdon ዋና ኣኸባር ሕገ Attorney General Mr. Russel ናይ ላዕለዋይ ቤትፍርዲ ፕረሲደንት፡ እቲ ፍሉይ ታሪኽ ዘሎዎ Sir James Shearer ክሳዕ ፈደረሽን ዝፈርስ ሰራሖም። ኤርትራ ብቅዋም ትመሓደር ኮይና፡ ኣደሓደ እዋን እቲ ፈጻሚ ኣካል ነቲ ሕገ ዕሸሽ ብምባል ሕገ ክጥሕስ ኣብ ዝፈተነሉ ኣጋጣሚታት ነይሩ እዩ። እንተኾነ ግን ሚስተር ሺረር ኣብ ቅዋም ተመርኩሱ ብድፈረት ናይ ሕገ ተገዛእነት ማለት Rule of the Law ክረጋገጽ ይሰርሕ ምንባሩ ይፍለጥ። ኣብዚ ከም ኣጋጣሚ ክግለጽ ዝግባእ ሕገ ኣብ ወረቐት ዝሰፈረ ወይ ዝተጸሕፈ ኮይኑ ተግባረኡ ድማ ብሕገ ዝበሰለ ሰብ ወይ ንሱም ዳኛ ጥራይ ዘይኮነ፡ እንታይ ደኣ እቲ ዳኛ ኣቂ ዓጢቐ ከምህ ዘይብል ተባዕ ምስ ዝኸዉን ጥራይ'ዩ ፍትሒ ዝረጋገጽ። Justice Shearer በዚ እዩ ዝፍለጥ ነይሩ።

እዚኣቶም ኩሎም ናይ ሕግን ፍርድን ሰባት እዮም። ኣብ ኤርትራ ብግዝዩ ምምሕዳር እንግሊዝ ከም ኣማኻሪ ሕጊን መምህር ናይ ትምህርቲ ሕጊን ኮይኑ ዘገልገል Dr. Franklin F. Russell ምስ በዓልቲ ቤቲ ሰራሕ ወዲኡ ናይ መፋንቂ ግብጅ ዝተገብረሉ መዓልቲ እዩ። ዕንባባ ሓቕፋ ዘላ በዓልቲ ቤቲ እያ። ኩሎም ክልለዩ ኣይተኻእሉን ግን ኣብ ቀዳማይ መሰርዕ ዘለዉ ካብ ጸጋም ንግማ ቁጽሪ 1 እዮብ ተኻሉ (ይመሰል) ቁ 2 ሰሎሙን ካሕሳይ ቁ 3 ኣማኻኤል ዓንደሚካኤል ቁ 6 ፈራዳይ ዎልዱ ቁ 7 ጸጋይ ኢያሱ ቁ 8 ኣይተለለዩን ቁ 9 (በርሀ እንግሊዝ ተባሂሉ ዝጽዋዕ ዝነበረ ይመሰል) እዮም።

ኣብ ግዜ ፈደረሽን ስርሓት ቤትፍርዲ ናጻ ከም ዝነበረ ዝገልጽ ዛንታ ናይ ሰውእ ትኩእ ይሕደጎ ኣብነት ኣሎ። “ትኩእ፡ ነታ መንግስቲ ከሲሱ ኣብ ቤትፍርዲ ከም ዝሰዓራ” ኣብ ታሪኽ ህይወቱ ተጠቒሱ ይርከብ። ካልኣይቲ ትዝከር ዛንታ’ውን፡ ቀዳማይ መራሕ መንግስቲ ኤርትራ ዝነበረ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ ፖሊስ ንቤትፍርዲ ከዮቕረበ፡ ዝጠርጠሩዎም ገበዥታት ንሰለሰተ ወርሒ ክሰሩዎም ክኻእሉ ዘውጽኦ ሕጊ እቲ ባይሩ ከም ዝጸገን ይንገር። (ኣብ ግዜ ቤትወደድ ኣሰፍሃ ወልደሚካኤል ግን ኢትዮጵያ ኣብ ኤርትራ ቀጽጽራ እናዓበዩ ብዝኸደ መጠን እታ ሕጊ Articolo 10 ከም ትጸድቕ ኮነት)። ቅዋም ኤርትራ ብብግዜኡ እናተጣሕሰ፡ ብፍላይ ኣብቲ መወዳእታ ምፍራሱ ማለት ድሕሪ 1958 መሰረታዊ ሕግታትን መሰላትን ህዝቢ ብብሓደ እናተቐርመመ ከይዱ። ንኣብነት ቋንቋ፡ ባንደራን ካልኣን ከም ዝተደፍረ (Basic Violation of the Constitution) ይፍለጥ። ካብዚ እዋን’ዚ ንደሓር እዩ ድማ ብረታዊ ቃልሲ ህዝቢ ኤርትራ ዝጅምር። ቀጺሉ’ውን ፈደረሽን ኣብቲሙ ኤርትራ ኣብ ትሕቲ መሰፍናዊት ስርዓት ሃይለስላሴ ትቕረን።

ምፍራሰ ፈደረሽን

ፈደረሽን ድሕሪ ምፍራሱ ድማ ብብሓደ ካብ ቋንቋ ጀሚርካ ካልእ መለለዩ ህዝብን ሃገርን ዝነበረ ረጃሕታት ክቕየር ጀመሩ። ቤት ፍርዲ (judiciary) ናጽነቱ ኣዋፊኡ ብድሌት ናይቲ ፈጻሚ ኣካል (executive branch) ከምራሕ ጀመረ። እቲ ዕላማ ብኢትዮጵያዊ ሕጊ፡ ስርዓት፡ ቋንቋ፡ ባህሊ ንምትካእ’ዩ ነይሩ። እዚ ኹሉ ድማ ኣብቲ ህዝቢ ብዙሕ ጸሃን ናዕብን ፈጠሩ። ወተሃደራዊ ቃልሲ ንናጽነት ኤርትራ ድማ ሸዑ እዩ ዝጅምር።

ዘበነ ሃገይ ሃይለስላሴ

አብ ግዜ ሃይለስላሴ ኢትዮጵያ አብ ዲቕ ዝብለ መሰፍናዊ ሰርዓት ተቐሪና ዝነበረት ሃገር'ያ። ሸሕ'ኳ አብ 1955 ዝወጽኦ ቅዋም እንተ ነበራ ንምሳሌ ነይሩ'ምበር ኣይተሰርሓሉን። ኩላቶም ሕግታት ማለት ሲቪላው ሕግ፣ ገበያዊ ሕግን ካልኦትን አብ ታሪኽ ናይታ ሃገር ንመጀመርያ እዋን አብ መወዳእታ ስሳታትን ብድሕሪኡን እዩ ወጺኡ ወይ ተኣዊጁ። ኤርትራ ከም ኣካል ኢትዮጵያ ወይ ሓንቲ ክፍለ ሃገር ብምዃና በቲ ሓዲሽ ሕግታት ክትመሓደር ተቐሲባ። ብድሕሪኡ ብዘሕ ጸገማት የጋጥማ። አብ ኤርትራ ከምቲ ቅድም ኣበሉ ዝተገልጸ እቲ ህዝቢ ካብ ጥንቲ ጀሚሩ ብምዕቡል ሕገ እንዳ'ባ ዝመሓደር ብምንባሩ እዚ ሕጂ ዝመጽኦ (Imposed Laws or Alien Laws) ነዚ ናይ ህዝቢ ኤርትራ ሰነ ኣእምሮአዊ፣ ባህላዊ፣ ማሕበራዊ ወዘተ ኣቃወማ አብ ግምት ዘየእተወን ብቐንዱ እቲ ሕገ ክንደፍ ከሎ ዘይተሓወሶን ዘይተኻታዔሉን ብምንባሩ አብ ትግባረኡ ሕንፍሽፍሽ ፈጠሩ። ብተወሳኺ ካብ ውሽጢ ኢትዮጵያ ዝተፈላለዩ ተዛሪብቲ ቋንቋ ኣምሓርኛ ዝኾኑ ዳያኑ እናምጽኡ፣ በቲ Assimilation or Integration ዝብል ዝምቡዕ ፖሊሲ ንሰርዓተ ሕገ ክባላሽዎን ከዳኻሞን ኪኣሉ። ኮሎኒል ጸጋይ ደፈርሻ አብ ኤርትራ ነንዊሕ ዓመታት ናይ ጸጥታ ሓላፊ ኮይኑ ዝሰርሕ ዝነበረ ካብቲ ንደርግ ዝጸሓፎ ከምዚ ይብል። “ኩሉ አብ ኤርትራ ዝተራእዩ ብልሽውና ኢትዮጵያ አብ ጉዳይ ኤርትራ ኢዳ ከትእቱ ምስ ጀመረት እዩ ይብል።” ቀጺሉ ብልሽውና ዝመሃርናዮም ንሕና ኢና። ብላዕን ካልእ ልሙድ ዘይነበረ ባህርያት ኣንጻር ፍትሒ አብ ግዜ ኢትዮጵያ እዩ መጺኡ ይብል። እዚ አብ Downfall of an Emperor ዝብል መጽሓፍ ናይ ሻምበል ሚካኤል ገብረንጉስ ገጽ 110 ተጠቒሱ ይርከብ።

ግዜ ደርግ

አብ ግዜ ደርግ ወተሃደራዊ ሕገ እዩ ነይሩ፣ እቲ ዝነበረ ሕገ የሰርሕ ነይሩ ክብሃል ኣይከኣልን። እቲ ዝኸተሎ ዳሳዊ ዓይነት ምምሕዳር አብ ምሉእ ሃገር'ዩ ነዩሩ። ነዚ ንምትግባር ድማ ብዘሕ ደም ዘፍሰሰ አብ ሓይልን ዓመጽን ዝተመርኩሰ እዩ ነይሩ። እቶም ሹማምንትን ሰብ ሃብትን ዝነበሩ እናሃደሙን እናተቐትሉን ብዝኾኑ እቲ ሰርዓት ድማ ደርቢ ሸቃላይ ስልጣን አብ ኢድካ እዩ ዘሎ እናበሉ ወፈራታት የካይዱ ስለ ዝነበሩ ንገለ ዓመታት ፍትሕን ሕግን ጠፊኡ ነይሩ ክብሃል ይከኣል። ብዘይ ሓይልን ዓመጽን ነቲ ዝደልዮ ለውጥታት ክትግብር ከም ዘይከኣል ኣሚኑ። ደርግ ካብቶም አብ ምሉእ ዓለም ጨካኛት ምኻኖም ዝዘከሩ ሰርዓት'ዩ ነይሩ። እዚ እዩ እቲ አብ ኤርትራ ክሳብ ግዜ ናጽነት 1991 አብ ኢትዮጵያ ድማ ክሳብ ለውጢ ዝመጽኡሉ ግዜ 1991 ዝነበረ ኩነታት ናይቲ ሰርዓት።

ምዕራፍ 9

ንቕጽ ስእልታት ካብ ማህደር ስድራ ቤት (family photo album) MP4 ዜማ ዝተሰነየ

<https://www.youtube.com/watch?v=mDsXagg8KvI>

ሕጂ ከም ልሙድ ወሲደዮ ዘለኹ ኩሉ ዝተረኽበ ስእልታት ናይ ዝሓለፉ ጀጋኑናን ስድራ-ቤቶምን ሓደ ምዕራፍ ከፊተ ኣብኡ ኩሉ ኣሰፍሮ ኣለኹ። ምናልባት ኣድላይነቱ ዘጠራጥር ክኸውን ይኽእል'ዩ። ኣነ ግን ካብ ተሞክሮይ ኢተ ግዜ እናሓመቐ ማለት ጽሑፋት ይኹን ስእልታት ከምኡ'ውን ግብይቲ ሰባት ከዘንትዉ ዝኽእሉ እናጠፍኡ ይኹዱ ስለ ዘለዉ። ምናልባት ዳሕረዎት ተመራመርቲ ወይ ደረሰቲ እንተ ደልዮም ብዘተሕ ከይደኸሙ ክረኽቡዎ ንክኽእሉ ኢሉ ዝጀመርኩዎ ሓሳብ'ዩ።

ስድራ ቤታዊ

ጸጋይ ኢ.ደሱ ምስ ወዱ የሰፍ

ጸጋይ ኢ.ደሱ ምስ ወዱ የሰፍ

ጸጋይ ኢ.ደሱ ምስ ወዱ የሰፍ ኣብ ኣፍደገ ቤት ጽሕፈቱ

ወር/ ወርቁ

ጸጋይ ምስ የሰፍ

ጸጋይ ምስ የዲት

ዮዲት   ትብለጽ   ሰገን   ዮሴፍ

ዮሴፍ   ዮዲት   ሰገን   ትብለጽ

ናይ መጀመርታ መኪና ጸጋይ ኢያሱ

ወሮ/ ወርቁ፣ ኢለን ፣ ኣቶ ጸጋይ

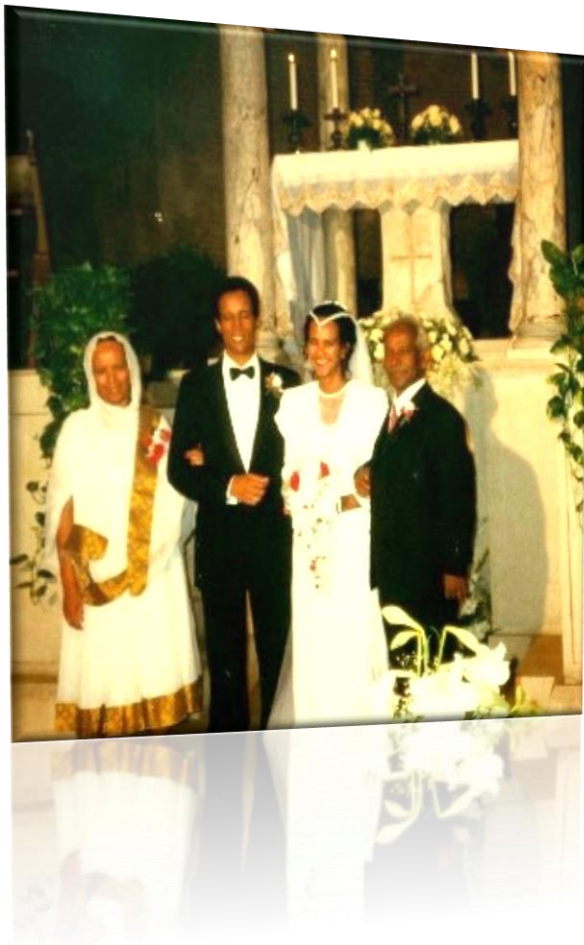

ኣቶ ጸጋይ ፣ ኢለን

ኢለን ፣ ወሮ/ ወርቁ፣ ሚርያም

ማሕበራዊ (social)

ወ-ሮ ወርቁ - ገብረግዚኣብሄር - ሰገን - ጸጋይ

ጸጋይ ኢያሱ ኣብ መርዓ ናይ ሰገን ምስ ዶክተር ገብረግዚኣብሄር
ጸጋይ ኣብ ፍሊንት ጥሪ 1989

መርዓ ዶክተር ገብረግዚኣብሄር ምስ ሰገን ኣብ ፍሊንት
ብኣቶ ጸጋይ - ወ-ሮ ወርቁን ተሰንዮም

ካብ ጸጋም ንዮማን ወ-ሮ/ ወርቁ፡ ትብለጽ፣ ዮዲት፡
ገብረግዚኣብሄር፡ ሰገን፡ ጸጋይ ደቂ ዮዲት

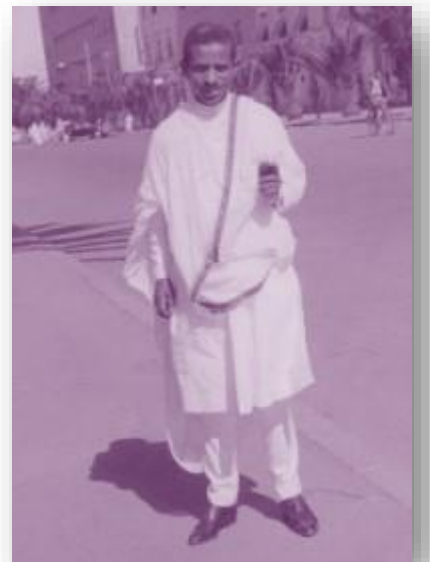
ምስ ወዲ 3 ዓመት ዮሴፍ ኣብ መዘጋጃ ቤት

ሰፖርተኛ ጸጋይ ኢያሱ

ጸጋይ ኢያሱ ምስ ሓገስ ዝጽዋዕ ዝነበረ በጊዕ ስድራቤት (ንማሕረዲ ዘይኮነ)

ጸጋይ ኢያሱ ሃገራዊ ልብሲ ተኸዲኑ ኣቲ መዓልቲ እንታይ ምንባሩ ኣይተፈልጠን

1973 training & jogging ክሳብ ዝተኣሰረሉ ግዜ ደገብር ነይሩ

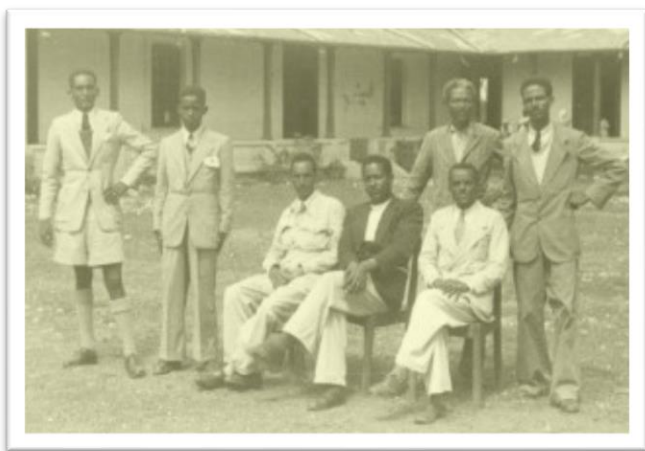

1968 ዓም ቅድሚ ሚዳ ምውጽኡ 1975?

ምስ ማሕሙድ ሓንገላይ ኣብ ባጽዕ ክልቲኦም ጠበቓታት ኣዕሩኽ እዮም

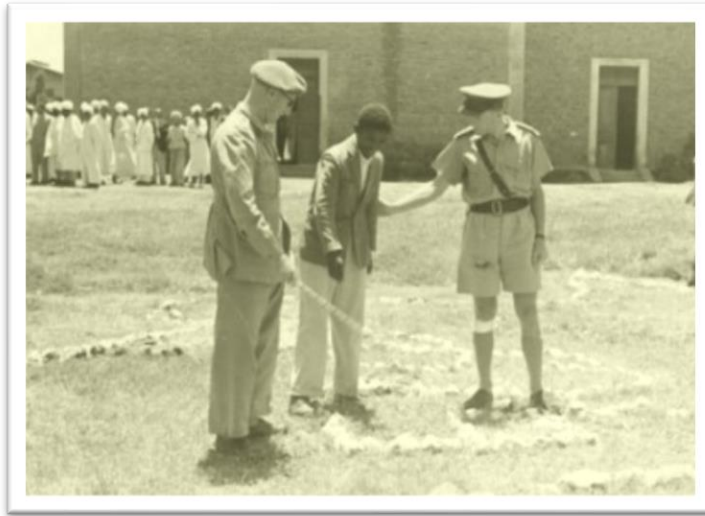
ከም መምህርን ፣ ተርጓሚይን

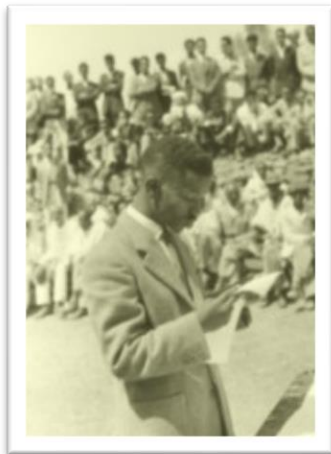
15.05.45 መምህር ንብረመድህን ነብ ቤት-ትምህርቲ ሕብረት ክሰናበት ከሎ

1 ቤት ትምህርቲ ሕብረት 2 መምህራን ሕብረት 16 ግንቦት 1945 ወዲ 20 ዓመት ቁ 2 ነብ ጸጋም

ኣብ ድሕሪ ስልጠና ተጻሕፉ ዘሎ ቃላት 22.07.1944 left to right.
 Brigadier General Stephen Loyorig, Eritrea's chief administrator,
 Tseggay Iyassu official interpreter and confidential secretary
 Major K. Snell, education officer

ኣብ ጸዳዚ ከም መምህር

ከም ኣኻባር ሕግን ጠበቓን

25 ዓመት ኣቢ.ሉ ዕድሜኡ ኣኻባር ሕጊ

ምስ መሓዘኡ ጠበቓ ጸጋይ ተፈሪ

ኣብ ቤት ጽሕፈቱ ከም ኣኻባር ሕጊ

ወዲ 30 ዓመት ከሎ ዝተሳእሎ

ኣብ ቤት ጽሕፈቱ

ቤት ጽሕፈቱ ኣብ ኣሰመራ ዝነበረት ኣብ 1994 ዝተላዕለ ስእል። ን 16 ዓመታት ከይልገስ ጸኒሐ

ጸጋይ ኣብ ማእከል ፣ ብዩማኑ ኣቶ ገብረጊዮርጊስ ፣ ብጸጋም ዘሎ ኣይተፈልጠን ሰሙ 1973

አብ ሓደ ድግስ ዝተገብረሉ መዓልቲ ዝተሳዕለ ስእሊ። ጸጋይ ኢያሱ ሳልሳይ ካብ ጸጋም ዘሉ ኮይኑ እቶም ካልኦት ንግዝይኡ በዓል መን ምዃኖም ኣይተፈልጡን።

ስፖርት / ኩዕሶ እግሪ

ምርጫ ወይዘሪት ጋንታ ሓማሰዮን ኣብ 1971 - ሳልሳይ ካብ የማን ኣመሃጽዮን ዝተባህለ ደርግ ዝቐተለቶ ፤ ካብ ጸጋም ንየማን ዳንኤል ሃይለ - ኣይተፈልጠን - ኣመሃጽዮን ተክስተ ምክትል ፕረሲደንት ናይ ጋንታ ሓማሰዮን - ተስፋይ ዎልደዳዊት ፕረሲደንት ናይ ሓማሰዮን - ሚስ ሓማሰዮን ንግስቲ ገብረመድህን - ጸጋይ ኢያሱ - ኣይተፈልጠን - ዮውዝስ ተኽሉ

ጸጋይ ኢያሱ ኣብ ማእከል ዘሎ ብየማን ዘሎ ባሻይ ፍሰሃ (ጋንዲ) ፤ ብጸጋም ዘሎ ኣይተፈልጠን። ኣብ ምርጫ ወይዘሪት ናይ ኩዕሶ ጋንታ

ጸጋይ ኢያሱ ካልኣይ ብዮማን እቶም ካልኣት ኣይተፈልጡን

ካብ ጸጋም ንዮማን ጠጠው ኣሎም ዘለዉ 1 ኢዮብ ብርሃነ 2 ግርማይ ጉራድዮ 3 ኣብራሃ ኪኖ 4 ፈረጅ ፋቮረቲ ዓላማይ ሓማሰዮን - መኮነን ወዲ ራእሲ - ኣማኑኤል ኪፍለማርያም - ዓብደልኣጃ ጅሃር - ኢብራሂም ዓረቦ - በዓል ፅማማት ዑስማን - ማሕሙድ ኢብራሂም - ዮሴፍ ያእቆብ ዋና ጸሓፊ ፊደኣሸን ፈ.ኩ.እ.ኤ.። ኮፍ ዝበሉ ኣይተፈልጡን - ሉጂ ሻሻ - ኪዳነ ሃይለ - ኣይተፈልጡን - ሳምሶናይት ኮፍ ዝበለ ኣሰፋው በርሀ (ኩቺ)። ሕርይቲ ጋንታ ኤርትራ ናብ ኣዲስ ኣበባ ዝሸደትሉ እዋን።

ጸጋይ ኢያሱ ብዩማን ጫፍ ጠጠው ኢሉ ዘሎ እዩ። ዋናን ተክኒነን ጋንታ መራብ ፣ ቦታ ካምፖ ቸቸር።

ጸጋይ ኢያሱ ኣብ ማእከል ዘሎ እዩ እቲ ካልኦት ኣይተፈልጡን

አብ ድሕሪ ስእሊ ተጻሕፉ ዝርከብ እዚ ዝስዕብ እዩ። In the presence of the chief administrator, the Asmara team beat the Massaua team 2-1 ተመሃሮ ኣሰማራ ንምጽዋዕ ሰዲሮም ብኢድ ጠቐላላ ኣመሓዳሪ መካቲ ጽዋእ ምስ ተቐበሉ 06.05.1945። ካምፖ ቺቸሮ። ተወሳኽ ሓበሬታ ኩዕሶ እግሪ ኤርትራ ብተኸሊት ልጃም ገጽ 23 ተመልከት።

ጸጋይ ኢያሱ ብየማን ጫፍ ደው ኢሉ ዘሎ እዩ ኣብ 1948። ካልእ ሓበሬታ የብሊድን ምልእቲ ጋንታ ዓላሚ ኣብራሃ ካሳ

ጸጋይ ኢ.ያሱ ብዩማን ጫፍ ዘሎ እዩ ከም ተጻዋታይ ኩዕሶ እግሪ። ካልእ ሓበሬታ የለን።
ጋንቲ ዓበይቲ ልምምድ ዝገበሩሉ ይመስል። መምህር ኤፍረም አማኑኤል ሳልሳይ ካብ የማን።

ጸጋይ ኢ.ያሱ ብጸጋም ጫፍ ጠጠው ኢሉ ዘሎ እዩ። ከም መራሐ. ጋንታ መንእሲያት

ጸጋይ ኢ.ያሱ ጸጋይ ኢ.ያሱ ኣብ ናይ ስፕርት ቦዓል መደረ እንዳሰመዑ። ኣብይን መዓሰን ምዃኑ ሓበሬታ የሉን።

ጸጋይ ኢ.ያሱ ኮፓ ሓዙ ዘሉ እዩ መዓሰይን ኣቦዮናይ ቦታ ምዃኑ ሓበሬታ ኣይተረጎበን።

ስደተኛ ኣብ ሃገር ኣመሪካ

ኣቶ ጸጋይ ኣብ ሚቺጋን ሕ ሃ ኣ መደረ ዘስምዑሉ ኣዋን ዝተላዕለ ስጦታ

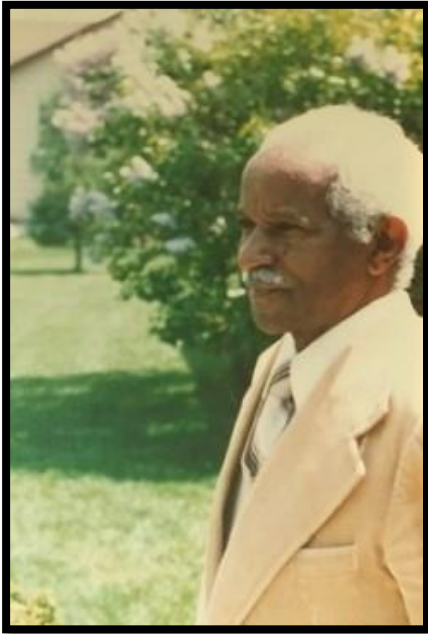
ኣቶ ጸጋይ ኣብ ዋሺንግተን ዲ. ሲ. መደረ ዘስምዑሉ ኣዋን ዝተላዕለ ስጦታ

መደረ ኣንግሎረ

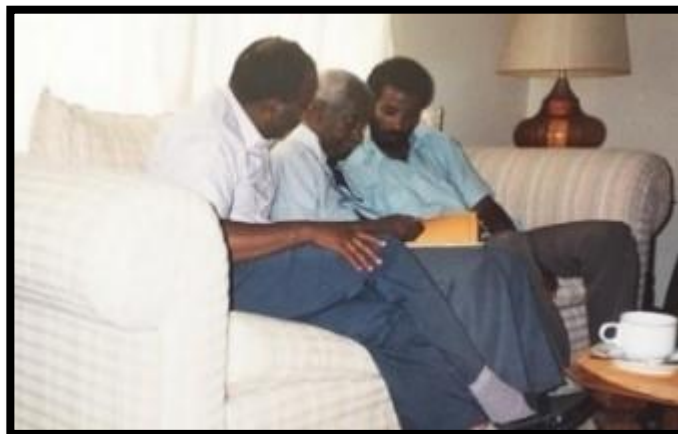

ኣብ ስራሕ ሕጊ ኣብ Iowa state

ኣብ ማእከል ዘለዉ ኣቶ ሓይለየሱስ ፣ ብጺጋም ዘሎ ኣስመላሽ ፍሰሓጽዮን ብዮማን ድማ ፕሮ- ተስፋ-የሱስ መሓሪ

ኣብ ማእከል ዘለዉ ኣቶ ጸጋይ ኢያሱ ፣ ብጺጋም ዘሎ ኣይተፈልጠን ብዮማን ዘሎ ፕሮ- ተስፋ-የሱስ መሓሪ

ኣብ ማእከል ዘለዉ ኣቶ ጸጋይ ኢያሱ ፣ ብጺጋም ዘሎ ሃብተጽዮን መድሃኔ ብዮማን ሚካኤል በዓታይ

ጸጋይ ኢ.ደሱ ኣብ መርዓ ጌሉ እንዳሳዕሰዐ ከሎ (1989)

ኣቶ ጸጋይ ምስ ጌላ ጌሉ ኣብ Flint, Michigan - 1987

ሞትን ቀብሪን

ሬሳ ቅድሚያ ቀብሪ ኣብ ገዛ ኣዕሪፉ ከሎ 1996

ሬሳ ናብ መቐብር እንዳተጓዘ

ታሪኽ ሂወት ኣብ መቓብር ክንበብ ክሎ

መቓብር

መቓብር ጸጋይ ኢ.ያሱ ኣብ 1998 ማርም ምስ ተገብሮ

ምዕራፍ 10

ምብቃዕ ሂወት ፣ ስንብታ ፣ መለቀስ ብትግርኛን ብእንግሊዝኛን ድሕሪ 22 ዓመታት

ጠበቅ ጸጋይ እያሱ ጥሪ 25/1925 ዓ.ም.ፈ. ኣብ ዓዲም ጸዓዘጋ ተወሊዶም፣ ጥሪ 13 1996 ዓ.ም.ፈ. ድማ ድሕሪ ሓጺር ሕማም፣ ኩላቶም ዝተረፉ ስድራቤቶምን ፈተውቶምን ኣብ ዘለዉሉ ኣብ ፍሊንት (ሚቺጋን) ሕ.ሃ.አ ካብዛ ዓለም ተሰናበቱ። ኣቶ ጸጋይ ፍሉጥ ናይ ሕጊ ጠበቅ ቅድሚ ምዃኖም ከም መምህር፣ ተርጓሚ፣ ደራሲ፣ ኮይኖም ብዘተፈላለዩ ሞያዊ ኣገልግሎት ንዓዲም ዘበርከቱ እዮም። ኣብ ማእከል ኤርትራን ኣብ ሚዳን ኣብ ስደትን ኮይኖም ድማ ንናጽነት ሃገሮም ኣገልግሎቶምን ቃልሶምን ዝወፈዩ ሓርበኛ እዮም።

ጥሪ 15 1996 ዓ.ም.ፈ. ኣብ ከተማ ፍሊንት ሚቺጋን ሰሚን ኣሚሪካ ካብ ብዙሓት ከተማታት ኣሚሪካ ዝመጽኡ ሓዘንተኛታት ዝተረኽቡሉ ናይ ስንብታ ቅዳሴ ተፈጸመ። ሬሳኦም ድማ ናብ ኣስመራ ተጓዲዙ ኣብ መቐብር ሓርበኛታት ጥሪ 18 1996 ብዙሕ ቀባራይ ኣብ ዝተረኽቡሉ ብዓቢ ዓጀባ ተቐብሩ። (ስኢልታት ናይ ቀብሪ ኣብዘን ዳሕረዎት ገጻት ንምርኣይ ይከኣል።)

መዓልቲ ስንብታ እናቐረበት ብዘመጽኣት ናይ ጸጋይ እያሱ መጨረሻ መልእኽቲ ንቤተሰቡን ቀረብቱን እዛ ትሰዕብ ጥቕሲ ናይ ሄለን ስቲይነር ራይስ Helen Steiner Rice ከም ዝክበረት ይገነር።

When I must leave you

“When I must leave you for a little while, please do not grieve and shed wild tears. And hug your sorrow to you through the years. But start out bravely with a gallant smile. And for my sake and in my name Live on and and do all things the same. Feed not your loneliness on empty days. But fill each waking hour in comfort and in cheer. And I in turn will comfort you and hold you near. And never, never be afraid to die, for I am waiting for you in the sky”.

ሰገን ጓሉ ካብ ኣመሪካ ሬሳ ኣሰንያ ናብ ኣስመራ ከደት። ትብለጽ ድማ ሓራስ ብምንባራ ናይ ክልተ ወርሒ ሕጻን ሒዛ ካብ ሸወደን ናብ ኣስመራ ገጸ ኣምርሐት። ካብ ኣዲስ ኣበባ ድማ ወዲ ሓውቱ ንጸጋይ ተኪእ ሳሙኤል ተሓወሶም። ወይዘሮ ወርቁ ኣብቲ እዋን ኣብ ኣስመራ ብምንባረን ተቐባሊት ሬሳን ሓዘንተኛታትን ኮና። ናይዛ ዓለም ህይወቱን ናይ ስደት ህይወቱን ድማ ኣብኡ ኣብቅዑ። ከምቲ ባህሊ ናይ ወንጌላዊት ቤተክርስቲያን ድማ ብመዛሙርን ቃል ስንብታ ካብ መጽሓፍ ቅዱስን ተሰንዩ ኣብ መቐብሩ ኣተወ። ዛንታ ህይወት ሓደ ፍሉይ ሓርበኛ ኣብኡ ተወድኡ። ታሪኽ ጅግንነቱን ፍቕሪ ዓዱን ከይጠፍእ ድማ እንሆ እዛ ታሪኽ ህይወቱ ትግግር ጽሕፍቲ ተዳልዮ ኣብ ምዝርጋሕ ትርኩቡ።

ምስ ክቡር ኣቦና ኣቶ ወልደኣብ ወልደማርያም፣ ኣብ ሃገራዊ ስምዒት ዝተመሰረተ፣ ዘዩቋርጽ ምርኻብን ምትሕብባርን ዝክበሮም ተመራራሐም እዮም ተፈልዮምና። ሓደ ዓመት ኣብ ዘይመልእ ግዜ ኤርትራ ነዞም ክልቲኦም ምሩጻት ደቃ ኣጥፍኦት። ህዝቢ ኤርትራ ድማ ነዞም ጀጋንኡ ብዘለዓለ ደረጃ ኣድናቕትን ኣኽብሮትን ኣፋነዎም።

ተዘክሮ/መልቀስ ንጠባቢ ጸጋይ እያሱ

ኤርትራ ሃገርና ----- ወላዲት ጀጋኑ
 ክብሪ መንነትኪ ----- ፈጸሞም ዘይጠልሙ
 ምሉእ ጸዕርታቶም ----- ንዓኺ ክሰልሙ
 እንታይ እሞ ኣብዛ ዓለም ----- ዘይንበር እንዶ ኾይኑ

ንሓርበኛ ጸጋይ እያሱ ----- ደልዩ ክዘክሮ
 ፈጸሙ ዘይሃሰሰ ----- ታሪኹ ክምስክሮ
 ንሓቂ ዝኣምን ----- ንኹሉ ክነግሮ
 ንመጻኢ ወለዶ ----- ኪኾኖ ምህሮ

እያ ምሁር ሕጊ ----- ሓርበኛ ጸጋይ እያሱ
 ሃገር ከይትዝመት ----- ብዙሕ ተቓሊሱ
 ብትብዓት ዝመካተ ----- ንመግዛእቲ በንጠሱ
 ሓዲጉዶ ይኸውን ----- ትብዓቱ ዘወርሱ

እያ ጸጋይ እያሱ ----- ምስ ኑርሕሸን ኣበራ
 ዓበይቲ ስልማት ----- ንኤርትራ ክብራ
 ድፋዕ ኔንኩሙዎ ----- ንምሕያል ሰውራ
 ነቢራ ክትምስክር ----- ውቅብቲ ኤርትራ

ካብ ሓምሳታት ጀሚርካ ----- ዘርኣኻ ትብዓትካ
 ሃገር ከይትዝመት ----- ትምህርቲ ዘቐሰምካ
 ኣሎኹ እናበልካ ----- ክምህ (እን)ከይበልካ
 ብወርቂ እዩ ዝምዘገብ ----- እቲ ምቕሉል ታሪኽካ

ዝተኸሰሰ ተቓላሳይ ----- ክቐርብ ቤት ፍርዲ
 ሃገሪይ ንዝበለ ----- ሰብኣይ ይኹን ሰበይቲ
 ሞጉትካ ተፍትሖ ----- (እን)ካብ ቤት ማእሰርቲ
 ልሉይ ጀግና ኔርካ ----- ናይ ኤርትራ ሃብቲ

አቦታት ዝምዕዳ ----- 'ዝውዓለ ይንገርካ'
 አሎና መሰኻክር ----- ብአካል ንፈልጠካ
 ሓበን ዝሰምዓና ----- ክንገግር ታሪኻካ
 ናይዛ ኤርትራና ----- ዓቢዩ ዘራይ ምንግርካ

ምእንቲ ሃገርም ----- ኢሎም ዝቃለሱ
 ሸፊትኩም ተባሂሎም ----- ብገዛእቲ ኪኸሰሱ
 እምም ኢልካ ተፍትሖም ----- ንኸይሕበሱ
 ጅግና በዓል ታሪኽ ----- ጠበቓ ጸጋይ እያሱ

ንሰኻ ጠበቓ ጸጋይ ----- ጸጋይ ሃብተማርያም ፈራዲ
 ኩሉ ጊዜ እየ ዝዘክራ ----- እታ ታሪኻዊት መዓልቲ
 ንኢትዮጵያ ክትረትዕዎ ----- ብፍትሖ ብሕጊ
 ኣይቅቡልን ክትብሉ ----- ምስክርነት ብማህረምቲ

ትዝክርዶ ሓደ ግዜ ----- ጸዊዕካ ክትመኽረኒ
 እንታይ ኢለ ከምዝምስክር ----- መምርሒ ክትህበኒ
 ንኣኽባር ሕጊ ከነፍሽሎ ----- ክሳዕ ዝድርቅሞ ስኑ
 ተቐባቢልና ከነዕውሮ ----- እናረአየ ዓይኑ

ኣብ ሰደት ምስ ኣምራሕኩ ----- ረኺበ ድሃይካ
 ንሰኻ እውን ከም ኩሉ ----- ኣብ ገድሊ ምስ ተሰለፍካ
 በዞም ልሉያት ጠላማት ----- እንታይ ከም እተገፋዕካ
 ኣብ ሓለዎ ሰውራ ----- ክብሉኻ ሰፈርካ

ነዚ እኮይ ተግባር ----- ሰሚዑ ብናትካ
 ሚዳ ሓዲግካዮ ----- ንሰደት ምስ ኣምራሕካ
 ንኣመሪካ ኸትከይድ ----- ብሮማ ኣቢልካ
 ኩሉ ኸተዕልለኒ ----- እቲ ዘንገፈካ

ኤርትራ ሃገሪያ -----ብሓቂ ዘኸተመት
 ከም በዓል ጸጋይ እያሱ -----ተጣበቅታ ምስ ሰኣነት
 ኸትክበር ዝግብኣ -----ኣብ ሓሳር ተሸመመት
 መሰዋእትታት ተኸፊልዋሰ -----ተደሪዓ ብጥልመት

እዚ ህሉው ምረት ----- ወሪድዋ ዘሎ
 ድሕነታ ተሰዊሩ ----- ከላእ ይሰወሮ
 ጠበቓ ጸጋይ እያሱ ----- ናበይ ኮን እዩ ዘሎ
 ድሕነታ ኸጣበቅ ----- በጃኻ ንበሎ

ወራሲ ሓዲግካ ----- ኸትከውን እናተተሰፈኹ
 እዛ ድኻ መልቀሰይ ----- ንዓኻ እናወፈኹ
 ሓደራ ንኸሎም ----- ከውርሱ ታሩኹ
 ምህሮኡ ይቕሰም ----- ፍቕሪ ሃገር ከምኡ

ኣብቲ ዘኸድካዮ ----- ዕረፍቲ ይሃብካ
 ንዓና ኸኣ ይፍጠረልና ----- ከምቲ ጅግንነትካ
 ሰላም ከኣ በለልና ----- ንኸሎም ተምሳልካ
 ጸጋይ፣ እወ ጸጋይ እያሱ፣ ----- ታሪኽ ዘመዘገብካ

ሸሕ'ኳ ካብ'ዛ ዓለም ----- እንተ ተሰናበትካ
 ህሉው ነባሪ እዩ ----- እቲ ቅኑዕ መንፈስካ
 ተወራራሲ እዩ ----- ጽኑዕ ጅግንነትካ
 ብሰላም ንዘልኣለም ----- ረቢ ይቀበልካ

ግርማይ ኪዳነ (ወዲ ፊሊፖ)

ሚላኖ ኢጣልያ።

Dear attorney Tseggay Iyassu

Without having ever met you
I dare to write a tribute
Your courage and brevity
Would not let me be silent

You were always there
when your compatriots were jailed
and did your best to set them free
or ease the burden of penalty

You lent a strong shoulder
To ease the flow of tears
You held high the lantern
To drive away the fears.

Your smile was just enough
To give encouragement.
Your frown more than adequate
To make one soon relent.

When some had need of guidance
Your ears you would freely lend
Advice came in abundance
You chose, not him could you offend.

You had no need of medals
Or glory, or power. This is true.
That's why, Dear attorney
Our hero has to be you.

Whereever you went
You faced countless challenges
But the legacy you left to Eritreans
Will forever live

You carried a golden torch
Illuminating all pathes to freedom
Your people will always remember you
And will always honor you

Emnetu Tesfay

ፍቅር ህዝብኝን ፍቅር ሃገርኝን

ምስ

ዘሐብን ሞያዊ ክእለትካ

ምስቲ ዘየቋረጸ ተወፋይነትካን አበርክቶኝን

ህዝቢ ኤርትራ ኩሉ ግዜ ክዝክረካ ክነብር እዩ።

ኩርዓትን ሓበንን

ናይ

ህዝብኝ ኢኝ

“ታሪኽ ጅግንነትካ አይክጠፍእን እዩ።

ካብ ወለዶ ናብ ወለዶ ድግ

ክመሓላለፍ

እዩ።”

ናይ ምብርባር ጸውዒት

ኣብ ዓለም ብዙሓት ሃገራት ሓወልትታት ብምህናጽ ፡ ጉደናታት ፡ መናፈሻ ቦታታት ፡ ቤትትምህርትታት ፡ የኒሸርሲታት ካልኦት ትካላትን በሰማቶም ብምጽዋዕ ፡ ንጀጋኑኦም ንዘልኣለም ክዘክሩዎም ይረኣዩ። ኤርትራ ግን ኣብ ምምራሕ ሃገር ፡ ወትሃድርና ፡ ሰነዋብብ ፡ ስነጽሑፍ ፡ ሃይማኖት ፡ ሙዚቃን ስፖርትን ቅያ ዝሰርሑ ጀጋኑ ኣብ ምዝካር ዝፈሸለት ሃገር ኮይና ንረኽባ። ኣብ ኤርትራ ፡ ካብ ጥንቲ ጀሚሮም ክሳብ ሕጂን ዝነበሩ ዓበይቲ ሰባት ክጥቀሱ እንተኾይኖም ፡ እቲ ዝርዝር ኣዘዩ ነዊሕ ከምዝኸውን ርዱእ እዩ። ካልእ ይትረፍ ኣብ ዝሓለፈ 50 ዓመታት ዝነበሩ ዛጊት ዘይተነግረሎም ጀጋኑ ጥራይ ኣዘዩም ብዙሓት ከምዝኾኑ ክፍለጥ ኣለዎ።

ብወገነይ ፡ ኤርትራ ብዙሓት ኣብ ፖለቲካዊ ፡ ውተሃደራዊ ፡ ባህላዊ ፡ ትምህርታዊ ፡ ስፖርታዊ መዳይ ኣዘዩም ዘድነቑ ኣብ ታሪኽ ዝሓለፉ ሓያላት ውልቀሰባት ኣለዉዎ ፡ ክንዝክሮም ከኣ ይግብኣና እዩ እንተተበልኩ ብዙሓት ምሳይ ከም ዝሰማምዑ እምነት ኣሎኒ። ኣብ ቤትንግባባት ፡ ንኤርትራውያን ጀጋኑ ዝምልከቲ መጻሕፍቲ ክርከቡ ዘይምኽኣሎም ድማ ኣዘዩ ዘጉሂ እዩ። ኣብዚ ቀረባ ጊዜ ግን ኣብ መርበብ ሓበሬታይ ኣብ ዝተፈላለዩ ወቅቲ ናይ ዝነበሩ ኤርትራውያን ታሪኽ ህይወት ዘዘንቱ ቦታ ከፊተ ከምዘለኹ ክሕብር እፈቲ። (www.emnetu.com).

ንምጅማር ዝኣክል ፡ ገለ ሕጹይት ክኾኑ ይኽእሉ ዝበልኩዎም መሪጸ ኣለኹ። ሰለዚ ፡ ንኹልኻትኩም ክጥቀሱ ኣለዎም ናይ ትብሉዎም ሰባት ኣሰማት ክትሰዱለይ እጽብ። እቲ ዝሰደድ ዝርዝር ግን ንዝሓለፉ ዝምልከት ጥራይ ክኸውን ኣለዎ። ብኻልእ ኣዘራርባ ንግዜኡ ኣብ ታሪኽ ህይወት ናይ ዝሓለፉ ጥራይ ኢና ክነተኮር ንኽእል። ነቲ ዝርዝር ድማ ካብኻትኩም ገለ ሓበሬታ ምስ ረኹቡኩ ናይ መወዳእታ መልክዑ ከትሕዞ እዩ። እቲ ዝርዝር ግን ኮሎ ጊዜ ንተወሳኺ ኣሰማት ፍሉጣት ሰባት ክፋት ከም ዝኾነ ይሕበር።

ብዛዕባኺ ሓሳብኺ እወታዊ ኣረኣእያ እንተ ኣልይኩም ታሪኽ ህይወት ናይዞም ኣብ ዝርዝር ዘለዉ ውልቀሰባት ክትጽሕፉ ወይ ክጽሕፉ ዝግደሱ ሰባት ክትረኽቡ ምሕጽንታ የቐርበልኩም ኣሎኹ። ዝኾነ ሓበሬታ ዘለዎ ግን ከኣ ክጽሕፍ ዘይደለ ወይ ዘይክእል ሰብ ምስ ዘንገፈኩም ፡ ነቲ ሓበሬታ (ብወረቐት ፡ ዲሲኬት ፡ ግራምፎን ፡ ካሴት ፡ ቪዲዮ ፡ ስኢ ወዘተ) ናባይ ክሰዱዎ ክትሕብርዎም ትኽእሉ ኢኹም። ብኸምዚ ድማ ኣነ ነቲ ትሕዝቶ ናብ ክጽሕፍ ዝኽእል ሰብ ክሰዶ እኽእል።

መጠን ናይቲ ጽሑፍ ኣገዳሲ ኣይኮነን። እቲ ኣገዳሲ ናይቶም ጀጋኑ ታሪኽ ምዝካርን ፡ ጨሪሹ ከይጠፍኣ ወይ ከይተረሰዐ ከሎ ምስናዱን እዩ። ዕብዩት ናይቲ ጽሑፍ ዝውሰኖ መጠን ናይቲ ሓበሬታ ብዛዕባኸም ውልቀሰባት ዝርከብ እዩ። ሓደ ክፍለጥ ዘለዎ ኣገዳሲ ነዋቢ ግን እዞም ኣብቲ ዝርዝር ዝኣትዉ ውልቀሰባት ፡ ኣብ ድሕነት ሃገርና ፡ ህዝብና ፡ ባህልና ገለ ፍሉይ እወታዊ ዝኾነ ኣበርክቶ ዝገበሩ ክኾኑ ኣለዎም።

እምነቱ ተሰፋይ

አፍልጦ / ምሰጋና

እዞም አብ ታሕቲ ተጠቐሶም ዘለዉ ንታሪኽ ጠበቓ ጸጋይ ኢያሱ ክጽሕፍ ብዘተፈላለዩ መንገዲ ሓበሬታ (data) ዝሃቡ ወይ አብ ምጽሓፍን ምእራምን አበርክቶ ስለ ዝገበሩ ልዑል ምሰጋና የቐርበሎም።

ዶክተር ገብረእግዚአብሄር ጸጋይ	ሲንሲናቲ ፣ አሃዮ ፣ አመሪካ
ዳዊት ሃብተዮሴብ	ኡፕሳላ ፣ ሸወደን
ፕሮፈሶር ተስፋዮሴብ መሓሪ	ሂልሰቦርግ ፣ ኦሪጎን ፣ አመሪካ
ትብለጽ ጸጋይ	ሱቶኮልም ፣ ሸወደን
ሻምበል ሚካኤል ገብረንጉስ ሃይለ	ሳን ፍራንሲስኮ ፣ ካሊፎርንያ ፣ አመሪካ
ግርማይ ኪዳነ (ወዲ ፊሊፖ)	ሮማ ፣ ኢጣልያ
ግርማይ ቦኸረ	ቦሱቶን ፣ ማሳቹሰት ፣ አሜሪካ
ተወልደ ረዳ	ሮተርዳም ፣ ሆላንድ
ዶክተር ብርሃኒኩን ዓንደሚካኤል	ንዩ ዮርክ ፣ አመሪካ
ጀላል ያሲን አበራ	አሰሎ ፣ ኖርወይ
አማኑኤል ተስፋጽዮን	ሱቶኮልም ፣ ስወድን
ፕሮፈሶር ተስፋጽዮን መድሃኖ	ብረመን ፣ ጀርመን
አበባ ተስፋግዮርጊስ በዓታይ	ዋሺንግቶን ዲ ሲ
ፕሮፈሶር በረኸት ሃብተሰላሴ	ሰሜን ካሮሊና ፣ አመሪካ
ተኸለት ልጃም	ንዩ ዮርክ ፣ አመሪካ
በረኸት ገብረትንሳኦ (ዓከት)	አሰመራ ፣ ኤርትራ
ጠዓመ በዩን	አሰመራ ፣ ኤርትራ
ጅያንፊሊ ኢብራሂም	ቦሎኛ ፣ ኢጣልያ
ካሕሳይ ዑቕባሚካኤል	አምስተርዳም ፣ ሆላንድ
እስጢፋኖስ ተመልሶ	ክራገሩ ፣ ኖርወይ
ሙሴ ተስፋይ	ሱቶኮልም ፣ ሸወደን
ወልደሰላሴ ሃይለመለኮት	ላስቪንግስ ፣ አመሪካ
ዝሀኝ ሰጢፋኖስ	ቦሎኛ ፣ ኢጣልያ

አብዚ ተጀሚሩ ዘሎ ወፈራ ታሪኽ ሂወት ናይ ዝሓለፉ ጀጋኑ ኤርትራውያን ምምዘጋብ ናይዞም ዝሰዕቡ ተመዝጊቡን ኣብ ኣንላይን መርበብ ኢንተርኔት (www.emnetu.com) ተዘርጊሑን ይርከብ ፡-

<p>አባ ኣጉስቲኖ ተድላ</p> <p>ሸኽ ዓብደልቃደር ከቢረ</p> <p>አብራሃ ደቦጭን ሞጎስ አስገደምን</p> <p>አቡበከር አሕመድን መሓመድ ኑሪን</p> <p>ጀነራል አማን ዓንዶም</p> <p>አቶ ኣተውብርሃን ሰጊድ</p> <p>አዝማች በርሀ ገብረኪዳን</p> <p>ደጃዝማች ባህታ ኣጎስ</p> <p>ብላታ ዑመር ቃዲ</p> <p>ብላታ ካሕሳይ ማሉ</p> <p>ደጃዝማች መሓሪ ዓንደመስቀል</p> <p>ጀነራል ዓንዶም ተስፋጽዮን</p> <p>ደጃዝማች ኣረጎት እባይ</p> <p>ሸኽ ኢብራሂም ሱልጣን ዓሊ</p> <p>ኪዳነ ክፍሉ</p> <p>ብላታን ጌታ ሎረንሶ ታኣዛዝ</p> <p>መምህር ይሰሓቕ ተወልደመድህን</p>	<p>መሓመድ ሰዒድ ናውድ</p> <p>ሙፍቲ አልሙኽታር አሕመድ ዑመር</p> <p>ራእሲ ተሰማ አሰበርም</p> <p>ራሕማ ሳልሕ</p> <p>ዶክተር ርእሶም ሃይለ</p> <p>ሳልሕ እያይ</p> <p>ተስፋዝጊ ክፍለ</p> <p>ቀሺ ተወልደመድህን ገብረመድህን</p> <p>ትበርሀ ተስፋሁነይ</p> <p>ቱኩ ይሕደጎ</p> <p>ራእሲ ዎልደሚካኤል ሰሎሙን</p> <p>የማነ ገብረሚካኤል (ባርያ)</p> <p>ደቂኣንስትዮ ጀጋኑ ብሓባር (አለም</p> <p>መስፍን ፣ ማማ ዘይናብ ፣ ለተብረሃን ሃይለ</p> <p>፣ ብርኽቲ ፍሰሃዩ ፣ አለም መብራህቱ ፣</p> <p>ሳዕዳ ተስፋ)</p>
--	--